ANUL V. — No. 196

5 LEI EXEMPLARUL IN ŢARA
10 LEI EX. IN STRAINATATE

Duminica, 7 Septembrie 1924

Adevĕrul Literar şi Artistic

FONDATORI: { AL. V. BELDIMAN 1888—1897
CONST. MILLE 1897—1920

FONDAT in 1893

Clasicismul proletariatului

Panait Istrati: „Unchiul Anghel"

de H. SANIELEVICI

Unchiul Anghel încheie dureroasele reflecţiuni asupra tragediei vieţii sale, cu următoarele cuvinte:

— Adrian! Voi muri în curând, căci maţele îmi sunt arse de băutură. Uite-te bine la mine şi adu-ţi aminte ori de câte-ori vei voi să scuipi după un beţiv, că eu unchiul tău Anghel, om curat şi iubind viaţa curată, am ajuns beţiv şi **mor** beţiv, **fără vina nimănui.**

Optimismul proletariatului

Dacă într'adevăr fără vina nimănui, se poate discuta... In Apus nu există femei care-şi dorm viaţa; dar şi Anghel de-ar fi fost mai egoist şi mai cumpănit, mai occidental, ar fi putut alege mai bine; şi dacă femeea n'ar fi dormit, incendiul nu s'ar fi produs, ea însă-şi n'ar fi murit de tânără, unchiul Anghel, nerămânând singur în prăvălie, n'ar fi fost prădat în miezul zilei, şi poate şi fetele, ţinute lângă mama lor, nu s'ar fi înnecat. In orice caz, în Apus, incendiatorii, banditii, accidentele mortale, nu umblă chiar aşa pe toate drumurile, ca să lovească, toate împreună, pe acelaş om...

Nu aceasta însă mă interesează, ci faptul simptomatic, că proletarul Istrati, nu-i preocupat să scrie rechizitoriul organizaţiei sociale, cum fac, şi mai ales au făcut înainte de războiu, reprezentanţii burgheji ai propriei sale clase, ci se războieşte cu destinul, ca scriitorii antichităţii clasice.

Să fie aceasta numai o întâmplare, mărginită la povestirea de faţă?.... Se poate. Cu teoria mea însă, întâmplarea se potriveşte minunat: atitudinea „realistă" caracterizează faza de descompunere a formei de organizare socială, înainte de catastrofă; după catastrofă, apare un nou echilibru şi o nouă formă de organizare socială, cărora le corespunde atitudinea clasică (cel puţin la noua pătură reprezentativă, care produce curentul literar predominant; păturile în agonie, se destăinuiesc într'un romantism fără vlagă)

Să fie aceasta oare, numai o teorie?... Dar rogu-vă, ce-i lipseşte azi lucrătorului apusan, **mai ales celui calificat**, ca să-şi trăiască viaţa, cel puţin tot atât de mulţumit ca Morgan ori ca Stinnes? Casă curată, mâncare îndestulătoare, haine cuviincioase, timp liber de recreare, mijloace de a se instrui şi amuza, consideraţie socială, drepturi politice, câmp deschis pentru a-şi desfăşura aptitudinile, gratuitatea învăţământului liber, asigurări eficace în contra bolii, a bătrâneţii, a lipsei de lucru?... Şi acum muncitorii intelectuali îl invidiază pe cel manual. Dar mâine, când relaţiile internaţionale se vor relua şi debuşeurile se vor deschide?...

Şi să nu uităm — lucru însemnat — comparaţia pe care o face proletarul, între situaţia lui şi aceia a altor pături: a muncitorilor intelectuali, ori a milioanelor de aristocraţi şi burgheji scăpătaţi, — ruşi, nemţi, etc., — cari mişună în Europa (la fiecare pas dai de câţiva) şi cari se consideră fericiţi, când reuşesc să intre în categoria lucrătorilor calificaţi.

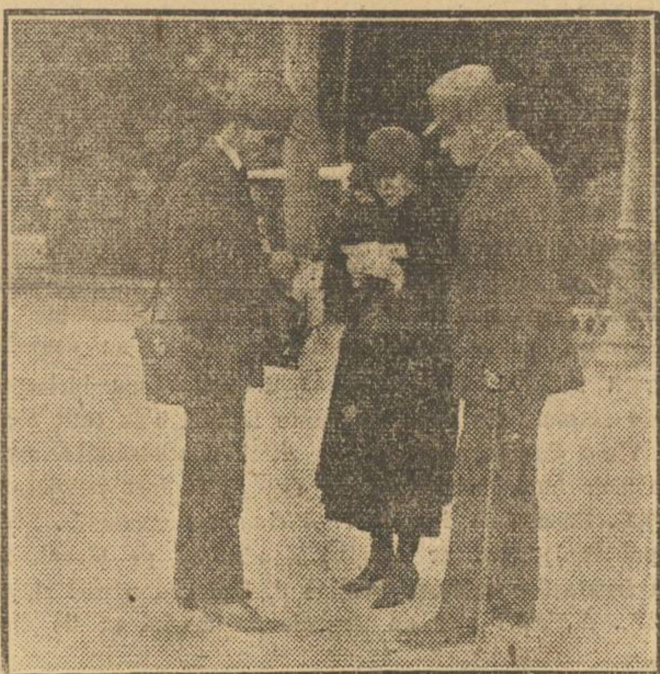
Cum am zis, vorbesc mai ales de lucrătorii calificaţi. Ei formează pătura reprezentativă a epocii post-belice, tăria partidului social-democrat şi zăgazul în contra comunismului nechibzuit. Ei împing la compromisul cu clasa burgheză, în zodia căruia stăm, şi vom închide ochii, noi cei de azi. Părtaşi la binefacerile civilizaţiei şi ale culturii, dobândite în sudoarea frunţii şi cu sacrificii de sânge, ei se tem să nu le piardă prin lăcomia de a avea totul.

Aceşti lucrători îşi trăiesc viaţa, cum o înţeleg ei. Fiindcă le merge bine, oamenii trebue să le apară sub o lumină cel puţin suportabilă. Cu critica conrupţiei burgheze nu-şi vor bate mult timp capul: „putrezească burghezia în stricăciunea ei — nu ne supără, nu ne interesează!"

Recitesc pe Unchiu Anghel şi constat că rar am găsit într'o operă literară din vremea noastră, atâţia oameni cumsecade, ca în povestirea lui Istrati. Stăpânul lui Anghel este „un om cinstit, care l-a răsplătit larg pentru serviciile făcute" şi i-a dat întotdeauna numai pilde bune. La înmormântarea fiului lui Anghel, plâng şi soldaţii şi ofiţerul. In faţa nenorocirii lui Anghel, căinţa incendiatorului devine atât de mare, încât cere să fie ucis sau băgat la închisoare. Mama lui Adrian, „este o sfântă"; deşi săracă, ea se opune la împărţirea moştenirii, ca să nu rămâie pe drumuri fratele său, cu nevasta şi copii; în atitudinea şi 'n cuvântările ei, simţim nu numai o mare bunătate, ci şi o rară nobleţă. (Cum se 'nvinueşte în faţa lumii, de a fi trăit zece în concubinaj şi de a fi născut un copil care n'are tată!... A păcătui, încă nu 'nseamnă a nega morala, cum o neagă burghezia de azi...) Unchiul Dimi, de mila fratelui, îi cade în genunchi şi-i sărută cismele. E un om violent, mândru, — Anghel l-a jignit în sărăcia lui, — dar e bun şi cinstit. Adrian e modest, respectuos şi iubitor. Părintele Ştefan nu trăeşte decât pentru chemarea lui; din credinţa religioasă şi-a făcut o cetate inexpugnabilă. Insfârşit, cârciumarul Anghel ne apare ca un adevărat aristocrat al inimei: măcar că şi-a agonisit starea cu grea trudă, se **'nsoară cu cea mai săracă fată din sat**; el ştie la nevoie **să dispreţuiască banul**; când o vede pe soţia lui cât de păcătoasă este, nu se desparte de ea, deşi rupe orice legături cu dânsa; are despre profesiunea sa o concepţiune înnalt morală; e admirabil părinte şi bun cetăţean; darnic cu familia lui şi cu oamenii săraci; scrupulos, până şi faţă de cei pe care-i simte c'au venit să-l ucidă; ertător faţă de cel care se căieşte de a-i fi dat foc la casă; nenorocirile îl frâng, dar nu-l îndoaie: se sinucide cu linişte, rămânând calm şi bun. Cu adevărat răi sunt în toată povestirea numai banditii, — c'aşa-i meseria lor...

Adevărata democraţie

Şi mai interesant este pentru mine faptul, că nicăiri nu se produce vre-o disonanţă între concepţiile mele etice şi cele ale proletarului vagabond Panait Istrati. 1) O firească asociaţie de idei m'a făcut să recitesc **Crâşma lui Moş Precu**. Prin inferioritatea ei artistică, aceasta, ca şi cele lalte opere ale lui Sadoveanu, formează cu cele ale lui Istrati un contrast aproape bufon. Afară de asta, personagiile sale te lasă încremenit, nu numai prin senina lor amoralitate, de armăsari care se baligă şi se 'mperechiază în văzul tuturor, dar şi prin cruzimea lor sadică, ba chiar

Panait Istrati
în exerciţiul meseriei sale de fotograf ambulant pe „Promenade des Anglais" la Nisa

prin pornirea de a face răul, şi fără interes, şi fără plăcere numai din trebuinţa de a-şi descărca energia fizică şi psihică. Deşi autorul este de felul lui un om foarte cum se cade (n'am auzit niciodată să i se fi imputat ceva), totuşi atitudinea lui în faţa celor de dânsul povestite, este atât de turbure din punctul de vedere etic, încât, ca să-i găseşti analogie, trebue să te 'ntorci la anume producţii literare din timpurile de întuneric ale evului mediu. De sigur că el însuşi ar fi dezolat să vadă pe vre-unul din copii săi făcând poznele pe cari cu atâta indulgenţă le narează, dar — işi va fi zicând — nimeni doară nu iea ad litteram ceia-ce-i scris pe hârtie...

Contrastul acesta dintre **Unchiul Anghel** şi **Moş Precu** se poate pune întrucâtva pe socoteala deosebirii dintre oraş şi sat, pedeoparte, dintre muntean şi moldovean, pedealtă parte. Şi orăşanul, şi munteanul, sunt mai serioşi, mai practici, mai conştienţi de ceiace vor, decât săteanul şi moldoveanul. Pricina hotărîtoare însă, trebueşte căutată în psihologia de clasă.

Istrati se adresează proletariatului apusan.

Pe când în clasa stăpânitoare, fiecare bucată de cozonac pe care o obţine cineva, este ruptă de la gura altuia; şi cucât are cineva mai puţine scrupule, cu atâta ajunge mai sus; şi în condiţiunile de azi ale vieţii politice şi economice, nici nu este cu putinţă conducătorilor de popoare să ţie seamă de norme etice; — proletarului, din contra, numai capacitatea, hărnicia, onestitatea îi pot fi de folos, şi mai presus de toate, solidaritatea de clasă. Pe când fiecare burghez îţi va spune între patru ochi, că omul e o gorilă, că scopul vieţii îl formează plăcerile materiale, tot restul nefiind decât pură convenţie socială; în viaţa proletariatului, din contra, ca a oricărei clase în ascensiune, plăcerile morale joacă un rol hotărîtor. Toată lumea ştie în Apus, că nu există public mai atent, mai respectuos, mai recunoscător, — la teatru, la concert, la conferinţă, — decât cel muncitor. Şi preferinţele lui merg deadreptul către operele clasice. Pătura lucrătoare este conştientă de menirea ei de a prelua cândva conducerea culturii; şi cu câtă râvnă se pregăteşte pentru acest rol, arată înfloritoarele universităţi populare din capitalele apusene. Gândiţi-vă de câtă tenacitate a avut nevoie vagabondul Istrati (băiat de cârciumă, plăcintar, lăcătuş, căldărar, mecanic, hamal, servitor, om-sandwich, pictor de firme, zugrav, fotograf, etc.) ca, fără să fi deschis vreodată o gramatică, să-şi formeze un stil francez, despre care ziare pariziene au afirmat că e mai bun decât al multor scriitori de azi... (Eu citesc franţuzeşte de 35 de ani şi când i-am scris odată lui Salomon Reinach o lungă scrisoare, mi-a spus: scrii foarte bine: nu spui decât exact ceiace vrei să spui, dar... nu-i franţuzeşte). Mult m'a impresionat, ba chiar m'a turburat, splendida conciziune a stilului: observaţie ascuţită, gândire precisă, gravate lapidar; căci **a răscolit în sufletul meu conflicte tragice din trecut.**

Sunt, nu numai democrat, dar socialist. Dacă am pledat în favoarea adevăratului capitalism, este fiindcă însă-şi doctrina socialistă mă 'nvaţă, că la noi rolul capitalismului, nu numai că nu-i sfârşit, dar abia începe. Totuşi în prima noastră mişcare socialistă, vedeam multe lucruri care-mi repugnau profund: grosolănie, trufie, sentimentalism rânced, cinism sub aere sacerdotale, şolticărie ciocoiască şi — de necrezut — spirit de castă şi erarhie feudală. Prolixitatea ordinară a scrisului lui Gherea, vicleniile sale de bâlciu pentru a ascunde totala sa ignoranţă, judecata superficială şi strâmbă, mă răneau adânc; mai mult mă atrăgeau stilul ales şi concis şi gândirea clară şi precisă a lui Maiorescu. Mă 'ntrebam, **dacă în sufletul meu sunt cu adevărat democrat...** Nu ştiam atunci, ceiace ştiu azi, că prima noastră mişcare socialistă a fost în fond, o mişcare de reacţiune a unor elemente rurale, în contra capitalismului începător. Defectele pe cari le observam, erau toate rurale 2). In curând gogoaşa socialistă se uscă, se deschise şi dădu drumul fluturelui poporanist. Când apăru pe arena literară Mihail Sadoveanu, am reacţionat violent: mi se părea că-mi cere cineva să mă hrănesc mâncând zilnic o oca de mămăligă, puţin peşte sărat, puţină brânză iute, o ceapă şi un castravete acru... De sigur, mâncări sunt şi astea (mămăliga, întovărăşită de alimente concentrate, e foarte bună), dar pentru stomacul oricărui om cultivat ar avea două cusururi: l-ar irita şi l-ar încărca. Desigur, oarecari calităţi literare are şi Sadoveanu: **limbă curgătoare şi firească, memorie vizuală, putere de viaţă, iubire de natură, înţelegerea sufletelor simple, cunoaşterea vieţii ţăranului român** (pe care însă, cred c'o diformează). Dar cu atâta nu ajunge cineva scriitor însemnat. Lipseşte **puterea de concentrare, spiritul artistic, înălţimea de gândire, sensibilitatea morală,** şi alte câteva însuşiri, **tot atât de hotărîtoare.** Am cetit silit, pentru a le judeca, multe din operele lui Sadoveanu; altmintrelea însă, ar putea să mai scrie încă o sută de volume, niciodată nu mi-ar da în gând să citesc vre-unul. Cum Sadoveanu este reprezentantul literar **en titre** al micii burghezii rurale; cum clasa aceasta are pe de oparte, numeroşi fii între intelectualii ţării, iar pe de altă parte a fost la un moment dat stăruitor curtată de toate partidele, — atacând pe Sadoveanu m'am pus în conflict cu toată ţara... Şi atunci iar m'am întrebat, **dacă sunt cu adevărat democrat,** — odată ce psihologia mea e atât de diferită de a „democraţiei şi a poporului".

Azi, cetind pe Istrati, mi se luminează mintea şi văd că, sub sugestia mediului, eram cât pe ce să confund eu însu-mi democraţia cu mămăliga. A, nu, domnilor! Proletarul apusean nu se hrăneşte cu mămăligă, ci cu bucate bune şi concentrate; el n'are economiile burghezului, nici luxul lui, dar de mâncat, mănâncă tot aşa de bine... **Proletariatul nu urmăreşte să coboare cultura la nivelul inculţilor, ci să ridice pe inculţi la nivelul culturii** 1).

El înţelege, ca preluând civilizaţia, să n'o împuţineze, ci să mai adauge la dânsa. Mehring, Bernstein, Jaurès, Kautsky, Marx, Engles, sunt savanţi şi intelectuali de primul rang. Stilul lui Kautsky, prin ascuţita lui conciziune, poate servi de model prozei ştiinţifice. **Istrati scrie atât de concentrat, încât, hotărît fiind să rezum pe „Unchiul Anghel", n'am găsit un singur cuvânt pe care să-l pot lăsa.** Nu-i simptomatic? Proletarul vagabond a învăţat franţuzeşte din clasicii francezi; în calităţile stilului şi ale gândirii sale, el se întâlneşte cu scriitorii cei mai rafinaţi ai veacurilor dinainte de revoluţia franceză... Respir uşurat, la gândul, că pentru a fi socialist ori democrat, nu-i nevoe să te cobori, să renunţi la rafinarea milenară a cugetării şi a simţirii, pentru a începe evoluţia de la început, cu plebea amorfă...

Când a apărut Sadoveanu pe arena literară, boemi de cafenea, şi proşti, şi epuizaţi, publicau elucubraţii bolnave într'o limbă clorotică, lipsită de orice vizualitate. Prin contrast, calităţile lui Sadoveanu, isvorâte din substanţa nervoasă neatacată, împrospătară atmosfera, aducând bucurie de viaţă, deşi ne disciplinată de norme etice. Istrati are şi el calităţile de temperament ale lui Sadoveanu, dar are în plus fineţea sensibilităţii şi ascuţimea inteligenţii, cari pot da celor dintâi nimerita întrebuinţare. Intre ţărănime şi proletariat există, evident, asemănări, — în primul rând sănătatea. La cea dintâi însă, sănătatea rămâne o forţă oarbă, pe când la proletariat ea-i stăpânită de inteligenţă şi înhămată la carul progresului. Muncitorimea se află înainte, pe linia evoluţiei politice şi sociale, pe când ţărănimea e împinsă pe o linie de garaj. Ea serveşte de instrument ori de aliat, une-ori democraţiei, alte ori reacţiunii; o forţă politică de sine stătătoare nu este şi nu poate fi. (Se 'nţelege de sine, că drepturile ei la bună stare, cultură şi demnitate cetăţenească, sunt sfinte).

Blazarea burgheziei

Când Istrati se lansă la Paris, surprinderea la noi fu mare: „cum? tocmai un lucrător, un hamal, un vagabond fără şcoală, să aducă contribuţia României la literatura universală?!...."

Răspund: da!... Un lucrător!... Numai un lucrător!...

Burghezia apuseană a intrat în faza de desagregare încă de acum cincizeci de ani. Astăzi e în agonie **(ca clasă)** — agonie ce poate dura, evident, încă jumătate de secol. Chiar faptul că 'n Anglia partidul lucrătorilor a ajuns la cârmă, e o dovadă pipăită despre decăderea păturii stăpânitoare. Iar de la o clasă în descompunere, la ce fel de literatură ne putem aştepta?!...

Realistă?... Să se batjocorească burghezia ea însă-şi?... Realistul critică forma de organizare socială, în numele moralei eterne. **Cine, măcar şi în mica burghezie, mai are azi atâta credinţă?... Trăim în epoca strângerilor de mână ascunse, adică a pactului indivizilor pe spinarea moralei oficiale.** Funcţionarul public, fiind prost plătit, nu mai poate fi cinstit. Din pricina nesiguranţei valutei, a legilor, şi a relaţiilor internaţionale, comerţul şi industria nu mai pot fi cinstite. Fiindcă în societăţile anonime acţionarul nu mai iea parte direct la producţie, salariaţii, în cap cu directorul, nu pot şi nu mai vor să-i predea întreg beneficiul afacerii. **Intre starea de fapt a societăţii actuale şi morala ca produs al culturii milenare, s'a săpat o prăpastie, pe care numai o fundamentală prefacere a organismului social o va putea umplea.** Oameni cari s'au cutremurat la gândul de a strange cui-va mâna pe ascuns, fiindcă n'au avut în viaţa lor nimic inavuabil, se simt astăzi ispitiţi să plece steagul şi să se închine smeriţi la sfintele şi atot puternicele taine ale bacşişului...

Să scrie burghezia literatură **clasică?...** Dar blazarea ei faţă de sentimentele vecinic omeneşti datează de o jumătate de secol. Timp de decenii, adulterul a avut menirea să rehauseze plictiseala vieţii trândave. Astăzi el nu mai are nici un farmec, ba chiar nu mai există. Complecta libertate sexuală e proclamată. Blazarea ucigând sentimentul, trebue să vorbească simţurile; omul coboară curba pe care strămoşii săi au urcat-o şi ajunge din nou la dobitoc. Şi, ceia ce-i mai trist, relaţiunile dintre sexe au devenit obiectul celui mai odios trafic. Pentru a stimula publicul cetitor burghez, nu mai ajung fermentaţiile putrede; e nevoe de putreziciuni în care foesc viermii. Zilele acestea, a apărut la Paris un roman în care se vorbeşte despre incestul practicat timp de generaţii într'o familie de aristocraţi.

---

1) Nici în *Kira Kiralina* — cel mai grozav rechizitoriu (se poate scrie despre Orient fără a face, chiar fără voe, un rechizitoriu ?!...) pe care l-am citit vre-odată, în contra imperiului turcesc, (de acum vre-o 20—30 de ani) — societate aristocratică, clădită pe un morman de gunoaie, fast şi strălucire, căptuşite cu vitii şi păduchi... Nicăeri în roman nu observăm acea ştergere a graniţei dintre bine şi rău, care ne jigneşte în putregaiul burghez apusan, ca şi în amoralitatea noastră „poporanistă". Oameni cinstiţi deoparte (în Brăila, „Stavro nu era primit în nici o casă onestă", deşi de fapt era o victimă...), criminali, hoţi, şi pervertiţi de altă parte. Aceştia din urmă nu-şi îngădue nici o iluzie despre ei înşişi. Cu talentul său atât de mare, autorul pune în vie lumină toată sinistra josnicie a acelui viţiu care coboară pe om mai jos de dobitoc şi care născut, ca păduchele, în grozava murdărie feudală, (mai ales în puşcării, la monştri genului uman), a ajuns să cucerească în parte şi clasele superioare din Turcia, putregăite şi viermănoase de prea mult belşug. Că doreşte să ne inspire milă pentru cel care, de alţii, cu sila, cufundat în mocirlă, aspiră către puritate, dar e respins de oamenii cinstiţi — putem să-i luăm oare aceasta în nume de rău? Că chiar pervertitul Stavro (necum autorul, cum a înţeles un critic parizian!) iea partea mamei şi a surorii sale în contra tatălui şi a fraţilor săi, nu-i tocmai exact.

Totuşi, m'am întrebat dacă e bine ca atâta murdărie să fie expusă într'o carte, care prin chiar talentul şi reputaţia scriitorului, trebue să ajungă în mâinile tinerimii, murdărind sufletele (nu corupându-le)... Şi m'am mai întrebat, dacă fără voia autorului, *Kira* nu alimentează curiozitatea bolnavă a putregaiului parizian.

Darul de a povesti al lui Istrati, într'un stil concis, fluid, luminos, transparent, este cu adevărat clasic. Şi clasică este şi seninătatea liniştită pe care o păstrează autorul, vecinic obiectiv şi lucid, în faţa celor mai grozave realităţi.

2) Fostul nostru şef, fanaticul, asceticul şi ireductibilul socialist Ioan Nădejde, face în acest moment apologia boerimii, de care naţiunea română comite nebunia de a se decapita".

1) Distinsul savant francez, Bracke, deşi socialist, ba chiar comunist, a cerut menţinerea limbilor clasice în toate secţiunile liceului, de acord fiind, în această privinţă, cu blocul naţional.

Citiţi continuare în pag. II-a

Dar, veţi zice d-tră, păturii stăpânitoare îi rămâne romantismul, — flacăra albastră a mlaştinei, făgăduitoare de comori ascunse... — Da, se face astăzi mult romantism, mai ales în Germania. Dar felul acesta de literatură cere şi el un avânt al imaginaţiei, — de care burghezia nu mai e în stare!... Romantismul de azi e strâmbătura unui neputincios; scriitorul simulează nebunia de la 1800, dar în realitate, vai! e groaznic de lucid...

Singur lucrătorul manual a rămas sănătos şi poate trăi cinstit. In sufletul său neatacat, iubirea părintească, dragostea, gelozia, prietenia, curajul, lealitatea, mândria, generozitatea, şi toate celelalte vechi requizite literare, au rămas întregi — valută forte, nebatjocorită de degringolada inflaţiei sentimentale.

Cetiţi pe **Codin** al lui Istrati.. Cu ce mână de maistru încadrează autorul într'o scumpă ramă clasică scene din mahalaua hamalilor-apaşi din portul Brăilei!... Cine cunoaşte Badalanul din Galaţi, ştie despre ce e vorba... Te gândeşti fără voe la Murillo, care zugrăvind nişte vagabonzi păduchioşi, a creat capodopere pentru eternitate... Prin nobleţea inimii sale, prin măestria stilului său, — fluid, luminos şi ales, — prin pitoreştile scene de vânătoare din sălbătăcia mlăştinilor Dunării, autorul reuşeşte să împrumute o tragică măreţie, să înalţe până la epopee, viaţa de trib sălbatic a apaşilor de mahala... Codin e un uriaş, de felul uriaşilor, atât de mulţi, ai lui Sadoveanu; nu însă o brută inconştientă, ca haiducul Cosma Răcoare, care se tocmeşte pentru bani, să răpească pe o hangioaică frumoasă şi s'o predea unui arendaş grec — fapt pe care-l cântă autorul, acompaniându-se din lyră; ori ca Moşul, pe care-l înnalţă în slava cerului, c'a furat nevasta altuia şi a ucis „ţigan peste ţigan" ca să nu fie prins... Nu. E vorba despre un om bun şi milos, drept şi onest, curagios, recunoscător şi devotat până la sacrificiu — şi însetat de o prietenie ideală... Şi totuşi se face de trei ori vinovat de omucidere, stă zeci de ani la ocnă şi moare ucis în chip groaznic de propria lui mamă. De ce?... Fiindcă simţiri vecinic omeneşti, ca prietenia, gelozia, dorinţa de dreaptă răsbunare, de pedepsire a trădării perfide, iau la dânsul proporţiuni titanice, ca la şefii răsboinici din vremea năvălirii barbarilor.... La lucrătorul apusean, onest şi cultivat, sentimentele sunt întregi, dar moderate de civilizaţie şi stăpânite de raţiune; pe când personagiile povestirilor lui Istrati, pe deoparte, şi cele din literatura burgheză apuseană, pe dealtă parte, stau la cele două poluri: ici clocotul titanic al sentimentelor şi pasiunilor, dincolo pustiul blazării desăvârşite... Compatriotul nostru este lupa care măreşte şi concentrează stările de suflet ale proletariatului apusean; de aceia a fost selectat [1])

Sunt anume plante, pe cari le sameni, nu atât pentru valoarea lor proprie, cât pentru faptul că îngraşe pământul; m'am întrebat, dacă între cei ce-au îngrăşat câmpul literar din care trebuia să răsară Istrati, nu-i şi Sadoveanu... Am fost întotdeauna stăpânit de gândul, că opera acestuia deşi în sine are puţină valoare ,ar fi însă o minunată temelie, ca să clădeşti pe dânsa altceva...

Diferenţiarea proletariatului

Să nu vă închipuiţi însă, că Istrati îşi idealizează clasa. El ştie că omul primitiv e departe de a fi bun; că într'o privinţă, e chiar inferior animalului. Câinele trăeşte bine cu tovarăşul din aceiaşi curte; niciodată nu-l va ataca; numai asupra câinelui străin, care trece liniştit pe stradă, sare să-l sfâşie. (Poate ştiţi d-tră de ce?!...) Omul însă nu-i sigur nici de prieteni. Intre egoiştii săi tovarăşi, cari cred orbeşte în dreptul celui mai tare şi sunt, ca oamenii primitivi, răsboinici din instinct, Codin ne apare ca o fire de elită, stăpânită de idea de dreptate. Omenirea e atât de veche, încât în orice clasă socială, diferenţiarea morală dintre indivizi e mare. Unul are caracter de stăpân generos, altul, caracter de sclav laş... Prin forţa sa fizică şi prin nobleţa sufletului său, Codin se impune ca stăpân tovarăşilor săi, cum s'ar fi impus ca rege unui trib sălbatic... Istrati ne face să pricepem, că nedreptăţile sociale de azi sunt nişte nimicuri, faţă de cele cari s'ar petrece, dacă ordinea publică ar fi desfiinţată. Oamenii ar începe să se ucidă între ei (cum fac hamalii descrişi de Istrati) din simpla dorinţă de a-şi descărca energia şi de a vedea care din ei e mai tare... Numai proletariatul organizat, care s'a ridicat la înnălţimea culturii, câtă a reuşit s'o creeze până acum omenirea în sudoarea frunţii şi cu jertfe de sânge; şi care-i gata să preia asupră-şi conducerea mai departe a acestei culturi — numai el e superior clasei burgheze... Diferenţiarea claselor, despotismul, robia, iobăgia, salariatul — totul a fost necesar ca să ridice pe om din starea de dobitoc. Istrati dispreţueşte plebea amorfă — acel Lumpenproletariat care în Apus umple rândurile partidului comunist...

Prin gura lui, am impresia că vorbeşte muncitorimea calificată — clasa reprezentativă a momentului de faţă...:

„... Aşa fiind, sunt convins că indivizii sunt compuşi: o elită dintr'o materie superioară; din mediocri; şi din masa robilor, materie brută. Cum n'am reuşit nici odată să fac dintr'un rob un om liber la cuget, am pierdut orice poftă de propagandă. ... Cu mine nimeni n'a avut nevoe să piardă o noapte ca să mă convingă să iubesc arta, amiciţia, ori să fiu un revoltat împotriva nedreptăţii. Cred că e un adevăr ştiinţific, nu numai că şcoala nu poate fabrica revoltaţi, amici şi iubitori de artă, dar că nu poate să facă nici măcar un meseriaş îndemânatec dintr'un neghiob. Venim pe lume cum suntem. Să-şi îndure, deci, fiecare pielea pe care i-a dat-o mă[s]a. Să mi se erte aci lipsa de modestie, dar eu n'am avut profesor. Dacă sunt cum sunt, nu e nici graţie mie, nici graţie altora, ci întâmplării. De ce, de pildă, eu nu ştiu să fac un calcul, nici să desenez un cocoş, nici să buchinesc o notă muzicală, ceia-ce pot să facă atâţia proşti — deşi nu sunt un prost?

„Cât priveşte arta, ea este pentru elită un fel de radium: arde prin ea însă-şi. Pentru gloată ea e o foale de ţigan: când suflă, arde tăciunele, când se opreşte, tăciunele se stinge. Dacă n'ar fi aşa, milioanele de dobitoace cari aplaudă prin teatre în fiecare seară, de-şi rup palmele, ar deveni mai drepţi şi mai buni a doua zi. Or, acolo unde nu e bunătate şi justiţie, nu există artă, ori cât mi s'a spus că sunt absurd judecând astfel".

Teoria lui Istrati e şi falşă, şi... reacţionară. Aptitudinile noastre sunt numai în foarte mică parte rezultatul hazardului combinaţiunii germenilor, iar în cea mai mare parte, produsul împrejurărilor în cari au trăit ascendenţii noştri. De unde rezultă, că nici folosul educaţiei nu-i de lepădat... Când în popor apare un om de geniu, e mai mult de cât probabil că nu-i de acolo, ci căzut de unde-va de sus [1])... Ori cum ar fi însă, se pare că societatea socialistă va trebui să ţie seamă încă multă vreme de neegalitatea aptitudinilor, nu numai la întrebuinţarea oamenilor, ci şi la răsplătirea lor... Lucrătorul calificat va fi cel dintâi să ceară această neegalizare...

In nuvela **Codin**, cusururile organizării sociale abia dacă sunt atinse cu câteva cuvinte în treacăt; ce-l preocupă pe autor, este sgârcenia bestială a unora, egoismul brutal al altora, felonia prietenului, prefăcătoria femeii, dispreţul oamenilor pentru slăbiciune şi urâţenie, şi — în mijlocul răutăţii celor mulţi — bunătatea, desinteresarea, recunoştinţa, puritatea şi chiar idealismul, răsărind în sufletele celor puţini, ca flori sălbatece în mijlocul buruenilor... Pe scriitorul burghez care descrie viaţa proletarului, îl isbeşte inferioritatea stării materiale şi morale a acestei pături, în raport cu starea propriei sale clase; pe proletarul însu-şi, din contra, nu acest contrast îl absoarbe: el îşi compară soarta cu a celor de o seamă cu dânsul, nu cu a privilegiaţilor... Incă o pricină care-l îndreaptă pe lucrător către literatura clasică..

Moş Precu şi lipitorile satelor

Pe când toate trăsăturile personalităţii lui Istrate se grupează în jurul faptului, că el se adresează proletarului apusean, toate calităţile şi defectele lui Sadoveanu derivă din însuşirea de reprezentant literar al micii noastre burghezii rurale. Cel dintâi scrie pentru o clasă activă, morală, cultivată la minte şi la suflet; cel din urmă, pentru o clasă parazitară, stricată şi incultă. (După războiu, după împroprietărire, după acordarea votului obştesc, această clasă trebue să se fi schimbat în bine).

„Erau veseli toţi; — mai ales părintele Tărăboiu. Pentru sfinţia sa tot satul eşise la clacă, ca să-i strângă roada de pe câmp, ş'acuma ce-i păsa? Punea potcapul pe o ureche, se suia în brişcă, ardea cu iuşca pe Roaiba, şi la târg! Bine înţeles că întâi se oprea la jumătatea drumului, la crâşma lui moş Precu. Biata preoteasă Mărioara, slabă şi bolnavă, rămânea singurică acasă, că de copii n'avusese parte: pe toţi îi înghiţise pământul. Rămânea singură şi-şi plângea zilele amărâte. Căci de-o bucată de vreme părintele o ducea numai în chefuri şi pozne, care de care mai cu moţ. Se îngrozise şi satul. Dar ce putea să-i facă? Era preot, şi fiecare-i săruta mâna, căci darul dela Dumnezeu e dat! De multe-ori oamenii îl găsiau ud şi plin de tină, trîntit într'un şanţ şi gemând. Ei ştiau că Roaiba s'a dus singură acasă şi de ea nu se mai îngrijeau. Luau pe sfinţia-sa pe braţe şi-l purtau ca pe un bolnav. „Ei, dă! părinţele... ce să-i faci?... are şi el, săracul, o patimă!"

De fapt, avea mai multe: era beţiv, abuza de nevestele oamenilor, îşi chinuia propria nevastă (o omoară cu încetul) şi făcea cămătărie, exploatând pe săteni cu ceia-ce adunase din chiar munca lor. Partea cea mai întunecoasă din tabloul pe care ni-l zugrăveşte d. Sadoveanu, o formează superstiţiile ţăranilor. Ei nu trăiesc în realitate, ci într'un fel de cochemar: nici o singură rază din lumina raţiunii nu răsbate prin norii negri şi groşi ai eresurilor!... Ţăranul ne apare ca un copil, care dibuie ca prin vis... Te-ai crede în fundul Australiei!... Vrăjitori şi vrăjitoare huzuresc în voe de pe urma credinţelor păgâne, pe cari d. Sadoveanu le narează cu atâta duioşie patriotică, încât simt că-mi trece ca un frig prin şira spinării...

Vă'nchipuiţi ce pleaşcă reprezintă o atare ţărănime (mai bine zis, reprezenta, căci au trecut 20 de ani de când povestirea a fost scrisă) pentru popa Tărăboiu, pentru părintele Manoil, pentru dascălul Luca, pentru notarul Ifrimescu, pentru vrăjitorul Gherasim, pentru Hotrocol jălbaru, pentru vrăjitoarea baba Maranda, pentru ajutorul de notar Costică Pipirig, etc., toţi beţivi numărul unu, deosebit de alte metehne.

Când un ţăran apoplectic trăeşte în belşug fără a fi nevoit să lucreze, nu ştie ce să mai născocească, pentru a-şi cheltui energia. Popa Tărăboiu bea de stinge, în fiecare zi, la cârciuma lui Moş Precu; îşi botează calul dela căruţă, turnându-i vin în cap, citindu-l şi îndemnându-l să se lepede de Satana; ameninţă pe o cucoană că se desbracă în faţa ei până la piele — şi începe să-şi împlinească ameninţarea — dacă nu se'ntoarce înapoi cu dânsul la petrecere; lasă potcapul zălog la Sura cârciumăreasa, care ţine ouă într'ânsul; îmbată pe un ţigan, ca să-i necinstească nevasta; ciomăgeşte pe Gherasim, fiindcă acesta spune oamenilor că el l-a lecuit pe Zaharia şi nu popa; se'njură cu celălalt popă chiar în altar; trăeşte cu coana Olga a notarului, cu coana Zoiţa, cu nevasta lui Iordache şi cu câte altele; „cumpărase un cal, Ivan, îl despotcovise, îl vârîse în grajd, îl hrănea bine şi-i da în fiecare zi câte o oca de vin. Zicea că are să-l ţie aşa nouăzeci şi nouă de zile, după care are să-l înhame la săniuţă şi are să se suie cu el la Dumnezeu. Asta o zicea când era cu chef. Treaz însă nu era niciodată. — Intr'o noapte au trebuit să-l oprească oamenii: avea de gând să cucerească Bucovina! Ce? zicea. Când a pune pe Ivan la sanie şi când a porni, nici oaste nu-i trebue! Cutreeră hotarul, scoate toţi stâlpii şi-i duce pe unde au fost ei odată! Au trebuit să-l împiedice oamenii sărind asupra calului, căci părintele, dintr'un salt, se ridicase pe zarea dealului şi pornise spre ţara leşinaţilor prin hârtoape, la 'ntâmplare".

Romantismul epic

Popa Tărăboiu este un romantic. Lirismul şi romantismul au fost în toate ţările şi timpurile produsul trândăviei — dela „epopea lirică" medievală, până la romanele lui Chateaubriand şi până la simbolismul antebelic. In viaţa artistului romantic, vinul şi femeile (vezi, spre pildă, Musset) joacă un rol covârşitor. Ciomăgelele lui Tărăboiu sunt înlocuite prin dueluri. Cât despre poznele diabolice şi donquichoteşti, născocite din plăcerea de a-şi face de cap, cetitorul le poate găsi în belşug în operile lui... Byron, ca şi în **Lucinde** a lui Schlegel!!...

Cheful este şi el o formă a romantismului. Oamenii beau, nu pentru gustul vinului, ci din dorinţa de a se refugia în lumea închipuirii. Muzica ţine de chef, ca lirismul de romantism...

Părintele Tărăboi nu-şi bate capul cu literatura. O cunosc însă alţii mulţi din clasa lui — spre pildă Costică Pipirig. Şi ce anume citesc?... Citesc haiduci, romane de senzaţie (**Rinaldo Rinaldini**, „cel mai mare haiduc al Italiei", **Treptele tronului** sau **Cavalerii nopţii**, etc.) şi pe Sadoveanu: **Ivanciul leul**, **Cosma răcoare**, **Răsbunarea lui Nour**, **Petre Străinul**, **Moşul**, **Cei trei**, **Hanul boului**, **Şoimii**, etc. — unde găsesc în stil mare, poznele la cari — pentru descărcarea prisosului de energie al unei vieţi de belşug şi trândăvie — se dedau Popa Tărăboi şi cu tovarăşii săi, în stil mic.

Au pretins unii, că, spre pildă, **Crîşma lui Moş Precu** ar fi o operă realistă. Şi'ntradevăr, oarecari neinsemnate părţi, (suferinţele preotesei), în desăvârşită discordanţă cu restul, — mici petece negre pe un pantalon alb — şi afară de asta, reci ca inspiraţie, — fac impresia de realism: sunt observaţiile, pe cari, în mijlocul rolului jucat cu faţa la public, le aruncă actorul, colegilor săi din culise: în cazul de faţă, reprezentanţilor politici dela oraş ai micii burghezii rurale; precum că, adică, starea ţărănimii n'ar fi tocmai de invidiat (în toată povestirea, nu se vede însă nici un om sărac şi suferind din pricina sărăciei!...), şi c'ar deveni mai bună, dacă aceşti oameni politici ar dobândi mai multă influenţă... Cine cunoaşte însă literatura străină, nu va putea să nu ridă, închipuindu-şi pe realistul Gerhart Hauptmann, care în drama **Vor Sonnenaufgang**, (**Inainte de răsăritul soarelui**) pune în lumină sinistră ignoranţa, animalitatea şi mai ales alcoolismul satelor, — ori pe Zola din **La terre** — acompaniind, ca d. Sadoveanu, cu cobza şi cu oftături lirice, chefurile dela cârciuma lui **Moş Precu!**... Inchipuiţi-vă pe coperta dramei lui Hauptmann, ilustraţia de pe coperta romanului **Moş Precu**: un chef strămoşesc, la care multora trebue să le pară rău că nu iau parte!...

Ar fi spus d. Ibrăileanu, că d. Sadoveanu biciueşte lipitorile satului... Se vede că aceste lipitori n'au cetit niciodată **Viaţa Românească**, fiindcă altfel, poporanismul, care s'a sprijinit numai şi numai pe ele, ar fi fost politiceşte desfiinţat. Răscoalele dela 1907 — cine le-a condus?... Pretind poporaniştii că se sprijină deadreptul pe ţărani, în contra fruntaşilor satelor? Susţine d. Sadoveanu că-l citesc ţăranii?... Afirmări atât de absurde nu merită să fie discutate.

O literatură care se adresează unei clase inculte şi mai ales parazitare, nu poate fi morală. D. Sadoveanu slăveşte pe Moş Precu, cârciuma şi gospodăria lui, în accente lirice, romantice, patriotice, idilic-patriarhale. Or, Moş Precu a fost hoţ în tinereţe şi se laudă cu asta. Autorul precizează anume: hoţie — nu haiducie. D. Ibrăileanu a vrut să-l prefacă pe Moş Percu în haiduc, pentru a-l reabilita. In „ţinuturi nemţeşti" (e vorba de Bucovina), de ordine, de legi şi de dreptate pentru toţi, nu poate fi nimenia haiduc, ci numai hoţ. — Moş Precu fusese odinioară crai mare, nu dădea pe acasă cu săptămânile. Iar când venia dela ţiitorile lui, Anghelina, nevastă-sa, zăvora uşa, „pentru care lucru mânca o bătae ca aceia, de ţipa ca'n gură de şarpe". Dar trebueşte cetită toată descrierea. Faţă de unchiul Anghel, care-i tot român neaoş şi tot cârciumar, moş Precu ne face impresia unui cimpanzeu, de care autorul e'namorat, întocmai ca Zaharia a lui Zadoina morarul, de cârciumăreasa cea cârnă şi bătrână... Codin e'nzestrat într'adevăr cu înalte calităţi morale, şi totuşi Istrati îl judecă sever, când vorbeşte de „valoarea sa morală — dacă aveţi bunăvoinţa să nu râdeţi"... Codin el însuşi are o conştiinţă trează şi ascuţită, cu care se judecă exact...

Inferioritatea culturală a clasei, explică şi naivitatea compoziţiei în opera d-lui Sadoveanu. D-sa are în minte un bogat material de imagini; subiectul, însă, pe care-l îmbracă cu dânsele, e mai în totdeauna străin: o cercetare minuţioasă o va dovedi. Cine, de pildă, cetind pe **Cosma Răcoare** s'a gândit la **Niebelungenlied**?!!! Şi totuşi: arendaşul grec e Günther, Cosma Răcoare e Siegfried, hangioaica e Brunhilda (care iubeşte în taină pe Siegfried şi-l urăşte, că, învingând-o, a predat-o lui Günther), „iarba fiarelor e **Tarnkappe**, etc. Altmintrelea, — unde aţi auzit d-stră ca un arendaş grec să încerce a răpi pe o hangioaică cu ochii teribili, care se apără cu iataganul şi omoară oameni?!!!.... Este celebra epopee germanică, simplificată pentru uzul d-lui Costică Pipirig — tocuri Louis XV pentru leliţa Maranda...

Intre epismul lui Sadoveanu şi cel al lui Istrati, deosebirea e fundamentală. Eroii celui dintâi sunt Don Quichoţi, cari, trăind în trândăvie, cetind sau nu romane de aventuri, pornesc să se lupte cu morile de vânt. Eroii celui din urmă, din contră, (chiar şi **Codin**) trăesc din muncă cinstită şi nu doresc nimic mai mult decât o liniştită viaţă burgheză; numai vitregia soartei, răutatea oamenilor, tragice conflicte sufleteşti, îi prefac în eroi de epopee. Este deosebirea dintre „epopea răsboinică" din epoca clasică a evului mediu (**Chanson de Rolland**), în care feudalii se luptă de nevoie, şi „epopea lirică şi cavalerească" din epoca romantică a evului mediu, în care, plictisiţi de trândăvie, cavalerii umblă după cupa sfântului Graal, adică după potcoave de cai morţi; ori deosebirea dintre epopea clasică, **Hermann şi Dorotheia**, în care nu se'ntâmplă nimic eroic, şi romanele lui Victor Hugo şi Dumas père, cari sunt epopei romantice de aventuri şi cari se adresează şi ele tot micii burghezii rurale, mult preţuită şi înnălţată de Napoleon I... 1).

Şi lăbărţarea de neînchipuit a descrierilor, şi platitudinea gândirii şi simţirii, şi celelalte cusururi pe cari le mai are d. Sadoveanu, se explică toate prin faptul că d-sa este reprezentantul literar al unei clase parazitare şi inculte. D-sa a apărut odinioară pe arena literară, nu singur, ci împreună cu alţi scriitori de aceiaşi şcoală, dintre cari unii luau deadreptul partea chiaburilor şi arendaşilor satelor, în contra ţăranilor...

In treacăt ne putem pune întrebarea: încotro evoluiază mica burghezie rurală?...

Răspunsul e simplu: prin împroprietărirea ţăranilor şi industrializarea ţării, unii vor deveni funcţionari modeşti şi harnici, ţinuţi de scurt de o administraţie asanată; iar alţii, plugari chiaburi, cari (ca 'n Apus) vor servi de pildă ţăranilor, prin hărnicia lor. Camătă nu mai pot face, muncă eftină nu mai există, braţe de muncă nu mai găseşte destule nici proprietarul mare... Intr'un cuvânt, viaţa devenind grea, popa Tărăboiu se va lăsa de beţie şi va munci cu râvnă, că putere are cât zece...

De altfel, am o bănuială: că d. Sadoveanu diformează viaţa de ţară, fiindcă a privit-o pe din afară, ca observator trândav, şi a fost isbit, nu de munca şi necazurile prozaice de toate zilele, ci de cronica scandaloasă a satului, pe care a mai exagerat-o, adunând întâmplările din mai multe sate şi din mai mulţi ani...

In discursul d-sale de la Academie, d-sa s'a comparat cu un stejar ale cărui rădăcini sunt adânc înfipte în pământul Moldovei. Comparaţia îmi pare greşită: stejarul produce ghindă, pe care n'o mănâncă oamenii. Eu l-aşi asemăna cu un cireş sălbatec: cireşele amare se mănâncă, dar nu prea sunt aşa de bune; altoit însă prin cultură, pomul poate da fructe minunate... 1)

Instinctele de clasă activă

Minunată e preciziunea legilor sociologice!..

Cât de adânci sunt în Istrati **instinctele de clasă activă**; ce prăpastie îl desparte de mediul burghez în descompunere, — ne arată următorul pasaj dintr'o scrisoare pe care mi-o adresează:

„Mai este încă ceva care mă pune la adăpost împotriva acizilor deşertăciunii, rozători de tot ce e sfânt în om: e faptul că **nu sunt scriitor de meserie** (subliniat de dânsul). Dacă ai şti ce mă preocupă mai mult în momentele astea, te-ai cruci. Poate chiar aşi pierde stima d-tale. Totuşi ţi-o spune: e să pun mâna pe vreo 20—30 de mii de franci şi să mă retrag definitiv la ţară, unde, ajutat de 3—4 amici, să trăim cinstit, fără vanitate goală, făcând foarte puţină artă şi cât mai multă treabă serioasă. Cei patru ani petrecuţi în Elveţia (1916—1920) m'au făcut să cunosc lucruri demne de ştiut: ştiu cum se desţelinează pământul (un an de tractor agricol); ştiu cum se cresc porcii, găinile, caprele, dobitoace demne de societatea omului; pot să construesc o casă modestă; conduc o maşină şi o repar (în mic); dar mai presus de toate, mi-e drag să vin în ajutor unui om, unui om sincer şi trudit.

„De ce, deci, să ne îmbătăm de vorbe? Mi-e groază şi să mai privesc în vitrina unei librării, sau să între într'un salon de arte plastice şi decorative. Şi când mă gândesc că eu însu-mi vin cu o pagină bună şi cincizeci rele, îmi vine să mă opresc de pe acum...

„Că am scris, asta se datoreşte numai lui Rolland. Deşi mare iubitor al literilor (la 14 ani, fiind slugă, eram abonat la **Viaţa literară** a lui Vlăhuţă şi la **Medicina populară** a lui Eracle Sterian, şi cumpăram regulat **Progresele Ştiinţei**, abonamente ce mă costau şi câte-o bătaie bună de câte-ori îmi sosea revista), deşi adorator al scrisului, zic, eu priveam arta — cum o privesc şi azi — ca un ce secundar al vieţii, un cântec ce umple orele de elan cu o hrană mai înnaltă decât chiotele beţivilor, cari sunt tot un elan al inimei, dar ordinar. N'am înţeles niciodată că se poate iubi arta, fără a iubi pe om, chiar pe omul ce nu face artă. Ii spuneam lui Rolland, că mi-e drag omul şi ştiu să-l ajut. El mi-a răspuns că omul e nimic, arta e totul. L-am contrazis cu aprindere, spunându-i, că dacă el n'ar fi un om, arta lui m'ar lăsa indiferent. Iată dece nu mă tem că artiştii, saloanele şi burghezia ar putea vreodată face din mine altceva decât ce sunt. M'am dus peste tot, ori unde am fost poftit, convins fiind că oameni de inimă trebue să se găsească peste tot. N'am găsit decât falşi conştienţi, falşi inconştienţi, şi pe ici, pe colo, câte un „fragment", adică slabe vinişoare de aur într'un bloc de piatră greu de măcinat. Pe primii i-am vexat dela întâia ciocnire. Cum n'am pus mănuşi albe, labele mele aspre de lucrător i-au făcut să urle şi să le treacă pofta de a mă mai chema. „Fragmentelor" le-am spus ce simt, le-am spus-o cu afecţie. Printre artişti, Jean-Richard Bloch, Léon Bazalgette (popularizatorul lui Walt Wittman), Pierre Jean Jouve, — scriitori; apoi, pictorii-desenatori Frans Masereel şi Gabriel Belot, sunt toţi buni prieteni, oameni de inimă.

„Şi acuma să termin cu partea care-ţi va fi cea mai plăcută şi pe care am lăsat-o la urmă: nu numai că eram

---

1) In *Agonia occidentului*, deliquentul filozofic G. Spengler, s'a silit să dovedească, pe o mie de pagini, că popoarele apusene au îmbătrânit sufleteşte şi sunt pe cale de a deveni *felahi:* copaci uscaţi, cari întind în aer crăci moarte. Burghezia vrea să se mângâie cu gândul, că odată cu dânsa, piere şi Apusul. In realitate, poporul e sănătos şi tânăr; la noi, tot atât de tânăr ca în vremea migraţiunilor.

1) Dar clasele s'au încuscrit şi răscolit atât de mult, încât foarte mulţi prinţi au ajuns în popor, şi foarte multe slugi, în clasa stăpânitoare; nivelul mijlociu, dacă facem abstracţie de gradul de instrucţie, e cam acelaşi peste tot.

1) Hugo, Dumas şi alţi romantici ai timpului, sunt fii de ofiţeri ai lui Napoleon, ieşiţi din mica burghezie rurală. Vă închipuiţi ce partizani înflăcăraţi ar avea Napoleon în Moş Precu, Popa Tărăboi, Costică Pipirig, etc. Vezi *Romantism epic şi romantism liric* în *Cercetări critice şi filozofice* (ed. III va apare în curând în editura „Cultura Naţională").

1) Vezi şi *Poporanismul reacţionar*, 1921, edit. Socec.

Citiţi continuare în pag. III-a

în acelaşi sentiment cu d-ta, privitor la o „viaţă modestă, retrasă", dar chiar luptam de mai bine de un an, s'o realizez. Am reuşit. Dar şi de n'aşi fi reuşit, eram decis să plec cu aparatul de fotograf, mai curând decât să trăesc la Paris, unde mă sufocam".

In treacăt fie zis, nu pot să nu zâmbesc de naivitatea lui Istrati, când afirmă că „nu-i scriitor de meserie"... El nu ştie, se vede, că a scris într'un an, cât alţii în patruzeci... Fără să mai publice un rând, ar putea să joace de acuma până la sfârşitul vieţii, rolul de mare scriitor (o lavalieră, o pălărie mare, ceva plete...), să fie ales membru al Academiei, şi 'n diferite comitete şi comiţii.

Extrem de interesant îmi pare cela-ce spune Istrati despre raportul dintre artă şi viaţa reală. Şi aici iea, fără să ştie, o atitudine clasică. (Ca unul care, străin de orice teorie, scrie ce simte, par'că văd, că cetind studiul meu, va exclama: „făceam clasicism şi habar n'aveam!")

Pornind de la faptul că multe civilizaţiuni au pierit, lăsându-ne doar operile lor de artă, romanticii au emis teoria că **viaţa-mijloc există pentru arta-scop**, — teorie pe care Gustave Flaubert a ridicat-o la rangul de dogmă şi pe care şi mulţi „realişti" au îmbrăţişat-o, fie în mod expres, fie în mod tacit 1). Dacă i-ar fi trăsnit cui-va prin minte, să formuleze această teorie unui grec din antichitate, care punea piesele lui Aeschyle pe acelaşi plan cu cursele de cai; ori dacă bardul care a insufleţit armata normandă înainte de bătălia de la Hastings, ar fi spus regelui, că singurul scop al luptei este ca să aibă el ce cânta; ori dacă Gustav Freytag ar fi căutat să 'ncredinţeze pe marii negustori, prietenii săi, că de aceia fac dânşii negoţ, ca să poată el scrie romanul **Dare şi avere** — ce mirare şi ce râs ar fi stârnit!...

Romanticul se refugiază din realitate în lumea ideală; realistul combate realitatea în numele idealului; **clasicul ridică realitatea la rangul de ideal.** Cum Istrati se adresează marii mulţimi, e firesc ca solidaritatea umană, iubirea de oameni, să fie pentru dânsul postulatul oricărei arte.

De aici însă nu rezultă, că a creşte porci, capre şi găini ar fi pentru Istrati o treabă mai serioasă decât a scrie literatură. Desigur, faţă de rolul întregii armate de la Hastings, rolul bardului era neînsemnat; era însă cu mult mai însemnat decât al unui oarecare luptător de rând.

In acelaşi raport stă activitatea artistică cu cea economică. După ce şi-a debitat poemul, bardul trebue să fi intrat şi el în luptă; căci dacă n'ar fi mânuit niciodată sabia, poemul lui ar fi lăsat rece pe luptători. Tot aşa e bine ca scriitorul Istrati să „desţelinească pământul"; numai astfel sufletul lui va rămâne în unison cu acela al clasei sale. Să nu uite însă, că scrisul primează.

E interesant de observat că toate teoriile politice, artistice, etc., isvorăsc în mod spontan din starea de suflet a clasei, cum se desvoltă planta dintr'un mic germene...

Istrati realizează acel clasicism, pe care-l propag de 25 de ani

Cei ce-au urmărit activitatea mea de critic literar, ştiu că de douăzeci şi cinci de ani, nu încetez de-a propaga clasicismul. Fiindcă generalizarea acestei denumiri îmi aparţine 2) (de obiceiu termenul se aplică literaturii antice şi celei aristocratice din secolul al 17-lea şi al 18-lea), am preferat termenul de **realism clasic**, pentru a risipi bănuiala că a-şi admite şi convenţionalismul şi dispreţul pentru popor al literaturii secolelor trecute.

Pe când în ţară stăpânea romantismul decadent, am atras atenţia (1901) asupra literaturii clasice (termenul a surprins) de peste munţi: Slavici, Grigorovitza, Popovici-Bănăţeanu, Reteganul, Buticescu, Păcăţianu, etc. — scriitori în genere foarte modeşti, cari urmăreau, nu gloria, ci ridicarea poporului. Plugari ei înşi-şi şi fii de plugari, vorbeau unor ţărani harnici şi cinstiţi, arătându-le prin pilde cum ajunge omul la chiverniseală şi mulţumire.

„Am fost cu băgare de seamă pe ce căi devine poporul nostru la stare şi vază, şi pe ce căi pierde aceste odoare. Aceste sunt lucrurile ce mi-au făcut spargere de cap şi pe acestea le-am pus pe hârtie", scrie în precuvântarea nuvelelor sale plugarul şi învăţătorul Ioan Pop Reteganul (ale cărui scrisori, isvorâte dintr'un suflet sobru, cinstit şi limpede ca apa de isvor, treziră în sufletul meu ecouri deosebit de puternice). Religiunea muncii, tăria sentimentelor general omeneşti, caracterizează această literatură. Studiul meu, **Literatura de peste munţi** 1), a făcut o deosebită impresie asupra d-lui Iorga, asupra lui Ioan Bogdan, cumnatul d-sale, şi asupra ardelenilor cari gravitau în jurul acestuia: Coşbuc, Bogdan-Duică, Chendi, Iosif, Gorun, etc. — şi a fost cauza ocazională a întemeierii **Sămănătorului**. Boem de cafenea el însuşi, Ilarie Chendi reluă fără folos şi cu aere de matador romantic, campania în contra decadenţilor, dusă de mine la bun sfârşit. Pe asfaltul şi în cafenelele Bucureştiului, mai toţi aceşti ardeleni, perduseră sufletul clasei lor. Iosif deveni cu timpul romantic. Revista se adresa fruntaşilor satului, clasă stricată şi incultă, aşa cum o vedem în **Moş Precu**; şi, deosebit de asta, reacţionară. **Sămănătorul** propagă un timp idei conservatoare, făcând apologia boerilor. **Literatura poporanistă clasică din Ardeal,— transplantată în regat, după cum cerusem în studiul meu, — dădu aici, pe terenul vieţii parazitare, otrăvite roade romantice.** In locul preoţilor lui Slavici şi Reteganul, cari biciuiau în cuvinte de foc „ispitele diavoleşti ale blestematu'ui de vin-ars", avurăm pe preoţii lui Sadoveanu, beţivi şi curvari.

Mă ridicaiu cu vehemenţă în contra acestei literaturi romantice, cerând clasicism în felul celui de peste munţi, ori în felul celui care se află „IN GERMENE" în Duiliu Zamfirescu şi 'n Brătescu-Voineşti.

La cusururile acestui din urmă scriitor, n'am fost cu totul orb nici acum douăzeci şi doi de ani. Am formulat şi atunci bănuiala, că ne aflăm în faţa unui **„mic talent, a unui talent neproductiv, fiindcă are puţin de spus"**, dar... am combătut eu însu-mi această bănuială. Am arătat de asemenea, că „Pană Trăsnea este reprezentantul unei clase care se stinge. Modul lui de a înţelege viaţa, e mai moral şi mai sănătos decât al romanticilor noştri, cărora pare a le spune: nu vă căutaţi fericirea în înşelăciunile imaginaţiei!.." Pe de altă parte însă, clasicismul lui aristocratic nu este atât de sănătos şi atât de moral cum este de pildă clasicismul **mai realist** al scriitorilor de peste munţi..."

Am recitit dăunăzi tot ce a scris d. Brătescu şi am zâmbit... In aproape **patruzeci de ani** a reuşit să compuie cu grea trudă 5—6 nuvelete drăgălaşe, deşi cam puerile (tragedia într'un pahar cu apă, dintre Pană Trăsnea şi domnişoara Melicescu!..). Restul 1) n'are valoare. Romanul **„In lumea dreptăţii"** este o parafrazare puerilă a lui **Dan.** Avocatul **idealist** excrochează fără ruşine pe o biată văduvă bătrână, fiindcă nevastă-sa, — şi ea idealistă, — doreşte... un salonaş ca să-şi primească prietenele; apoi înnebuneşte din pricina remuşcărilor. Un **atare** idealist nu înnebuneşte — după cum, de altfel, încă nimeni la noi n'a înnebunit pentru un fleac de excrocherie, mai ales când ea nu cade în prevederile codului penal... D. Brătescu şi-a luat poza de puritan **inadaptabil.** Sper că nu devin prea personal, afirmând că n'are d-lui stofă de aşa ceva... In toate dulcegăriile d-sale moralizătoare şi sentimentale mă persecută un gust de zaharină... Se simte silinţa de a masca o realitate urâtă. Că apologia pe care o face fosilelor boereşti e trasă de păr, am dovezi sigure. In această clasă totul e decor şi vorbărie, iar sub decor: neantul... A educa un copil, înseamnă a-i ţine o nemţoaică să-l înveţe **Vater Unser,** cântece şi maniere, celace nu-l va împiedeca să ajungă un rău între răi. Concepţii învechite!... Ca şi cum belşugul şi dulcegăriile ar putea forma un caracter...

D. Brătescu este reprezentantul unei clase care se stinge; dar mijloacele cumpătate şi viaţa de provincie au ferit-o de o prea isbitoare descompunere... In cazul cel mai bun, însă, e o clasă **ingustată la minte şi la simţire** şi ajunsă în copilărie... Inproductivitatea şi puerilitatea literară a d-lui Brătescu nu sunt decât manifestări ale acestei decadenţe...

Mă gândesc la câte o prună închircită care rămâne pe pom până în iarnă, pe când celelalte se coc şi cad...

D. Brătescu a ajuns ca scriitor la o mare popularitate. **I-o doresc înzecită.** Opera d-sale nu are nimic nesănătos sau stricător pentru publicul mare. Din contra, e minunată când e vorba de a câştiga literaturii, noi credincioşi, în deosebi dintre adolescenţi. Un vin slab şi dulceag poate fi băut de toată lumea; un vin tare, de mai puţini...

Că adaptându-se **perfect** clasei noastre stăpânitoare, a devenit **„marele nostru scriitor"** şi vicepreşedintele Academiei, n'ar fi grav: şi în Apus, Academiile sunt pline de mediocrităţi. Poate că totuşi, prea multele recompense morale şi materiale, pentru o atât de neînsemnată creaţie, ar putea moleşi tinerimea... Am şi văzut în revista unor juni următoarea cugetare: „nu-i nevoe să scrii mult; trebue să ştii numai să **administrezi** (?) bine puţinul pe care l-ai produs în tinereţe". Par'că Molière în **Mizantropul** a vorbit de un poet, care intrighează să facă carieră cu un sonet, în loc să scrie pe al doilea...

Un alt cusur al renumelui d-lui Brătescu, este că d-sa a ajuns primul expert literar al ţării: expert la **Academie,** la **Teatrul Naţional,** la **Casa şcoalelor,** la **„Cartea Românească"**, la **„Lamura"**, la **Fundaţia Principelui Carol** şi în alte „comitete şi comiţii". Or, d-sa judecă aşa: „ar fi o nebunie să cer altora să fie şi ei tot atât de mari scriitori ca şi mine (s'a comparat şi d-sa odată cu un stejar — întocmai ca şi Sadoveanu. Pe vremea lui Eminescu, Caragiale, Coşbuc, etc., nu se pomenia de stejari în literatura românească. Au luat vânt diletanţii!...); un sfert de-ar fi, şi încă e destul..." Cum însă d. Brătescu nu-i decât... atâta cât este, vă închipuiţi ce poate să fie un sfert de Brătescu... Judecând aşa, d-sa riscă să umple arena literară cu nulităţi... De curând a şi făcut o poznă mare: în ascultarea religioasă a academicianilor, a consacrat „opera literară de mare valoare", „cea mai bună dramă românească": **Păcatul** de d-na Lucreţia Petrescu — o compoziţie de elevă de clasa a VII-a, premiul întâi cu cunună.... Pozna d-lui Brătescu îmi aduce aminte de o poveste a lui Mark Twain: un câine ,căruia un doctor îi scosese un spin din picior, se întoarce a doua zi, c'un alt câine, care avea şi el un spin în picior; a treia zi vin patru câini, a patra zi vin opt câini şi aşa mai departe...

In literatura românească s'au cam încurcat limbile, de vre-o două zeci de ani... Fac rău că mă încerc să stabilesc puţină ordine?...

Când un mitocan se 'nbogăţeşte, mănâncă mult şi face puţină mişcare, îşi strică stomacul, pierde pofta de mâncare şi atuncia nu-i mai plac decât sardelele, rocfortul, lichiorurile, etc. Aşa au ajuns mitocanii noştri romantici, să se delecteze cu rafinamentele (?!) unui anume bas-bleu şi să găsească în schimb că Alecsandri s'a învechit. De când a apărut Eminescu, Alecsandri e deconsiderat, ca fiind puţin profund. Adică cum vine vorba asta: profund?... Lumina soarelui e profundă?... Apa de izvor e profundă?..

Intr'un mic studiu asupra **Pastelurilor,** am reabilitat pe bardul de la Mirceşti, arătând ceeace-i vecinic, dacă nu în toate, dar cel puţin în unele din poeziile acestui clasic. In acelaş timp — îndată după războiu — am publicat studiul **Clasicismul de fier,** în care preziceam un nou curent clasic ca expresie a proletariatului triumfător şi a noului echilibru produs de catastrofa războiului mondial. Prin distrugerea supraproducţiei, s'a atenuat lupta pentru existenţă, care a enervat lumea orăşenească a secolului trecut. „Asupra unui secol gârbov, chinuit de podagră şi de nervi, morocănos, cicălitor şi rău, războiul a lăsat o cortină de fier; secolul nostru tânăr, lipsit de iluzii deşarte, dar sănătos, senin şi plin de viaţă, apare în lume cu această deviză: viaţa este un bun atât de mare, încât felul cum o trăieşti, vine numai în rândul al doilea". **„Premergătorul** acestui clasicism îmi pare a fi **Romain Rolland. Opera lui nu cuprinde nimic din convenţionalismul clasicismului aristocratic sau burghez. Genialului romancier, nimic omenesc nu-i este străin. Critica lui apare blândă, obiectivă, înţelegătoare, viaţa o îmbrăţişează în întregimea ei, idealismul la care c'o mână puternică ne înnalţă, îl simţim sănătos şi temeinic".** 1)

Şi iată că după cinci ani, Romain Rolland, „premergătorul clasicismului de fier", descopere şi lansează pe Istrati, care nu-i ca dânsul un burghez, (fost elev al şcoalei normale şi fost profesor la Sorbona), ci simplu lucrător vagabond; şi acest lucrător **realizează întocmai clasicismul proletariatului**, prezis de mine!...

Şi acest lucrător e — **român!...**

Minunate sunt căile tale, Doamne.....

H. Sanielevici

1) Intr'o conferinţă ţinută la clubul Sotir (ce gafă!...), Caragiale şi-a exprimat credinţa că oamenii obişnuiţi sunt *încercările* pe cari le face natura, până nimereşte un om de seamă...

1) Vezi *Clasicismul de fier* în *Noi studii critice*, edit. Socec.

1) Vezi *Studii critice*, ed. II, editura „Cartea Românească".

1) In total, trei volumaşe subţirele.

1) „Clasicismul de fier".

Caterina Varga

de CONSTANŢA HODOŞ

Izbândei nu-i ajunge vitezia, sa cere şi jertfe.

Numele acestei eroine-martire a rămas multă vreme necunoscut în istoria neamului nostru. Deşi activitatea ei socială şi politică fusese atât de răsunătoare, în anii premergători de revoluţie, 1841—48, timp de şapte ani, în cari ea a trăit în munţii apuseni, încât nu era om între Viena şi Abrud care să nu fi auzit de faima ei.

Străinii îi ziceau „Doamna munţilor", iar poporul aşa cum se zice numai unei suverane: „Doamna noastră".

Dar ce a făcut Caterina Varga ca să merite titlul şi adulaţia aceasta?

In anii copilăriei mele, la Halmagiu, am auzit povestindu-se de ea:

— A vrut să salveze poporul de robie.

— A fost o femeie bună, inimoasă, foarte frumoasă. Se ducea din sat în sat, prin tot Ardealul. Cerea informaţii dela comune: în ce stare se găsesc „iobagii", ce asupriri şi nedreptăţi îndură; apoi intervenea pe la forurile judecătoreşti în favoarea celor obidiţi.

Se ducea Duminecile pe la biserici, la târguri, la prăznuiri, poporul se aduna în jurul ei şi ea le spunea vorbe frumoase de învăţătură, de mângâiere, îmbărbătare şi că ce bună-i dreptatea şi libertatea!

Lumea venea, din ce în ce mai multă, s'o asculte.

Guvernul, căruia nu-i convenea aceste adunări din ce în ce mai dese şi mai entusiaste, trimise pretutindeni comisarii lui să-i interzică „doamnei" cuvântările şi, în caz de nesupunere, s'o aresteze.

Atunci ea s'a refugiat, din văi, în munţii Apuseni.

Aci s'a împrietenit mai întâi cu un preot luminat, Simeon Balint din Roşia — mai târziu unul dintre cei mai bravi prefecţi ai lui Iancu. Balint a înţeles sufletul de apostol al femeii şi a sprijinit opera ei.

S'a aşezat mai statornic la Buciumani, lângă Abrud.

Moţii purtau un vechiu proces cu Statul, pentru islazuri şi păduri. Funcţionarii hrăpăreţi luaseră poporului — după confiscarea minelor de aur — ultimul mijloc de traiu al lor: pădurea. Deşi în urma revoluţiei lui Horia ei primiseră ordin împărătesc dela Iosif al II-lea ca să se dea moţilor drept de păşunat şi lemnărit pe moşiile statului, ordinul nu se executase. Acum oamenii umblau cu advocaţii unguri pe la tribunale, cerând dreptul lor. Advocaţii storceau bani sătenilor, fără ispravă. Caterina Varga era o femeie cultă şi avea cunoştinţe juridice. A înlăturat pe advocaţii speculanţi. A pledat singură procesul. A fost cu actele lor şi în audienţă la împăratul.

Şapte ani a durat lupta ei. Şapte ani a trăit femeia aceasta nobilă între munţi, cercetând, neobosită, viaţa mizerabilă a celor mai triste colibe, îndemnând poporul la rezistenţă şi curaj, mângâind copiii, vindecându-i de boli şi instruind femeile la salvarea şi creşterea lor.

Poporul s'a adunat în jurul ei, din toate părţile, şi urale nesfârşite au răsunat sub cerul plumburiu al serei.

Până s'a umplut cupa amară a răbdării.

Intr'o zi, întâlnind o ceată de ţărani, cu securile pe umăr, zdrenţăroşi, galbeni, cu ochii sticloşi de foame, rupţi de oboseală, întorcându-se dela munca silnică, unde fuseseră duşi de sbirii guvernului, — pe când acasă copilaşii lor n'aveau nici lapte nici mămăligă la vatră, Caterina a strigat:

— Să nu vă mai duceţi la robot! Nici un lemn să nu mai tăaţi pentru călăii voştri din propria voastră pădure! Mai bine ridicaţi securile acestea şi zdrobiţi cu ele *tirania*, până când nu vă ucide ea pe voi!

— Aşa-i, aşa! Trăiască doamna noastră!

In dimineaţa următoare, moţii au refuzat să iasă la pădure, iar Caterina Varga fu urmărită ca *rebelă*, agitatoare primejdioasă.

In Ungaria fierbea ideea revoluţiei, pornită de Petöfi, şi alţi entuziaşti prieteni ai poporului. Strigătul libertăţii zguduia pământul.

Avram Iancu terminase studiile sale la Cluj şi se întorsese la Abrud, advocat. Cunoscuse pe Caterina şi avea o admiraţie evlavioasă pentru ea.

La începutul anului 1848, în ziua de Bobotează, Caterina fu prinsă, cu vicleşug, şi aruncată în temniţa lui Horia, la Alba-Iulia.

— Horia! Al doilea Horia, în puste! urlau duşmanii dreptăţii.

Şi, ca Horia, a fost omorîtă.

II

Istoria aceasta am auzit-o dela părinţii şi bunicii mei şi prietenii lor, cari trăiseră în acele vremuri, şi şi-o povesteau unii altora, cu multe şi interesante amănunte, în serile de iarnă. Şi noi, copiii, ascultam.

Trecuseră douăzeci de ani de atunci şi lumii i se părea că a fost ieri. In Halmagiu mai dăinuiau ruinele, crucile de lemn unde ungurii spânzuraseră popii, tribunii noştri şi românii aprinseseră apoi castelurile grofilor... Sufletul meu de copil se înfiora la priveliştea monumentelor sinistre, la povestirile grozăviilor cumplite.

Figura Caterinei Varga însă, plutea într'o aureolă măreaţă în jurul meu. Vezi, cât se trudise ea, să aducă toate pe calea lor bună fără vărsare de sânge! Dacă asupritorii ar fi ascultat de ea, ce bine era.

. . . .

Cu treizeci de ani în urmă, la Bucureşti — după ce aproape uitasem de Caterina Varga, căci nicăieri nu citisem un rând despre ea — răsfoind o istorie, Xenopol sau Tocilescu, nu-mi aduc bine aminte, dau de numele ei. Am tresărit ca de o arsură. Era o însemnare fugitivă, prea superficială pentru icoana sfântă care urmărise odinioară imaginaţia mea de copil.

Il auzisem odată pe Avram Iancu spunând:

— Nu eu am salvat munţii apuseni. — *ea!* Sufletul ei cel frumos. Ea a pregătit poporul să *asculte* şi să *vină* cu mine, cu exaltare eroică!

Intreb pe mama mea, care cosea lângă mine, cu ochelari, cu părul alb, o bătrână frumoasă, de şaptezeci de ani:

— Pentru ce istoricii, cărturarii noştri ignorează numele acestei eroine?

— Din cult pentru Şaguna. Se zice că el a fost acela care a mijlocit prinderea ei.

Am rămas năucită şi n'am mai înţeles nimic. Şaguna! Marele Şaguna! Proslăvit ca un *geniu* sfânt al poporului românesc! Ce enigmă este aceasta? Şi cine o desleagă?

— Procesul femenismului. Oamenii n'au nici odată încredere în femeie.

Mama urmărea cu patimă tot ce scriam eu şi-mi dădea subiecte din epoca aceea.

Din povestirile ei am prins romanul *„Martirii"*, drama *Aur* şi multe din nuvelele mele cu subiect istoric.

— Drama Caterinei Varga s'o scrii tu, îmi zise într'o zi, cu ochii strălucitori de inspiraţie.

Şi am scris-o, în anul 1905.

N'am eu atâta măestrie să pot descrie pasiunea caldă şi avântul dragostei cu care am lucrat la ea. Şi nici să pot exprima durerea mea păgână când număr anii — viaţa mea aproape toată — în care n'am găsit un *om* cunoscător de teatru, care să cerceteze onest şi conştiincios drama mea.

Mama, pe patul de moarte, oftă:

— Imi pare numai rău că nu ţi-am putut vedea pe Caterina jucată. De ce n'ai stăruit mai mult?...

Şi lacrămi îi picurau pe obrajii palizi.

Fiul meu Mircea Şirianu, când a plecat pe front la moarte, şi ultima oară m'a strâns în braţe, mi-a zis:

— Nu uita, mamă, că şi tu eşti luptătoare... Nu despera. Stăruie să-ţi joace pe Caterina, e capod'operă!

Mi-e ruşine să spun cât am stăruit. O viaţă pierdută! Aproape nimic n'am mai scris — de atunci.

Aş fi vrut să-i şoptesc mamei, pe mormânt: bucură-te, nu mai plânge! Şi sufletului de erou al copilului meu să-i pot răspunde: te ascult!

Dar m'am simţit umilită, încătuşată, în bezna închisoarei fără aer, fără soare, ca şi eroina mea.

Sufletul meu ardea s-o pot arăta pe *ea*, ca o pildă contemporanelor care voiau şi ele să facă ceva — cam la fel, O generaţie întreagă de femei să prindă putere din sufletul ei fără seamăn pentru munca de ridicare a neamului nostru oropsit, pentru înălţarea patriei, libere în formă, şi totuşi robită încă de lanţurile trecutului, de ignoranţă şi atâtea rele, ucigătoare moravuri... Intre mulţimea pieselor moderne de adulter, de romantism isteric cari s'au perindat pe scenă, de douăzeci de ani, să vie şi Caterina mea, în sfârşit, cu sublima ei iubire de oameni, să lumineze, să dea căldură atâtor inimi reci cari să mai îndoiesc şi azi de nobila expansiune a energiei femeieşti, pentru fapte mari, eroice.

Imi venea să ţip de durere:

— In zadar luptaţi, voi, toată ceata cea a feministelor, pentru drepturile voastre, sufletele masselor nu le treziţi, sfânta *solidaritate* n-o atingeţi până când ignoraţi şi voi *eroinele* care s'au jertfit pentru neam şi au îndurat *martiriul* acelor prejudecăţi, pe cari voiţi a le dărâma.

Acum, *deputatul* I. M. Soricu, în drama lui „Doamna Munţilor" înfruntă istoria şi profanează numele eroinei mele. Nimic nu-i adevărat în ea, doar titlul. După reprezentarea ei la marele festival. Avram Iancu, voi reveni asupra acesteia, nemaipomenite îndrăzneli ai parodiei acesteia.

* * *

Singur

Cântă-ţi cântecul şi plângi,
Plângi cu el odată:
Visul îngropat pe veci,
Viaţa sfărâmată,

Că norocul ţi-a sburat
Peste mări departe,
Şi din tot ţi-au mai rămas
Zilele deşarte.

Amintirile când vin
De mă'nneacă plânsul
Mi-aş vrea sufletul de lut
Să le'ngrop într'însul.

Al. T. Stamatiad

LITERATURA STRAINA

ANDRÉ DE LORDE

EXPERIENȚA

Mă dusesem în vizită la bătrânul meu prieten doctorul André Demare. Nu-l văzusem dela înmormântarea domnișoarei Marta Charrier, logodnica lui.

Era fiica eminentului profesor Charrier, care se făcuse cunoscut prin experiențele sale asupra decapitaților și prin lucrările lui asupra supraviețuirii creerului și a inimei.

El a dispărut de prin saloane și amfiteatre de când fiica sa — pe care o iubise cu pasiune — fu omorîtă într'un accident de automobil.

Se zice că acum călătorește ca să uite necazul ce l'a izbit.

Când intraiu în cabinetul doctorului Demare, o cameră vastă încărcată de instrumente, el era în picioare lângă fereastră, cu fruntea rezemată de geam și cu privirea pierdută...

La sunetul vocii mele, se întoarse și alergă să-mi strângă mâinile cu putere. Supărările îl schimbaseră mult. Ii vorbii despre lucrările sale și cele ale lui Charrier, maestrul său, pe care-l continua.

In cursul conversației, privirea îmi căzu pe un instrument ciudat, un fel de mașină electrică, pe care n'o văzusem niciodată la prietenul meu.

— E o nouă invenție a ta? îl întrebaiu.

— Nu, răspunse el apăsat, aparatul acesta a fost construit după indicațiile lui Charrier. Servea la niște studii cari au fost întrerupte de catastrofa...

— Explică-mi funcționarea, mă grăbii eu să-l întrerup, pentru a-i schimba cursul gândurilor.

Fuse o tăcere, apoi el vorbi:

— Tu știi care era teoria lui Charrier. Moartea, în cel mai mare număr dintre cazuri, e caracterizată prin încetarea inimei de-a funcționa. Incetarea aceasta este ea fără leac? Nimeni n'o știe. Charrier pretindea că s'ar putea salva oamenii dacă li s'ar putea pune inima în mișcare prin mijlocul unei excitații electrice, care i-ar putea reda, artificial, bătăile. Operarăm mai întâiu asupra animalelor, apoi, când se înfățișa posibilitatea, la spital, asupra oamenilor.

— Și cari au fost rezultatele?

— Această mașină, reluă el, a adus mari servicii în cazuri de sincope sau de asfixieri prelungite. Ea a salvat mai multe ființe, fiind pe pragul morței.

— Interveniți multă vreme după, sau numai decât?...

— Numai-de-cât... pe morți nu-i mai poate învia! Fiindcă după câteva ceasuri de descompuneri chimice săvârșite în corpul celui sucombat, moartea se sălășluiește definitiv...

* * *

Mă apropiai de ciudata mașină pentru a o examina mai bine: era un fel de dinam, legat printr'un fir lung de un instrument de metal. Demare îmi explică cum se obține un curent alternativ întrerupt după ritmul normal al diastolei și al sistolei.

Inima ființei era pusă în comunicație directă cu electrodul, printr'o tăetură adâncă făcută la epigastru.

In timp ce-mi dădea aceste explicații, pe mine mă urmăria un gând. Marta Charrier nu fusese omorîtă numaidecât în căderea aceea grozavă din automobil, ci sucombase mai târziu din pricina rănii avute în accidentul provocat de ciocnirea puternică a mașinei.

Ce prilej măreț, de experiență, pentru Charrier!

Și-mi închipuiam scena lugubră a acestui tată, măcelărind cadavrul fiicei sale, pentru a-i insufla în inimă o nouă viață. Nu putui rezista unei curiozități bolnave și cu riscul de-ai reînvia amintiri dureroase, îl întrebaiu:

— Pentru ce n'ai încercat o experiență asupra corpului logodnicei tale?

— Am încercat, răspunse el, surd.

Și apucându-mă de braț:

— Făgăduiește-mi că nu vei destăinui nimănui ceea ce-ți voiu spune. Lumea nu trebuie să știe.

Ii făgăduii, punând zălog prietenia care ne lega.

— Eram gata să ne apucăm de lucru, Charrier și cu mine, când furăm înștiințați. Marta neînsuflețită. Nici unul, nici altul nu voiam să credem în moartea ei. O ascultarăm tulburați, în speranța de a surprinde o pulsație. Apoi, când îndoiala nu mai fu cu putință, brutalitatea dezastrului ne zdruncină conștiința amândorura.

* * *

Nu știu cât timp dură aceasta, nici cum o transportarăm în patul ei. Insă fui trezit pe neașteptate de strigătul pe care-l scoase Charrier. „Suntem niște mizerabili să plângem ca copiii în loc de-a lucra, de-a încerca asupra ei o ultimă experiență!"

Mă silii, în zadar, să-i arăt că aceasta ar fi o profanare inutilă, de oarece murise mai mult de un ceas, iar descompunerea corpului începuse. El nu voia s'audă nimic în exaltarea și delirul său și termină prin a mă convinge și pe mine.

Eu n'aș fi avut curajul să ating cu mâna corpul acela, pe care-l iubisem cu atâta respect. El fuse acela care făcu operația. Curse puțin sânge, lucru care îi mări speranța. Il văzui punându-și capul pe pieptul moartei, fără a culege cea mai mică tresărire. Cu o mână ținea electrodul și cu cealaltă, adusese, blând, în jurul gâtului său, brațele palide ale copilei sale. Astfel, părea că încă, de-acolo din mormânt, ea simte durerea tatălui său. Atunci mă dusei în camera vecină, care era laboratorul unde se găsea dinamul și, cu mâna pe mânerul regulatorului, dădui drumul la curent. De-odată îl auzii pe Charrier strigând: „N'a murit... a mișcat... da... respiră încă..."

Intr'adevăr, crezusem c'am auzit și eu un fâșâit în tăcerea aceea funerară. O speranță nebună mă năvăli, fără voia mea. In zadar, rațiunea mea atribuia fenomenul acesta, reflexelor cunoscute ale galvanizației. Voiam să cred într'un miracol. Lupta aceasta, împotriva morții necrutătoare, mă tulbura. O groază misterioasă mă copleșia. Inima mi se bătea să sară din piept și mi se părea că bătăile acestea transmise prin fir ajungeau până la moartă.

Prin ușa rămasă întredeschisă, îl auzii pe Charrier vorbind. Vocea îi era atât de nesigură încât de-abia i-o mai recunoșteam.

Iși chema fata pe nume, îi spunea cuvinte dulci, o conjura să deschidă ochii. Apoi fu un strigăt: „Ii bate inima!... vă spun c'o aud bătând... opriți curentul...". Vrusei să vorbesc; emoția mă paraliza. Cu toată certitudinea ce-o aveam că durerea îi zdruncinase rațiunea bătrânului, mă supusei ca niciodată, ordinului său...

* * *

Trebuia să fi fost miezul nopței, când l'auzii din nou pe Charrier adresându-se copilei sale: „Lasă-mă să mă ridic... desfă-ți brațele de după gâtul meu, micuța mea... sunt obosit... aș vrea să mă odihnesc... Nu le înțepeni așa... Știi bine că nu vreau să plec... Nu, nu te voiu părăsi..."

Indoiala nu mai era cu putință. Era în prada unei halucinații înfricoșătoare. Mă întrebaiu dacă nu trebuia să părăsesc aparatul pentru a mă duce să-l trezesc pe Charrier din delirul său.

In acest moment un strigăt de groază se răspândi prin casă, urmat îndată de chemări disperate: „Ajutor!... Andrei!... Mă ține!... Nu vrea să-mi dea drumul.. vrea să mă strângă de gât..."

In acelaș timp veni ca un zgomot de luptă și văzui — spectacol înspăimântător — pe Charrier repezindu-se spre ușa camerei, trăgând după el, atârnat de gât, cadavăli grămadă pe covor cu povară cu tot. Alergaiu repede și încercaiu să-l desprind din înfricoșătorul clește, pe vrul fiicei sale. Făcu câțiva pași zbătându-se și se prăcare-l formau brațele moartei.

Fața lui liniștită nu se clintise și nu-și întipărise nici o trăsătură de sforțare în rezistența lui de neînvins.

Mărturisesc că rațiunea mea oscilă o clipă. In momentul acesta, cea mai mică coincidență, o lumină stinsă din întâmplare, o ușă deschisă subit, un zgomot oarecare, ar fi fost de ajuns poate să-mi dezechilibreze pentru totdeauna creerul. Insă, printr'o sforțare deznădăjduită, îmi chemai toată voința mea și ajunsei să recâștig puțină luciditate.

Charrier nu era decât leșinat. Marta zăcea alături, rece și țeapănă.

Ințelesei atunci ceea ce se petrecuse: în timp ce tatăl se uitase halucinat în brațele fiicei sale, fusese surprins de acel fenomen bine cunoscut al răcelei cadaverice care nu apare decât câtva timp după moarte. Rigiditatea aceasta era atât de mare, încât fusei nevoit să descleștez brațele moartei cu lovituri de ciocan pentru a-l putea desprinde pe Charrier, de colierul său macabru.

După îngrijiri energice își reveni. Insă mă privi fără să mă recunoască și răspunse întrebărilor mele prin vorbe fără șir, care culminară pe neașteptate într'un hohot de râs strident.

Era nebun.

A trebuit să fie închis în taină și familia lui împrăștie svonul că el călătoria, departe, pentru a-și uita durerea.

Traducere de C. CRISTOBALD

* * *

Albert Samain

Măcelarul

Ardagon, măcelarul cel roșu la figură
Cu un cuțit ce-i șade sclipind prins de centură,
Pe-un bou din grajd îl mână către șopronul nou
Și lung cată spre vacă, mugind, sărmanul bou
Copii din sat, din cele mai depărtate case,
Deși azi arendașa pe toți îi alungase,
Vin mai numeroși încă și strânsu-s'au șirag
Ca muștele când oale de miere le atrag.
O frânghie înfrânge a boului cerbice
Și neavând puterea de jos să se ridice,
El fruntea nemișcată și-o 'ntinde-acum în dar
Ca nicovala 'n care va bate un fierar.
E gata tot. In curte pier orice șoapte'n pripă
Ciocanul greu se'naltă, se clatină o clipă,
Plutește, șovăește, și crunt, neașteptat,
Lovește-apoi în craniul ce surd a răsunat.
Se prăbușește boul. și 'n larga crestătură
Se'nfige fără milă cuțitul din centură,
Iar sângele țâșnește în valuri, fumegând.
Pământu'n jur e roșu. Ardagon rând pe rând
Cuțitul îl înfige în pântece și'n spate
Insuflețind iar viața în vinele umflate,
Și toți copiii 'n preajmă, deși-s cu chip voios,
O clipă se'n fioară de-al sângelui miros.

Micul Palemon

Micul Paleom, care de opt ani e abia,
Un țap din loc urnește cu greu, căci țapul vrea
Să-l tragă după dânsul și mișcă-ale lui coarne
Aci vrând să-l împingă, aci vrând să-l întoarne
Și corp la corp se luptă cu țapul svăpăiat
Și 'n țărnă se proptește adânc dârzul băiat.
De gât apoi temeinic cu mâinile se-agață,
De coarne se ferește să nu-l împungă 'n față
Și roșu, scrâșnind dinții, dând ne 'mblânzit din cap
Triumfător aduce la grajd pe negrul țap.
Iar mama lui cu plete de aur, Lyzideea,
Care-un copil în brațe avea în clipa-aceea
Se bucură văzându-i puterea, și cu drag
Surâzătoare-l cheamă să vină lângă prag.
Ii șterge 'n grabă fruntea cea de sudoare plină
Și ochii ei, mândria maternă-i ilumină.

Myrtil și Palemona

Myrtil și Palemona, copii ce sunt păstori,
Se fugăresc în lunca cu iarbă și cu flori,
Se fugăresc, ca vremea să nu le pară lungă
Și-ades bobocii de gâscă în drumul lor alungă.
La joacă Palemona e'nvinsă de Myrtil
Și el o prinde 'n brațe cu râsu-i de copil.
Dar forme noui, străine, sub rochia ușoară
El simte cum palpită, și 'ndată se 'nfioară
Căci dubla rotunzime a sânilor ei goi
Țâșni ca două fructe sub mâna lui apoi.
Jocu-i sfârșit.... Și par 'că deslează-o taină adâncă
Myrtil, căci îi mângâe, și-i mai mângâe încă.

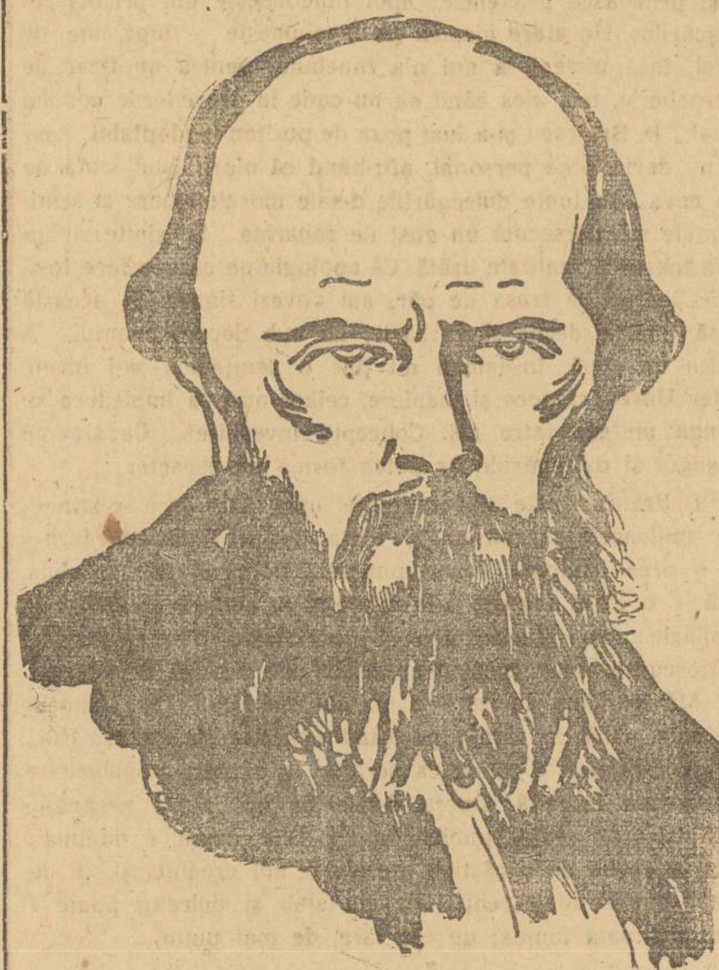
Trad. de IOAN CIORĂNESCU

* * *

Din viața lui Dostoiewscki

de Sergiu Perski

Dela comisia de anchetă, afacerea fu trimisă unei comisii de judecată, prezidată de generalul Perovschi, care față cu lipsa de probe voia să achite pe toți preveniții. Apoi chestiunea merse în fața Auditoriului general, în urmă

Dostoievski

fu supusă legii marțiale în virtutea căreia toți acuzații, afară de unul (Palm), fură condamnați la moarte. Nici unul din ei nu știa, că sentința a fost pronunțată. La 22 Decembrie [1]), dimineața, observară o oarecare animație, pe coridoare și bănuiră ceva neobișnuit. După Spechnef, unul din prizonieri, era ora șase. La șapte, fură urcați în dube și duși. Dacă ne luăm după cele spuse de Dostoiewsky, condamnații au fost trimiși mai întâiu să-și ia hainele cele mai curate, ceeace de fapt făcură sub supravegherea unui inspector. Spechnef, care nu putea să înțeleagă unde sunt conduși, presupuse că urma să li se citească hotărîrea și că, întrucât erau judecați după legea marțială, această cetire va avea loc în cazarma corpului de gardă.

Dar drumul ținu foarte mult. — „Unde ne duceți?" întrebă Spechnef pe un soldat. — „Nu ne e îngăduit să vă spunem", răspunse omul. Era un ger puternic și prin geamurile acoperite de ghiață, prizonierii nu puteau vedea străzile. Spechnef încercă să desghețe geamul, punându-și degetul pe el. — „Nu face asta", îi zise soldatul. „Dacă nu, au să mă bată". Spechnef renunță atunci să-și satisfacă curiozitatea.

„In sfârșit, sosirăm", scrie Spechnef. „Era șapte și jumătate. In fața ochilor noștri înspăimântați, se ridică un eșafod și douăzeci de stâlpi. Furăm urcați pe eșafod și așezați pe două rânduri. Nouă de-oparte și unsprezece de cealaltă. Puțin mai târziu, Auditorul ne ceti sentința. In timpul cetirii, soarele se arăta... Și Dostoiewski, așezat aproape de mine și de Durof, ne șopti:

— „Nu pot crede că vom muri".

Durof ne arătă o căruță mare, acoperită cu pături groase, care tocmai sosise.

— „Sunt coșciuge pentru noi". Nu ne mai îndoim. Moartea era aci [2])...."

Cuvintele care-l loviră pe Dostiewschi, în chip cu totul ciudat la cetirea sentinței, fură acestea: „...sunt condamnați, să fie spânzurați..." El repetă încet după auditor: ...„condamnați să fie împușcați". [3]).

Alte câteva mici amănunte rămaseră încă gravate în memoria lui: Odată cetirea sentinței isprăvită, auditorul îndoi hârtia, o puse în buzunar, își ciupi urechea dreaptă și cobori încet de pe eșafod. Preotul, cu un crucifix în mână, îl înlocui și invită pe condamnați să se spovedească. La vederea preotului, se risipiră și ultimile speranțe, căci nimeni nu putea concepe că lugruba comedie va fi împinsă până aci. [4]) Cu toate acestea, trei condamnați fură legați la stâlp: Petrașevschi, Monbeli și Grigorief. In fața fiecărui stâlp se așeză un ofițer cu patru soldați. Comandă răsună. Puștile se ridicară. Dostoievschi povesti mai târziu, că nu arătase nici-o părere de rău, când se gândi la părăsirea vieții. Nu se gândea la nimic, ci numai la frații săi. Dealtminteri, n'avea vreme să se gândească mult la orice. Simția numai un fel de teamă mistică la gândul că intră într'o viață nouă, într'o viață necunoscută. Credea cu toată puterea sufletului în nemurire. Dar deși era zdruncinat sufletește, rămase stăpân pe sine. D-nul Zagulief, care se afla acolo, nu departe de eșafod, spune că Dostoievschi nici nu pălise când urcase treptele cu un pas hotărît și că avea aerul de a fi mai mult grăbit decât emoționat. Nu rămânea decât să se comande foc și totul s'ar fi isprăvit. In acest moment, o batistă fu agitată și execuția suspendată. Douăzeci și patru de ani mai târziu, (în 1873), Dostoievschi însemna astfel starea de spirit a lui și a camarazilor lui în **Jurnalul unui scriitor.**

„In picioare pe eșafod ascultam cetirea sentinței, fără a arătă cea mai mică părere de rău, fără îndoială nu puteam să garantez pentru toți camarazii mei, dar cred că nu mă înșel afirmând, că atunci fiecare din noi ar fi considerat ca ceva necinstit să-și nege convingerile, chiar cu prețul vieții. Sentința de moarte care mi se citea nu era o glumă. Eram cu toții convinși că trebue să fie executată și-am trăit zece minute neînchipuit de groaznice în așteptarea supliciului. In acest timp, unii din noi (aceasta o știu sigur) se reculeseră instinctiv și meditară asupra trecutului, căindu-se poate de câte-va fapte (acelea care va rămâne pe conștiință toată viața), dar cauza condamnării noastre, năzuințele, ideile pentru care mergeam la moarte nu ne păreau ca vrednice să deștepte căințe.

Supliciul nostru ne părea un martiriu cu totul nemeritat, care ne purifică și grație căreia noi toți urmă să fim mântuiți..." [5])

In legătură cu groaza pe care condamnați la moarte o simt în ora supliciului prințului Mișchin, în **Idiotul**, se exprimă astfel:

„Gândiți-vă la tortură. Ea este întovărășită de răni, de dureri corporale și asta ne distrage dela suferințele morale. Numai rănile ne fac să suferim până în clipa din urmă. Totuși durerea cea mai puternică nu stă în aceste răni, ci în siguranță că după o oră, un sfert de oră, o clipă, o jumătate de clipă, sufletul va zbura din corp și că vei fi un cadavru... In clipa când pui capul sub cuțit, sau auzi lunecând satârul, acest sfert de clipă este cel mai îngrozitor. Cine a spus că natura omenească este în stare să îndure acestea fără să te apuce nebunia?... De ce această insultă monstruoasă, inutilă și zadarnică?... Sunt oameni cărora le-ai cetit sentința de moarte, pe care i-ai lăsat să sufere așteptând această moarte și apoi... le-ai zis: „Du-te, te iert". Ei ar puteà să vă povestească impresiile lor. Insuși Christ a vorbit de această groază, de această teroare..."

1) 1849.

2) In realitate, în căruță erau câteva bârne și haine de prizonier, destinate condamnaților, dintre care unii, ca Petrașevschi, fură trimiși direct în Siberia, după coborârea de pe eșafod.

3) Desigur că printr'o reminiscență a acestei scene tragice *Idiotul* se exprimă în termenii aceștia: „In creerul unui condamnat la moarte se agită gânduri multe, toate repezi și neisprăvite: Aceasta are un neg pe frunte. Iată călăul. Unul din nasturii uniformei lui e ruginit."

4) Nu se poate spune cu siguranță de unde veni ideea de a se organiza această sinistră comedie. E sigur totuși că nu putea să se joace fără asentimentul țarului Nicolae I care voia astfel, se spune, să dea o „lecție salutară" „tinerilor descreerați".

5) Abia mai târziu, în închisoare, Dostoievschi a recunoscut „greșeala" sa și a declarat că „poporul ar fi respins năzuințele și ideile sale".

* * *

A. REISEN

Vremea

Vremea este o bătrână
Fără minte, fără cap
Șade pe un jeț tăcută
Impletind la un ciorap.

Oamenii îi sunt copiii
Pân'la sânge ei se bat
Ea n'aude și nu-i pasă
Impletind ne'ncetat.

Oamenii îi sunt copiii
Grija îi apasă greu,
Ea nu simte, nu pricepe;
Impletind mereu, mereu...;

Până când femeie proastă
Au doar toate un sfârșit!
Dar ea cască somnoroasă
Și'mpletește liniștit...

Zilele mele

Cea de ERI mi-a fost amară
AZI e plină de nevoie
AZI și ERI stând la olaltă
Țes pe MÂINE anevoie

Parcă pot ceva să facă!
Aste două nenorocuri!
O să ias'o zi de MÂINE
Doar de râs și de bâtjocuri.

(Trad. din Idiș de DRD. WILLY IANCULOVICI

* * *

Note

In jurul captivantei personalități a lui Byron, s'au scris mulțime de volume cu prilejul comemorărei de anul trecut. Astăzi publicistul francez Felix Rabbe publică o lucrare „Les maitresses autentiques de Lord Byron" în care studiază sentimentalitatea marelui poet englez și dă foarte prețioase lămuriri asupra Carolinei Lamb, Jane Claire Clairmont și Contesei Guiccioli, pe care biografii de până acuma le-au lăsat în umbră.

Byron iubea cu pasiune, dar pentru foarte scurt timp. Era nedelicat cu femeea și prefera tuturor, pe cele ușoare, către care îl îndruma o perversă sensualitate.

* * *

In Italia a murit scriitoarea Dora Melegari, fiica unei elvețiene și a unui italian exilat la Lausanne. Știa la perfecție limba franceză în care a scris romanele „Ames dormantes" și „Les trois capitales". Remarcabil e studiul său psihologic: „Faiseurs de peines et faiseurs de joies". Colaborase la Revue Gubernatis, condusese Revue Internationale. Se născuse la 1847.

* * *

Henri Céard, ultimul supraviețuitor al naturalismului, a murit la Paris în vârstă de 73 de ani. Mai întâi învățase medicina, apoi intră în administrație și era conservator al muzeului Carnavalet, când apăru prima sa nuvelă în „Les soirèes de Medan" a lui Zola și frații Goncourt

* * *

Povestirile lui conu Costaki Stupcan

de ION DONGOROZI

Conu Costaki Stupcan, a fost os curat boeresc, scoborîtor după tată de-adreptul din hatmanul lui Bogdăniţă, Ieremia Stupcan, iar, după mamă, din pitarul Ienaki Filimon Pisoski, cel cu moşiile, cu hergheliile şi cu prisăcile din Ţara Moldovei de peste Prut, ţinuturile Sorocei şi Orheiului. L-am revăzut pe cuconu Costaki Stupcan din Vârtojeni, după trecere de ani şi ani, în toamna lui 920, adică la vre-o doi ani şi ceva, după cetluirea păcii. Cât am fost copil mic, apoi regulat în vacanţele cele mari, trimetea cuconu Costaki cupeul de mă lua la ţară, şi-atuncea, preţ de câteva săptămâni — până mi se ura de-atâta pustietate, ori mă junghia mai tare, dorul de-acasă, — hoinăream pe meleagurile Vârtojenilor. Imi era drag tare şi codrul din Vârtojeni, codru de fag, tăiat în cumeziş numai de-o singură cărărue, îmi era dragă şi lunca Siretului, când ne'ncăpătoare pentru viitura de ape, când împânzită toată de şuviţe şi firicele, şi presărată cu ochiuri de prundiş şi nisip mâlit, îmi era drag şi heleşteul, în solzii căruia se cuibărea toată lumina şi toată dogoarea soarelui de Cuptor, îmi erau dragi şi muşuroaele zămţate dinspre Filoreni, îmbrobodite hojma într'o horbotă vânătă aurie, — munţii Tarcăului, — dar mă pălea dela o vreme şi drept în inimă, dorul de mama, de Iliuţă a lui părintele Toader, ori de Grigoriţă „câşu", căpitanul poterii.

Dragostea care mi-o purta în suflet cuconu Costaki Stupcan din Vârtojeni, îşi avea rădăcina ei într'o întâmplare năprasnică, care-a 'ntunecat cu totul viaţa boerului, până ce, mai an ţârţ slobozit din mila Celui de sus, a păşit o hodină, în lumea celor drepţi. Cuconu Costaki Stupcan s'a 'nsurat târziu — cam după ce 'mplinise 45 de ani — şi poate ca unul care văzuse şi vânturase multe în viaţă, ori ca omul a cărei umbră prinde a se tot lungi, dragostea pentru soţie şi copil, îl încleştase şi-i ferecase avan sufletul.

In toamna când Petrişor, odrasla boerului din Vârtojeni, împlinise taman 5 ani, şi se 'ntorcea cu maică-sa, cu cucoana Catinca, Dumnezeu s'o ierte, dela cucoana Raluca Eftimescu din Podeni, soră cu cuconu Costaki şi cumnată după frate cu cucoana Catinca, podul cel mare de peste apa Siretului — podul umblător de la Burdusaci, — a fost luat de năvala de ape, iar cupeul cu cei 4 cai înaintaşi, cu Toader vizitiul şi cu cele 2 feţe boereşti, a fost târît până 'n dreptul Călmăţuiului. Vizitiul şi cu 'n cal înaintaş, au scăpat teferi ca prin minune; ceilalţi 3, cucoana Catinca şi coconul Petrişor, şi-au găsit moartea în luptă cu tulbureala Siretului, sporită şi revărsată, mai amarnic ca oricând.

Vre-o doi ani şi mai bine, cuconu Costaki a fost ca mort printre cei vii, şi numai căutătura temeinică şi stăruitoare prin calea străinătăţei, i-a limpezit într'un târziu pâlca ce-i încătoşase mintea. Cu toată întoarcerea la matcă, totuşi, după mărturia celor ce-l cunoscuseră mai dinainte, cuconu Costaki deacuma, numai era la fel cu cuconu Costaki Stupcan, de mai înainte.

* * *

In după ameaza ceia de Octombrie — toamna lui 920 — sorbeau agale cafeaua din filigean înflorit, filigean de Alep, în sofrageria cea mică a conacului dela Vârtojeni. Vreascurile jilave, trosneau şi pârâiau în hruba căminului, şfichiurile limbilor, aci roşii, aci tulbure vineţiu, se muşcau a hârjoană, iar printre ramurile noduroase ale gutuiului, şi biruind straja geamurilor, soarele şugubăţ, ne 'nproşca cu galbeni mărunţi. Cuconu Costaki Stupcan, sufla cu gura plină colbul depe scoarţele albumului — un album mare de fotografii, îmbrăcat tot în piele verde de marochin, şi cu muchiile suflate 'n aur roşcat — întoarce câteva file, oftează, şi-mi grăeşte îngândurat:

— „Văz măi băete, că ai darul de-a scrie.... poate unele din tainele ce cuprinde albumu ista, te-ar interesa.... Sânt unele, întâmplări alăturea de fire, care-ţi îngheaţă sufletul, dar sânt şi altele, întâmplări fireşte, vieţi care s'au măcinat domol, şi 'n matca lor... după mine, şi unele şi altele, deopotrivă de preţioase... totu-i să ai ochiu teafăr, şi să poţi alege firul de aur, de firul de nisip. Totu-i demn de interesul nostru, căci peste tot locul se poate desluşi deştu celui care ne cârmueşte de sus".

Câteva zile la rând, după prânz, ori seara, după cină, conu Costaki Stupcan mi-a înşirat cum ai înşira pe-un fir de mătasă, boabe sclipitoare de mărgean, povestirile pe care mă voi trudi să vi le depăn în graiul boierului răposat de curând, graiu, când dăltuit frumos, când crestat de înţelesuri adânci.

I.

Popa Mihăiţă Stupcan

Cel dintâiu chip din album, înfăţişează pe-un bărbat cam între 35 şi 40 de ani. Frunte lată, ochiul ager, nasul puţintel încovoiat, iar bărbia teşită, aproape pătrată. In colţul din stânga, jos, apa fotografului aşternută cu meşteşug, lasă să se desluşească încă:

Heinerich Mohr. Wien Kai. Franz-Joseph I.

1878.

„Aista-i fratele tatii, popa Mihăiţă, cum i-a rămas porecla. Istoria vieţii lui, o ştiu dela bietu tata, şi-aşa cum am auzit-o dela dumnealui, tot aşa ţi-oi spune-o acu şi dumitale.

Bunică-meu, aga Isaia Stupcan, a rămas văduv şi timpuriu, şi-a avut dela nevastă-sa — cucoana Smărăndiţa, bunică-mea, — doi feciori: pe tata şi pe fratele dumnealui Mihăiţă, al cărui chip îl văzuşi pe fila dintâiu. Intre tata şi Mihăiţă, erau 5 ani deosebire de vârstă, şi mare deosebire în apucături. De prichindel, Mihăiţă încerca mare plăcere, sugrumând pui de găină, ori schingiuind pisoi şi căţei. N'a fost chip să-l dezbare de obiceiul ista, nici cu vorbă bună, nici cu şfichiuiala. Ba 'ntr'o bună zi, chipurile, aşa în joacă, a spânzurat în toată regula de-o cracă, pe-un omuleţ de vre-o 5 anişori, care se luase şi el după ceata celor mai mari, pân'la poalele pădurii. Noroc de cel care ţinea crâşma din sat, şi care taman se 'nturna cu balerca de rachiu dela Ajiud, c'altminteri, îl da jos pe băeţaş sloiu. Ticăloşiile şi poznele lui, s'au înmulţit şi n'au mai cunoscut margine, când a 'nchis ochii bunicu. Tata n'avea atuncia decât vre-o 20 de ani, şi trebui să facă faţă la toate nevoile pe care le bănui d-ta, la o gospodărie boerească, sporită regulat din tată 'n fiu. Aşa au mers lucrurile, şontâc-şontâc, preţ de 3 ani; tata când mai închidea ochii, când se mai răfuia cu mezinul, după cum era calupul ticăloşiei. In iarna ceia — la 3 ani, cum ar veni dela moartea lui bunicu, — Mihăiţă a furat pe fata popii din Lieşti şi-a fugit cu ea la Iaşi. După ce-a tocat toţi galbenii furaţi de-acasă, şi s'o săturat de fată, cam prin postul Paştelui, s'a 'ntors la Vârtojeni. Tata n'a mai putut răbda de rândul cela; a pus ţiganii de l-au bătut la scară până la sânge, şi i-a deschis porţile curţii. Mai bine de 18, 19 ani, a hoinărit Mihăiţă ista pe meleagurile străine, încercând de toate, şi 'ndurând de toate. In 1879, cam după Sf. Ion, s'au trezit cei din Vârtojeni cu dânsul, purtând rasă şi potcap.

Oamenii au fost tare bucuroşi, că tocmai le murise popa de pela Arhangheli şi altul nu era chip de găsit. Tata însă, a stăruit din răsputeri să lepede rasa, socotind în mintea dumnealui, că ne face neamul de ocară. Mihăiţă n'a vrut şi n'a vrut în ruptul capului. Dece n'o fi vrut, iacă nu-ţi pot spune, că nici bietu tata n'a putut desluşi cândva. Aproape un an Mihăiţă a botezat, a cununat şi-a 'ngropat în Vârtojeni, şi prin satele de prin prejur, care n'aveau popă, ori n'aveau lăcaş de biserică.

Nu prea aducea ca sfânta slujbă, după cum scrie la tipic, dar lumea nu cârtea, pe deoparte, socotind că nu ştie tâlcul celor sfinte, pe de alta, ne 'ndrăznind să 'nfrunte nici în cuget, darul unei feţe bisericeşti. In ziua de Ioachim şi Ana îmi pare, s'au trezit cei din Vârtojeni cu butca vlădicii dela Roman, şi tot atuncea s'a putut afla, minunea, că n'avea nici dram de preţ, cartea cu care se mândrea popa Mihăiţă, carte slobozită chipurile, de Mitropolia dela Ieşi. Acu îţi dai d-ta cu gândul, ce forfotă o fi fost printre bieţii oameni. Botez făr' de preţ, cununie făr' de preţ, grijanie făr' de preţ. Popa Mihăiţă a 'nfruntat făţiş pe vlădică, spunând c'aşteaptă dezlegare dela Mi) tropolie, şi-a slujit liniştit înainte, dar a slujit mai mult pentru păreţi, că lumea a dat crezare vlădicii Meletie dela Romani.

In anul cela, — an ne 'ncheiat, — cât a păstorit în Vârtojeni la noi părintele Mihăiţă, oamenii se 'nspăimântaseră de câte vite li se furase. Mai cu seamă pe cai îi potochiseră, şi cai ca'n Vârtojeni — sămânţă săcuiască — nu găseai d-ta să fi bătut poşte jurîmprejur. Fireşte că pe nimenea nu l-a tăiat capul, să facă vre-o legătură între popa cel nou, şi furturile săvârşite uneori ziua nămiaza mare. Iată însă, că la vre-o săptămână după vizita vlădicii, Vârtojenii care-şi duceau vitele la iarmarocul cel mare dela Ajiud, sânt atacaţi în puterea nopţii de-o bandă de vre-o 9 inşi, toţi smoliţi cu funingine pe faţă, şi 'narmaţi până'n dinţi. S'a dat luptă nu şagă, şi fireşte, ca la orice încăerare, au căzut şi de o parte, şi de alta. La urmă de tot, banda tâlharilor a fost cea biruită. Oamenii încinşi de luptă, s'au pus să urmărească pe unul care s'a arătat din capul locului a fi căpitanul bandei. Şi dă-i, şi dă-i goană, tot înapoi pe şuşa, spre Vârtojeni. Cel fugărit şi 'ncolţit, spre marea nedumerire a oamenilor, a pătruns în sfânta biserică, iar de-acolo împroşca cu plumbi de lup, în cei din curte. Câtva timp, românii au stat la cumpănă grea, dar a fost deajuns să tragă unul, c'apoi toţi câţi aveau puşcă la ei, au prins a trage prin ferestile lăcaşului. Cât o fi ţinut aşa lupta îndârjită, nu poci a-ţi spune, dar într'un târziu, din biserică nu s'a mai răspuns la împuşcături. Oamenii s'au sfătuit între ei ce s'a sfătuit, şi spre revărsatul zorilor, unul mai trăsnit s'a urcat în clopotniţă, iar de-acolo, s'a lăsat binişor pe scară cu cocoaşele ridicate şi cu lumânărica lipită de buza ţevii. Lângă strana împărătească, împuşcat prin nară, zăcea cu faţa 'n sus, capul bandei de tâlhari, părintele Mihăiţă, în carne şi'n oase.

Iaca eu, nu-l ştiu de fel pe moş Mihăiţă ista, ierte-i Maica Domnului păcatele, că la plecarea dumnealui în lume, nu 'mplinisem nici 4 ani, iar când s'a întors, eu eram la războiu. Când m'am întors eu din Bucureşti, unde bolisem greu de lingoare, moş Mihăiţă zăcea în ţintirim la noi, da' nu 'ncavoul familiei, ci 'ntr'o groapă stingheră' tocma'n partea cealaltă, spre heleşteu.

De vrei cumva să-i vezi mormântul, apoi ţi-l pot arăta oricând, îşi închee cuconu Costaki Stupcan, întâiu dumisale povestire.

Intr'un număr viitor: **ANNA PAKLEWSKY**

* * *

Oraşele tentaculare

de VICTOR EFTIMIU

O nelinişte ciudată mă copleşise. Când am ajuns la prietenul care mă aştepta — eram obosit. Par'că mă simţiam străin în atmosfera aceea de linişte şi de sănătate. Mi-era dor de oraş, oraşul pe care abia de două ceasuri îl părăsisem.

Am plecat împreună să vedem împrejurimile. Şoseaua mărginită de grădini şi semănături, era plină de mirosul violent al socului înflorit. Mi-era frică de cerul imens deschis de-asupra noastră, iar tăcerea câmpului mă neliniştea.

De când n'am mai că'cat pe iarbă!... Apele lacului, verzi liniştite, împrăştiau aceiaş taină ciudată, enervantă, căreia atâţia i-au zis: „dor de viaţă". Ca şi frunzele pădurii, ca şi nesfârşirea câmpiilor şi-a zărei, lacul întins, pădurea de sălcii, şi toate liniile simple, largi ale naturei, înspăimântă, înstrăinează — pun pe gânduri pe omul amănuntelor, pe fiul oraşelor. Trupul nostru e prea slab, ca să mai poată suporta vigoarea unui amurg de vară, în mijlocul firii. Ochilor nu le prieşte infinitul, nu pot să-l cuprindă.

...Inserarea venea cu alte unde de tăcere, mărea distanţele, estompa conturele şi depărta cerul. Glasul nopţii îmbrăţişa pământul, deschizând ecouri slabe în depărtări. Aerul se golea mereu. Atâta singurătate...

Am plecat repede, spre oraşul, unde se aprindeau acum luminile, oraşul pe care îl ghiceam în fund, departe şi care zi cu zi, se întindea mereu, ca 'n versurile lui Verhaeren:

Câmpia moare. Iar oraşul
Ii mănâncă din cadavru...

Acolo, oamenii se înghesuiesc unul într'altul, zidurile se îmbrăţişează, sgomotul tramvaielor, al autobuzelor grele, al miilor de automobile, îţi face bine, căci îţi înăbuşeşte glasul celui mai mare duşman al tău, celui ce te prinde în singurătatea firii şi-ţi frământă sufletul şi-ţi chinuieşte gândul: tu însuţi.

In oraşul plin de vuet, gândurile se duc şi vin vorbele, şi 'n vorbele tale gândesc alţii şi nu mai poţi deosebi ce este al tău şi ce este al lor, în sufletul tău devastat...

* * *

Ca nişte uriaşe tentacule atrage oraşul. Cei ce s'au născut în mijlocul zidurilor de piatră, — nu-şi pot da seama de farmecul ciudat, care chiamă spre capitală, cu glasuri de sirenă.

Numai cei veniţi de la poalele munţilor, sau de la marginea unei ape întinse, sau din pusta fără sfârşit, unde glasurile firii cântă în surdină poemul vast al pământului, — unde liniştea vorbeşte, cu infinitul şi eternitatea — numai aceia îşi pot da seamă de „cetăţile cu turnuri de aramă", de „oraşele tentaculare", de care vorbeşte poetul. Numai aceea vor tresări — în faţa clădirilor uriaşe, care varsă toată ziua mii şi mii de oameni. Sgomotul imens, în care se amestecă uruit de roţi şi glas omenesc, îi vor înspăimânta. Graba fiinţelor în care se întâlnesc şi trec repede, alergarea veşnică de pe uliţele largi şi drepte, frământarea atâtor suflete alungate mereu de grija pâinii, de frica de-a nu fi învinse, şi mai ales ascuţimea minţii celor întâlniţi în cale, va uimi pe fiul liniştei şi al singurătăţei — şi-i va preschimba sufletul. In mintea lui, ceeace a lăsat în urmă, se pierde; zi cu zi, noua lui viaţă îl fură şi-l face să uite locul unde a văzut lumina zilei, unde a simţit viaţa întâia oară.

* * *

Sunt mulţi scriitori, pe cari l-a preocupat problema aceasta. „Dezrădăcinaţii" sunt subiectele multor opere de artă.

Dar cel ce insistă cu mai mult succes în ciocnirea aceastã dintre ţară şi oraş, rămâne tot Verhaeren; el a consacrat cea mai mare parte din opera lui, acestei probleme sociale. Intr'una din poemele sale „Les Attirences" ne povesteşte idila dintre doi ţărani tineri, cari s'au iubit acolo, pe marginea landelor şi a fluviilor, cari scobesc inima Olandei..."

„A plecat într'o seară de August
Şi s'a dus, Dumnezeu ştie unde,
Dar când se va reîntoarce
După cine ştie câte zile,
După cine ştie câţi ani
De luptă crâncenă — cu soarta —
El îl va aduce în sufletul mai limpede şi mai adânc,

In ochii lui uimiţi,
In braţele sale deschise larg,
Lumea întreagă...

A plecat, şi-a cutreerat pământul în lung şi în lat. A văzut mări întinse şi golfuri, arbori mari, cu crengile chinuite în văzduhul de foc, maimuţe albe jucând printre aliandele albastre, ţări de coral, păsări lungi de aur şi de purpură, cu ciocurile de email. Şi pretutindeni:

„Ii părea că simte mângăieri cunoscute;
Două mâini dragi alunecau pe tâmplele sale
Atât de lin, încât mintea lui înfierbântată
Jura că cele două mâini pline de bucurie şi bunătate
Veneau la el, străbătând imensitatea.

Dincolo de marginea landelor, ea îşi aducea aminte de cel plecat şi nu trăia decât pentru el. Seara, când luminile orizontului poleiau satul, — ea îşi petrecea mâinile credincioase pe trupul frumos, pe gură, pe ochi, ca să adune, par'că toate ce mai rămăsese acolo din dragostea celui plecat şi apăsându-şi degetele pe buze, visa şi tremura fericită.

Dincolo de ocean, el simţea dragostea iubitei de departe:

Pădurile nepătrunse, cerurile sacre şi mările vechi
Foile vii care îmbrăţişau pământul cu splendoarea lor
Vântul dulce şi mlădios ca flăcările
Totul îi părea sufletul ei
Şi dragostea ei...
Dar pe'nserat, într'o zi,
Când se reîntoarcea printr'o ţară de fluvii
Şi de câmpuri regulate, înflorite cu case noui
Oraşul roşu, strălucitor şi mândru
Ca o grădină de piatră de aur
Ii fură toate gândurile şi dintr'odată, — inima".

S'auzea de-acolo, un zgomot uriaş şi surd, crescând sub fumurile fabricilor, amestecându-se cu sgomotul mării. Şurueturi subţiri spintecau văzduhul, în preajma docurilor de petrol, ca dintr'un piept omenesc răsuna chemarea sirenelor marine.

Şi atunci, cetatea enormă, înspăimântătoare, pătrunse în sufletul său:

Toată fiinţa lui se cutremură...
Se simţea mai senin, mai puternic, mai mare
Se multiplifica în mulţimile de colo.
Gesturile lor, freamătele lor, glasurile lor,
Strigătele lor, paşii lor.
Când urcau, păreau că trec prin el însuşi.

Trenurile minunate, pe drumurile lor de fier
Se învârteau, tăcăneau şi sunau în nervii săi
Atât de puternic.
Incât inima lui tânără, mlădioasă şi supusă
Vibră până în adânc de ritmul oraşului...
Ritm nou, mai larg şi mai puternic decât cel vechiu.
Ritm stăpânitor care câştigă inima întreagă
Şi care confundă orice alt ritm cu al său.

Oraşul a mai furat un om... Cea de departe, a cărei dulce rugăciune străbătea pământul şi mările, simţi că inima începe să-i bată mai încet, că vânturile aducătoare de şoapte dragi au tăcut — şi că spaţiul s'a golit.

L-a aşteptat multă vreme în zadar, — şi-a murit cu gândul la el. Cea din urmă vorbă a ei, a fost vorba care iartă şi admiră...

Şi pe când, colo, în lumea simplă şi fără vanităţi a celor ce trăiesc „pe marginea landelor şi a fluviilor cari scobesc inima Olandei" — murea iubita părăsită şi uitată, — în oraşul care soarbe pe toţi cei ce-i calcă pragul", se făcea mare copilul de altădată, îşi cheltuia puterile minţii şi ale trupului, veşnic alergând, veşnic tremurând în setea după aur.

In inima lui se mişcau toţi lucrătorii săi, toţi căutătorii de aur, de argint, de plumb şi cositor, în capul său bătea necontenit lumea întreagă, cu docurile, cu porturile, cu mările ei, în ritmul imens al universului.

Paris, 1910.

* * *

Refugiu

Tristeţea, gravă şi tăcută,
Işi plimbă fruntea înorată
Prin asfinţitul ce-o sărută,
Ca pe copila lui un tată.

Aripi de umbră cresc în jurul
Misterioasei trecătoare,
Şi'ncet încet se umple ciurul
De sus — cu perle lucitoare.

Drumeţii grabnici, în neştire,
Pălesc, încetenindu'şi mersul;
Suspină în nedumerire,
Când luna albă'şi spune versul!

Dorinţe vagi, nebănuite,
Vin pân' la buze să murmure
Voinţa lor, de-a fi'mplinite, —
Ca un ecou! ca din pădure!

Şi fie-care frunte-atinge
Pios vesmintele Tristeţii;
Pe fie-care creştet ninge
Inţelepciunea grea, a vieţii.

Singurătatea împresoară;
Apasă uriaşe noapte;
Se smulge omul, se strecoară
In cuibu-i plin de el, de şoapte,

Şi'n braţele contopitoare
Ale iubirii se afundă,
Cu-un sentiment ciudat: că moare,
Şi-o nouă viaţă îl inundă.

V. Demetrius

* * *

Cântece de toamnă

I

Câţi nu te-au cântat, câţi nu te-au iubit,
Tu veşnică veştejire!
Şi atâţea cu tine-au veştejit!

Aducătoare de ciaţă şi vânturi, de ploi şi de jale,
Toamnă, eşti tristă doamnă,
Ce te plimbi pe-a vejniciei cale.

Duci cântecul şi floarea şi aduci plânsul pădurei,
Eşte blestemul urei,
Coloarea ţi-o scrii pe buzele murei.

Aducătoare de tristeţă şi 'ndemn de-a ne închide în casă,

Eşti stafia ce stă la masă,
Eşti zâmbetul de suferinţă a gurei.

Câţi nu te-au cântat, câţi nu au murit
Cu tine!
Toamnă, fii bună cu mine.

II

Miroase a nuci ori unde te duci.
Stau corbii pe cruci
De morminte.
Nu crede razei de soare
Te minte.
E mort sufletu'n floare
Ca doru'n cuvinte.

Cad foile, udate de ploi
Nopţilor de strajă.
Şi se întorc din munţi oile
Nu se întoarce soarele, al dulcei
Aducător de vrajă?

Pădurile haună, ca mari cavouri
In cari nu se împacă morţii,
Vântul încearcă zăvorul porţii...
Ori poate eu încerc norocul sorţii.

Tremură luciul apei par'că străpuns
De săgeţile luminei stinse.—
Stelele pe cer aprinse,
Sfinţii cu aur le-au uns.

EMIL ISAC

Iubirea iubirilor

— Carnetul unei logodnice —

9)

de **I. AGARBICEANU**

Mari mişcări de trupe. — Maria Negru pierde urma lui Andrei. — Cei ce se clatină. — Frigurile evacuării. — Despărţirea de locul natal. — După multe luni: ştiri dela Andrei.

XXVIII

Nu mai știu unde să-ți scriu Andrei. Numerii poștelor de campanie s'au schimbat. Fac aceste câteva notițe pentru a ți le comunica mai târziu când va fi cu putință. Desigur, cu unitatea din care faci parte, ești aruncat mereu în alte locuri. E o necontenită mișcare de trupe și pe la noi, în toată țara, mi es pare. Simt uriașele sforțări ce se fac și blestem ploile cari nu mai contenesc, și cari vă fac drumurile atât de grele.

Vreau să-mi însemnez aici unele concluzii la cari m'au dus frământările mele din urmă. Mi se pare, Andrei, că eu, în sfârșit, ți-am făcut pe voe: sunt pregătită la orice s'ar putea întâmpla. Imi păstrez cumpătul, liniștea rece.

E atâta nevoe acum de cumpăt și de liniște rece! Se pare că arde fiecare lucru pe care-l atingi. Nesiguranța în care trăim, primejdia ce ne amenință, face pe foarte mulți să-și piardă capul.

Chiar aci în spital! Să vezi ce puține am mai rămas! Multe dintre doamne, dintre domnișoare, au plecat cu bagajul lor în interiorul țării. Pagubă mare nu-i, pentrucă de puțin folos mai puteau fi în spital, vecinic surescitate. Unele începură să urască însuși războiul, să-l condamne! Cui i-ar fi trecut prin minte că va cere dela fiecare atâtea jertfe.

Și prin oraș se ivesc oameni cari încep a cârti; umblă zăpăciți de colo până colo și nu-s în stare să facă nimic.

Este o doamnă cu noi care îi blestemă pe toți aceștia, care vorbește de rău pe toți aceia cari s'au pierdut capul.

Eu nu-i pot blestema: pe unii îi compătimesc, cei mai mulți mi-s însă cu desăvârșire streini, și nu mă interesează nici ce spun, nici ce fac.

Și aproape nu e unul dintre zăpăciții de acum, cari să nu fi spus cu înflăcărare la începutul războiului cuvintele: Patrie, neam, datorie, jertfă. Acum au uitat totul și nu mai văd decât nesiguranța persoanei și-a avutului lor.

Dar eu simțesc Andrei că cine a simțit odată viața, cuprinsul acestor cuvinte, nu le mai poate uita, ori ce s'ar întâmpla.

Și nenorocirea e chiar aici: Cei ce s'au pierdut azi capul, au putut spune cât de adeseori acele vorbe mari, le-au spus cu gura fără să le simțească cu inima, să le pătrundă cu sufletul lor.

Au crezut că sunt o jucărie care nu arată decât străluciri ușoare. Au crezut că războiul e un joc, iar cuvintele acelea un articol de modă pentru toaletă, pentru costum.

Și acum când văd ce strașnice realități sunt, în sufletirea le-a căzut lor, cari au fost deprinși numai să danțeze pe suprafața vieții, și în adâncul ei nici când nu s'au coborât.

Cât de străină îmi păru cucoana ce plângea cu lacrimi amare la gară! Ce străină și ridicolă nenorocirea care căzuse peste dânsa! I se desfăcură niște cutii cu rochii, cu toalete de mătase, și nimicurile aceste căzură în tină, în picioarele cailor.

Iar doamna plângea cu atâta desnădejde ca și când ar fi striviți de copitele cailor copiii ei. Și întreba tare, pe toată lumea: „Ce mă fac eu acum?"

Săraca! Pentru ea dispăruse înțelesul și prețul vieții: era în rochiile acelea.

Da, vorbe e ușor să spui: e ușor să le înveți pe din afară, dar aceasta nu-ți ajută la nimic.

De mult simțeam eu adevărul că nu-mi poate ajuta nici la suportarea durerii mele, nici la nimic dacă mă voiu lua după tipic și voiu zice: „s'a dus Andrei! Datoria față de Patrie mi l'a răpit. Dar n'am ce face: Patria și Neamul mai presus de noi mai presus de toate".

Pe mulți cari i-am auzit vorbind așa la început, cu ușurință și cu însuflețire, îi văd acum zăpăciți, și-i aud blestemând.

Știam de mult că din logică nu poate trăi nime, din adevăruri pe care trebue să le primești, fiindcă sunt evidente, dar pe care nu le simțești.

Simțeam că din simțire și convingere trăim.

Cu chinuri grele Andrei, dar mie mi-a reușit să descopăr viața, să simțesc sufletul acelor vorbe mari.

Neamul, Patria, datoria, jertfa, mi s'au descoperit.

Și pentru ori cine s'au descoperit, e silit să vadă în ele nu vorbe mari ci viață; viața superioară în care se desăvârșește sufletul nostru. Și pentru ei nu-i mai mult o imposibilitate să ridice interesul Patriei, a Neamului, deasupra intereselor personale. Dimpotrivă văd într'asta o virtute atât de mare încât pentru câștigarea ei merită să piardă toate bunătățile din cari a trăit până atunci.

Eu mulțumesc lui Dumnezeu, și mulțumesc dragostei tale, Puiule, că am putut să simțesc viața ce se cuprinde în cuvintele acelea. Odată le-am blestemat, dar o două oară nu voiu mai putea.

Iar cei ce n'au pătruns nici odată viața superioară din ele, le laudă, le blestemă, și iar le laudă, după cum le poruncește interesul lor trecător, și nu interesul lor vecinic, pe care n'au putut să-l întrezărească, nici să-l simțească.

Pe unii îi compătimesc, dar cei mai mulți îmi sunt streini și trec pe lângă eei ca pe lângă niște bolovani de piatră.

Eu am rupt legăturile vieții cu ei?

Nu! Ei le-au rupt cu noi, sau, și mai corect, nu le-au avut nici odată în inimă, ci nu mai pe buze.

Dar, totuși, sunt vrednici de plâns, pentru că sunt nespus de ridicoli.

Așa-i, Andrei, că am dreptate? Nu-i așa că tu, și toți cari sunt cu tine, mă aprobați?

XXIX

Ploaia cade rece din cerul fumuriu, se scurge necurmatt, de nesfârșite zile, în ațe subțiri ce împânzesc văzduhul. Trotoarele sunt pline cu noroi; drumurile sunt desfundate. Furnicar de uniforme soldățești, grele de apă, stropite de glod și de sânge. Care militare se cufundă în tina din care-și descleaștă cu greutate picioarele, căluții convoailor. Soldații cari mână pe cei ce-și încoardă cu spinările în sforțări

Ea plângea mereu. De-odată simții că mă înnăduș: crepe lângă oameni fără să-i vadă.

Focul a trecut de mult peste granițele Țării; pârâe acum în adâncimi tot mai mari. Dela un capăt la altul al Țării e un vuet cumplit, o fierbere sură și înghețată de glasuri, de signale, de strigăte depărtate. Războiul durdue în toate părțile, icnit între munți, ascuns după dealuri, strecurându-și grumazul de reptilă spre șesuri.

In restimpuri vifor de spaimă îngheață sufletele. Zeci de întrebări se pun de-odată:

— Evacuăm?

— Incă nu!

O nouă nădejde, o nouă țâșnire de lumină! Toată lumea lucrează cu puteri înzecite. Fete îmbătrânite întineresc din nou. Se aude iar ciripitul dulce al fetelor: par un stol de păsărele, vesele că au scăpat de uliu.

XXX

Mama s'a întors azi din oraș foarte tristă. N'am mai văzut-o de mult zâmbind dar azi m'a înspăimântat cu durerea zugrăvită pe fața ei.

Veni lângă mine, mă îmbrățișe cu patimă și începu să plângă la sânul meu. Ce globuri grele de foc cădeau în sărmana mea inimă. N'am mai putut răbda.

— Mamă! șoptii încet.

Ea plângea mereu. De-odată simții că mă înnădus: credeam că a primit o veste despre tine Andrei. Ea'mi simți nebuna bătae a inimii pe pieptul ei, pricepu și zise:

— Nu-ți fie frică! Nu de Andrei e vorba. Am fost la spital. Am vorbit cu medicul-șef."

Eu nu pricepui.

Mama privi în ochii mei înspăimântați înca.

— Spune că are neapărat nevoe de serviciile tale.

— Cine?

— Medicul-șef.

Acum am înțeles.

— Dar încă n'o să evacuăm mamă.

— Ordinul poate veni în ori ce ceas.

Eu mă uitam la ea pătrunsă de-o suferință arzătoare. Simțeam ce o chinue.

— Dar nu ne vom despărți, mamă. Vii și tu cu noi, cu spitalul.

Ea clatină din cap.

— Nu. Eu trebue să rămân aici. Aș fi voit să rămâi și tu cu mine. Dar doctorul spune că nu se poate lipsi de serviciile tale.

Nu știam să fi atât de mulțumit cu mine șeful meu. Gândul mamei, să rămână aici și eu să plec singură, îmi păru o imposibilitate.

— Vei veni cu mine, mamă. Cum aș putea să plec singură?

Mama se uită nedumerită la mine: părea că se miră cum pot vorbi atât de ușuratic.

— Nu, dragă. Datoria mea e să rămân. Aici e mormântul tatălui tău, aici se hodinesc părinții mei, aici am trăit o viață.

Simții cum mi se strânge inima.

— Să-i las aici, cu străinul care se apropie, nu mă lasă inima. Să nu mă judeci, fata mea; și aici e Patria. Pentru mine care nu mai pot aduce nici un folos țării, pentru mine aici e Patria, și datoria mea e să rămân aici. Dar mi-e foarte greu să te las pe tine.

— Voiu rămânea cu tine, mamă!" Un plâns viforos îmi izbucni din piept.

— Nu, copila mea," zise mama netezindu-mi părul, mângâindu-mă, „tu poți fi folositoare. De-aceea am întrebat pe doctor. El spune că ține nesmintit să faci parte din personalul spitalului. Pe unele domnișoare le va îndemna el să rămâie, dar tu trebue să pleci cu spitalul. M'a rugat, I-am promis."

Și mama începu să plângă din nou.

A plâns toată seara, noaptea întreagă; cu nimic n'am putut s'o mângâi.

XXXI

N'am închis nici eu un singur ochiu. Mama sufere, departe bubue tunul. In restimpuri de liniște mi se părea că evacuarea e ceva foarte îndepărtat, că-i ceva ce se mistue. Dar îndată ce începea tunul să bată, un fior de spaimă cerca să-mi smulgă inima: simțeam că streinul se apropie. Și cu cât îl simțeam mai aproape, nu mai era un străin, numai era ceva indefinit, ci o ființă reală asupra căreia se grămădea ura nemărginită. Ura mea? Era ură? Era par'că un răcnet al durerii și al desnădejdii; eșia din mine despicându-mi inima, și izbea drept în capul ființii aceleia care trebuia să fie dușmanul.

Nu-l puteam aștepta; aș fi murit de umilință văzându-l punând piciorul în pragul casei noastre. Și nu puteam părăsi pe mama. De mama și toate aceste locuri și lucruri cari îmi deveniră de-odată nespus de sfinte. Ce voiu face?

XXXII

Se lumină târziu în dimineața aceea de Noembrie. Mă ridicai îmbrăcată cum am fost în ziua trecută de pe divanul de lângă jilțul mamei. Fiecare nerv mă durea. Toate lucrurile din jurul meu erau înveninate de-o suferință negrăită.

— Du-te fata mea la spital, poate aveți vr'un rodin! zise mama.

Am început să umblu. Aveam sensația că-s o mașină, și, din când în când, mă uitam pe furiș după mine, să văd unde-s eu.

Ordinul de evacuare sosise. In dimineața următoare era plecarea.

Priveam la doctorul-șef fără să mai înțeleg ceva, fără să-l văd.

— Grăbește, domnișoară. Fă-ți bagajul. Va trebui transportat încă din seara asta în vagon."

Am plecat spre casă părându-mi că au trecut ani peste viața mea din clipa în care mi-a zis mama: „du-te, fata mea, la spital, poate aveți vr'un ordin."

Când am sosit lângă mama eram cu mult mai bătrână.

XXXIII

La brațul mamei mergeam undeva. Nu'mi putea da seama unde; mama îmi spusese, dar îmi uitasem. Eșirăm din oraș, urcarăm pe un drum șerpuitor pe o coastă, printre salcâmi. Pe o poartă de zid deasupra căreia era un turnuleț, intrarăm într'o grădină cu copaci mari, sub cari se înșirau cruci de piatră.

Lângă una din ele ne oprirăm. Ingenunchiarăm. Mama începu să plângă cu hohote. Mă speriai, deschisei ochii mari, și cel dintâi lucru fu să citesc înscripția de pe cruce. Era mormântul tatii. Făcui un calcul, luând data morții de pe cruce. Am fost de șase ani când a murit el.

Și de-odată chipul lui îmi răsări în minte, și'mi îmbrățișe cu o căldură adâncă și dulce întreagă ființă. Inalt, cu fruntea lui luminoasă, cu ochii lui căprii, cu fața lui blândă și bună, cu mustața lui castanie, cu surâsu luminos pe buze. Imi veni să strig, așa fu de vie imagina lui.

El mă privi îndelungat, cu milă, cu nespusă iubire mângâioasă; se uită mai pe urmă la mine ca și când ar fi fost mulțumit și mândru de mine, și dispăru într'o pulbere de raze luminoase.

Un val de lacrimi îmi năvăli din suflet. Și nu știu câtă vreme voiu fi plâns, alăturea de mama.

Ce nesfârșit de lung și de greu a fost drumul până acasă! Inviară par'că și copacii de pe margini, și casele înșiruite în strade; toate întindeau brațe nevăzute să mă oprească, să mă țină în loc. Și rămâneau în urma mea atât de pustiite de durere încât mă durea inima, grozav mă durea. Iar o pată de senin ce se ivise între norii cerului mă chema încă și după ce am intrat în casă și, cu mama, am început să-mi fac bagajul.

Ascult de mama, îmi adun lucrurile mai necesare, dar nu voiu pleca nicăiri. Cum aș putea să plec? Să las aici mormântul tatii, să las aici pe mama? Să mă despart de cerul și de aerul de-aici? De orașul acesta, de dealul viilor, de Olt, de munții ce se coboară până la noi? Dar cum să mă smulg de-aici? Smulgându-mi viața? Și ce-au greșit toate lucrurile aceste sfinte ce mă înconjură ca să le adăp cu o durere atât de infinită? Au nu văd eu, nu simțesc eu că dacă ar avea lacrimi ar plânge ca oamenii? Sfânt loc al nașterii mele, cum să te părăsesc?

XXXIV

Nu mai pot lua un lucru în mână. Biata mamă se necăjește cu toate. Nu cutez să-i spun hotărârea mea. Dar ea o găcește.

Vine lângă mine, mă îmbrățișează, mă sărută.

— Nu te duci pentru totdeauna, Mario. Nu mă părăsești pe mine și casa noastră pe vecie. Nu-ți fie teamă. Iar ne vom vedea. Dar acum datoria către Patrie îți cere din nou o jertfă. Tu poți fi folositoare îngrijind de cei cari s'au luptat pentru Țară."

Eu tăceam și ascultam. Tot astfel tăceau și ascultau pereții, ferestile, și toate lucrurile din casă. Părea că așteaptă fără respirare răspunsul meu. Dar eu nu puteam să fiu trădătoare. Tăceam și ascultam. Hotărârea mea era luată.

Mama continuă.

— Dușmanul va fi în curând aici. Atunci ori ce revenire va fi prea târzie. Nu vei putea să te mai duci unde te cheamă datoria și unde te așteaptă Andrei. Cu el nu vei mai putea corespânda. Nici o știre nu vei mai avea dela el. Orice i s'ar întâmpla, tu nu vei mai știi nimic nu-l vei mai putea ajuta cu nimic. Tu vei vedea, în schimb, zi de zi dușmanul.

— Destul, mamă! Destul draga mea mamă! strigai simțind cum mă înăduș. Și de țipetul meu se înspăimântară pereții, geamurile, toate lucrurile din casă, și recăzură într'o tăcere de moarte. Simțiră că mă vor pierde.

Da, Andrei, nu pot să ne te mai văd, să nu-ți mai citesc șirele, să nu-ți pot trimite o mângâiere. Nu mă pot despărți de tine. Și n'am puteri să văd pe cel strein stavilă între mine și tine. Nu! Nu pot! Dumnezeu e bun și mă va aduce iarăși la mama!

Când am părăsit casa mă înfășură un aer înghețat: toată căldura trupului meu păru că rămâne în casa părintească. Nu mai tu mi-ai dat tărie. Andrei, să-i trec pragul.

Și numai acum pricep de ce-i atât de caldă, atât de dătătoare de viață, iubirea de Patrie: fiindcă Patria e plină de case părintești, de locuri de naștere, de zâmbetele și lacrimile mamelor.

XXXV

M'ai aflat, tu m'ai găsit întâi, tu ești cel mai puternic! Sărut scrisoarea ta și simt cum se face iarăși lumină în jurul meu, în mine. Trăești, sunt sigură acum că ești în viață! Cum să-i mulțumesc lui Dumnezeu, cum să-ți mulțumesc ție, Puiule?

In fiecare clipă inima-mi spunea că n'ai murit, dar tot în fiecare clipă îndoiala mi se strecura ca un șarpe rece în suflet. Acum, vai, ce-i acum? Pot eu spune cât m'a făcut de fericită scrisoarea ta?

Imi scrii că necontenit ai căutat urma spitalului nostru, că mi-ai trimis pe nimerite zeci de cărți postale, și abea acum ai dat de adresa cea adevărată. Ți-a dat-o un maior, care a zăcut în spitalul nostru. Nu-mi spui numele, dar eu știu cine este, e maiorul Albu. Nu-mi puteam da seama pentru ce l-am îngrijit cu atâta simpatie, pentru ce, când a părăsit spitalul, l-am petrecut cu atâta dragoste: inima-mi simțea că o să te întâlnească pe tine.

Te-am căutat și eu, Andrei, am întrebat pe ori cine l'am văzut sosit de pe front. Dar nime nu știa pe unde ești, deși unii te cunoșteau.

Să nu crezi că au fost zadarnic scrise corespondențele pe cari nu le-am primit! Eu simțeam nedeslușit plutind în jurul meu știri dela tine, gândurile tale, și din aceasta cunoașteam că ești în viață.

Au trecut zece săptămâni decând n'am mai văzut scrisul tău: de o lună înainte de-a fi evacuat spitalul nostru, iar noi suntem în Moldova de șase săptămâni.

Am încă de-acasă scrisori pe cari nu ți le-am putut trimite. Odată cu aceasta, le vei primi pe toate. De șase săptămâni eu azi iau întâia oară condeiul în mână, dragul meu Andrei.

Și dacă nu ți-aș vedea scrisul tău înaintea mea, dacă nu te-aș simți atât de aproape, dacă ființa ta scumpă nu ar da din nou viață lumii de altă dată, dacă nu aș începe astfel a mă regăsi pe mine, eu n'aș putea să aștern nici un șir pe hârtie. Atât de schimbată e lumea în care mă aflu acum, atâția ani grei îmi pare că s'au scurs decând am plecat de-acasă, încât nu aș ști ce aș mai putea scrie și gui.

Evacuarea, retragerea, nenorocirea noastră, mi-au părut ziduri care mă vor despărți pe veci de viața mea de mai înainte. Mama și tu ați rămas singurele legături cari prin vânjoasa lor tărie îmi ajutară să nu-mi pierd cu totul simțul realității.

Căci săptămâni de-arândul eu nu am fost decât o mașină: îmi îndeplineam cu precisie munca mea de fiecare zi, uneori de fiecare noapte, dar nici odată nu-mi dădeam seama pentru ce fac cutare lucru, de cele mai multe ori nici nu știam dacă sunt eu sau alta aceea care lucrează, se mișcă, mănâncă.

Grozăvile prin care am trecut mi-au biciuit simțurile cu prea mult amar, cu prea multă durere; peste sufletul meu se așternu un val des și rece. Imi părea de multe ori că visez, că tot ce văd în jurul meu nu se poate petrece în realitate.

Scrisoarea ta îmi redă viața; apropierea ta a rupt valul care se lăsase pe sufletul meu. Acum știu din nou cine sunt, pentru ce-s aici, cum am venit, unde am lăsat pe mama, și unde luminoasa noastră fericire. Incep să pricep nenorocirea ce s'a abătut asupra noastră. Pentru ce-s atâția răniți, atâția bolnavi, atâția degerați în toate spitalele. Inteleg că a fost o lume senină, cândva tare demult, și acum e altă lume plină de întunerec, plină de lacrimi și geamăte, pentrucă acum Țara noastră, Patria, e în adâncă suferință.

Și totuși cât de greu e, Andrei, să mă trezesc deplin la realitate. Imi pare că trebue să trăesc de-odată în două vremuri atât de depărtate una de alta încât sunt două epoce deosebite.

Hotarul între ele curge ca un negru fluviu, deasupra căruia plutesc negurile nopții, evacuarea, retragerea'n Moldova.

Ivindu-te tu, aceste două epoce vreau să se apropie, să se unească.

Sunt încă slabă, dar apropierea ta va birui slăbiciunea mea. Să pot trăi din nou gândind și simțând. Să mă descurc din valul visului ce mă înfășoară. Să nu-mi mai fie groază a privi în față realitatea. Să cutez a mă gândi și la mama...

Mă grăbesc să sfârșesc scrisoare asta, să ajungă cât mai repede la tine. Și să te rog, întâia oară de când ești pe front: Cere-ți un concediu, Andrei, vino să te văd. Nu mai pot de dorul tău, de dragul tău în pustiul în care mă aflu. Numai văzându-te simțesc că'mi voiu recăpăta toate puterile pierdute. Vino, cu lumina ochilor tăi, cu surâsul buzelor tale, cu îmbrățișarea puternică a brațului tău, cu cerul și cu pământul de pe la noi. Mi-e dor de mama, mi-e dor de casă, mi-e dor de tine.

In Nr. viitor: **Dorul după Andrei. — Drumul în Moldova. — Soldații pământului. — Adăpostul Moldovei. — Andrei rănit și vindecat pleacă pe front. — La spitalul morții.**

* * *

Cules de vie

In toamna dulce, blândă, ce'ntârzie,
Cu soare mângâios din cale-afară, —
Culegători voioși intrară'n vie:
Flăcăi și fete, cu obrajii pară,
Ba și moșnegi cu barba colilie,
Și parcă'n suflet toți au primăvară!..

E atâta bronz pe vița de Cotnar
Și'n struguri s'a topit atâta soare,
In cât ciorchinii'n rumenire par
Că's boabe străvezii de chihlimbar,
Stropite ici și colo cu rugină...

La Cramă butia e plină
De must ce'nțeapă limba și-o deseagă,
Iar teascul stoarce'ntr'una boabe roșii,
Din care'n loc de apă, — ziua'ntreagă,
Beau fetele, flăcăii, dar, mai cu seamă, moșii...

Pe fața tuturor e-atâta bucurie,
Cum poate da doar un cules de vie:
Râd ochii toți, iar gurile sunt mari
Și glumele's mai dulci de cum e mustul,
Iar tinerețea, pururea'n fiori, —
Săruturilor să nu uite gustul, —
Sub vițele cu frunza deasă, uneori,
Se'mbată de sărutări, căci nu o'mbată mustul!..

Și peste tot acest prisos de viață, —
Pe an cum niciodată altul nu e, —
Sub ceru-albastru, — fire lungi de ață, —
Trec funigeii lin și se tot sue,
Iar soarele, în purpură măreață,
Azi nu se mai îndură să apue!

V. Militaru

Pe mare, într'un amurg

Vaporul uriaș adânc respiră
In ritmica bătaie de supape,
Cărările în valuri verzi să-și sape,
Intr'un amurg de aur, de porfiră.

Pe ale mărei înspumate clape,
Pe a vaporului sonoră liră
Ce coardele de-odgoane își resfiră,
Lovește vântul tânăr de pe ape

Cu degetele-i umede și fine
Sculptate în senin de ceruri pline
De diamante, perle, și rubine.

Catargurile, valurile sună,
Sublimele lor note se'mpreună
Și sufletu-mi vibrează ca o strună.

1910

LEON FERARU

* * *

Cântec

O, cum aşi vrea să plec la drum,
Un drum să nu se mai sfârșească
Și ca pe-o filă de album
Uitarea'n urma mea să crească.

Purtat de drum, de dor purtat,
Cu vise'n suflet îngropate,
O, cum aşi vrea să trec uitat
In larga mea singurătate.

Și'n rătăcirea-mi fără rost,
Purtând în mine-o lume moartă,
O cum aşi vrea să uit c'am fost
Streinul ce-ți bătu la poartă.

Const. Argeșan

Predominarea curentului sportiv în artă și în literatură

de **M. MIHAILEANU**

Vorbind de **Jocurile Olimpice,** care atât de mult au fost gustate la Paris, — **Adevărul Literar** observă că astăzi întreaga Finlanda sărbătorește pe Nurmi fenomenalul învingător la fugă al olimpiadei: „Nurmi ale cărui picioare sunt ca ale unui ogar și care ar întrece în fugă chiar și pe un cerb este sărbătorit de întreaga Finlanda".

Și negreșit că lucru ciudat nu este, că societățile sportive din Finlanda au și început să strângă fonduri pentru a-i ridica lui Nurmi o statue. Este însă foarte surprinzător, că universitatea din Helsingfors s'a și grăbit să-l numească **doctor honoris causa.**

„Este simptomatic acest delir al publicului petru sport constată **Adevărul Literar** — și nu arareori, un trist semn al curentului antiintelectualist, care a pornit în Europa întreagă. Iuhani-Aho, marele poet al Finlandezilor, nu are încă statuie. — Nurmi, fenomenul de picioare și fugă... își va putea plimba trupul în jurul propriei sale statui".

Este dar neîndoios, că acuma după războì sportul se impune tot mai mult, dar nu numai în cercul restrâns al societăților sportive. — Și că așa stau lucrurile, ne-o arată și faptul că astăzi avem și o **literatură esențialmente sportivă.** — In Franța cel puțin — constată d-nii Paul Souchon și Jacques May în publicația **Lumea Nouă** — există o mulțime de scriitori, cari nu în treacăt, nu incidental își presară povestirile cu episode sportive, — ci întreaga lor operă și sforțare și-o consacră unor romane, în care predomină alpinismul, aviația, automobilismul, canotajul, etc.

Au fost bineînțeles și în trecut, și există și astăzi scriitori, în operile cărora se vede că sporturile sunt într'o oarecare cinste. Așa de exemplu în Epopeele lui Omer, cântul 23, și în Eneida lui Virgiliu, cântul 5 se găsesc episoade cu caracter sportiv. Se observă însă, că nu acestea sunt cânturile cele mai frumoase din epopeele lui Omer și Virgiliu.

De asemenea, în **Mireille** sau **Calendal** de Frédéric Mistral sportul își are un loc episodic. Și cu dreptate se observă că adevărații poeți sportivi nu sunt nici: Edmond Rostand pentru că a scris poema **Cantique de l'aile,** nici Victor Hugo pentru că a compus **Plein Ciel** și nici Jean Richepin, care cu toate că a și practicat atletismul, — se ocupă de cu totul altceva în ale sale Blasphèmes și Chanson des Geux. In fine, nici Paul Hervieu, nici Octave Mirbeau și nici Henry Bordeau nu s'au ocupat decât în treacăt de alpinism, de aviație sau de automobilism.

De aceea, cu o vădită satisfacție se constată că și astăzi, când se observă o adevărată invazie a curentului sportiv, — marii scriitori, aparținând „literaturei înalte", continuă să acorde sporturilor numai un prea modest rol de episod sau de **antract,** urmând prin aceasta drumul bătătorit de vechii poeți epici ai antichității greco-romane. Totuși, nu e mai puțin adevărat că marile masse populare, care nu prea vor să știe de operile acestori **mari scriitori** necopleșiți de curentul sportiv, dau din ce în ce tot mai multă apă la moara contimporanei influențe a sportului asupra literaturei, — manifestându-și preferința numai pentru romanul de aventuri sau de acțiune, care are atâta trecere astăzi în această epocă eminamente sportivă. In orice caz, fapt sigur este că astăzi se găsesc tot cu mai mare anevointăe editori, pentru cei car se mai încăpățânează a scrie literatură serioasă, literatură înaltă. Și dinpotrivă, sunt cu grăbire îmbrățișați de editori, numai acei mărunți romancieri, cari pot duce pe cititor sus de tot în lumea fantasticilor și romanțioaselor povestiri.

* * *

Unii s'au și grăbit să arunce și acest brutal curent antiintelectualist în sarcina răufăcătoarei influențe a războiului. Și se poate să aibă deplină dreptate. Oricum însă, nu se poate tăgădui faptul că în deobște se observă, că după mari războae ca și după zdruncinătoare evenimente, lumea este pornită a se avânta, — nu în spre idealistele îndeletniciri ale sufletului, ci în spre animalicile și materialistele satisfacții ale trupului. Așa, de exemplu, Ion Ghica în ale sale **Scrisori** către Alexandri, ne arată că un fenomen cam asemănător cu cel de astăzi s'a întâmplat la noi în țară pe vremuri, când după ce s'a potolit vestita ciumă a lui Caragea, lumea în București, dela mic la mare, s'a dedat la ne mai pomenite și ne mai văzute chefuri și josnice satisfacții materialiste.

In orice caz, neîndoios este, că nu numai anumite țări, ci și întreaga omenire a trecut prin îndelungate epoci de un excesiv materialism. Și iarăși neîndoios este, că aceste epoci de un excesiv materialism au fost detronate numai prin lungi perioade de un excesiv idealism.

„Avântul ce luase igiena prin lucrările doctorilor Greci și Romani — spune autorul unui manual de igienă premiat de Academia Română — fu oprit de creștinismul învingător. Idealului materialist al Grecilor și Romanilor, creștinismul opune idealul sau spiritualist, corpul este detronat în favoarea spiritului".

* * *

Ei bine, — mână în mână cu pornirile materialiste de astăzi și cu mereu crescânda invazie a curentului sportiv în literatura contimporană, se constată că în Finlanda, ca și pretutindeni, alergătorul Nurmi, cel cu picioarele de cerb, stă în cinstea contimporanilor săi connaționali cu mult mai presus ca scriitorul Iuhani Aho, cel cu mintea plăsmuitoare de neîntrecute poeme. Căci, astăzi după războì nu mai este vorba de acele simple exerciții și jocuri, care în toate timpurile au fost recomandate mai ales tineretului cu gândul de a se stăvili primejdiosul curent al artificializării și intelectualizării excesive a vieții. Astăzi este vorba de o adevărată invazie a sportului, care trece pe primul plan și chiar înaintea tuturor preocupărilor tineretului. Astăzi, este vorba de un antrenament intensiv, capabil de a forma adevărați profesioniști in vederea unor **match**-uri publice.

„Tinerii supunându-se acestui regim — observă marele ziar parizian **Le Temps** — nu se mai gândesc decât la aceasta și sacrifică totul acestei pasiuni: Atâția gură-cască se frământă și se extaziază în fața învingătorilor, așa precum ei nu se extaziază în fața gloriilor autentice ale științei, literilor și artelor. Ei bine, nu se poate să nu se deplângă această ușuratică pornire atât de contrarie civilizației. Sportul moderat este folositor și plăcut, dacă ai timp; abuzul sportiv este o nenorocire. Căci viața este scurtă, și dacă acest abuz absoarbe toate puterile, toată atențiunea, tot entuziasmul disponibil, nu mai rămâne nimic pentru inteligență.

* * *

Bine înteles, că cei cari susțin acest abuz sportiv au scotocit prin toate scrierile vechilor și noilor pedagogi, spre a culege argumente în favoarea unei excesive educațiuni fizice. Așa, lăsând la o parte acel rău tălmăcit **mens sana in corpore sano,** — vedem că cei amorezați de abuzul sportiv încearcă să cheme în ajutor pe Platon, pe Rabelais, pe Montaikne și pe Jean Jacques Rousseau.

Platon, ce e dreptul, în al său tratat despre **Republică,** recomandă gimnastica, dar el nu uită să atribue muzicei, și în genere tuturor artelor, cel mai de căpetenie rol educator:

„Trebue ca magistrații — spune el — să caute artiști destoinici, capabili de a urma cărările frumosului și ale grațiosului, pentru ca tineretul, crescut în atmosfera lucrărilor lor ca într'un aer curat și sănătos, să primească prin ei neîncetat impresiuni binefăcătoare mulțumită ochilor și urechilor, și pentru ca încă din copilărie totul pe nesimțite să-l îndemne să iubească numai ce e frumos, și să stabilească între ei și frumosul din natură un acord perfect".

De altfel, se mai știe că Platon voia ca **Republica** să fie guvernată de niște bătrâni, adică tocmai de aceia, care prin însăși vârsta lor nu pot să fie prea mult dedați sporturilor. De asemenea și Montaigne, care deși laudă mult exercitarea șiințărirea mușchilor, nu pierde totuși din vedere să ne spună că: „Sufletul, care adăpostește filosofia trebue, prin sănătatea sa, să aducă sănătate și trupului". Și tot astfel cugetă și Rabelais care ni-l arată pe eroul Gargantua jucându-se cu guvernorul său: „cu mingea și cu sulița triunghiulară, exercitându-și corpul, după cum cu puțin mai înainte își exercitaseră și mintea".

In fine, și prea adeseori pomenitul Jean Jacques Rousseau comandă negreșit exercițiile trupești pentru al său **Emile.** Nici el însă nu uită să ne atragă atenția, că toate aceste exerciții fizice trebue făcute așa, încât „să nu se abrutizeze mintea". De altfel, tot acest Rousseau în altă parte afirmă că: „Cu cât trupul ne este mai slab, cu atât mai mult el ne poruncește; cu cât trupul ne este mai puternic, cu atât mai mult el ni se supune".

Pe scurt dar, toți marii gânditori recunosc utilitatea exercițiilor fizice, însă numai într'atâta, întrucât prin acest fel de exerciții se ajunge să se facă din trup un bun slujitor al minții.

Dar să ne oprim și să ne întrebăm: Vrem noi, ca prin această excesivă și bolnăvicioasă îndrăgostire după atletism să atingem idealul realizat în evul mediu, adică în epoca cea mai reușită din punctul de vedere al sporturilor? Căci la drept vorbind, nu a existat o epocă mai sportivă ca aceea a evului mediu, când baronii, care nu știau nici să scrie, nici să citească, își omorau timpul numai făcând războae sau tâlhării și vânând sau luându-se la luptă în așa numitul **tournoi.**

Cel puțin, pe atunci toată lumea făcând și trăind la fel, nimeni nu era în primejdie de a se deosebi sau de a rămâne mai pre jos de ceilalți. Astăzi însă, când cu toate protestările pedagogilor programele școalelor se încarcă mereu cu noi studii în spre surmenarea și istovirea minților, — astăzi când la **banchetul vieței** își ocupă locurile cele mai bune, nu cei mai zdraveni la trup, ci tocmai cei mai ageri la minte, — ni se pare cel puțin ciudată intensa antrenare a unora numai în vederea unor **match-uri** publice, cu sau fără taxă de intrare.

In orice caz, fapt sigur este, că și prin acest crescând entuziasm pentru atletism se dovedește că, în năzuința ei în spre progresul civilizator, omenirea nu face numai pași înainte.

M. Mihăileanu
Profesor, Pitești

* * *

ION

In loc să-i zic castan, i-am zis Ion. —
Și a crescut Ion flăcău voinic.
Umbrind acelaș capăt de peron, —
Neștiutor din toate, de nimic.

Neștiutor că trenuri trec mereu
Prin gara cu decorul ei banal, —
Neștiutor cât poate fi de greu,
Un sac ce-l duce'n spate un hamal.

Și-așa'n neștire a crescut Ion,
Tot mai voinic cu fiecare an. —
Tu, privitor prin geamul de vagon,
În loc să-i zici Ion, i-ai zis castan.

D. N. Teodorescu

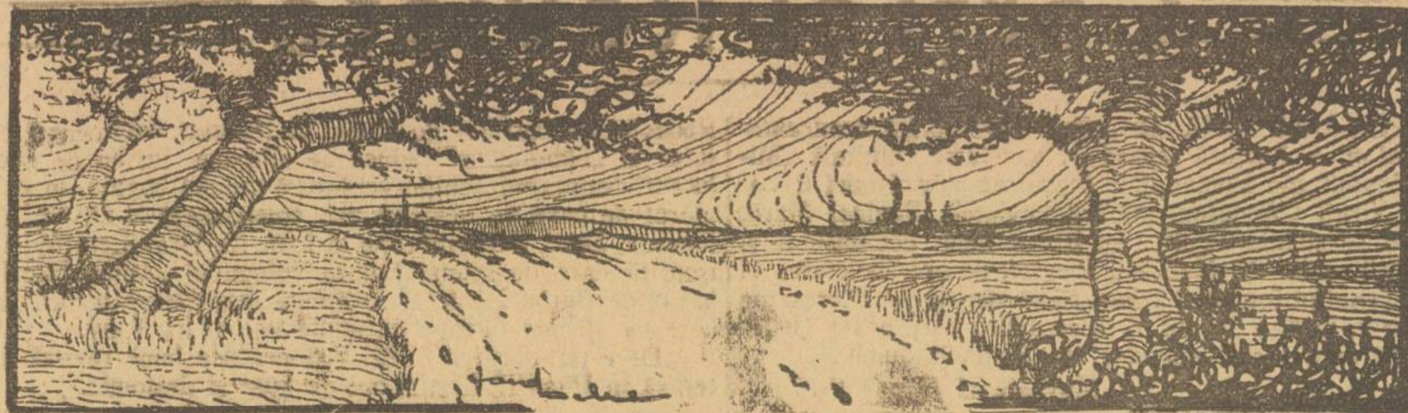
* * *

Ispășire

Sub raza îndurării tale, Doamne,
Cu mutilări de zâmbete tresar.
. . . .
Nădejdile ce mă întorc la tine
Din veșnicia trudelor răsar.
In insomnia nopților de gânduri
Aștept pleoapa tihnei să-mi cobori.
Mi-am îngropat în țărna răzvrătită
Văpaia vinovatelor comori.
Am izgonit din calea mea cea nouă
Surâsul veștejitelor iubiri
Și-am sfărâmat sub pașii mei, cu sete,
Cristalul necurmatei amăgiri.
M'am zvârcolit în tainele din mine
Și mi-am pus lacrima mustrării căpătâi.....
. . . .
Și-acum, cu raza biruinții tale
Revarsă-mi, Doamne, liniștea dintâi.

Elena Hasnaș

* * *

Scrierile călătorilor străini, despre noi

SCRISORILE D-NEI REINHARD

de **V. P.**

SIBIU. — CÂINENI

Cu pasagiile ce urmează intrăm în capitolul cel mai interesant al observațiunilor d-nei Reinhard, capitol ce se va termina cu căderea familiei diplomatului francez în captivitate la Ruși, de îndată ce războiul din 1806—1812 între Ruși și Turci este declarat.

Cu privire la principatele noastre în vremea acestui lung războiu *care se va termina cu pierderea Basarabiei* — atât în chestiunile de ordin intern cât și în cele ce priveau politica externă foarte sinuasă a domnilor fanarioți, ne lipsesc știri *mai bogate* decât aceasta de față și aceea a generalului francez *Laugeron* care se găsea în serviciul Rusiei. De aci și importanța traducerii și răspândirii lor.

* * *

Sibiu 9 Iulie 1806

„Această parte a Transilvaniei este locuită de către scoborâtori ai cruciaților saxoni cari se fixară aci la întoarcerea lor din Palestina1); ei se bucură de mari privilegii 2) între altele la o libertate de conștiință absolută. Un guvernator protestant stabilit la *Sibiu* alternează cu unul catolic care transportă la *Cluj* sediul guvernământului său.

Orașul *Orăștie* are un aspect civilizat de o arhitectură germană?; inscripții evlavioase se văd la porțile caselor. Hotelul este bine întreținut și o gazdă amabilă ne servește ceai cu lapte de bivoliță, singurul care se bea aici; este mai gros decât acela cu care suntem obicinuiți noi și are un gust foarte plăcut.

A patra zi de călătorie ne duce până la *Sas-Sebeș* (Mulenbach?) aninat în chip pitoresc de coasta muntelui. Ziua următoare sosim la *Kreismark.* Vederea ne este încântată de aspectul ghețarilor (?) ridicându-și crestele strălucitoare deasupra unui orizont de coline în culorile curcubeului; sunt mai puțin înalte decât ale Alpilor dar zăpada ce îi acoperă pare mai rece, iar piscurile lor au o înfățișare mai severă.

Incidentele și greutățile nu ne-au lipsit. Am rămas odată înămoliți într'o adâncitură mocirloasă, de unde nu am reușit să eșim decât cu mare greutate, cu ajutorul cailor împrumutați dela cărăușii *sași* pe cari am avut norocul să-i întâlnim.

A doua zi se angajase ca un adaos atelajelor noastre, boi pe care trebuia să-i găsim la poalele muntelui; nici noi n'am fi dorit altceva decât să-i întrebuințăm, dar nu erau la locul indicat.

Vizitii se hotărâră să se lipsească de ei și pentru a ușura trăsurile, noi o luarăm pe jos înainte.

Trebui să urcăm, să urcăm mereu; muntele nu mai avea sfârșit și căldura era înăbușitoare. Ajunși pe culme, sleiți de puteri, ne-am odihnit la umbră, privind cum trecea un șir de camioane trase cu vigoare de atelaje puternice; numai convoiul nostru nu sosia încă.

In acest timp, cerul se înourase, ploaia amenința și noi furăm fericiți să încredințăm bona și copiii sașilor îndatoritori din ajun și care le oferiră un adăpost sub coviltirul căruței lor, făgăduindu-ne să-i conducă la cel mai apropiat popas.

Noi înșine merserăm în căutarea echipagiilor cari, în sfârșit sosiră. Oamenii noștri avuseseră ideea ingenioasă de a înhăma pe rând toți caii la fiecare dintre trăsuri și sforțările lor astfel unite, le-au permis să străbată obstacolele și să ne ajungă.

Pe cât fusese urcarea de anevoioasă, pe atât fu scoborârea de repede.

Soarele era spre asfințit când traversam frumoasa pădure situată în fața *Sibiului;* îmi amintii surâzând, de a o fi văzut chiar iarna aceasta la un teatru de pe Bulevard, unde fusesem să ascult o dramă sumbră intitulată *„Pădurea Sibiului".*

Această regiune mă interesa foarte mult atunci și nici nu mă așteptam să rătăcesc pe acolo, șase luni mai târziu. Orașul este precedat de frumoase locuri de plimbare, dar totul este posomorât și pustiu; animația a urmat la Cluj pe episcopul catolic.

Cu toată oboseala ne petreceam seara la teatru găsind nostim de a exista la reprezentarea unei piese de *Kotzebue* 3), în această țară depărtată.

Câineni 11 Iulie

Am părăsit imperiul și iată-ne în *Valahia.* Plecarea noastră din Sibiu se face în zorii zilei pe un timp foarte frumos și numai decât ajungem la *Turnu-Roșu,* unde trimisul prințului *Ipsilante* 4) și o parte din escorta de onoare, veniseră în întâmpinarea noastră; eu examinam Turnul și defileul pe care el îl domină, în timp ce trimișii valahi transmiteau soțului meu salutările prințului. Acest masiv pătrat, vopsit în roșu, nu oferea nimic interesant, cu toate acestea el avea pentru mine o însemnătate cu totul particulară și reprezenta o nouă barieră care mă separa de toate afecțiunile mele. Munții pe cari trebuia să-i mai străbat se desfășoară înaintea ochilor mei dar gândurile îmi rămân înapoi; inima mea caută să se mângâie zicându-și că nu poate să existe depărtare între iubirea ta și a mea și că dragostea ta cea mai scumpă dintre toate, mă învăluie, mă protejează și va ști să mă ajungă peste tot și întotdeauna. 5)

Popasul de poștă este isolat și îl locuește un maior căruia îi este încredințată paza Turnului; el este căsătorit de trei luni cu o germană, care greu s'a obișnuit în această singurătate. Ea așteaptă dintr'un moment în altul un micuț care s'o mai distreze; eu deasemenea cred că scumpii mei copii îmi vor ajuta să suport isolarea lașului.

Convorbirile sfârșite, convoiul nostru se angajează pe o cărare tăiată în coasta muntelui și ne ridicăm neliniștiți, cu ochii țintuiți pe peretele stâncei, pentru a nu vedea prăpastia pe ale cărei margini merg trăsurile noastre; uneori drumul se strâmtează atât, încât ne găsim suspendați deasupra abisului.

In aceste momente critice, oamenii din escorta noastră sprijină trăsurile cu ajutorul coardelor aduse în acest scop, pe când alte brațe viguroase le susțin dinapoi. Călătorim astfel timp de șase ore și istovită cu totul ajung ajunge niciodată.

Noi locuim în cea mai bună casă: proprietarul a avut delicatețea să se refugieze în *staul* pentru a ne lăsa la dispoziție singura cameră din locuința sa. Mobila este reprezentată printr'un mare divan de lemn, ocupând toată lărgimea camerei și acoperit cu un covor gros. Ne vom căpătui aici cum vom putea mai bine: cât despre mine, voi veghea pe sărmanii mei micuți căci din cauza necurățeniei mă aștept la o noapte foarte zbuciumată...".

1) Primii veniră de prin *Flandra* și *Alsacia* pe vremea regelui ungur *Geysa.* Cei așezați în regiunea Sibiului au păstrat numele râului vecin (Zibiu) care era nume românesc — dar l'au schimbat pe al satului care se numi Hermannstadt.

2) Privilegiile lor au fost dela început mari; au mai crescut încă prin recunoașterile și diplomele din 1224 ale regelui Andrei II și a regilor ce au urmat.

3) Scriitor german născut la 1761, mort la 1819 asasinat de un student.

4) Const. Ipsilante, tatăl lui *Alexandru* șeful Eteriei a fost numit *hospodar* al Moldovei în 1799, al Valahiei în 1802; revocat în 1806 se retrase în Rusia unde murì la anul 1816.

5) Această emoție pe care d. Reinhard o trădează la eșirea din Austria și la intrarea în Muntenia ne dă prilejul să bănuim cam cum era privită țara noastră în Apusul civilizat.

6) In genere Sașii au modelul caselor sătești ale germanilor de pe Rin.

* * *

Tradițiile Toamnei

Toamnă de mahala...

Eri, Toamna a îndemnat lumina să se 'nece
în bobi sticloși și deși de ploaie rece,
iar astăzi, a trecut prin mahala, pe la vecini,
și-a jupuit vișinii și nucii din grădini...

Și Toamna s'a chircit jos, în mijlocul mahalalei,
și, făcându-și cu mâna streașină privirii călătoare,
a urmărit cum cerurile culegeau de zor
ciorchini mănoși și grei de berze și cocoare
cu care înțesau coșurile-funduriior lor...

...Pe urmă s'a uitat cum în ungherul zării plăpânde
Soarele semăna cu un blid colțuros de tină,
spre care norii se repezeau ca niște păsări flămânde
să ciugule grăunțe de lumină...

...Și Toamna s'a uimit și-a râs cu hohot de vânt,
și s'a ridicat, alene, de pe pământ,
pornind ca să colinde mahalaua, cu pasul rar —

...Și s'a întâlnit în drum cu copii îngălbeniți de boală,
cari se întorceau, desculți, dela școală,
unde priviseră mirați la chipurile din abecedar...
Și pășind greoi,
prin frunzele desprinse și prin noroi,
s'a oprit ca să asculte plânsul de fier al ferăstrăului din
[curți
și plânsul automat și vechi pe care-l învârtea un flașnetar.
...Și-a poposit apoi la sfat cu câțiva moșnegi și câteva
[bătrâne,
și i-a făcut să tremure și să gândească la ziua de mâne...
...In urmă s'a 'ncruntat, cu ciudă, la mușcata dintr'o glastră
care ruginea la o fereastră,
(unde o fată tristă
își spovedea amarul într'o batistă...) —

Toamna a respirat mireazma vinului din cârciume, și iarăș
a mers prin mahala, găsindu-și—un cerșetor ca tovarăș...

...Dar după ce-au călcat pe câteva vreascuri și câțiva mă-
[răcini morți,
și după ce i-a isgonit femeile și copiii de la porți, —
Toamna a încremenit 'naintea unor căsuțe cu doliu la gard..
...și-aici a aflat că murise o femeie
care 'și mânjise, — altădată — obrajii de ceară cu fard,
și care fusese a tuturor, — și — a nimănuia...
...Toamna s'a mâhnit și i-a spus vântului să glăsuiască
[„aliluia",
și tus-trei: Toamna, Cerșetorul și Vântul,
i-au însoțit, singurii, droaga cernită și i-au înconjurat
[mormântul

...Iar Toamna — înduioșată, — i-a presărat pe groapă
[frunzele cu vraful
și s'a întristat că nimini nu voiește
pe crucea strâmbă să îi sape epitaful:
„Aici se odihnește..."

RADU GYR

Cărţi şi Reviste

ROMÂNIA JUNĂ, *cu prilejul sărbătoririi semicentenarului ei*, — broşură scoasă de societatea culturală „Miron Costin" din Roman, sub îngrijirea publicistului lt.-colonel Virgil Cârstescu, publică cuvintele Reginei Maria despre „România Jună", un istoric bine documentat şi amintirile d-lui dr. Mauriciu Riegler, despre societatea al cărei membru fondator a fost. Ni se par de tot interesante scrisorile inedite ale lui V. Alecsandri, care arată legătura pe care acesta a avut-o cu „România Jună".

Mirceşti, 11 Ianuar 1876

Domnule President,

Cauza pentru care răspund atât de târziu la scrisoarea D-voastră, este că am aşteptat să văd toate operile mele eşite de sub tipar pentruca odată cu răspunsul să le trimit societăţii „România Jună" din Viena.

Săvârşirea acelei publicări, întârziind însă mai mult de cât gândeam, vin a vă face cunoscut că am scris d-lui Editor Socec din Bucureşti, ca să aibă a expedia prin poştă atât repertoriul meu dramatic, cât şi poesiile mele complete, la adresa ce mi-aţi însemnat, adică I Körblergasse-3.

Fericit de a putea contribui astfel la înfiinţarea bibliotecii acelei societăţi, fac cele mai vii urări pentru prosperitatea „României June" şi vă rog să primiţi asigurarea simţirilor mele de înaltă considerare.

V. ALECSANDRI

Mirceşti 12/24 Iulie 1884

Domnule President

La întoarcerea mea din Iaşi am găsit pe biuroul meu frumosul album ce mi-aţi trimis din partea societăţii „România Jună" din Viena.

A ajunge pe culmea dealului de unde omul începe a se pogorî pe cărarea ce duce spre mormânt, este un moment de tristă cugetare. In amurgul vieţii lumea se acopere de un val melancolic, inima are presimţiri de pribegie şi cuvântul Adio *vine de a se pune pe buze ca o pasăre cu glas amar.*

Mulţumită însă Juniei române din Viena al cărei glas tânăr, simpatic şi înduioşător au salutat aniversarul meu sexagenar, simt o dulce mângâiere în suflet. Şi când privesc în urma mea, bătrâneţele dispar, căci văd la poalele dealului o generaţie verde ,generoasă, entuziastă, patriotă care ţinteşte privirile sale tot în sus şi păşeşte cu încredere către un viitor măreţ.

Inainte, înainte, scumpă Junime română!

Fie ca ultimii paşi ce'mi rămân de făcut să fie întovărăşiţi şi susţinuţi de răsunetul faptelor tale triumfale.

Veteranul ce şi-au îndeplinit datoria către Patrie admiră cu mândrie legioanele tinere care îi succedează pe câmpul luptei unde ele sunt chemate a culege lauri.

Domnule President, vă rog să daţi cetire acestei scrisori, iubiţilor membri ai societăţei „România Jună" şi tot odată să binevoiţi a exprima simţirile mele de afectuoasă recunoştinţă.

Al Domniei-voastre devotat

V. ALECSANDRI

* * *

GÂNDUL NOSTRU (No. 4-5). O nuvele a d-lui *Sandu Teleajen*: „Casa cu muşcate albe" în care întâlnim, învăluită într'un sentimentalism deprimat şi nostalgic, dureroasa evocare a amintirilor din copilărie.

„Aţi cunoscut-o prieteni, cu mulţi, mulţi ani în urmă. „Toţi cei cari v'aţi însorit copilăria prin satele aşezate din „bătrâni la o răscruce de ape, sub o geană de deal înciorchinat cu vii, ori lângă sânul unei păduri, — haină în fiece „primăvară nouă, a unui piept de munte. Toţi cei cari, născându-vă într'un sat, v'aţi rumenit obrajii şi v'aţi alungat „urâtul cu smeul ori cu gioalele, în soarele unei mahalale „de târguşor liniştit. Pe unii, după ce v'a crescut mari, „casa cu muşcate albe, v'a văzut iubind şi păstrând cuibul „ei, ca s'o mângâiaţi la rându-vă cu cântece de leagăn, „larmă de copii şi slujbe cu parastase de an, pentru bătrânii adormiţi întru drepţi. Dar pe alţii, după ce v'a ridicat mari, nu v'a mai putut ţine foişorul ei, răcoros şi „parfumat ca o grădină, vara, nici în odăiţele calde cu „miros de tei şi dulceaţă de trandafiri, iarna. V'a lăsat să „sburaţi în lume şi v'a pierdut în lume. Pentru asta, în „după amiezile calde ale zilelor de vară, o bunică stinsă „de vreme, priveghează cu ceaslovul pe genunchi în jilţul „larg din foişor, întoarcerea noastră. Şi bunicuţa asta isprăveşte de 'ntors toate foile ceaslovului, după cum vara „isprăveşte de tors toate zilele vacanţei, iar voi tot nu vă „opriţi paşii, la casa cu muşcate albe. Prieteni, se desfrunzesc copacii din curtea jocurilor copilăriei voastre. „Teii, străjeri în poarta deschisă de vânt, îşi sună frunzele trist, ca un cântec de mort. Iar sus în foişor, o codană de nepoată cu sânii abia crescuţi, a găsit-o pe bunicuţa plângând.., De durerea aşteptării zadarnice".

Din restul sumarului: „Primăvara",—versuri de *Radu Gyr;* „Hainele",—schiţă de *Adrian Pascu* şi articolul d-lui *Paul I. Papadopol:* „Ce-i cu istoria literară românească ?"

* * *

CONVORBIRI LITERARE, aduce în numărul lor pe iunie (pe Iulie şi August nu ne-au sosit până acum) numai studii şi recenzii. Nimic care să-i legitimeze numele, decât doar versurile d-lor Eugen Ciuchi şi *George Demetrescu.* Din ale poetului din urmă scoatem strofa care urmează :

In toamnă, mi-e gândul stingher,
In toamnă, mi-e inima plină
De vechi amintiri ce suspină,
In toamnă, mi-e sufletul tot
O rană pe care nu pot
S'o mângâiu cu vorbe blajine.

Evocator şi documentat articolul d-lui D. St. Emilian despre „Intâele încercări de teatru ale lui Petre Liciu".

* * *

IDEEA EUROPEANA (No. 150). Un articol bine scris : „Concordatul de d. *N. Ivaşcu,* iar ca o completare sau oglindire a întregii chestiuni d. *O. Vladimir* discută „Problema confesională în România". In lunga expunere a d-lui *Ion Ordeanu,* despre ediţia critică Minar a operii lui Caragiale, se conclude ca viabile doar „Hanul lui Mânjoală", „Kir Ianulea", mai puţin „Făclia de Paşte, şi câteva eterne „Momente".

* * *

SAPTAMANA *literară, artistică şi culturală* (17 August) apare la Ploeşti ca suplement la ziarul săptămânal „Săptămâna" de sub direcţiunea d-rei Caliopy Davidescu. Redactat cu îngrijire de d. Şt. V. Ionescu suplimentul literar al „Săptămânei" aduce de aproape un an de zile, lucruri frumoase: schiţe, versuri şi cronici bogate. In numărul de care ne ocupăm azi, colaborează d-nii Şt. V. Ionescu, Dem. Bassarabeanu şi Ioan Al. Bran-Lemeny. O iscusită dare de seamă asupra volumului „Anton Bacalbaşa" de Barbu Lăzăreanu, discută cele câteva direcţii în care s'a afirmat talentul cu multe feţe al lui Tony.

Dece nu 'ncearcă d. Şt. V. Ionescu o bună revistă literară în Ploeşti? Il ştim om de gust şi destoinic.

* * *

CANDIDA (14 August), subintitulată „mare revistă săptămânală pariziană şi literară", apare de vre-o câteva luni în felul „Adevărului literar şi artistic" publicând nuvele, articole de critică, probleme şi discuţiuni la ordinea zilei, cronici numeroase şi bogate informaţiuni din lumea lliterelor. Relevăm cugetările lui I. H. Rosny aîné, nuvela lui André Savignon, cronica lui Gérard d'Houville şi articolul lui *Paul Souday* despre vechea ceartă dintre Louis Latzarus şi Henri Béraud, cari puneau în discuţie problema dacă jurnalismul este un gen literar. In epilogul acestei discuţiuni însufleţite Paul Souday notează faptul următor :

„Intr'o zi Barrès, găsind pe masă, în timp ce mă aflam „la dânsul, cartea de vizită a unui tânăr confrate, pe care „nu-l cunoştea şi nici nu-şi amintea că l'ar fi citit vre-o „dată, mă întrebă: „Este un jurnalist sau un om de litere?" Desigur că pe cartea de vizită a confratelui meu îi „era scrisă meseria".

Semnificaţia întrebării lui Barrès era categorică: jurnalismul poate şi nu poate fi literatură: după cazuri.

GEORGE BAICULESCU

* * *

CONST. RIULEŢ. — *Poemele despărţirei*

Ca autor dramatic, cunoşteam îndeajuns pe acest valoros om de litere. Succesele sale repurtate pe scenele teatrelor Naţional, Davila şi Puşkin (Chişinău) cu piesele originale: *Baia Domniţei, Femei ciudate, Pentru ţară. Pălăria etc.,* (lucrări traduse şi jucate în trei limbi) l-au creat un loc de cinste printre corifeii lucrărilor noastre dramatice: I. L. Caragiale, Delavrancea, Haralamb Leca, A. de Herz şi M. Sorbul.

Ca nuvelist, în volumele sale *Piedica, Fiara, Mărunte* etc. a cristalizat atâtea dureri înăbuşite, şi-atâtea patimi omeneşti; iar ca poet, Const. Rîuleţ aduce o notă originală, prin amănuntul ce-l dă în jalea despărţilor.

Voeşti să pleci „ca Nora" 'n depărtare,
Convinsă că eu nu te-am priceput
Şi vii să-ţi iei adio de plecare
Zâmbind nepăsătoare spre trecut.

Te du, dar vezi un gând să te petreacă :
Se rupe tot de-apururi între noi,
Căci Nora nu-i femeia care pleacă,
Ci care nu mai vine înapoi.

POEMA II-a

Dar, când plecă, avea o 'nfăţişare
Ce mi-a rămas, în gând, tăios de vie :
Mergea hipnotizată de mândrie,

Purtând în mâini un sloi de nepăsare
Şi'n ochii fixi sclipea cu cerbicie
Răceli de spaţii interplanetare.

Cu resemnare îşi îndreptă privirea spre cel către care merge iubita:

Să nu te'ndoieşti: acum e-a ta !
O vorbă n'am să'i spun măcar odată
Şi dac-o vei vedea îngândurată,
Să mergi aiurea firul a-l căta

Să nu te îndoeşti: din ce-i al tău
Nu vreau să-ţi iau nimic—îţi aparţine.
Cât poţi să vezi din ea, e pentru tine
Şi, dacă nu vezi tot — cu-atât mai rău !

Rămâne gândul, numai gândul meu —
Lui nu i-o pot răpi! — dar să n'ai teamă :
E un străjer mai mult, un gând de seamă
Senin cum e credinţa'n Dumnezeu.

O gingăşie deosebită, o strălucire puternică de imagini şi un lirism duios se desprind uşor din următoarea chemare :

E tăcere. Poate luna vre-o poveste de mai spune...
Brazii dorm şi vântul doarme, dorm şi umbrele-o clipită;
De pe banca solitară, cu privire chinuită,
Intind braţe rugătoare spre-o imagine iubită;
E tăcere. Poate luna vre-o poveste de mai spune...
Vino, e târziu, e timpul sărutărilor nebune!

Şi poetul care a pătruns atât de bine în sufletul schimbător al femeii îl redă aşa:

Femeea minte 'ntotdeauna
Din ochi, din gură, din mişcări,
De-aproape sau din depărtări,
Şi toate sunt precum e una.

In volumul de versuri ce analizăm, pe lângă poezii lirice, erotice şi epice găsim une ori o mai adâncă pricepere a problemelor vieţei :

Şi în atmosfera greoae, încinsă de foc şi de jale
In care doar tunul vorbeşte şi mort e pe buze cuvântul,
Spre seară, arare, când tace din plânsu-i amarnic şi Vântul,
Când noaptea îşi lasă, sfioasă, pe vârfuri perdelele sale,
'Aud cum îşi ronţăe moartea enormul ou roşu: Pământul

Iată alta prin care poetul ne face să înţelegem atât de bine goliciunea existenţei:

Naturii în alb îi şade bine, ca unei tinere mirese.

Dar uiţi că sub această haină fermecătoare de zăpadă
S'adăposteşte-aceiaş neagră, aceiaş lacomă ţărână;
Cum uiţi că dulcea frumuseţe a unui gingaş chip de zână
E masca inimii în care dorm răutăţile grămadă.

In general prin „Poemele Despărţirii" literatura noastră primeşte un dar din cele mai alese. In poezia d-lui Const. Rîuleţ lirismul delicat se înbină atât de frumos cu ideile gânditoare şi umane.

GEORGE NIKITA

* * *

ÎNSEMNĂRI

Am promis cititorilor „Adeverului Literar" regulata colaborare a lui Panait Istrati. Suntem fericiţi să anunţăm că am obţinut această preţioasă colaborare.

Inainte de a începe publicarea unei scrieri inedite intitulată SOTIR, care va apărea în trei numere consecutive din „Adevărul Literar", vom da în numărul viitor de Panaint Istrati bucata SAMOILĂ PETROV.

———

Ady şi românii. — Un interview al d-lui Emil Isac

Revista „Szemle" din Cluj, publică în numărul din urmă (15 IV, 6 August 1924) un interesant interview cu d. Emil Isac asupra acestui subiect :

„Ady a fost introdus în literatura română — spunea d. Emil Isac gazetarului — de către revista „Luceafărul", care a publicat mai multe versuri de el traduse în româneşte.

Emil Isac

— De-atunci s'a scris mult în literatura română asupra lui Ady. Chiar şi eu i-am tradus mai multe versuri.

— Ady cunoscu bine literatura română şi a făcut, la Budapesta, cunoştinţa lui Caragiale, ale cărui piese le-a recomandat directorului teatral : Beöthy.

— Dintre politicianii români Ady a cunoscut pe Maniu, Vaida şi Goldiş, iar cu defunctul Vasile Hossu, episcopul, a fost în raport de intimă prietenie. Când a murit episcopul Vasile Hossu, Ady, l-a scris un necrolog.

— Eu l'am cunoscut din 1910 şi de-atunci, eram în corespondenţă permanentă cu dânsul. De mai multe ori, a locuit la mine, iar la începutul războiului tatăl meu i-a fost avocatul, în procesul de căsătorie.

— Ady vorbea excelent româneşte.

La 1917, în Budapesta, în hotelul Iägerhorn, am petrecut împreună o seară şi a îndrăznit să comande lăutarilor ca să cânte cântece româneşti. Războiul l'a neliniştit şi era sigur, că se va termina cu insuccesul monarhiei. Totuş Ady era convins, că între români şi unguri nu va rămânea ura statornică.

— Odată chiar m'a rugat — termină d. Emil Isac — să-i traduc o piesă în româneşte şi să i-o joc la Bucureşti.

— Românii recunosc geniul lui Ady, şi intelectualii noştri vor păstra memoria acestui fanatic prieten al României.

———

Despre Ibsen

In tot ce s'a scris despre Ibsen, autorii nu s'au ocupat de cât despre dramele care înfăţişează luptele, suferinţele, şi moartea personagiilor însufleţite de o viaţă puternică.

Am mai căutat să cercetăm care erau ideile şi tezele urmărite în desfăşurarea acţiunii. Şi atunci, mai toţi criticii s'au rătăcit, într'un labirint de supoziţii, amărâţi ca Ibsen, care trăia, păstra o semnificativă tăcere.

Un fost profesor de literatură norvegiană la Sorbona, d. Sigurd Hoest publică acuma un volum, în limba franceză, în care descrie în Ibsen şi pe om şi pe scriitor, străduindu-se să scoată în relief pe poet şi pe visător. El distruge aşa zisele legende după care l'am crezut pe autorul „Norei" un om aspru, egoist, sceptic şi censor al societăţii.

H. Ibsen

Ibsen era un timid, ceeace te făcea să crezi că e rece şi respingător ; era foarte bun şi adora copii, ascunzându-şi sentimentele sub paradoxe şi ironii. In el se confunda idealistul cu cercetătorul, ca să producă tot ce a scris mai frumos : *Raţa sălbatecă, Rosmersholm, Femeea Mărei, Hedda Gabler* şi *Borckman ;* în această ultimă piesă, simbolismul şi propria lui personalitate au învins realitatea.

Ideile lui se prezintau cu multe contraziceri. Revoluţionar, nădăjduind în catastrofa care va înghiţi societatea era în viaţa practică un conservator exagerat. Visând o tea, era în viaţa practică un conservator exagerat. Visând o răsturnare a temeliei omeneşti, dar incapabil de acţiune, Ibsen se acomoda cu prezentul şi admite autoritatea.

Un album Felicien Rops

Numele lui Félicine Rops nu este încă îndeajuns cunoscut în România. Satanismul perfect, aproape machiavelic care a caracterizat pe marele artist, nu este apreciat de vulg, care nu poate înţelege maniera de şarjă a lui Rops, cum nu va putea înţelege arta unui Dickens, Swift ori Strindberg.

Ţările culte fac însă adevărat cult din ceeace a creat un Félicien Rops, înrudit atât de mult cu Toulouse-Lautrec.

Un admirator al lui Fèlicien Rops, americanul Halland, publică acum un Album Fèlicien Rops, în care reproduce câteva fotografii de-ale marelui hèdon.

In primul rând sunt interesante croquis-urile, în cari Rops îşi bate joc de Courbert şi Millet. Poetul celor păgâni şi bolnavi de nervi, dovedeşte că este un desăvârşit raconteur, ironia lui este ucigătoare. Ce este fatal în viaţa micului burghez: admiraţia lui pentru mediocritate, respectul faţă cu prostia moştenită, lipsa de gust şi ahtiarea bogăţiei — toate găsesc linia în opera lui Rops. „Polka d-nei Winterhalter" nu este decât o parodie a coreografiei sentimentele, care caracterizează epoca. „Băutoarea de absint" este însăş fatalitatea secolului, şi o adâncă compătimire faţă cu cel năpăstuit. Rops ironizează libertatea: pentru dânsul „libertatea" nu arareori nu este decât un prilej de... dezordine. Şi de aceasta ataca cu înverşunarre „„avalanşa" pictoricească a Salonului din 1860. Erastène Ramiro, care a publicat Catalogul analitic şi descriptiv al operei lui Fèlicien Rops, a uitat minunata postişare a legendei lui Sfântu Ludovic... Rops îşi bate joc şi de M. Leys, şi de şcoala picturală din Anvers... Nu-l iartă nici pe I. Barbey-d'Aurevilly, căruia îi dăruieşte un nas casonic şi un joben ridicol. *Son Altesse la femme,* pentru Rops, nu este decât... o damă de comerţ. Rapsografia este o punte între viaţă şi ridicol, între obiceiuri şi imoralitate, între Hugo Grotins şi Stirner. *„Crocodilul"* din Bruxela, care a sălăşluit pentru prima oară compoziţiunile lui Rops, a fost obiectul urei burghezimii belgiene, cărei Rops i-a creat tipul nemuritor al lui un Triboulet... belgian, ori un Uylenspiegel... din Flandria.

Iubitorii de artă adevărată, cari nu se inspiră din romanele lui Felix Dahn, Eugène Sue şi nu consideră ca mare artist pe un... Sem, vor primi cu emoţie „Albumul lui Rops". Nimicnicia vieţei şi a tuturor moravurilor omeneşti, lipsa de ideal a claselor stăpânitoare, grandomania şi dandysmul cultural... le trece prin bisturiu geniul lui Rops, care a învăţat omenirea să-şi revizuiască idolii şi să se închine înaintea rictusului de dispreţ al zâmbetului de pe gura lui Rops.

„Albumul" însă este tipărit în 500 de exemplare... şi un exemplar tipărit pe hârtie japoneză costă suma frumoasă de 50 dolari. Nu credem că se vor găsi „fruntaşi" ai vieţei publice din România cari să-şi cumpere cartea lui Rops cu 10.000 lei... când ştiut este că aceşti notorici fruntaşi ai vieţii publice, au uitat să cumpere poeziile lui Eminescu, cu... 50 de lei.

IV.

Consultaţiile D-lui Dr. Remediu de Bătături

Pe când eram student visam că factorul îmi va aduce a doua zi banii aşteptaţi d'acasă. Dar a doua zi factorul în loc de bani mi-a dat un sfat mult mai folositor: „De bătături te vei scăpa de Kukirol vei prefera!" De sigur că dacă te-ai fi dus la colegul meu dr. Ciocârdescu Bătătură şi te-ai fi prezentat cu bătăturile ce le-ai căpătat, de când tot umbli după bani, ţi-ar fi amputat piciorul sau în cel mai bun caz ţi-ar fi ciocârdit şi apoi scos rădăcina bătăturilor cu durere. Eu însă renumitul dr. Remediu de Bătături, Kukirolog cu renume mondial îţi zic: „De bătături te vei scăpa, de Kukirol vei prefera".

Cumpără la cea mai apropiată drogherie un pachet Kukirol care a înregistrat efecte minunate în mai multe milioane de cazuri şi întrebuinţează-l după indicaţia din acel pachet. Preparatul „Kukirol" atât de uşor şi fin îţi desprinde bătăturile de pe picioare în curs de câteva zile ca şi un pasionat colecţionist mărcile rare de pe plicuri. Cu o ocazie ia-ţi şi o bae Kukirol pentru picioare contra asudărei, pentru că îţi conservă curate şi igienic picioarele, desvoltându-le muşchii, în cât vor fi exact atât de frumoase ca şi mânuţele fine ale cuconiţelor. Băile Kukirol sunt foarte practice pentru picioare, îngrijirea picioarelor de altfel se specifică şi în broşura „Buna îngrijire a picioarelor" care o trimite gratuit şi franco.

Anton Steiner

Bucureşti, strada Sărindar No. 7.

Preparatele originale Kukirol cunoscute şi întrebuinţate cu efect în întreaga lume în milioane de cazuri, se găsesc la toate farmaciile şi drogheriile mai recomandabile. In multe locuri se vând preparatele Kukirol mai eftin, dar de acestea feriţi-vă că sunt falşificate. Adevăratul kukirol este neîntrecut. Secţia noastră ştiinţifică în schimbul unui plic francat dă sfaturi oricui relativ la îngrijirea picioarelor şi bolilor acestora.

Fabrica de Kukirol Gross-Salze (lângă Magdeburg).

A APARUT:

CÂTIVA POVESTITORI

— NIC'A LUI ŞTEFAN A PETREI. —
NEDEA POPESCU. — NOEL WOLF —
de BARBU LAZAREANU

Atelierele soc. ADEVERUL Sărindar 9—11.

ANUL V. — No. 197

5 LEI EXEMPLARUL IN ȚARA
10 LEI EX. IN STRAINATATE

Duminică, 14 Septembrie 1924

Adevěrul Literar şi Artistic

FONDATORI: { AL. V. BELDIMAN 1888—1897
CONST. MILLE 1897—1920

FONDAT în 1888

Samoilă Petrov

de PANAIT ISTRATI

Printre documentele omeneşti pe cari mi le aduce poşta în fie-ce săptămână, iată unul care mi-e scump între toate, şi care va fi apreciat de ori-ce om de inimă, căci el slăveşte cel mai nobil sentiment al omului: *prietenia*. Şi apoi, — desbrăcat de ori-ce goliciune literară, pătruns de o sinceră şi intimă durere, — el e deasupra ori-cărei suspiciuni, dat fiind că anonimul meu corespondent a ţinut atât de tare la anonimat încât a bătut întreaga scrisoare la maşină.

Iat'o:

București, 18. August, 1924

Stimate domnule Istrati,

Când ziarele noastre au înregistrat ştirea succesului d-tale, ca unul ce te cunoscusem — de altfel în împrejurări mai puţin fericite — m'am putut sustrage unui şir întreg de amintiri, ale clipelor ce am trăit alăturea de un om ce-ţi păstra cea mai neţărmurită dragoste şi veneraţie şi pe care furtuna răsboiului l'a şters de pe faţa pământului.

Era Samoilă Petrov. — Aceasta a fost prima imagine evocată de numele d-tale, alăturea de un sentiment de dureros regret, de a-l şti mort, când nimenea poate nu s'ar fi bucurat mai mult de ţinta-ţi atinsă. Din gura lui am auzit pentru prima oară numele d-tale şi de câte ori era spus, avea acel accent pe care numai adâncimile profunde şi curate ale sufletului le poate da.

Eram prieteni. Eu, muncitorul intelectual, el, meşterul sobar. Hoinăream împreună ore întregi filosofând şi criticând. Intr'o cafenea rusească din piaţa poporului, prin aleele dosnice ale grădinei publice sau pe la câte un colţ de stradă, unde adesea uitam că a trecut de miezul nopţii, Dumnezeu, ştiinţa, religia, morala, arta, etc., erau totdeauna subiectele noastre de predilecţie. In mintea noastră făuream planuri de viitor, visam o lume mai bună, o viaţă mai frumoasă şi cum de multe ori se întâmpla ca asupra unor idei să nu prea fim de acord, ne certam şi sfârşitul era: „Ei, bine R, să vorbeşti cu Panait", ştiam pe cine crede, pentru că totdeauna acolo unde nu mai putea continua discuţia cu argumente proprii, persoana d-tale era refugiul. Ii răspundeam de obicei: „ia mai slăbeşte-mă cu Panait al tău", şi aceasta era suficient, ca să-mi aprind paie în cap, căci Doamne fereşte să fi spus că Panait n'are dreptate. Ii mai aud parcă râsul sonor şi puternic, obiceiul lui când mă vedea necăjit.

Intr'o seară, era cam prin toamnă şi vremea rece, ne aflam iarăşi într'una din obişnuitele noastre certuri literare: stam răzimaţi de stâlpul lămpei electrice din faţa bisericei catolice, când, din dosul bisericei, din întuneric, ai apărut d-ta. Te văd şi acum; strâns într'un pardesiu de sub care pantalonii trădau că vii de la lucru. Ne-a prezintat unul altuia, erai tocmai bine venit. Spre necazul lui Samoilă, n'ai vrut să stai de loc, ba chiar mai puţin drăguţ decât mi-te închipuiam, ne-ai salutat şi ai plecat. Eram decepţionat, doream să te cunosc spre a mă convinge până unde admiraţia lui Samoilă era justificată. Idolul era iremediabil pentru mine sfărâmat. Ce s'a chinuit bietul Samoilă să şteargă acea impresie lăsată de d-ta în seara aceia. Zadarnic însă, am rămas cu curiozitatea şi regretul de a nu mai fi avut ocazia a te cunoaşte.

Bietul Samoilă. In mica lui odăiţă din str. Zidarilor îi dam adesea imbold la lucru, la acele tablouri din care se străvedea artistul şi geniul firei sale în luptă cu vitregia soartei. Nu odată poate, când obosit şi desamăgit de neputinţa mânei, faţă de ceia ce-i cerea spiritul său setos, întorcea coada pensulei, spre a o înfige în pânza aproape terminată, îl reţineam, câte odată chiar brutal, dojenindu-i slăbiciunea.

Ii preziceam un viitor mare, îi vorbeam de muzeele de artă din străinătate (pe atunci văzusem numai Viena) îi demonstram că nu e greu să ajungi acolo, acesta fiind idealul lui, străinătatea, muzeele, şcoala unde ar fi putut studia şi progresa. Mama lui, acea femeie frumoasă şi blajină, pe care în 1918 am regăsit-o îmbătrânită de plâns, îl privea trist şi am înţeles atunci ce-l reţinea. Işi lua pisoiul negru în braţe — pe care poate îl mai ţii şi d-ta minte — şi mângâindu-l îi spunea: „nu te teme, nu vă las eu singuri"...

Dece îţi spun tocmai d-tale aceste lucruri, nu ştiu, este poate nevoia de a vorbi de el, sau poate pentru că îl regretăm amândoi la fel de mult. In orice caz, d-ta mă vei înţelege. chiar dacă nu pot să spun exact ce simt.

De la apariţia primelor d-tale rânduri în ziarele noastre, amintirile vremurilor trăite alăturea de Samoilă stau, cu toate că ne despart mai bine de o duzină de ani, vii încă în faţa mea şi pentru că de la dânsul auzisem atâtea lucruri frumoase despre d-ta şi pentru că eram gelos de prietenia ce ţi-o acorda, din regretul de a-l şti dus pe veci, aşi fi vrut într'una să te întreb: „ştiut-ai vreodată cât te iubea acest om; în atmosfera de „om al zilei" oare te mai gândeşti la bietul Samoilă? Nu-mi puteam astâmpăra dorinţa de a'ţi scrie acest lucru, mă temeam însă, să nu fiu luat de d-ta drept un exaltat şi astfel intenţia mea de a'ţi aduce prin glasul meu, mărturia unei bucurii ce n'ar fi cunoscut margini din partea unui om ale cărui dovezi de afecţiune am avut de atâta ori ocazia s'o constat, să nu fie interpretată greşit.

In ultimul număr însă al „Adevărului Literar" citind scrisoarea ce o adresezi d-lui Eftimiu, pe lângă satisfacţia simţită, văzând că nu m'am înşelat, nu m'am mai putut reţine de a nu-ţi scrie.

Rândurile referitoare la Samoilă, din menţionata scrisoare, m'au turburat adânc. Acum abea înţeleg acea afecţiune a bietului Samoilă pentru d-ta. Ceiace vrei să faci pentru el este atât de frumos, încât mişcat de această delicată intenţie, eu care am fost martorul prieteniei lui pentru d-ta, îţi mulţumesc mult.

Fie ca să poţi reuşi, pentru că nimeni n'a meritat mai mult ca el o soartă mai bună. Din toate planurile şi visurile mărețe ce le brodam în imaginaţia noastră, el a avut sfârşitul cel mai trist.

Atâta dor de viaţă şi atâta putere de muncă stinsă pentru veci.

Eu n'am nici un fel de calitate spre a putea contribui la reabilitarea lui. Ironia soartei a vrut ca să devin un mic industriaş. O căsnicie fericită a încătuşat într'o sclavie binecuvântată toate pornirile îndrăsneţe de altă dată şi numai gloria d-tale mi-a amintit de acele vremuri.

Consideră, domnule Istrati, aceste rânduri, chiar dacă n'au meşteşugul literar, totuşi ca o expresie de profundă pietate pentru mortul căruia i-am purtat o prietenie aleasă şi care pe d-ta te adora.

Te salută,

Un prieten al lui Samoilă

Te-ai întrebat dacă m'am gândit la Samoilă, iubite prietene? Dar la cine crezi d-ta că m'am gândit eu în tot lungul vieţei mele, dacă nu la prietenii ca aceia a sobarului-artist? Căci am avut norocul, dar şi nenorocirea, să cunosc mai mulţi Samoilă în viaţa mea, ba chiar şi mai mari ca el, pentru ca să-i pierd, apoi, unul după altul, pe cei mai mulţi, şi să rămâi eu ca să le plâng azi urmele.

Mi-e groază să mă mai duc la Cairo, din cauză că nu-l mai pot concepe fără Mihai. (Ce-i aia *Mihai?!?*) Şi tot aşa, nu mai pot concepe Ploeştii fără Ştefan Gheorghiu, nici Brăila fără Samoilă, ca să nu mai vorbesc de groasnicul mormânt al mamei mele, care şi ea s'ar fi bucurat azi în felul ei de femee simplă.

Samoilă Petrov

D-ta vorbeşti de „glorie", dragul meu...

Să nu mai dea D-zeu o astfel de *glorie* nici unui om cu o inimă ca a mea. Nimeni, *absolut nimeni,* nu ştie ce se învârteşte în creerul meu, în lungi şi chinuitoare nopţi de veghe. Fiinţele simple, dar inteligente cari trăesc aci în intimitatea mea, văzându-mă că încep să plâng uneori la masă, îmi spun: — *„Tu ai să sfârşeşti la balamuc".* Se prea poate. — Hugo Wolff, ne spune Romain Rolland în *Musiciens d'Autrefois,* şi-a târât vre-o patruzeci de ani de viaţă urgisită, a creat timp de cinci ani cu furia desnădăjduită a geniului care singur îşi simte destinul, apoi a înebunit şi a murit nebun. De mi-se va întâmpla la fel, acela care va veni să-mi curme zilele se va dovedi ca fiind prietenul care mă va fi iubit mai mult, aşa cum a procedat acum trei săptămâni o tânără artistă, împuşcând într'un spital din Paris pe logodnicul ei, artist şi el, iremediabil atins de cancer. (Femeia e astăzi pe jumătate nebună).

Ah, am uitat că scriind aceste linii, smulse de sinceritatea scrisorii d-tale, voi fi citit şi de oameni cari vor râde. Nu-i nimic. Acestora le voi spune, împreună cu Rabelais:

Să nu intraţi aci, pocitanilor!
(Cy n'entrez pas, matagost!)

* * *

Dacă m'am gândit la Samoilă...

Ca să-şi dea seama, acei oameni pentru cari înfrunt aci cruzimea nespălaţilor, de înverşunarea cu care destinul a voit să mă doboare, e deajuns să spun că *în aceiaşi seară* de pomină, la Geneva, în 1919, trei persoane din Brăila cari nu se cunosc între ele, îmi anunţau pe trei cărţi poştale două morţi năprasnice: a mamei şi a lui Samoilă.

Atâta îmi mai lipsea... Căci nu mai departe de cât cu câteva zile înainte, o ştire falsă dintr'un jurnal local glăsuia că Alexandru Constantinescu (cel mai mare prieten al meu alături de Ionescu) *a fost condamnat la moarte şi împuşcat* de oligarhia română. Ei bine, există câţi-va amici cari pot mărturisi de halul în care mă aruncaseră aceste trei măciuci morale.

Mama lui Samoilă îmi scria doar atât: *„Am aflat că fiul meu iubit, bunul tău prieten, Samoilă, a murit într'un spital din Odesa. Dar, fii tare, că şi biata ta mamă a murit zilele astea, după cum vei fi aflat, şi dacă te întorci la Brăila, să tragi la mine, că te primesc ca pe fiul meu".*

Ce literatură poate să ţie piept acestor mii şi mii de crâncene literaturi reale, ignorate de univers, şi imposibil de redat în artă?

Atunci am rupt ori-ce relaţii cu Brăila, chiar cu îndurerata mamă a lui Petrov, şi nimeni n'a mai ştiut de mine. Mi-era teamă să nu-mi pierd mintea citind detalii asupra acestor morţi.

Şi pe când, în acea groasnică noapte de Mai, zeci de privighetoare luau văzduhul pe sus cu cântecele lor, eu stam înlemnit în cadrul ferestrei deschise, cu braţele încrucişate la piept, cu ochi de nebun ţintuiţi în golul negru, şi-mi ziceam:

— „Constantinescu împuşcat... Ionescu omorât, poate, de vre-o bombă căzută la Paris... Samoilă, mama, Gheorghiu, Mihai: morţi.—*Ce că fac eu acuma, singur*"?

(Şi-or veni biografii, păcăliţi ca bietul Iosif Nădejde, ori răi-voitori de teapa lui Cazaban, să-ţi spună înainte de-a fi mort, c'ai vrut să te omori la Nisa... *„dintr'o dragoste nenorocită"!*

Naţi-o frântă că ţi-am dres'o. Ce-i lipsea chelului? Tichie de mărgăritar!)

Cinci ani mai târziu, adică în Iunie anul acesta, pe când i se bătea toba mare *Kirei,* pe când *Les Nouvelles Littéraires, Petit Parisien, Paris-Soir,* îmi luau interviewuri, iar biografi ca Léon Treich şi alţii îmi cereau să le *spun viaţa-mi pe de rost, când eu însumi nu mai ştiu cum a fost,* — într'o seară, după ce am răcnit vre-un ceas ca o fiară rănită, îi scriam omului care ştie şi înţelege *totul,* lui Romain Rolland:

— „Am cunoscut multe nefericiri în viaţă. Nici una n'o poate egala pe aceia care îmi vine azi: *nefericirea de-a fi fericit când ai pierdut tot ce-ai avut mai scump".*

Rolland îmi răspundea:

— „Te înţeleg. Dar aşa trebue să fie: sacrificiul celor scumpi, creiază marile sentimente. Astfel *Viaţa* îşi face treburile ei şi trece înainte. Durerile noastre nu contează pentru ea"...

Atunci am recitit câte-va dintre vechile sale scrisori, de pe vremea când nobilul suflet de la Villeneuve lupta cu o scrisoare la fie-care opt sau cinsprezece zile să mă pună pe picioare, — şi am dat peste destăinuirea următoare:

— „...Tot ce am avut mai scump pe lume, e mort, sau pierdut... Şi astăzi nu mi-a mai rămas decât visul, speranţa, creaţia".

* * *

Dacă mai mă gândesc la Samoilă...

El e descris încă de-acum doi ani. Şi dacă ar fi să mor mâine, numele lui, aşa cum se vede în fruntea acestei fugare destăinuiri, va trăi lângă al meu şi atâta timp cât va trăi al meu, după cum m'am hotărât să procedez, în literatura mea, cu toate figurile de seamă dispărute, cari au trăit cu mine şi m'au încălzit. E contrarie legilor romanului, zice-se, confuzia dintre ficţiune şi realitate. Ei, şi? Viaţa mea întreagă a fost şi va fi o confuzie. Şi dacă numele lui Samoilă Petrov, devenit simbol, va produce oarecari strâmbări de nas boerilor de la Brăila, apoi să ne amintim că sobarul-pictor e descris în franţuzeşte, că simţirile lui închegate acolo sunt universale şi că pot astăzi să reînsufleţesc figura lui Petrov chiar dacă artiştii români mi-ar refuza concursul lor, ceeace n'aş crede: Nu mai e vorba de *omul* care a trăit la Brăila, ci de *simţirea nobilă* care trăeşte de când e lumea. Orice mare artist ştie asta.

In vre-o sută de pagini, printre cele şease sute cari zac, (descompuse azi) în bagajul meu literar primitiv, *Samoilă Petrov* trăeşte în capitolul: *Mikhaïl Mikhaïlovici* KAZANSKI (marele prieten rus descoperit de mine acum douăzeci şi trei de ani în plăcintăria lui Kir Nicola şi cu care am format atunci o trinitate eroică). Şi atât de bine a ştiut Romain Rolland să desprinză realitatea din ficţiune încât, într'una din acele zece zile memorabile pe cari le-am petrecut la dânsul, în Elveţia, mi-a zis:

— „Ţi-am preparat azi un ceai bun. Nu ştiu însă dacă e aşa de bun ca acela pe care îl beai la Brăila cu *Mikhaïl* şi cu *Samoilă.* — Ei, ia povesteşte-mi: cine au fost aceste două figuri? Sunt sigur că au existat".

Da, au existat. Şi lângă ele, boerii cari vor strâmba din nas la Brăila rămân ca nişte ciuperci nefripte.

Capitolul *Kazanski* nu cuprinde însă decât o fază din viaţa acestor două figuri, şi nu se poate publica de cât când voi isprăvi *„Povestirile* lui Adrian" şi voi aborda ciclul: *Adrian Zografi.* Căci, de, am şi eu socoteala mea. Nu de la acoperiş începi o casă, ci de la temelie. Dacă critici serioşi, în străinătate, au putut să creadă, cu toată prefaţa desluşită a lui Rolland, că în *Kira* mi-am povestit *propria-mi viaţă* şi că deci *eu eram acela care juca din buric pe când mama se sulemenea,* asta trebue să fie din cauză că nu şi-au dat seama de lungimea ce-o va avea opera, deşi eu am prevenit că acum e vorba numai de „Sorbona" lui Adrian.

Critica îşi are legile ei, pe cari viaţa se însărcinează să le răstoarne uneori. Eu, care nu le cunosc, lucrez după capul meu. Dându-mi seama că, — luând'o pe drumul vechiu al romanului descriptiv, — voi fi prea lung şi prea monoton, am luat'o razna. Şi, uite-mă, a ieşit bine!... Ceeace însemnează că nu-i tocmai rău să ocoleşti, în loc să dai de-a dreptul, când vrei să ajungi mai repede la ţintă. Totuşi, mulţi îşi vor *„vârâ degetul în ochiu"* (vorba Francezului), crezând că am gândit toate astea într'o singură noapte. Lasă să creadă Cazabanii că e deajuns să fi fost „hamal la Brăila", să ai „o dragoste nenorocită", o sinucidere cu tâlc şi mult „noroc", pentru ca după asta... să sperii broaştele de la Herăstrău!

* * *

Nu l'am uitat pe Samoilă...

Dar care artist l'ar putea reda vieţei, mamei lui şi afecţiei prietenilor săi? Iată unde stă viermele destructiv al artei.

Arta poate *mări* sau *micşora* viaţa; ea n'o poate *reda.* Pe ici, pe colo, sclipiri geniale, te fac uneori să crezi că te afli în faţă cu aidoma. Dar atât: sclipiri. Restul e presupunere, mai mult sau mai puţin fericită.

Rog pe lector să mai citească odată, în scrisoarea anonimă de mai sus, scena convorbirei *„din faţa bisericei catolice",* unde e vorba de mojicia mea ursuză şi de ciuda celor doi prieteni (scenă de care nu-mi amintesc de loc). Ei bine, o mai desăvârşită evocare a realităţii *nu e cu putinţă,* şi desfid pe oricare scriitor să-mi probeze că a scris *zece pagini dintr'o mie,* unde atmosfera şi eroii să aibă *mişcarea* din scena citată. In acele cinsprezece linii, cuvintele sunt înşirate cu sgârcenie, dar viziunea apare cu atât mai puternic şi tocmai din cauza asta. Acolo, imaginea vieţei isbucneşte ca o proecţie de cinematograf, şi dacă sincerul meu anonim ar fi în stare să descrie *în felul acesta* pe Samoilă *numai pe cinci pagini,* declar că svârlu pe foc întregul meu capitol asupra lui Petrov.

Literatura e o pălăvreală pretenţioasă pe nouă zecimi din cuprinsul ei. Sinceritatea singură, unită talentului, poate să învingă prisosul de cuvinte goale şi să ne facă să trăim, ori să retrăim, realitatea.

PANAIT ISTRATI

Masevaux (Alsacia), August 1924.

P. S. — In clipa când încheiu articolul de faţă, poşta îmi aduce aceste câte-va linii semnate de Victor Eftimiu. Imi iau îngăduinţa să le public, fiind sigur că toţi prietenii de ieri şi cei de mâine ai lui Petrov vor împărtăşi bucuria noastră:

Iubite Istrati,

Am primit mişcătoarea d-tale scrisoare, care-a apărut atât în „Rampa" cât şi'n „Adevărul Literar".

Mult aş vrea să ne'ntâlnim odată şi să stăm de vorbă, în primul rând despre d-ta, apoi despre bietul Samoilă Petrov, căruia neapărat trebuie să-i luminăm memoria.

Tot sper că mă voiu putea duce, spre Noembrie la Paris; ne-om întâlni acolo.

Cu multă dragoste,
VICTOR EFTIMIU

Cât sunt de fericit, dragă Eftimiu, că nu mi-ai înşelat speranţele, când m'am hotărît să fac apel la stindardul d-tale! Ah, fir'ar a dracului de viaţă, tot merită să fie trăită! Şi tot e bine să arzi uleiul sfânt al simţirei la înşelătoarea icoană a iluziei, când răsplata vine câte-odată să-ţi umfle inima până la lacrimi.

Da, să ne întâlnim, şi să vorbim, dar *în primul rând despre Samoilă,* nu despre mine. Dintre noi toţi, (aşa cum glăsueşte anonimul amic al lui Petrov) *„el a avut sfârşitul cel mai trist".* Nu vom putea face mare lucru, căci sărmanul artist a trăit prea izolat de marile focare de artă, şi deci n'a făcut de cât să dibuiască în întuneric, condus de singură flacăra geniului său. Cum nu mă cunosc în pictură, — ca de altfel nici în muzică, nici în sculptură, — în nimic, — nu ştiu ce vom putea proba cu pânzele sale, dac'or mai fi existând.

Nu-i vorbă însă să facem vre-o scofală, *ci să dovedim acelora cari gem, cum a gemut el, în cine ştie ce colţuri de pământ, că pe lume tot mai dăinuieşte un crâmpei de dreptate, şi că deci cei ce simt în ei căldura creaţiei, să continue a crede şi a lupta.* Să nu ne temem că vom da naştere unei pletore sociale de rataţi pretenţioşi, şi că va fi nevoie să se înfiinţeze un minister al geniilor ignorate: in cazul nostru, şi mai ales într'un viitor mai uman, *selecţiunea naturală* a lui Darwin, atât de combătută azi, şi cu dreptate uneori, îşi va aplica legile cu mai multă logică şi justiţie de cât acolo unde întemeietorul ei o trântea cu rost şi fără rost, trăgând'o adesea de păr.

Sper şi eu la rându-mi (trăim cu speranţele!) să dau o raită prin ţară, pe la sfârşitul lui Septembrie. Aş vrea să pun o cruce de piatră pe mormântul creştinei mele mame, dacă s'o mai fi ştiind locul, să strâng mâinele noilor prieteni, ca şi celor vechi, şi să recunosc unele ţinuturi româneşti din partea Buzăului cari vor servi de cadru volumului *Les Haidoucks,* al treilea şi ultimul din seria „Povestirilor" lui *Adrian Zografi.* (Ce noroc a avut brânzarul bucureştean! Adoptând pe *Zografi,* eu m'am gândit la grecescul: *zoos* şi *grafos, pictor de dobitoace).*

Astfel, dragul meu Eftimiu, cred că ne vom întâlni mai curând, şi vom vorbi dinaintea unui hartan de pastramă şi a unei ulcele de Odobeşti, ca la *unchiu Anghel.*

Şi-ţi voi povesti atunci cum te-am urmărit vre-un sfert de ceas pe Podul Mogoşoaiei din... Lausanne, iarna lui 1918-19, ori spre primăvară, când te plimbai într'o zi singur, cu un aer amărât priveai vitrinele şi te plictiseai cât şapte haiduci puşi să toarcă.

Eu eram dindărătul d-tale, purtând două oale cu vopsea şi-o scară.

(Feriţi-vă de vopsitori!)

P. I.

SELIFAN

de N. DUNĂREANU

Il cunoscusem în desele concentrări pe care le făceam la fiecare trei luni, câte douăzeci zile pe lună, înaintea războiului.

Ca toţi lipovenii, vorbea prost româneşte, — avea ochi albaştri, barba mare şi voinic ca un taur. Se închina peste măsură, şi când bea votcă sau apă, ori gusta o firimitură; ori trecea pe lângă vreo biserică.

In regimentele noastre, printr'o veche tradiţie, se reglementase ca lipovenilor să li-se lase bărbile şi să nu-i tundă; de aceea porecla de bărbos, însemna lipovan; iar pentrucă toţi lipovenii cântau cântece minunate, comandandut batolionului de câte ori ne întorceam dela instrucţie poruncea: bărboşii în frunte şi atunci, dintr'odată, din toate compăniile se alegeau lipovenii şi pe voci diferite, începeau să cânte:

„Vesna Crasna nastaiot". Ori: „Semideseat sedimom godu".

Cântau voioşi, cu o pasiune sălbatică încât toţi ofiţerii ne adunam pe lângă ei, ca să-i auzim şi admirăm mai de aproape.

Serile, de obiceiu, ne adunam pe lângă corturile noastre, rânduite pe un deal, de unde noaptea zăream tainica lucire a Dunărei şi luminile corăbiilor şi focuri în deltă, ori nelămurite sclipiri de lumină în Basarabia...

In serile acele calme, bărboşii se strângeau laolaltă şi cântau cântece răsboinice, numai războinice. Lipovenii n'aveau cântece de dragoste.

Dimineaţa, cei dintâi la slujbă, ei erau...

Printre aceştia era şi Selifan al meu, care se deosebia de ceilalţi tovarăşi, că bea mai puţin, şi era mai supus şi timid, ca o fată mare; aşa că eu mă minunam, cum se poate ca, într'un corp aşa de voinic să vibreze o inimă aşa de blândă.

Era de loc din Sarichioi, depe malul Razelmului. De aceeaşi meserie ca toţi lipovenii, pescar. Dar Selifan mai avea şi o jumătate hectar de vie, două lotci şi setce de mare, afară de cei şase copii mici ca ulcelele şi blonzi ca râurile după ploaie.

Se mai deosebea Selifan de ceilalţi tovarăşi, că atunci când era beat nu înjura ci începea să plângă, să sărute pe preiteni ca şi pe duşmani şi la fiecare vorbă cerea să ne încredinţeze ca el n'are frică de război, că bulgarul trebue ucis fără milă, fiindcă a trădat pe ruşi; şi că Ghermania trebueşte nimicită; îşi făcea cruce îngânând:

„Ei Doamne, iacă eu spun adevărul" şi căta cu ochii spre cer".

La corvezi era de neîntrecut. Şi când vedea pe cineva jelindu-se, clătina din cap, îşi mângâia barba şi se uita cu un fel de milă la cei rămaşi în urmă, strigând cu glas de tenor: „hei, copii... după mine!..."

Vara, pe vremea cositului, Selifan pleca cu familia la muncă, în jud. Constanţa, de unde veneau boerii cu luni înainte ca să-i nămească; căci lipovenii din Sarichioi şi Jurilovca erau cunoscuţi pentru vrednicia lor.

Toată vremea cositului şi treeratului, Selifan nu bea nimic şi lucra cu o putere care uimea pe toţi, treerând aproape câte un hectar pe zi.

Sera se strângeau pe lângă corturi ori sub căruţe, aprindeau focuri şi'şi ferbeau peştele sărat sau borşul, în cântece şi chiote, caşi când ar fi fost nişte tabere de ţigani veşnic rătăcitori.

Deaceea răsboiul l-a găsit pregătit pe Selifan. A plecat volos, deşi nevastă-sa îmbrăcată în rochie roşie cu flori, cu cei şase copii în jurul ei, venise ca să-l petreacă plângând şi văitându-se într'una pe ruseşte: „El e pierdut"...

In tranşee, la Predeal, Selifan era mâna mea dreaptă. Şi dela primele încăerări avea un sânge rece şi o înţelegere a primejdiei pe care n'o putea avea decât un copil al naturei, trăit toată viaţa în luptă cu moartea...

„Domnule Locotenent, acolo... nemţii au o mitralieră; feriţi-vă... Ori: „ghiuleaua ceea se sparge aici aproape"... şi vorbele lui se adevereau; căci peste puţin şi simţeai vâjâitului aspru al ghiulelei deasupra capului şi auzeai bubùitùl drăcesc, al iadrei la o mică distanţă.

Nopţile, în tranşee când începea să ploaie şi din pricina lungilor vegheri, nervii sleiţi, ne făcuseră să nu mai avem nici o voinţă, aşa că adormeam în sgomotul de iad al canonadei, Selifan era lângă mine şi nu de puţine ori l'am simţit învălindu-mă cu mantaua lui ruptă pe când el rămânea numai într'o bluză subţire şi ferfeniţită.

* * *

Intr'una din seri, Selifan veni la mine...

— Domnule Locotenent, la noapte, Ghermanii au să ne atace; să luaţi seama!...

— De unde ştii tu, Selifan?

— I-am văzut cum se strecoară printr'o Vâlcea.

Şi Selifan întinse mâna, ridicând capul de asupra tranşeei, cercând să-mi arate departe, sub culmea unui deal, ceva care i-se părea lui că sunt trupuri de oameni.

Nu crezui. Dar într'o vreme când pânza nesfârşită a nopţei învălui munţii şi văzduhul, simţii ceva sgomote, nu departe de sârmele noastre ghimpate.

Ascultai cu atenţie şi nu mă înşelai...

Nemţii se apropiaseră şi tăiau sârmele. Am deschis un foc năpraznic şi a doua zi dimineaţa îi găsirăm încurcaţi în sârmele noastre, ca peştii prinşi în găurele unei plăşi. Selifan se uita la mine satisfăcut, fără să-mi spuie o vorbă, mângâindu-şi cu blândeţe, barba. Peste două zile, veni din nou la mine:

— D-le Locotenent. Dai la mine voie, eu aduc la d-ta un prizonier...

Era sub seară, Selifan îşi luă două cutii de conserve, cartuşe din belşug şi închinându-se cu respect în faţa mea, se îndepărtă. Mă uitam după el cum se strecoară greoi prin linia de tranşee şi o milă ca şi o frică mă cuprinse: Dacă-l voiu pierde?...

Când Selifan dispăru cu totul, îmi păru rău că l'am lăsat să plece; şi dac'ar fi fost cu putinţă, l-aş fi chemat înapoi.

Noaptea căzu greoaie şi mohorâtă. In munţi răsunau împuşcături şi iarăşi mă cuprinse acea înfrigurare a aşteptărei care se transmitea din om în om, ca un curent electric, de îndată ce văzduhul se întuneca şi rachetele strălucitoare lăcrămau luminoase, sub cerul aşa de trist.

A doua zi dimineaţă, Selifan nu se ivi.

La prânz nici atât.

Grija că l-am învoit, mă chinuia. Sigur că l-au prins nemţii — în cazul cel mai bun — dacă n'o fi şi mort, mă gândii eu.

Dar spre seară când tocmai eram gata să plec la postul de comandă al Colonelului, văd că vine spre mine un soldat.

— D-le Locotenent, Selifan a adus un prizonier.

— Trimete-l la mine.

Din negura tranşeei, Selifan se ivi îngheboşit, trăgând după el pe un neamţ, jigărit, slab, care când se văzu în faţa mea, începu să tremure.

Amândoi plini de noroi şi sudoare, subţi la faţă, păreau ca ieşiţi din altă lume. Starea lor arăta că cine ştie prin ce hârţoape se strecuraseră ei pân'au ajuns la linia noastră.

Il întrebai cum l-a prins; dânsul clipind din ochii lui albaştri, îmi răspunse că vrea să doarmă. Apoi uitându-se chiorâş spre neamţ, îngână ceva pe ruseşte.

Când să plece, s'apropie de mine şi'mi şopti cu hotărîre:

— Acuma, domnule locotenent dai la mine o decoraţie.

A douazi, Selifan, îmi istorisi cum a prins pe neamţ, într'o vale la marginea unui pârâu, unde venea nemţii să iee apă, cum şi lupta care a avut-o cu el, până să-l dezarmeze.

Peste o săptămână dela întâmplarea aceasta, primesc de la divizie ordinul, s'aducem un prizonier, negreşit, de oarece de câteva zile nu se cunoştea de fel situaţia trupelor inamice.

Il chem pe Selifan şi-i spun ordinul.

— Bine, să trăiţi, d-le Locotenent, vorbi el scurt şi se pregăti de plecare. Era pe la prânz.

In puterea nopţii când nici nu mă gândeam, vine ordonanţa la mine.

— Selifan a adus, prizonierul, d-le Locotenent.

Mă ridic din ascunzătoare şi deodată în faţa mea zăresc, două momâi, care se mişcau domoale.

Cum nemerise Selifan la mine, cum îl adusese pe neamţ şi nu se rătăcise prin munţi, ceva de necrezut!...

Ne-am strecurat din tranşee, eu în urmă, neamţul înainte, pân'am ajuns la bordeiul Comandantului de batalion.

La lumina unui opaiţ, o figură obraznică, sta mândră în faţa noastră şi mormăia pe nemţeşte ceva, clipind într'una din ochi. Arăta spre Selifan, spunând: „că el e soldat, luptă pentru patria lui şi nu trebue bătut..."

Selifan, care tot timpul îl lăsase să vorbească, s'apropie de el şi-i puse mâna în gât.

— El vrut la mine să omoare pe drum, d-le Locotenet... el, şi-i trase înjurături pe ruseşte, ameninţându-l cu pumnul.

— Selifane, el e prizonier, vorbii eu, nu trebue să ne purtăm rău...

Selifan clătină din cap mormăind din nou ceva pe ruseşte; când să plece, se întoarse spre mine şi în chip serios îmi şopti:

— Domnule Locotenent, acuma daţi la mine doi decoraţii:

— Bine, Selifane.

Făcui din nou raportul în regulă, însă trecu multă vreme şi decoraţiile lui nu mai veneau.

Selifan cu toate că îşi căuta de treabă, amintea uneori cu părere de rău, că decoraţiile lui nu vin.

* * *

Intre timp, regimentul nostru, decimat cu totul, primi ordinul de retragere şi'n curând coloanele obosite, fură îndreptate pe jos, spre Moldova, unde trebuia să ne refacem şi s'aşteptăm vremuri mai bune; căci norocul nu ne zâmbise, cu toată bravura noastră.

Intr'un sat sărăcăcios, cu oameni cari nu se prea uitau cu bunăvoinţă la noi, furăm încartiruiţi.

Instrucţie nu făceam căci n'aveam arme şi nici deale îmbrăcămintei. In aşteptarea muniţiilor care din zi în zi nu mai soseau, ofiţerii jucau cărţi şi ne petreceam vremea în povestiri scumpe: despre frumoasa Dobroge, prietenii morţi, despre vremurile fericite când nu ştiam preţui viaţa de linişte... Selifan venea deseori la mine. Idealul lui era, să fie ordonanţa mea; însă eu consideram aceasta ca o înjosire lipsind frontul de-un aşa viteaz ostaş.

Adesea ori el îmi povestea de familia lui; se întorcea spre icoană, făcea cruce, apoi ca şi când ar fi voit să-şi alunge gândurile îngâima: „Dacă s'a isprăvi răsboiul, domnule Locotenent, să veniţi la Sarichioi, mergem pe Razelm cu lotca, la Portiţa, acolo e frumos, veţi vedea cum prindem noi morunii, cum le scoatem icrele şi cum pregătim borgul-uha..."

Ciudat, că Selifan nu-mi mai pomenea nimic de decoraţii.

Cu câteva zile înaintea Crăciunului, Selifan porni cu compania, la bisericuţa din sat.

La un moment dat văzui pe Selifan în faţa icoanelor rugându-se în genunchi, cu o lumânare în mână... Să fi fost aceasta o prevestire, nu ştiu, dar fu ultima oară când l-am văzut pe Selifan sănătos, căci peste trei zile, căzu la pat bolnav de febră recurentă.

Mă dusei la infirmerie.

— D-le Locotenent, n'am să mai văd Dobrogea, vorbi el cu vocea întretăiată de oftări, cercând să se ridice depe paiele pe care zăcea.

— De ce vorbeşti aşa, Selifane? Ai să te faci sănătos: să bei ceaiuri, chinină....

— N'am să mai văd pe Parasca, nici copiii şi nici Razelmul, d-nule locotenent; şi capul îi căzu greoi pe perna de paie.

Am plecat amărît, rugând pe infirmier să aibă cea mai mare grijă de el şi să mă ţie în curent cu mersul boalei.

Câteva zile după aceasta, din ordinul Colonelului, întreg regimentul fu strâns în careu, la marginea satului, ca să se facă pomenirea morţilor.

Preotul în odăjdii, începu slujba; după terminare, gorniştii sunară apelul. Din compania I, ieşi un ofiţer cu o listă şi începu:

— Maior P. P....

Un glas răspunde:

— Mort pentru Patrie

— Locotenentul I. D.

— Mort pentru Patrie.

Scena fu dureroasă.

In clipa aceea, prin sufletele noastre treceau icoane scumpe, amintiri din viaţă, scene de lupte, întâmplări din crâncenele atacuri, unde cu luni în urmă, lăsaserăm trupurile celor dragi.

Apelul dură un ceas. Soldaţii, cu ochii în lacrimi, uitaseră aproape să mai răspundă pentru camarazii lor, morţi. Când scena se isprăvi, comandantul dădu ordin să se citească lista celor decoraţi.

La fiecare nume, soldatul ieşea din front şi Colonelul îi prindea de piept decoraţia.

Aşteptam cu mare nerăbdare rândul să pot primi decoraţia lui Selifan. In sfârşit Colonelul strigă:

— Ivan Serghei Selifan, pentru eroism....., virtutea militară.

— Bolnav, în spital,, strigai eu şi înaintai primind decoraţia din mâinile Colonelului.

Abia se sparse serbarea şi alergai într'un suflet la infirmerie. Dar când ajunsei acolo, infirmierul îmi ieşi înainte:

— Selifan e pe moarte, vorbi el.

Am intrat grăbit înăuntru. Pe o saltea de paie, întins pe duşumea, Selifan răsufla ultimile clipe. Ochii lui erau sperioşi, mâinile învineţite, pieptul se sbătea îngrozitor.

M'am apropiat de el, l-am privit lung, rugând pe infirmier să-i facă injecţie ca să-l readucă măcar pentru puţin în simţire, dar infirmierul mi-a răspuns că totul e zadarnic.

Am prins atunci de cămaşa-i murdară, decoraţia pe care a râvnit-o atâta şi pe care n'a avut norocul s'o vadă strălucind pe pieptul lui de viteaz... Peste câteva minute, Selifan şi-a dat sufletul.

A două zi într'un coşciug de nuele, şi întovărăşit de compania lui, l-au dus la groapă, şi-a fost îngropat sub o poală de pădurice, pe o zi turbure, departe de ai lui, de marea de smarald, de luntrile iubite şi de Sarichioiul îndepărtat....

Suprema consolare

(Feciorul lui Nenea Tache Vameşul)

— „La tipografie să te duci, afurisanle şi în casă să nu te mai văz. Dă unde alte haine, alte ghete şi altă crăpelniţă şi tot în clasa aia ?! M'am săturat dă repetenţie; mai bine ucenic acolo, la „cărţile bisericeşti", nu la gimnaz. Dă pe unde să mai cerşesc cărţi? Acolo la Domnu Firică că'l vezi că din tipograf a ajuns boer. Ce-o să-mi faci şi cu cartea ? Să-ţi pui şi ţie ca lu nent-tu, după ce-i muri, bacalaoriadu în ramă şi să mă uit la el, atât şi Dumnezeu ştie când lă-i lua şi păla şi dacă lă'i lua!"

Domnul Florian nu ţinuse socoteală de certificatul doctorului Roth şi nici de biletele de motivare — şase luni încheiate de zăcere sub salcia mam' Mariuţii Căruţăşoaia. enţii" din „Caetul de săptămână", ginerile popii Ganea Pe emelul detestabilelor observaţiuni la rubrica „frequdin ulicioara „Sfintei Ecaterina" institutor pe a treia şi a patra, mă lăsase repetent. Tot sub salcia sub care sorbisem pahar peste pahar cu descântece, înghiţisem bulinele cu arseniat ale doctorului Roth şi îndurasem spaima lipitorilor plictisite de atâta dălungeală ale Perucăresii, am îndurat în şuroae nesfârşite de lacrimi şi ameninţarea desnădăjduită a mamii. Spre seară, când soarele se rostogolea înjunghiat de suliţele asfinţitului, în bălăriile lui Iohan Curelaru, mama se apropia din spre Căruţăşoia, mai domolită. Vorbise, acolo în porumbii ei, despre „martiriul" meu de sub salcie şi la care se mai adăuga şi acela al neomeniei Domnului Florian.

— Auzi la tipografie ? ce nu s'a văzut în neamu nostru. Te găsişi tu mai cu moţ să ne faci dă râs ! Şi nen-tu cu vioara şi cu amoru lui, n'a vorbit cu Cenescu ca să-i spue popii să vorbească cu giner-su să te treacă clasa, măcar aşa ca câinele prin apă, numai să nu te mai ştiu p'acciaşi cheltuială tot în clasa aia ! Auzi d-ta feciorul lui Tache Vameşu, calfă la Firică tipografu! Să scoală din groapă şi-mi ia păru foc şi după moarte, că nu am îndurat dăstul cât a trăit ! Asta mi-ar mai trebui acuş ! Tipograf !

Plânsoarea mi-a înfierbântat din nou faţa. Din ochi, a venit căldura amărăciunii, frîmiţându-se în lacrimi mari pe bluza de dril a „Societăţii Peleşul şi Vârful cu dor" — ofrandă trecută pe lista delegatului de mahala de către Domnu Tâmpeanu dă la.... palat (?) a

Şi mama a intrat în iatacul de sub salcie în care murea şi apusul ca şi povestele ei de răzbunare. Şi de frica tipografiei şi a urechelei d-lui Firică, m'am adăpostit la unchiul Ravaşol dela poşta mare.

— „Bravo premiantule!"

Mi-am aplecat capul plâns, cu chipiul societăţii cu tot sâcâind catarama bluzii în care se coclea un balaur adormit.

— Mergi cu unchiu tău la Ada-Kaleh, la turci ?

— Merg nene Iancu.

— Haidi nentule !

Şi în coada ochilor mi s'au proptit două lacrimi din acelea care domoliseră sub salcia babii, surchideala mamii. Domnul Florian şi Firică tipograful îşi îndepărtau gogoriţa umbrei lor obsedante, cu cât entuziasmul omului poştei, ştergea amintirea certificatului care îmi hărăzise ucenicia eventuală, în atelierele „Cărţilor bisericeşti". Şi unchiul Iarcu Ravaşol şi-a aşezat pe coama lui de leu, de un negru untos, stropită pe alocuri de o uşoară colilie aristocratică, de văduv neastâmpărat, o tichie de doc şi ghemuindu-mă pe poliţa factorului a început să svârle precaut în cutioarele regulate ale vagonului, ca în nişte cuiburi de porumbei, pachete şi scrisori, fredonând aferat din toate cântecele lumii şi făcând cu ochiul omului care aşeza migălos peceţii de ceară peste legături de olandă, să ia seama, să nu mă rostogolesc cum-va, din podul vagonului, în sacii cu mesagerii. Şi trenul a tăiat nebun Oltul în două, a fluerat pe culmile visătoare ale Severinului, şi s'a oprit la „porţile de fier" unde zadarnic copilăria mea a năzuit să creadă că, într'adevăr sunt de fier şi unde acum în locul lor, realitatea şi emfaza poetică a naturii, desfăşura maestos poteca de granit a trecătoarii, înramată de-a-tot-puernicia culmilor cari zdrenţuiau splendoarea soarelui, înfigându-se în ceruri. Şi înr'o barcă a fulgerat un fes şi o vâslă şi atlasul din părul unchiului Ravaşol a trecut de linia pontonului, în hazul turcului a cărui admiraţie până la delir, îi îngreuna dialectul lui colţuros. Şi tot într'un asfinţit ca acela în care mama şi-a înecat mânia odată cu înfrângerea razelor lui de foc, sub salcia mam'Mariuţii Căruţăşoaia, fesul, vâsla şi coama de mătase a unchiului din barca Ada-Kaleh-ului, s'au întors pe undele îngândurate ale fluviului, înfigându-şi cârma în poarta de pini a trecătorii, pentru a pregăti cu legendele fermecătoare ale insulei, domolirea definitivă a mamii, şi pe cari, turcul cel hazos nu a ştiut să mi le desluşească cu vorbirea lui grunjoasă. Şi în casă, în prag, mama întâmpinându-mă cu mâinele în brâu, a ocolit curtea, cu priviri adânci şi nedumerite; le-a oprit o vreme în piscurile de sidef ale sălciei, anoi, prinzând a înţelege entuziasmul şi mândria mea pentru minunăţiile văzute la „porţile de fier" şi pe cari parcă le ghicea din văpaia ce îmi aşezase în obraji, splendoarea insulei, mormă ca într'o reculegere, care pusese hotarîri „noi" în sufletul ei îndurerat, cu nuanţa unei supreme consolări:

— M'am gândit; am să te dau la unchi-tu Iancu dă la poşta mare. Nu face de voi tipografia!"

SARMANUL KLOPŞTOCK

Cântec

...Şi poate, cine ştie? In cârciuma de-acuma
M'aţi aştepta zădarnic să vin ca'n astă sară.
Şi cel mai mic din ceată se va 'ntrista de-odată ..
S'o rupe'n zumzet tainic o coardă pe-o ghitară...

Ea, de o afla vr'odată, găsi-va tristă GLUMA.
Şi-o fi aşa naivă în ce credeam s'o doară,
Că gestului, prieteni, ce mă lipsi de dânsa
„I-oi cumpăni tristeţea atunci întâia oară...

Vă veţi şopti povestea... Va plânge cel mai tânăr...
Iar cei bătrâni vor sparge în dinţii negrii, şipul,
Mă răsbunaţi prieteni cercând şi pentru mine
Să-i beţi plângând — nebunii — din fund de cupe,

Chipul...

N. Milcu

* * *

Seară de Mai

S'a înserat, — din straşine de paie
Uşor să'nalţă fumul către cer —
Pe după dealuri se ascund şi pier
Frânturi din norii roşii de văpaie.

Amurgu'ngroapă'n tainicul mister
O zi senină, clară şi bălaie, —
Pe lângă râu răchitele să'ndoaie,
Iar luna între ele stă străjer.

La stâna de pe coastă latră cânii,
Iar ceaţa se ridică peste sat,
Şi'n curţi, pe prispe, dorm bătrânii.

E-atât parfum în aerul de seară, —
Şi roua peste ierburi s'a lăsat —
Şi'n tot cuprinsul firii-i primăvară.

T. Murgoi

* * *

IOAN NECULCE

Din „O seamă de cuvinte'

La Puina 'n mânăstire se zice că în dar
Lăsat-au Ştefan Vodă un arc şi un păhar.
Vorbiau bunii călugări că de iaspis fusese
In chip de marmură-albă, ce doar feţe alese
Ca domnii, pot să aibă, iar nu toţi cei de rând.
Iar arcul, ca vârtejul le-au fost pe vremi trăgând.
Când Cantemir Bătrânul domnia, fiind răscoală,
Cazaci, Moldoveni, Joimiri şi Leşi câtiva se scoală
Din ţara lor pe-ascunse şi plan între ei fac
La sânta mânăstire să meargă pentru jac.
Fiind un turn acolo cu prea bună tărie
Dă hac jăcuitorii lui nu puteau să-i vie.
Deci spus-au la călugări ca turnul să li-l deu
Şi ce-i a mânăstirii nemică n'au să ia.
Călugării aceasta a credere nu vrură.
Cazacii, Moldovenii şi Leşii tac din gură
Atunci, şi mânăstirei îi dau foc şi-o aprind.
Călagării de-aceasta înfricoşaţi fiind
Indată le dau turnul şi-având puşce de apo
Dă foc jăcuitorii pre mânăstire-o scapă.
Din turn ei jăcuiră tot ce-a fost a boieri
Şi-a neguţitori cari în el aveau averi.
Iar din a mânăstirei nu luară vre-o comoară
Afară doar de arcul lui Ştefan Vodă-l luară
Iară păharul mult timp au stat la adăpost
Pâ'ce a treia oară domn Racoviţă-a fost.
Un chisăliţă fuse pe vremea lui egumen
Şi vrând să se făłească bău vin vechiu şi rumen
Din păharul lui Ştefan cu slugi şi cu zlotaşi.
Şi bând prea mult cu dânsul, se 'npledică în paşi
Şi beat, el sparse-un lucru domnesc şi di podoabă.
Ci-aşa se tâmplă, mintea când e trufiei roabă.

IOAN CIORĂNESCU

Sărbările Avram Iancu

Călătoria. — Primirea Suveranilor. — Conferinţele. — „Doamna Munţilor". — Găina.

Pe valea Arieşului e o atmosferă limpede, curată ca şi apa raului care curge cristalină în albia lui bine ţărmurită. Nu s'au cuibărit încă speculanţii căci n'au ce specula, căci drumul nu li s'a deschis până acum.

„Mocăniţa" care străbate timp de şase ore câţiva chilometri dela Turda până la Câmpeni-Abrud nu se poate numi încă „drum de fier", deşi merge pe şine şi bufăe înaintea lui cele 3-4 vagonete nici o maşinică, în mersul cailor. Nu se vede nicăeri nici urmă de industrie sau exploatare. Moţii de aci au rămas tot acolo, unde au fost cu o sută de ani înainte: la doniţele şi ciuberaşele lor.

Valea e unică în felul ei de frumuseţe sălbatică şi—sărăcie.

Satele sunt aşezate sus, pe coastele munţilor şi căsuţele mici de bârne, acoperite cu stuf, atât de depărtate unele de altele, în cele mai multe locuri, în cât vecinii se înţeleg între dânşii cu-tulnicul. Când moţul aude tulnicul se găteşte de drum îşi ia merinde căci nu ştie pentru ce îl cheamă vecinul şi ce veste vrea să-i dea?... In fiecare sat mai măricel sunt cel puţin două biserici, una la un capăt, alta la celălalt al satului. Moţii sunt credincioşi şi preotul e în mare cinste la ei. Sunt tăcuţi, nu cunosc gâlceava. In isolarea aceea poetică, religioasă, în tovărăşia blândă a oilor, în contemplarea cerului înstelat, ascultând doar susurul pădurii şi al isvoarelor, firea lor e sobră, vorba scurtă cumpănită şi gravă, caracterul sincer şi curat.

Acum erau cu toţii în sărbătoare, căci venea regele şi regina.

In Câmpeni s'au arborat steaguri, covoare şi tindee şi din culmile pădurilor de brad, din poeniţe cu luminişuri feerice, coborau cete cete, femei, copii, tineri şi bătrâni în portul lor pitoresc: să-l vadă pe Acela care a împlinit visul lui Iancu.

Pe lângă convoiul ostaşilor de astăzi, au defilat *ostaşii* „*Regelui Munţilor*" de odinioară, aşa, cum luptaseră în *acel* războiul libertăţii premergător acestui din urmă cu lănci şi coase în loc de tunuri şi mitraliere.

In fruntea oştirilor veneau femeile călare şi el cu coase şi lănci în mână, sunând prelung din tulnicele lor. Un spectacol falnic, nemai văzut. Cum se ţineau de mândre şi viteze moaţele, unele alăturea, altele chiar în fruntea bărbaţilor, străbătute de un duh însufleţit, par'că al Janei d'Arc, fecioara sfântă mântuitoarea patriei sale iubite! Am aplaudat cu entusiasm.

— Iată adevăratele *femeniste!* mi-am zis: Aceste au *dovedit* cu fapte; cum poate femeia să-şi cucerească *egalitatea* şi *drepturile* ei de *om*.

Clopotele vesteau sosirea Suveranilor şi poporul isbucni în urale nesfârşite. Acest popor blând şi sobru, cu sufletul curat, *simte* bucuria cu atât mai intensă cu cât arare ori poate să aibă prilejul ei... Regele coboară să dea mâna cu primarul oraşului, cu prelaţii cari îl primesc cu pâine şi sare, cu binecuvântări, — pe când regina se ridică zâmbind şi salută mulţimea în atitudinea ei măreaţă, coborîtă, par'că deadreptul din Olimp.

* * *

După ameazi se ţin Conferinţele în cortul de scânduri, improvizat de „Astra" pentru teatru. Alerg să le ascult şi eu. Să pătrund înţelesul, frumuseţea lor, cu tot entusiasmul ce mă cuprinde la glorificarea acelor vremuri de cari mă leagă amintiri scumpe despre *eroul* pe care l'am cunoscut în viaţă.

Cortul e plin de lume, în faţa scenei numai două rânduri de scaune, goale încă. Mă aşez. Dar un poliţist mă întreabă: cine sunt. „Scaunele sunt rezervate pentru oaspeţii din Capitală, pentru parlamentarii şi soţiile lor". Mă uit desperată împrejur: „Sunt şi eu... venită să văd serbarea... să ascult cuvântările..." N'am nici o legitimaţie la mine, nici măcar medalia mea de „Bene merenti" pe piept. Poliţistul nu mă cunoaşte. In zădar o doamnă preoteasă din loc, gazda mea îi spune numele meu, protestează energic, sunt scoasă din sală. Organizatorii dela „Asociaţia pentru *Cultura* şi *Literatura* poporului român se uită nepăsători la scenă, — parcă nici ei nu m'ar cunoaşte, deşi sunt *membră pe viaţă* şi *colaboratoare cerută* de revista „*Transilvania*". Nici unul nu-mi ia apărarea. Indur ruşinea umilitoare — fără o vorbă. Mă supun cu resemnare căci locurile din sală „sunt pentru soţiile parlamentarilor" iar eu nu sunt de cât soţia lui *Ion Gorun*. Şi nu pot să ascult cuvântările nici să spun cât suflet au tresărit ele.

* * *

Seara, la ora zece, a început reprezentarea piesei „Doamna Munţilor" de I. M. Soricu.

„Doamna Munţilor" tratează un episod istoric din revoluţia românilor. Episodul încercării lui Dragoş, deputatul Bihorului şi trimisul lui Koşut, guvernatorul Ungariei, să'l înduplece pe Iancu ca să depună armele, căci iobagia s'a şters, libertatea s'a dat popoarelor.

Toate cele patru acte se desfăşoară în jurul acestei intrigi, dovedind că *românul* Dragoş a fost un *trădător* mârşav, ticălos, criminal, şi nu un nenorocit *martir* al perfidiei ungureşti, cum ni'l arată unii istorici scuzând acţiunea lui greşită, cu naiva încredere pe care ar fi avut-o el în bunele intenţii ale faimosului Koşut.

In actul întâi Dragoş, eroul piesei, pleacă de acasă din Bihor după ce mulţimea iobagilor lui îl binecuvintează şi îl aclamă ca pe un *om bun*, cum a fost întotdeauna. Nimic nu trădează perfidia lui.

In actul al doilea ne apare un alt Dragoş, meschin şi rău. Ros de gelozie şi invidie pentru Caterina, actriţa din Viena, care l'a fermecat depe scenă şi care e iubita lui Iancu acum.

In actul al treilea autorul îşi urmăreşte eroul, cu ură înverşunată ca pe un mizerabil, criminal trădător.

In al patrulea Caterina, actriţa, travestită în tânăr ţăran îl pândeşte, îl prinde pe Dragoş, apoi îndeamnă pe Silvia, fata lui popa Balint, să-l omoare. Silvia înfige pumnalul în pieptul lui.

Piesa nu-i lipsită de mişcare teatrală. Teatru, mai mult de operetă decât de dramă. Plină însă de incoherenţă şi neadevăruri istorice, în făţiş conflict cu logicul bun simţ.

Pentru ce a pus autorul în scenă pe Caterina Varga, când fapt istoric este că ea a fost prinsă, întemniţată, în *ajunul* izbucnirei revoluţiei? Pentru ce poartă piesa numele acestei eroine când subiectul este numai trădarea lui Dragoş? Actriţa Catelina nu face aci altceva decât steaguri, seducţiuni şi intrigi. Pentru ce îi zice autorul „Doamna Munţilor"? Când a fost ea actriţă? Istoricii unguri şi cărturarul demn de toată încrederea Iosif Sterca Suluţ ne spun despre ea că a trăit 7 ani premergători de revoluţie, între munţi, în mijlocul poporului, împlinind o misiune de apostol? Pentru ce coboară autorul pe o eroină — martiră *română* — căci ea pentru binele românilor s'a jertfit, la un rol de curtezană intrigantă?

Amanta lui Iancu? Dar Iancu n'avea decât 24 de ani, iar ea era de 45. Educătoarea, inspirătoarea eroului, da, dar nu amantă!

Pentru ce Silvia, fiica lui popa Balint e mireasa lui Buteanu, în acest episod istoric? Când se ştie în Munţii Apuseni că Simeon Balint din Roşia n'a avut decât o singură copilă pe Ana Balint, măritată Hodoş, (mama lui Ion Gorun (Al. I. Hodoş), în vârstă de 7 ani la 1848. Iar *prefectul* Balint, pe care autorul îl aduce moşneag cu barbă albă, pe scenă, era de 28 de ani atunci? Balint e o figură *istorică* cel mai apropiat de Iancu, un erou şi martir al vremei şi el, — citiţi *raportul* lui păstrat la Academie, alături de ale lui Iancu şi Axente, despre luptele şi faptele acestui erou. O figură istorică nu se poate falşifica.

Se revoltă bătrânii moţi din Roşia, se revoltă Buciumanii, cari au cunoscut-o pe „Doamna noastră", văzând-o acum înfăţişată la teatru, actriţă şi curtezană intrigantă. Protestează cei cari mai sunt în viaţă, contra acestei impietăţi.

> Şi cum vin cu drum de fier
> Toate cântecele pier...
>
> *Eminescu*

Protestez şi eu. In zadar neagă d. Soricu că piesa d-sale — scrisă cu zece ani în urma dramei mele „*Caterina Varga*" nu este o parodie răutăcioasă a acesteia. Soricu a cunoscut, a citit lucrarea mea, în manuscris, şi după ce am publicat-o în „Revista Noastră" şi s'a folosit de unele *idei* şi *caracterizări* ale mele, cu totul originale.

Dar nu vreau să intru aci în amănunte de critică şi polemică. Mai ales că drama mea nu este *încă* cunoscută în cercul larg al publicului cititor. După ce ea se va cunoaşte, *critica* serioasă şi nepărtinitoare îşi va rosti — va trebui să îşi rostească — cuvântul.

Deziluzia şi amărăciunea pe care a lăsat-o această reprezentare, detestabil aranjată, în cele mai multe suflete — nu numai în al meu — şi pe care n'a putut-o salva nici talentul d-nei Olimpia Bârsan în rolul Doamnei Munţilor, nici admirabila scenă a unei tinere necunoscute artiste, în Pelghia Roşu, — dispoziţia stricată s'a înseninat repede de raza speranţei zilei următoare, unde serbarea ne promitea noi senzaţii de petrecere.

* * *

La Găina! O grandioasă escursie. In zeci de automobile şi zeci de trăsuri până la Vidra, iar de acolo călare, în care cu boi şi pe jos — zece kilometri în sus, pe vârful muntelui, la o înălţime de 1400 m. deasupra şesului.

Moţul Simeon Georza, legionar al lui Avram Iancu, în vîrstă de 97 ani

In copilăria mea, în oraşul Halmagiu, de sub poalele Găinei, adeseaori, pe zări senine, contemplam acest munte, cu ochi dornici, plini de uimirea poveştilor misterioase pe cari le auzisem despre el. „Aci s'a suit Horia cu ai lui de au sunat din tulnic şi şi-au adunat oştiri". „Tot astfel şi Avram Iancu din vârful Găinei, de unde se văd de departe satele de prin prejur, şi-a adunat cetele lui". „In fiecare an de Sft. Petru şi Pavel" e târg mare pe vârful Găinei. Târgul fetelor". Se urcă greu pe munte, drumul e piezîş, şi cărarea se nărue sub piciorul calului, pământul e nisipos, un nisip moale, galben ca făina de porumb roşcat. Carul urca şi mai greu. Nici n'a fost cu putinţă până acum. Acum s'a făcut cu ocazia serbării drum clădit susţinut de bolovani până sus.

Sus un platou neînchipuit de frumos. Cu zări depărtate peste toată valea Crişului, până în Câmpia Aradului. Acum bucuria priveliştei e în ceaţă, căci e nor şi ameninţă picuri de ploaie... Aci vin fetele de măritat şi flăcăii de însurat şi îşi aleg ursita — chiar fără să se fi cunoscut de înainte. Işi aduc şi „zestrea" în spinarea cailor, în desagi: perinile şi ţolurile, hainele şi tindeele...

Acum e pomană mare, e pomana lui Iancu. Insuşi Regele, cel dintâi rege al tuturor românilor, întinde mâna unei moaţe şi la sfârşitul serbării se prinde în horă. Horă mare, istorică. Se prind şi mitropoliţii în horă cu poporul...

Apoi coborâm iarăş cu toţii, la Vidra, la sfinţirea muzeului, la casa lui Iancu...

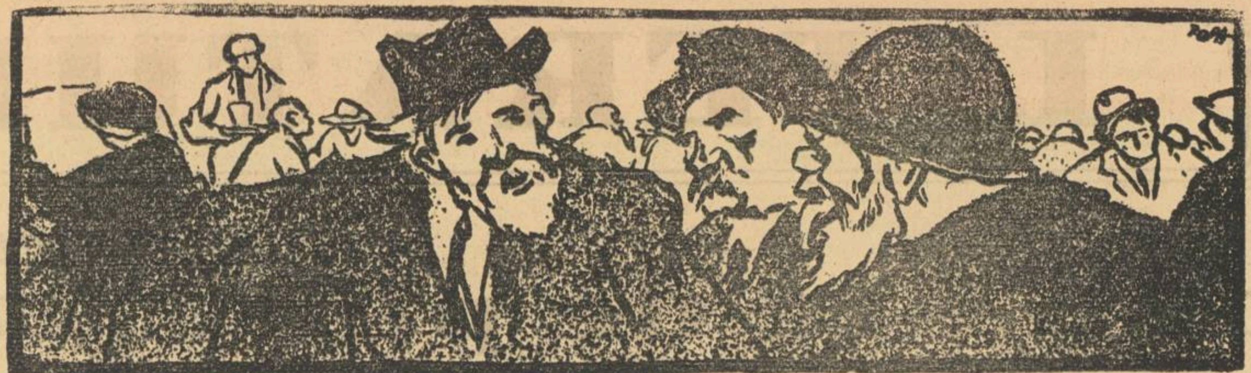
Dee cerul ca această serbare zgomotoasă, care a răscolit amintirile de vitejie în piepturile sărmanilor moţi, să nu fi răsunat în zadar.

Drumul pe vârful Găinei, la care soldaţii au lucrat aprig, o lună întreagă, să nu se dărâme sub roatele carelor grele, în obida unei munci sterpe şi fără de folos destul.

Şopronul acela mare din piaţa Câmpenilor, sub care am văzut adunânlu-se cete de liceeni şi fetiţe de şcoală spunând, cu evlavie: „aci o fie teatru", de care ei nici odată nu mai văzuseră, — să fie în adevăr, un început de templu pentru cultul acestei arte. Şi „Mocăniţa", harnică în acele zile de serbare, să nu fi adus şi dus zadarnic fără de bun folos, pe valea frumoasă dar săracă a Arieşului curat, numai inimi reci şi nepăsătoare de această frumuseţe şi sărăcie. Trebue să fie în taina acestor munţi şi bogăţii, cum este aurul dela Abrud şi dela Brad. Trebue să fie şi aci ascuns, ceva tezaur. Poate fier, sticlă sau granit. Ori cărbuni, dacă nu altceva. Un cap luminat să cerceteze. Şi dacă nu-i nimic — nimic — numai pădure. Pădure să fie atunci! Plantaţi pădure!... Să fie cel exploata. Dar nu numai munţii sterpi. Unde nu se aude decât tulnicul, cu răsunetul prelung, în pustiu... Oricât farmec are melancolia poesiei, e mai dragă viaţa, întocmirea ei la prosperare, bucuria, înflorirea şi fericirea ei.

CONSTANŢA HODOŞ

* * *

FIGURINE POLITICE

Un vechiu ieşan

de **I. PETROVICI**
profesor Universitar

Cobora dintr'o cunoscută familie moldoveană, care numărase câteva personalităţi marcante. Nu avea pretenţia să facă parte dintre acestea, dar îşi închipuia probabil că ceva din sufletul de elită al familiei trecuse şi într'însul, făcându-l să priceapă lucruri care rămâneau misterioase altor camarazi de mediocritate. Tot odată se credea dator să continue în viaţa publică unele tradiţii mai fine de şi nu învăţase carte şi fusese nevoit a se mulţumi cu situaţii sociale modeste.

Când l'am cunoscut eu abia trecuse de cincizeci de ani, dar i-ai fi dat cel puţin şaizeci. Mărunt de statură, chel, palid la faţă, c'o barbă ascuţită aproape albă, clipea şiret din ochi, parc'ar fi vrut să spue că înţelege şi ştie mult mai multe lucruri, de cât arată sau ar putea în genere să se creadă.

Era în primăvara anului 1913. Câţiva conservatori din Iaşi, revoltaţi că Petre Carp, pentru care nutream un fel de cult religios, fusese lăsat în afară de combinaţia ministerială menită să rezolve chestia balcanică, cu avantagii pentru România, — ne grupaserăm în jurul unei gazete care întreţinea o vie campanie în contra guvernului de-atuncea, prezidat de Maiorescu. La o şedinţă a cercului gazetei ne-am pomenit într'o zi cu omul pe care îl evoc acuma. Nu mai ţiu minte cine l'a adus — dar îmi amintesc foarte bine de profesia lui de credinţă: un imperativ junimist intransigent şi simplificat la o singură frază, anume că orice guvern conservator trebueşte să-l aibă în frunte pe Carp şi ţara românească trebue să fie guvernată de Carp. Evident că era omul nostru, mai ales că în acţiunea ce-o întreprinsesem aveam nevoie de fanatici, chiar dacă nu erau şi intelectuali.

De-a doua zi era nelipsit de la redacţie. Fireşte nu ne aşteptam să scrie şi nici măcar să inspire articole. Dar n-aş putea să tăgăduesc că simpla lui prezenţă nu era un element la îndemn, ca să nu slăbim accentul polemicilor noastre şi să scoatem mereu strigătul rezumativ al luptei, care era Carp, Carp şi iar Carp. Şi totuş credinţa că sufletul acestui nou tovarăş putea fi redus la această schemă simplistă era o amăgire. In realitate el era mai complicat şi a trebuit să treacă ceva vreme pentru a-i descoperi şi alte laturi şi a-i cunoaşte, ca pe-o straşnică surpriză nota lui cu adevărat esenţială...

Intr'o zi m'am dus la redacţie cu mânele goale. Speram să găsesc materie destulă, dar îmi făcusem iluzii degeaba. Aşezat repede la un colţ de masă, am început să improvizez un articol, atacând fireşte guvernul. Ridicând la un moment ochii de pe foae îl văd pe amicul nostru, prezent şi'n ziua aceia, că mă priveşte c'un zâmbet drăcesc. Imi întrerup scrisul şi mă uit întrebător la el.

— Bine faci cucoane Ionel că scrii... bine faci... de şi toate acestea sunt numai pentru galerie.

— Nu înţeleg.

— Ei, parcă mata nu ştii!

— Ce să ştiu?

— Că toate acestea sunt numai o **inscenare.** Că Maiorescu şi cu Carp sunt perfect înţeleşi, că sunt cei mai buni prieteni şi că numai de ochii lumii...

— Ce spui, ce spui?..

— Ia lasă... tocmai mata n'ai să ştii.

— ??

— Dar pentru galerie trebue... şi bine faci mata că scrii, nu este degeaba osteneala...

Asta n'a fost însă nimica faţă de ce mi-a auzit urechea anul următor. Era în 1914, curând lupă isbucnirea războiului european. L'am întâlnit într'o berărie şi am început a discuta despre război.

— România, zice dânsul, trebue să meargă cu Germania şi să intre în Basarabia. A spus-o Carp, altfel nu poate să fie.

— Este însă în ţară un curent puternic pentru Franţa.

— Nebuni cucoane, nebuni. Au să dea ţara de râpă...

— Eşti aşa de sigur că Germania va fi biruitoare?

— Ei, par'că mata nu ştii că... Poincaré şi Kaiserul sunt perfect de acord asupra dispoziţiilor tratatului de pace. Toate sunt aranjate de pe acuma. Dar înţeleg'...

— Pentru galerie...

— Da, da, pentru galerie trebue războiu, vărsare de sânge...

— Atunci, adăogaiu eu uluit, dar tot odată interesat să-i urmăresc logica, — atunci, dacă totul este o înscenare de ce zici că România trebue să fie neapărat în tabăra Germaniei? Ar fi indiferent dac'ar merge cu Franţa.

Amicul mă privi lung, având aerul că nu ştie ce să creadă despre mine, apoi reluă după o pauză scurtă cu logica lui de fier:

— Cucoane, dar actorul când joacă pe scenă, spune şi face ce vrea el, ori trebue să se ţie de rolul care i s'a dat? In piesa asta care se joacă acum, România are rolul ca să fie alături de Germania. Carp şi cu Regele Carol ştiu aceasta... numai proştii nu pricep nimic!

— Şi dacă nu-şi joacă rolul!

— Are să fie pedepsită!..

M'am despărţit de dânsul aiurit de câtă varietate a pus natura în creaturile sale. Iată un om foarte de treabă, un spirit destul de „terre à terre" în manifestările lui obişnuite, dar care, când se lansează în chestii mai înalte, asvârle bunul simţ la coş şi-ţi spune lucruri de pe altă lume. Şi ţi le spune neşovăitor, dogmatic, fără umbră de bănuială că fantezia cea mai bufă n'ar fi putut de cât cu greutate să născocească ipotezele lui...

In clipa aceia îşi va fi închipuit cu siguranţă, de şi în genere era foarte modest, că geniul familiei îi inspiră o interpretare adâncă a evenimentelor, la fel cu acea a poetului care strigase într'o clipă de amărăciune înţelegătoare:

„Aşa e lumea, e un teatru, iar noi suntem actorii ei"..

Pentru ultima dată l'am văzut — cu vre-un an înaintea morţei sale — în timpul armistiţiului care a precedat a doua pace de la Bucureşti. Era foarte amărât de prostia pe care o făcuse ţara, dar trăgea nădejde în Carp, care va aranja el lucrurile cu nemţii, aşa ca să fie bine şi chiar să dobândim Basarabia. A venit să-mi propue o plimbare la „viişoara" lui pe care şi-o cumpărase îngrămădind an cu an mici economii. Cu toate că primăvara abia se anunţase şi natura nu-şi pusese toate podoabele, ziua era caldă şi ispititoare. Ne-am urcat în docăraşul pe care îl ducea într'un trap mai mult iluzoriu, un cal cu coastele afară. Incet-încet, mai cu smuncituri din hăţuri, mai cu atingeri uşoare de biciu, am ajuns la barieră, am suit dealul Galatei şi apoi ne-am scufundat într'un fel de văgăună, unde se afla proprietatea excelentului meu amic. Ne-am plimbat prin vie, am stat mai mult pe o buturugă răsturnată poetic pe malul unui iaz care se deştepta din iarnă, în sfârşit pe la amiază ne-am întors la casa viei, ca să dejunăm. In drum, când era aproape s'ajungem, ne-a alergat înainte o fetiţă de 3—4 ani.

— Nu ştii cine-i?... îmi spuse clipind amicul meu

— Nu.

— E fetiţa mea.

— ??

— E nelegitimă... Omul mai greşeşte.

— A! de sigur!

— Nevastă-mea nu vrea s'o primească în casă... şi de-aceia o ţiu la vie.

— Dar cine 'ngrijeşte de dânsa?

— Mamă-sa.

— E aicea?

— Stă aicea, dar astăzi e plecată.

In timpul acesta fetiţa se ilustra prin tot felul de obrăznicii. Multă vreme tată-său nu i-a spus nimica, dar până la sfârşit — de ochii mei probabil — i-a strigat răstit: fii cuminte!

Ca răspuns, dânsa a început să dea din picioare, bombănind:

— Am să te spui mamei şi... iar o să te bată.

Amicul meu, roşu până la sfârcul urechilor, articulă sacadat:

— Dar de multe ori m'a mai bătut mamă-ta?

— Ei, parcă nu te-a mai bătut!

Nu ştiu dece îmi vine să cred că cel puţin de data asta, lucrul nu era o „înscenare"

Linişte

Strecoară'n mine-amurgurile moi
Şi strânge-mă la sânul tău s'aud
Cum curge ploaia respirând în foi,
Cum trece luna prin frunzişul ud.

Ţi-a dat pădurea murmurele ei,
O insulă cu viorele eşti —
De prea mult cer ţi-s ochii trişti şi grei,
Porţi marea după tine şi-o vrăjeşti.

In sara asta zările-au căzut
Ca nişte pânze-albastre peste noi,
Stăm singuri sub stejar ca subt un scut
Şi ascultăm murmururi vagi de foi...

Şi cum te strângi la sânul meu, cum spui
Ca un copil dulci şi naive şoapte,
Tu'mi pari un crâng ce'şi strânge toamna lui
Infăşurând-o în albastra noapte...

Sfioase focuri s'au aprins prin văi,
Şi luna urcă'n tremurări de ape;
O mare 'ngândurată's ochii tăi
Cu linişte de cumpene sub pleoape...

Const. Asiminei

* * *

Frig

Pe câmp a început să ningă trist
— doar prin contraste simt că mai exist —
şi'n clipa asta fiecare gând
te chiamă ca un glas sfios şi blând...

Muri un gând şi alb căzu un fulg
— din care frământare mi te smulg? —
sunt singur pe câmpii ce zac sub nea
şi nici un om nu iese'n calea mea!...

Se'nvârte'n jurul unui ax ascuns
tot golul alb ce'n mine a pătruns —
şi vorbele pe care le mai strig
ca paseri îngheţate, cad, — de frig!

GEORGE SILVIU

* * *

LITERATURA STRAINA

CLAUDE FARRERE

Două fire de păr

Pe vremea aceia, munții Moghreb erau încă un ținut sălbatec. Bandiții duceau acolo trai bun, iar stăpânirea lor era aproape nemărginitq, deoarece Maghzen-ul, care a fost în totdeauna guvernatorul oficial al Sultanilor n'avea decât o putere foarte limitată, mai ales în ce privește întinderea în spațiu; și pentrucă, (în al doilea rând), Francezii, cari de atunci au adus pacea franceză în Maroc, pe vremea ceia nu sosiseră încă.

Iată de ce trăia pe-atunci în munții, ce se află între Atlas-ul mijlociu și Atlas-ul mare, nu prea departe de izvoarele râului Oum-rerreobia, un bărbat viteaz, *kaid,* prin obârșie și*Amrar* prin sufragiul oamenilor săi. Și dacă acest bărbat devenise șeful tribului, faptul se datora negreșit — ca să vorbim în graiul popoarelor europene — harului lui Allah și voinței tribului. De altfel kaid-amrarul se folosea cu multă chibzulală și cumințenie de această îndoită putere, ce-i aparținea: căci, făcându-se stăpân pe toate colinele situate pe ambele maluri ale râului Qumrerrebbia, introdusese acolo moravuri de brigand: cu arma în mână, oprea în loc pe toți călătorii ce treceau pe aceste meleaguri, și nu le dădea drumul, de cât în schimbul unei sume considerabile. Cu chipul acesta, tot tribul trăia în îndestulare. Iar kaid-amrar-ul, izvorul tuturor acestor binecuvântări, pe care Allah le răspândea din belșug peste bărbați, femeile și copilașii tribului, precum și peste toate turmele și lanurile lui, cunoștea dulcea bucurie, cereasca mulțumire ce-o simt toți acei, cari și-au făcut pe deplin datoria, împlinându-;i pe de-a'ntregul chemarea lor în viață, și pentru cari Cel de Sus a creat paradisul.

Și se întâmplă că în palatul său din Fez, Sultanul-Allah să'l glorifice! — trase să moară. Un alt sultan — Allah să'l glorifice și pe dânsul!—îi moșteni împărăția. Și acesta, nemulțumindu-se cu atât: că era khaliful Domnului, mai năzuia să fie și șeful tuturor credincioșilor, omul puternic în fața căruia toate capetele se pleacă la pământ. Dincoace de munți, kaid-amrarul urma să prade lumea și să-i facă ostateci, până la răscumpărare. Sultanul îi porunci să înceteze. Kaid-amrarul, cântărind ni balanța rațiunii pe de-o parte porunca Sultanului și furia lui probabilă, pe de altă parte prosperitatea tribului, fu de părere, că aceasta din urmă avea mai multă greutate și nu se conformă ordinului. Atunci Sultanul trimise un mehalla către Kaid-amrarul, cu porunca, de a aduce pe răsvrătitul la Fez, cu mâinile și picioarele legate. Mehalla luă și o cușcă de fier cu el. Dar kaid-amrarul era stăpân pe toți munții și pe toate strâmtorile din Atlas-ul mijlociu și Atlas-ul mare. Mehalla se înapoiă plouată, lăsase o mulțime de morți pe teren, precum și o sumedenie de arme și bagaje. In cușca de fier, capturată de însăși kaidul amrar, acesta își adăposti doi lei.

Plin de ciudă, Sultanul se sfătui cu miniștrii săi. Și toți tăceau, căci nu știau, ce să spună. Dar în seara acelei zile în care se simțise consiliul, Sultanul ceru și sfatul doicei sale, și aceasta, fiind femee, era mai subtilă decât toți oamenii de stat laolaltă. Doica vorbi, îl sfătui. Și iată pentru ce, cu câtva timp în urmă, o circaziană din haremul imperial, o circaziană de o frumusețe neobișnuită, părăsi Fezul, îndreptându-se spre munți. La o strâmtoare, oamenii kaid-amrarului o arestară. Nepăsătoare și plină de morgă, ea refuză atât să plătească un ban, cât să spue o vorbă. Bandiți o aduseră în fața stăpânului lor. Iar stăpânul se îndrăgosti de dânsa.

Claude Farrère

Era blondă, ca aurul. In curând, kaid-amrarul nu mai admiră lumina soarelui: nu admiră decât lumina isvorâtă din părul auriu al captivei sale. Și de dragul ei uită în cele din urmă și prudență și onoare.

...Astfel o prevăzuse poate doica sultanului, mai subtilă decât toți oamenii de stat, mai subtilă chiar de cât însuși kaid-amrarul.

* * *

Zilele trecură... apoi săptămânile, apoi lunile. Iar când se 'mplini anul, kaid-amrarul nu mai avea alt suflet, de cât sufletul aceleia, ce-l robise.

Și într'o zi, Circaziana, aflându-se în cortul kaid-amrarului, lângă iubitul ei, îndrăzni să-l întrebe, ca din senin :

„Dacă ți-aș lega mâinele și picioarele cu un lanț de fier, te-ai împotrivi?

El răspunse :

— Ție nu m'aș împotrivi niciodată.

— „Dac ăodată ce-ai avea mâinile și picioarele legate cu acest lanț de fier, dușmanii tăi ar năvăli deodată în cort ca să te ia prizonier ce ai face?

El o privi, fără să se dea la o parte:

— Aș da din mâini și din picioare, aș rupe toate lanțurile și mi-aș ucide dușmanii. Căci sunt foarte puternic.

Grăia adevărul. Ea știa, că dânsul grăiește adevărul: era chiar mult mai puternic de cum spusese.

Apoi ea îi spuse:

Și dacă ți-aș legăa mâinele și picioarele cu un fir de păr din capul meu, te-ai împotrivi?

El răspunse, așa după cum mai răspunsese:

— Ție nu m'aș împotrivi niciodată.

Ea șovăi puțin, apoi urmă:

— „Și dacă, odată ce-ai avea mâinile și picioarele legate cu acest fir de păr, ar năvăli dușmanii.

El o privi, și, de astă dată, se dete nițel la o parte.

— Ți-am spus, că ție, și deci la nimic ce vine din partea ta, nu m'aș împotrivi. Firul tău de păr nu l-aș rupe deci. Ori ce s'ar întâmpla. Ea îl cunoștea. Știa că nici odată nu se strecurase o minciună pe buzele lui.

Atunci se sculă grăbită. Smulse un fir de păr din capul ei, grăbită. Și cu acest fir de păr legă mâinile kaid-Amrarului, după care, cu un alt fir de păr, îi legă picioarele.

Apoi, în picioa[re] bătu din palme și strigă. In aceiaaș clipă niște oameni, trimiți de ea, se năpustiră asupra prizonierului. El o privi. Dar nu rupse nici unul din firele de păr.

Nu chiemă pe nimeni în ajutor. Cu toate că la primul strigăt un mare număr de ostași ar fi sărit să-l apere.

Dar lui îi plăcu mai bine așa: să se supună trădărei și să se lase condus în fața vrăjmaului său, Sultanul Moghrebului, care, făcându-l prizonier, în felul în care l-am arătat, îl osândi la moarte, după groaznice schingiuiri.

Astfel sfârși acest kaid-amrar, un om mult mai măreț decât Samsonul lăudat de evrei.

Și astfel mi-a povestit istoria lui, într'o zi pe când luam-dejunul împreună, la splendida masă a kaidului Glanarilor din Marrakech, nobilul meu amic sid Kaddour ben Ghabrit, șeful protocolului Majestății sale șerifiene.

Căci asta este credința berberilor din Moghreles, lei și pui de lei.

Allah să ne aibă pe toți în pază.

Trad. de E. MARGHITA

* * *

SULLY PRUDHOMME

Vadul

Ei 1) cad sfârșiți; fusese o luptă dârză, cruntă.
Alături de un fluviu acum zac în convoi
Toți amețiți de drumul ce nu mai îl înfruntă,
Aci scăldați în sânge, aci plini de noroi.

Sclipesc coasele roșii în soarele de-amiază.
Bătrânul șef veghiază cu ochii ațintiți,
Când vede 'n zare-o cută ce 'ncet înaintează...
Sunt Rușii! El tresare și strigă scurt: „Porniți!"

I'mpinge cu piciorul: „Sculați copii, degrabă!"
Cad jos unii, se'naltă cu greu și iarăș cad.
Cu mintea 'n vis, simțindu-și puterea tot mai slabă
Ei apa o încearcă să treacă printr'un vad.

De teamă ca dușmanul să nu zărească-o urmă
Pe unde ei vor trece, și-așa scăparea lor
Să nu devină poate pieirea lor în urmă,
Grăbiți, merg fără geamăt, deși ranele-i dor.

O, câți se prăbușiră târiți în jos de apă!
Dar toți, până și morții, departe 'n zare pier.
Dar șeful rămas singur pe țărm, el nu mai scapă
Și-o mână îl reține de braț prizonier.

— „Bătrâne, putem trece prin fluviu înainte
Pe-aci ?Alege-ți viața ori moartea, căci ești prins".
— „De doudsp'ce picioare 2) e-adânc". Crezând că minte
Sub ochiul negru-al puștei în jos ei l-au împins.

La șale-i vine apa, atâta e de mică.
Dar el treptat se pleacă la orice pas, mereu,
Și 'ncet apa o lasă la piept de se ridică,
Căci și răniții 'n zare se duc încet, cu greu..

Acum, cu gura 'nchisă, el la ureche-aude
Un murmur lung, lugubru, ce-auzul i-l tăiè.
O spumă ca și părul lui alb prinde să-l ude.
Cade 'n genunchi: nimica de-asupra nu mai e.

Suflarea îl mai ține în viață o secundă.
Pe țărm încremenite stau puștile de lemn,
Și atunci cu cea din urmă sforțare, jos, din undă
Eși un braț, ce'n aer schița al crucii semn.

Eu admiram soldatul ce-a mers, știind că piere,
In glas de trâmbiți, fără fior, fără regret.
Din ce rasă ești oare tu, care în tăcere
Te pleci spre-a-ți primi moartea, și știi să mori încet?

Trad. de IOAN CIORĂNESCU

* * *

Note

O casă de editură din Praga, publică o lucrare asupra „Cărței rusești în streinătate". E mai mult un catalog cuprinzând tot ce s'a publicat dela 1918 la 1924 în streinătate cu slovă rusească. Prima parte conține articolele diferiților autori asupra volumelor apărute, și a doua studiază în amănunt proveniența fiecărei cărți rusești apărute dincolo de hotarele domniei sovietice.

* * *

A murit la Barcelona poetul catalan Angel Guimera, simbolu viu al aspirațiunilor unui popor. Moartea sa a fost un doliu național și în ziua înmormântărei toate florăresele au împletit cununii din trandafirii răsăriți în dimineața aceea. Femeile investmântate în costumul național îndoliat, au îngenunchiat la trecerea cortegiului și publicul se îngrămădea să vadă sub sticla sicriului corpul neînsuflețit al poetului, înfășurat în drapelul catalan.

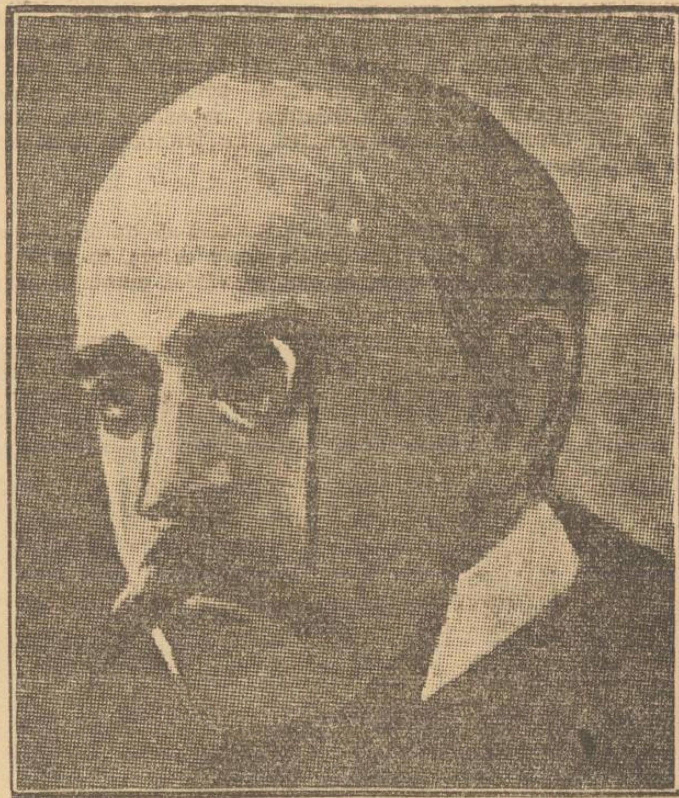
A fost poetul unei epoci de plin romantism. Piesele lui de teatru au fost reluate acuma în toate teatrele din Spania.

1) Ei-Polonezii.
2) Un picior — 0,324 m.

Henri de Régnier

Pe plaje

Culcă-te pe plaja blondă unde ore 'ntregi te scalzi,
Umple-ți pumnii cu nisipul dulce aurit de soare,
Ochii umple-ți-i cu cerul luminos boltit pe mare,
Și din mâini să lași să curgă fir cu fir, grăunții calzi;

H. de Regnier

Și când vei simți că trece vântul printre pumnii goi,
Când nisipul își va umple groapa 'n plaje înapoi,
Intârzie-ți peste ochii 'nchiși a pleoapelor aripă
Și pricepe că viața noastră o zădărnicie-i,
Și că nu e decât pumnul de nisip ce-l luăm, o clipă,
Și-l lăsăm din nou să curgă 'n plaja blondă a veșniciei.

T. Pop Martian

* * *

LA BRUYÈRE

Despre femee

Arareori bărbații și femeile se învoiesc în păreri atunci când este vorba de meritele unei femei. Aceasta, din pricină că interesele le sunt prea deosebite. Femeile nu se simt câtuși de puțin atrase unele de altele prin aceleași farmece, prin care ele plac bărbaților. O sumedenie de maniere feminine care aprind în bărbați cele mai mari pasiuni, sunt pentru femei izvoare de ură și de antipatie.

* * *

Femeile se atașează de bărbați prin favorurile, pe care ele le acordă acestora. Bărbații însă se răcesc de femei, tocmai mulțumită acestor favoruri.

* * *

Femeile se prepară pentru amanți, atunci când îi așteaptă; dar dacă sunt surprinse de amanți, ele își uită, la sosirea acestora, de starea în care se află, și nici nu se mai observă. Ele însă se observă mai mult oridecâteori se găsesc în fața unor bărbați, cari le sunt indiferenți: atunci ele simt dezordinea în care se află, se mai dichisesc în fața acestor indiferenți, sau chiar dispar un moment, și revin gătite.

* * *

Și începutul ca și declinul amorului, își fac apariția atunci când cei doi amorezați se simt cam încurcați de a se găsi singuri.

Traduse de M. M.

* * *

Pe scară

de A. Cehow

Consilierul comunal Dolbonosof, ducându-se pentru niște afaceri ale serviciului său la Petrograd, nimerește tocmai la balul dat de nobilul Fingalof. La acest bal, el, între altele, spre marea lui mirare zări pe studentul în drept Scepotkin, care înainte cu câțiva ani fusese meditatorul copiilor săi. Nu cunoștea pe nimeni din cei veniți la bal, și din plictiseală se apropiase de Sceptokin.

— D-ta... mă rog... cu ce ocazie te găsești aci? — întrebă el, căscând grav în pumn.

— Intocmai, ca și d-ta...

— Adică nu tocmai ca mine... se posomorî Dolbonosof, privind cercetător pe Scepotkin. Hm... cum îți merg afacerile?

— Bine... Am isprăvit cursurile la universitate și sunt funcționar la d-nul Podokonikow, cu niște însărcinări speciale.

— Așa? Dela început? Aceasta nu e rău... Dar... iartă-mă că te întreb, cât îți dă pe lună?

— Opt sute de ruble...

— Hm... Pe tutun nu ajunge... murmură Dolbonosof, luând vorba pe un ton binevoitor.

— Sigur că pentru a duce o viață ca[m] nemodestă la Petrograd, suma e neîndestulătoare, dar mă mai ocup și cu serviciul de secretar la linia ferată: Ugar-Debroșinsch... Aceasta îmi dă o mie și cinci sute pe lună...

— Pă... în asemenea caz, sigur că... îl întrerupse Dolbonosof, și fața i se lumină de o licărire solemnă. Dar, cum se face, că te găsești astă seară aici, în casa asta?

— Foarte simplu, — răspunse cu indiferență Scepotkin. Cu stăpânul casei m'am întâlnit la secretarul Lotkin.

— Așa!!! D-ta ai relațiuni cu Lotkin? — holbă ochii mari Dolbonosof...

— Foarte des... M'am căsătorit cu nepoata lui...

— Cu ne-po-a-ta? Hm... Va să zică... Eu, să mă crezi... totdeauna îți doream... presimțeam pentru d-ta un viitor strălucit dragă, Ivan Petrovici....

— Petru Ivanovici...

— Ah, da, Petru Ivanovici... Eu, înțelegi, mă uit așa și zăresc o figură cunoscută... La moment te-am recunoscut... Halde zic, să-l invit la mine la prânz... He, he... Pe un bătrân cred că n'ai să-l refuzi. Hotel „Europa", No. 33... ora 1.

* * *

Din literatura engleză

Elisabeta vizitează America

de Elinor Glyn

După câțiva ani de adevărată și perfectă fericire casnică Elisabeta și „Harry" al ei avură o ceartă foarte serioasă care se termină cu plecarea lordului Valmond la o vânătoare de fiare sălbatice în pădurile vaste ale Africei, părăsind'o pe Elisabeta — care în lipsa mamei sale și a verișoarei sale favorite Octavia plecate în străinătate, s'a refugiat cu mătușa ei Maria la Heaviland Manor — ntr'o dispoziție foarte rea și desolantă.

Lordul Valmond plecase de două zile în voiajul său când Elisabeta scria mamei ei.

I.

Heviland Manor

Prea scumpă mamă, — sper că ai toată grija de Hurstbridge și Ermyntrude și observi ca dulcii îngerași să nu mănânce ocale de ciocolată între mese. Dacă ttiam că Harry se va purta cu mine astfel pentru un lucru atât de nimic cum a fost scrisoarea vicontelui, nu te lăsam de loc să iei copiii cu d-ta la Arcachon tocmai în lunile astea. Mă simt așa de singură.

Am venit la mătușa Maria pentru că Sâmbătă noaptea când Harry a refuzat să spuie că e supărat mi s'a părut că e singurul lucru demn de făcut. Intr'adevăr eu nu mă gândeam de loc că va pleca așa de precipitat în Africa și totuși simt că am avut perfectă dreptate și că aș proceda din nou la fel. Dar nu mai e nevoie să vorbim despre asta, prea scumpă mamă și te rog să nu-mi scrii o predică despre datoria și supunerea soției căci nu-mi va face decât mai rău. Nu știu ce voi face în viitor sau unde mă voiu duce. Mă gândesc să profit de prima ocazie ce mi se va oferi ca să petrec.

Aș vrea ca ei să aibă un acces de mânie — dar n'aș vrea să mai vorbesc niciodată despre dânsul — vreau să uit că sunt măritată și să trăiesc un timp fericită așa cum face toată lumea. Natural că n'am povestit nimănui de cât d-tale toată chestia, adică cearta noastră, și mătușa Maria mă socoate drept o sărmană drăguță maltratată de un soț care dorește să împuște lei, în vreme ce unchiul John zice că lucrul e foarte natural.

Mătușa Maria auzind acestea zise: „Tut, Tut". Aici e un tămbălău grozav! Iți poți închipui mamă! Au căpătat un automobil! A sosit azi dimineață și dacă era o mașină sburătoare nu trebuia să fie considerată mai minunat. E cadoul unchiului John către mătușa Maria cu ocazia aniversării a 50-a a cununiei lor! Cu el vor să facă drumurile străbătute cu prilejul călătoriei de nuntă. Mătușa Maria, după cum știi, n'a mai fost de-atunci în străinătate! Ne-am dus cu toții în șopron să-l vedem. Mutra vizitiului! (Ți-l amintești? — e tot același). Era un amestec de mulțumire și de sfidare. Ei îi sugerară să învețe datoriile unui șofer dar oamenii veniți de la magazinul de unde cpmpăraseră automobilul au sugerat înțelepțește că ar fi periculos să-l faci șofer la vârsta lui, iar mătușa Maria se temea că ar fi rău pentru boala lui de gât. Iată cum au părăsit ideea aceasta.

Ei pleacă Luni, — aniversarea căsătoriei, — și m'au poftit să merg cu ei. Mă gândesc într'adevăr să merg.

Se fac cele mai minunate preparative. S'ar crede că e un voiaj la Polul sud.

Mătușa Maria își pierde ceasuri întregi zilnic scriind și transcriind liste de lucruri de care are nevoe ca să le ia cu dânsa și atunci unchiul John protestează că nu se poate lua decât puține bagaje. Așa ea se consultă cu Janeta Makintosch, fata din casă, pe urmă vine la mine, și-mi spune că trebue să fie răbdătoare cu biata Janeta căci e venită de curând și nu știe încă rostul casei!! Ea o are de cinci ani de când a murit Methuselah așa că se poate socoti că a avut destulă vreme să învețe, nu-i așa mamă ?

Automobilul e mai remarcabil printr'un aranjament în dos, pentru fata din casă și pentru valetul unchiului John, cari cum explică mătușa Maria servitorii au mers la spatele trăsurii în voiajul lor de nuntă, acesta fiind locul cuvenit servitorilor.

Mătușa a insistat ca lucrurile să fie astfel orânduite, așa în cât Janeta și valetul vor avea pe drum un praf înăbușitor, îmbrăcați în costume de piele. Agnès va ședea lângă șofer iar noi trei înăuntru — presupun că toată lumea se va strâmba de râs când vom străbate orașele, dar ce-are a face! Voi merge cu ei la Cannes unde mă voi opri la Octavia dacă mă voi plictisi, iar Harry nu va putea spune nimic dacă voiajez cu rudele mele. Imi vine să țip, dragă mamă, așa că nu-ți mai scriu nimic acum.

Fiica d-tale cu drag ELISABETA

Adeverul Literar și Artistic

Prețul abonamentelor :

In țară :

Lei 250.— pe timp de un an
„ 125.— „ „ „ 6 luni
„ 65.— „ „ „ 3 „

In străinătate :

Lei 500.— pe timp de un an
„ 250.— „ „ „ 6 luni
„ 130.— „ „ „ 3 „

VIBIAN

de MIHAIL LUNGIANU

A fost în carne și oase. Il știe o lume, l-am cunoscut și eu d'aproape și-l zugrăvesc aci, să fie de pomină. Il chema Vibian, nume rămas din porecla unora și altora pentru dragostea ce avea de viață, de traiul desmetic, de băutură. El și-a fost zis la început vivian, dar prietenii l-au chemat Bibian, și,—din unirea amândoror zicerilor, prin cari strămoșii noștri înțelegeau „trăesc bine" și „beau mereu",—a ieșit numele ăsta d. Vibian, de care el era foarte mulțumit și-l rostia cu mândrie, tare și răspicat, cum cum îi plăcea să vorbească; în glumă tot îi mai ziceau unii și alții Bivian, în semn că mai mult bea de cât mănâncă, la care el surâdea silit, simțind că-i luat peste picior.

Ajunsese ajutor de judecător, ca pe vremea de demult, prin trecerea ce avea cu neamurile la o anumită cârdășie de a tot puternici. Pe lângă că era veselnic, chefliu de felul lui, prinsese gustul de „băutură 'n lege" dela mai marele lui, un judecător ciupit la față, căruia-i plăcea să se și ciupească des.

Avea omul ceva avere, vie, gospodărie și era lipsit -n schimb de copii, de greutăți. Cum se scula, și dimineața și la amiază, intra'n pivniță și „se dichisia", vorba lui.

Când i-a sosit ajutorul, l-a luat cu el, l-a bătut pe umeri, zicându-i:

— Să te 'nvăț eu să trăești. Uite, cum fac ochi, în cămașe și'n papuci, vin aci și cat în jur la șunci, la slănini, la cârnați, la piepturi de rață și tae d'ici, tae de dincolo, dichisesc bine stomacul și apoi bea d'ici, bea de dincolo, bea cât vrei, fenișorule, că băutura-i merge, cade doar pe așternut, nu'n gol.

Dela judecătorie la prânz și, de multe ori cât de dimineață, când n'aveau de lucru, treceau pe la cârciumă și asta, bat-o vina, nu era cine știe ce departe, chiar alături. De multe ori porunica „înfrigurătele" de pe fereastră.

Tânărul ajutor, nedeprins cu băutura, nepotrivit din mâncare ca șeful, se ținea, cât se ținea, dar o cam scrântia câte o dată.

Mai marele-l certa:

* * *

— Te-ai ciupit, boboculel și-l trimetea cu ușierul acasă.

Intr'o zi, era'n Vinerea Paștelor, luase cam mult la limbă Vibian, și cu șeful și cu doctorul, mai apoi, c'un avocat, c'un cunoscut. Avusese vacanță și umblase toată ziua hai-hui. Ce i-a venit lui, ca s'arate poate că-i creștin bun și să capete 'ncrederea sătenilor, or ca șarpele când îl doare capul, ținând să iasă la drum, s'a fost hotărât cu tot dinadinsul, să se ducă la biserică, cumpărându-și o lumânare groasă, după starea lui.

Trăgeau clopotele prelung, cu vuet mare, vestind lumii suferințele patimilor mântuitorului lumii. Ca să dovedească prin fapte că-i împărtășește durerea, Vibian, s-a pus să cânte prohodul pe drum, s'a mai oprit la cârciumă și, plângând a mai tras câteva dusci bune. A intrat apoi în pâlcul unor fete guralive, găsite de sărbătoare și călca țanțoș, în mijlocul lor, ca un cocoș, ce se 'mpiedică 'n pinteni.

Era noapte: cerul lipsit de stele, satul întunecat. Pe drum ici-colo bălți de ploae, căzută de vreo două zile. Dând să ocolească una, a lunecat în șanț și sa' dus d'arostogolul. Fetele au chicotit și s'au depărtat; Vibian, trudindu-se mult, s'a ridicat cu greu de jos, plin tot de noroiu, prinzând în mână, în loc de lumânare, un cocean de porumb. Când a fost s'aprinză și el, „lumină din lumină", ca toată lumea, dă-i în sus, dă-i în jos, cearcă ici, cearcă mai colo, mătălăindu-se mereu; zadarnic însă: coceanul nu lua foc.

Așa și-a făcut cunoscut satului întreg patima lui. Se dau femeile la o parte de el cu scârbă și cu milă, se închinau ca de altceva:

— Vezi, fă, că și boerii cât îs ei de boeri, cu scaun la cap și dau în daru beției.

— Ba să zici?.. Da tare rău li șade, fă, surată.. La ai noștri mai treacă-meargă, calea-valea; da' ditai ajutorul „să cază 'n șanț de beat și să intre 'n biserică turtit, cu coceanu 'n mână 'n loc de lumânare. Doamne apără și păzește!..

Puțin dup'asta, ca să-l scape de rușine l-a mutat la oraș, de aci l-a dus mai apoi în alt loc și la urmă, ca să nu scape prilejul, ieșind o lege nouă, marele lui sprijinitor a făcut să fie înaintat și dat la un ocol de munte, mai depărtat de clocotul și de vuetul orașelor, cu gândul c'o să-și piardă urma și n'o să se mai auză de el. Ii aflase și el meteahma: bea cât putea, bea îndrăcit. La început bea ca să facă gustul șefului, mai apoi ca să mulțumească firea, care cerea mereu. Dacă-l întreba cineva de ce bea, spunea că de plictisială, de dragostea de oameni, din obicinuință, de plăcere. In adâncul sufletului lui, dela o vreme, singur el știa însă de ce bea: ca să potolească jarul nestins, ce-l ardea. Avusese și el o dragoste făr' de noroc. Ii furase inima o femee pe care i-o furase la rându-i un altul. De aceea de câte ori venia vorba de necazurile omenești, el le 'nțelegea dintr'odată, tresălta de fiorul lor, căuta să le aline cu ce putea și din ce putea.

Cât a fost pe la orașe, or în preajma lor, bea câte un pahar-doău-nouă de vin, de bere, cu șeful lui, cu avocații, cu prietenii. Bea, flecăria în taină, pleca pe furiș, dus la braț ori suit în trăsură; nu se băga atâta seamă, nu se făcea vorbă; chiar când i se întâmpla câte o pozna. Aci însă, în satul aruncat peste dealuri multe, era numai țuică. Țuică și iar țuică, de dimineață până seara târziu. Ici un țoi cu porumb fiert, dincolo altul c'un măr, c'o pară, c'o felie de dovleac copt. Așa se petrece vremea la țară, așa se scurg zilele gospodarilor toamna și iarna mai ales. Și așa a prins și judecătorul cel nou gustul băuturii de țuică și pace să treacă cu vederea pe vre-un sătean, să nu zică noroc cu el la vrana buții.

* * *

Mic, grăsuliu, iute 'n mișcări, dând din mâni și din cap într'una, tot netezindu-și barbia neagră ca tăciunele și clipind des din ochi-i lungăreți, trecea toată ziua 'n sus și 'n jos pe ulițele satului, vorbind într'una cu glasu-i răgușit. Spunea o glumă unuia, se oprea la sfat c'un altul, bea câte o țuică cu toți. Știa că românului îi place să trăinești cu el, să te cinstești împreună, să-l lași să-și spuie păsul, chit că tu te gândești în altă parte. Mai ales, de voe-de nevoe, bea cu deputatul țărănesc. Omul ăsta avea și-o țuică minunată, rom nu altceva, galbenă ca untdelemnul și rece ca ghiața, ținută într'o pivniță largă, răcoroasă și cu multe mirodenii în ea și mai împărția din ea și la cârciuma de lângă judecătorie, unde-i plăcea să stea mai toată ziua.

Era destul să-și dea bună ziua, c'apoi aduceau vorba, de ce mai vești, de politică, se'nfurciau, se aprindeau și-și potoliau iuțeala cu câte un țoi, până ce Vibian se călea cumsecade.

De altfel, drept și bun, pâinea lui Dumnezeu, nu altceva. Nu părtinea pe nimeni, nu pedepsea decât rar și ușor, mai mult ca o certare, ca un îndemn la îndreptare, decât să lovească, să se grozăvească, să distrugă, cum fac alții.

Când intrau oamenii la judecată, el de colo:

— Ei, v'ați împăcat?...

— De unde? Nu!

— Hai, împăcați-vă acu!..

— Păi de geaba?..

— Apăi pe bani?.. He, d'ar fi să se plătiască bătaia cu bani, aș ieși și eu la drum s'ași striga: —Lume, lume, veniți să dați, ca să iau parale!

Oamenii clătinau din cap, și el nu-i slăbia:

— Așa, vezi bine! Hai, dați-vă mâna și plecați împăcați.

Ei se uitau unu la altul chiondoriș, se'ntorceau spate'n spate, dondăniau:

— Păi dă geaba, nu!

Și judecătorul:—

— Auzi, mă, că nu te iartă de geaba, dă-i ceva.

— Dacă n'am de unde să dau?

Făcătorul de pace se ridica de pe scaun, se căuta 'n buzunare, scotea o monedă de cinci:

— Uite o piesă dela mine, numa' dați-vă mâna.

Reclamantul lua banii, -și bătea palma cu pârîtul, plecând împăcați.

Veniau alții.

— Nu v'ați împăcat?

— Nu, vezi dumneata, că nu ne-am împogodit din preț.

— Ei, iar bani, ce Dumnezeu?.. Numa' pe bani vă 'mpăcați voi?.. Din dragoste nu?..

Impricinații dau din umeri în semn că nu.

— Dacă vă'mpăcați, beau cu voi un rând. Hai pocniți laba și stați la opante pân'la sfârșit. Fac eu cinste.

Reclamant și pârît se uitau lung, se rușinau și-și întindeau mânile.

Așa curgeau rânduri-rânduri. La toți le spunea o vorbă bună, pe toți îi împăca.

Când grefierul și aprodul strigau cel din urmă proces, judecătorul bătea cu tocul ghetei în podină, și cârciumarul de jos, auzind semnul, punea litru de țuică și ciocane multe pe tavă și urca scara sus.

Ciocneau cu toții, odată, de două ori, și se despărțiau voioși, mulțumiți.

Deputatului țărănesc nu-i plăcea însă purtarea asta. Prea îi împăca pe toți, prea se'mprietenia cu mulți. Cuvântul lui să arză pe câte unul, care nu era d'ai lui, n'avea trecere și, la urma-urmii, mai știi, se gândia el, i-o veni gust mâine-poimâine, când l-or da afară din slujbă, ori o pleca el de bună voie să s'aleagă deputat?! He, dar asta nu merge! Mai curând o da să curgă Râul Doamnei de jos în sus, s'o coborî luna din cer și or sbura bivolii în înălțimi, decât să lase el pe altul să-i ia locul în sfatul țării. Și hai jalbă, hai vorbă cu răsunet în adunare, hai cercetare grabnică.

Când a fost să s'apropie sosirea mai marilor judecătorului mi l'a luat deputatul cu șiretenie, într'o zi de sărbătoare, și, din una 'ntr'alta, din ciondăială 'n ciondăială, l-a turtit de tot. Deputatul îi da jurându-se că se'mpacă, că i se face prieten bun, că ce-a fost trece. Vibian bea ca să-i arate că nu se teme de pâră și de vâlva ei. Și, ca să-l facă de batjocură și să aibă mărturii, a fost pus într'o căruță și plimbat prin sat, tras de câțiva flăcăi și urmat de copii în chiote și 'n râs.

Și la cercetare au mers lucrurile lesne. Martori de beție câți vrei. Și, ca 'ncredințare, că judecătorul bea și 'n ședință, când judecă, după stăruința deputatului, au toncănit în podină.

O fi crezut ei și nu prea cele spuse de atâția oameni împotriva judecătorului, — că ieșiseră mulți și să-l apere, — dar când au văzut trimișii la fața locului că vine băutura la poruncă, s'au uitat unul la altul, părând încurcați și așteptând să vază ce-o să zică judecătorul. El a înțeles ușor pozna și 'n loc să pară încurcat, a poruncit să toarne'n pahare.

— Ia poftiți, luați câte-o gustare, c'așa e obiceiul românesc, să se bea și la nuntă și la moarte, și la necaz și la bucurie. Azi se'mpreună necazul meu cu bucuria d-voastră, să ciocnim câte un pahar, să nu ne despărțim supărați. De ce adică? Omul de treabă înțelege mai presus de orice să-și facă datoria, cei de nimic, interesele și numai interesele. Dumneavoastră sunteți chemați să îndreptați un lucru, ce vi se pare rău: e o datorie, cum a fost și a mea să împac oamenii, pe orice cale și cu orice chip. Asta am crezut eu că mi-e rostul aci. Și mi-am făcut datoria cu cuget curat. In calea mea am întâlnit interesele dumnealui! și arătă spre deputat. Ce sunt eu de vină, că n'am putut să le ocolosesc? Dacă făceam eu asta, nu veneați azi aici. He, să știți Dumneavoastră, că păcatul cel mai ușor, ce trebuie să treceți cu vederea, e păcatul meu; sunt altele mai mari și aci să vă fie ochii ațintiți. Judecătorul e ca preotul. Poate să-i fie oricum viața de toate zilele; dacă se desbracă de tot ce-i lumesc în el, în clipele datoriei, nu mai e om, e sfânt. Judecați-mă acum pe mine: după faptele slujbei mele, nu după păcatele lutului. Și dacă socotiți Dumneavoastră că, bând un pahar-două, de bucuria împlinirii datoriei, de reușita împăciuirii oamenilor și de necazurile sufletului meu, m'am făcut nevrednic să mai fiu judecător, atunci condamnați-mă. Imi scriu eu singur osânda! Și, luând un condeiu, și-a scris demisia, așa cum a vorbit.

Mai marii îni steteau încurcați. Văzuseră ei pozne mai mari și găsiseră păcate mai grele și nu se luaseră măsuri; dar pentru așa ceva, ce era de făcut?

Au scris și ei pe hârtie cum stau lucrurile și, intrând în joc binevoitorul sprijin ce avea Vibian, s'a fost hotărît că e cazul să fie trecut la un tribunal, ca să fie scăpat de frecarea cu sătenii, cu patimile mărunte și se nădăjduia că în legătură cu alți judecători și-o potoli poate patima și apucăturile.

Mai înainte d'a ieși însă ordinul de mutare, deputatul țărănesc, neputând să rabde, ca să fie învins, a cerut o nouă cercetare, care sosind în timpul ședinței, într'o zi știută numai de el, a găsit pe judecător beat mai 'nainte d'a sfârși procesele. Avusese grija și pusese toată stăruința alesul țăranilor, ca judecătorul, de dragostea împăcării cu el, să-și calce pe obicei și să ciocnească un pahar-două-nouă împreună, mai 'nainte d'a-și fi făcut datoria toată. Și cu aceasta s'a pus capăt la toată voia-bună și la veselia fără de sfârșit de la judecătoria din satul de munte, care purta 'n sine un ales cu cheag, de care urma să se ție mai mult seama d'atunci încolo.

Sătenilor, desmeticiți mai târziu, li-a părut însă rău de el și le pare și azi, neputând să-l uite, oricâți judecători au fost rânduiți să fie p'acolo, care de care mai fudul, mai ursuz, mai arțăgos și mai închis, mai aspru ori mai câinos la suflet.

MIHAIL LUNGIANU

Sonete

de Mircea Gheorghiu

Frumseții

Cercască mesageră: FRUMUSEȚE,
Prin care zeii în senin ne-atrag;
Idol, ce-mi dai iluminări de mag,
'Naintea magicelor tale fețe;

Chemarea mea! Avânturi îndrăznețe
Sădești în al meu lut; iar strâmtul prag,
Pe care neștiințele îl trag
Vieții noastre plină de tristețe,

Se șterge'n fața ochilor tăi, plini
De tainice 'nțelegeri — și lumini
Deschizătoare de visări sublime...

...Spre închinare sufletu-mi ți-aștern,
O, aspirație spre înălțime,
Ce ne unești isvorului etern!

Caravana

Nisipul ars de soare strălucea
Și-un galben cer cădea în rotogoale,
Când prin deșert, în legănări domoale
O caravană 'n zări călătorea.

Mirajul lor etern o ispitea,
Căci soarele îi așternea în cale
Minunea goală-a farmecelor sale —
Și oază după oază înverzea.

Astfel MINCIUNA-i adăpa în drum
Avântul, îi stingea porniri rebele —
Și-o amăgește încă și-acum

Prin, însorit, deșertu-mi sufletesc:
E caravana visurilor mele
Sub idealu-i supra-pământesc...

Tilinci

de Camil Baltazar

Inceput de Septembre, moale, învins,
cu violoncele bolnăvicioase
peste abanosul lacului stins.

Inceput de înoptare doinind din tilinci de soc,
despletire tremurată a cocorilor ce pleacă,
presimțire ciudată
de întâia promoroacă.

O, și muzica din parcul de provincie,
elegiac prăfuită, irosind somnoroase păsărele,
prietenia mergând lângă noi
cu umblet molatec de mirese și mărgele.

De-odată ai închis speriosă mânile,
te-ai ghemuit pătrunsă de întâiul frig;
au șipotit mai limpede fântânile
în liniștea de marmoră brună ce s'a lăsat pripit.
Muzica rugăciunea de stingere
tot mai departe și-a stiabisit.

Coboram apoi drumul mirosind a iarnă timpurie.
Trupul tău avea mlădieri de'mbelșugată cramă
într'un cules de aramă și melodie.

Dar n'am îndrăznit să-ți culeg bruma ușoară de pe buze,
așa de lin glasul tău a început argint să prefire.
O, era o toamnă cu violoncele bolnăvicioase,
o toamnă cu tristețea albastră și subțire.

Chestiuni curente: propaganda culturală

(ORGANIZAREA)

de PAUL I. PAPADOPOL

I. Despre necesitatea propagandei culturale—nu intenționez să scriu: o simte fiecare dintre noi, pas cu pas. De asemeni propaganda în afară (care e, fără îndoială, o supremă necesitate națională, dacă nu prin foloasele ei, de sigur prin relele pe (care promovând-o neamurile ce ne dușmănesc ni le cauzează) iese din cadrul acestui articol care va urmări să precizeze câteva puncte în chestiunea propagandei culturale interne, care, în actuala configurație etnografică a României, apare ca un vijelios imperativ categoric. Imprejurările sunt atât de accentuate încât, dacă până în prezent, un departament al propagandei culturale, nu s'a înfăptuit (proiecte cred că s'au făcut destule) — din motive pe care nu încercăm măcar să le bănuim — fonduri suficiente și instituțiuni culturale oficiale și neoficiale au căpătat destinațiunea acestui drum încă nu destul de bătătorit, la noi.

Așa dar: un început de propagandă culturală, a pornit și la noi. Il face ministerul artelor, îl face Casa școalelor, îl fac unele edituri, îl face „Fundațiunea Principele Carol", îl fac instituțiunea „Caselor Naționale" ș. a. m. d.

Socotim însă că acest lucru nu e de ajuns. La toate cele existente am avea de propus unele corecturi, adăogiri și completări. Unele chestiuni s'au discutat și prin presa noastră, altele însă n'au atras încă atențiunea nimănui.

II. Așa — nu se va mira nimeni — dacă ne vom pronunța, dela început, împotriva a 2 feluri de propagandă culturală care (să zicem) a fost în floare la noi până'n ultimul moment: propaganda cu opereta vieneză, cu reviste și comedii pornografice, cu baletiste și artiști străini, pe deoparte, acea care încredințează faima culturală a neamului nostru pe mânile îndrăznețe și nepricepute ale rudelor și protejaților celor mari, pe de alta. In general, prin urmare, respingem o întreită propagandă:

1. Propaganda cu ajutorul străinilor;
2. Propaganda prin opere imorale;
3. Propaganda sinecuriștilor.

Și — spre a mă opri numai la aceasta din urmă — socotesc deopotrivă de periculoasă absența propagandei, cu aceia făcută de persoane, până mai ieri, fără nici un rost precis social, cu atât mai puțin pricepute în chestiunile culturale, și transformate — la un moment dat — în propagandiști și conducători, de șefii supremi ai instituțiunilor respective. Suntem o țară de sinecuriști — în bună parte; dacă însă împrăștierea rezervelor financiare în alte direcțiuni decât în cele legiuite (agenți electorali, sinecuriști, bursieri protejați) e încă un obicei înrădăcinat să nu permitem nici unei mâni neexperiente să se atingă de fondurile sfinte ale culturii românești care singură e în stare să realizeze și să definitiveze unitatea sufletească a acestui neam, învingând numeroasele piedici care-i stau în cale. Am săvârși un atentat împotriva culturii.

III. Cu aceste rezerve, actualele organe culturale, puse sub deaproapea supraveghere a marilor personalități, pot lucra mai departe, dar cu încă o condițiune: să se organizeze, să se organizeze cât mai strâns și cât mai deaproape, căutând să intereseze — prin înscrieri de membrii, prin producțiuni artistice și avantagii — pe cât mai mulți. In felul acesta privită, o instituțiune culturală de primul rang, nu apare ca un așezământ de biurocrați, de unde se împart hotărîri și ordine, nici ca o asociațiune de stiliști în stare să ticluiască din nimic ceva sub înfățișarea unei ingenioase „dări de seamă" anuale, dar ca un organ viu, ca o unitate sufletească desăvârșită pusă în slujba celei mai curate culturi naționale, ca o sinteză a mulțimii, ca o contopire de aspirațiuni și preocupări. Așa dar — în al patrulea loc: propaganda—pentru organizare — în mijlocul masselor, asocierea mulțimii la ideia înălțătoare a afirmării pe tărâm cultural.

IV. Procedeul: se va apela pe rând și insistent la intelectuali, apoi la funcționari, negustori și industriași, la studenți și elevi, la conducătorii micilor uzine și atelierelor, la lucrători și meseriași. Totdeauna însă cu mult tact și multă răbdare. Se vor face înlesniri membrilor, se vor organiza — pentru ei — conferențe, școale de adulți, producțiuni artistice, serbări populare, excursiuni și concursuri. Se va face totul spre a-i atrage și interesa.

V. O idee prețioasă este — credem — aceea a creerii de filiale, instituțiuni culturale neoficiale, prin centrele orășenești și sătești. La noi, această nevoie, s'a căutat să se împlinească altfel: s'a simțit trebuința extinderii culturale la țară și în orășele mici, după răsboi? Lipsind nu numai agenții culturali de prin acestea, legiuitorii s'au gândit la crearea lor. Acest motiv, pe deoparte, bărbații politici așa de influențabili, pe de alta, ori de câte ori e vorba de partizani, părinții, în fine, au reușit să facă să se creeze recentele gimnazii, al căror număr crește în fiecare an, mai toate lipsite și de elevi extraordinari, dar și de dascălii de meserie. S'a tins — așa dar — prin crearea acestor școale secondare, pepiniere de funcționari inferiori, la fixarea unor focare culturale, de o strălucire (se va recunoaște) adeseori îndoelnică și falșă. S'a tins, prin urmare, prin acest procedeu, la înmulțirea certificatelor (date, de multe ori, de persoane necalificate) fără să se ajute de loc — prin propagandă culturală — ridicarea sufletească a celor mulți. Evident, câștigul e mult mai mic, iar procedeul — din această cauză — condamnabil.

De ce s'a recurs la el? Dumnezeu știe. Probabil că și din cauza suflului democratic care, la noi, s'a tradus printr'un fel de coborîre a nivelului cultural. Decernându-se titlul de factor cultural tuturor nechemaților, s'a caricaturizat ideia de cultură și — în felul acesta — am ajuns la un fapt curios: ne-am pomenit stăpâniți, la un moment dat, de o falsă poighiță culturală, care corespundea de minune și cu elevii, dar și cu mulți dintre dascălii recrutați din toate profesiunile (ofițeri, preoți, pichieri, moașe, advocați, etc.) și alipiți gimnaziilor de mai sus.

Așa dar: în loc să se reverse în suflete rezultatele adevăratei culturi, prin procedeul filialelor, s'a convenit la coborîrea nivelului cultural, creindu-se o pseudocultură caracteristică și condamnabilă. Aceasta poate și pentru că — prin 1919 — vechile societăți culturale încă nu se desmorțiseră (despre cele noui nici nu putea fi vorba), dar și pentru că acesta părea procedeul cel mai comod, pe vremea aceea, guvernanților noștri de toate culorile.

* * *

Intârziatul

Se cerne ploaia'n picuri line;
In cas'trei suflete așteaptă,
La geam stă lampa afumată..
Și 'ntârziatul nu mai vine.

Stau farfuriile pe masă,
Copiii necăjesc pisica,
Pe scaun așteaptă „mămica"
Dar „tata" a uitat de casă.

Afară ploaia s'a'ntețit
Și „tata" nu vrea să se'ndrepte,
Li-i foame, dar trebui s'aștepte,
Târziu copiii-au adormit.

Odaia pare ca mormântul,
S'aude poarta că-i trântită;
A tremurat „mama" sdrobită:...
Dar nu e nimeni, e doar vântul...

Ion Al. Oveja

* * *

Iubirea iubirilor

— Carnetul unei logodnice —

10)

de **I. AGARBICEANU**

Dorul după Andrei. — Drumul în Moldova. — Soldații pământului. — Adăpostul Moldovei. — Andrei rănit și vindecat pleacă la front. — La spitalul morții.

XXXVI

Sunt deplin încredințată Andrei că-mi vei asculta rugămintea. Știu însă căești supt poruncă, și nu vei putea veni așa de'ngrabă cum aș voi eu, sau cum ți-ar plăcea ție. Dealtfel cu cât mă gândesc mai mult pricep că a fost un favor deosebit al cerului că ai scăpat până acum întreg, și încerc să-mi înving nerăbdarea. Incerc să-ți dau, Puiule, în însemnările ce urmează, gânduri și simțăminte cari m'au muncit în vremea din urmă.

De când sunt aici am foarte mult de lucru, Puiule. Dar îndată ce mi se face un ceas liber, nu'l pot petrece altfel decât stând din nou de vorbă cu tine. Câtă dreptate avuse sărmana mamă! Ce s'ar fi ales de mine, dacă rămânând acasă, n'aș mai fi putut să am nici o știre dela tine, n'aș mai fi putut să-ți scriu? Cred că nici odată viața mea nu s'ar mai fi luminat.

N'aș fi crezut nici odată că despărțirea de mamă și de casă să-mi fie atât de grea. Ce rădăcini adânci își împlântase acolo viața mea! Numai gândul că tu ești aici, că mă aștepți, îmi dădu putere să mă pot urca în tren în noaptea aceea care și acum îmi pare fatală. Mama mă dădu în grija medicului-șef, cu niște cuvinte, cu niște priviri cari îmi înghețară sufletul. Imi păru că mă încredințează grijilor lui pentru totdeauna. Ea care-mi spuse mereu că în curând iar ne vom revedea, mă îmbrățișează, la plecarea trenului, cu atâta desnădejde, ca și când nici odată n'ar avea să mă mai vadă. Și eu avui sentimentul grozav că mă despart de ea pentru totdeauna.

In fiecare clipă îmi venia să sar din trenul care pornise, să mă lipesc de umbra sfântă răzimată de un stâlp de felinar. Doctorul mă ținea de prea sentimentală.

„Am crezut că ai inimă mai tare domnișoară," îmi zise mustrător.

Dar dacă nu te-aș fi știut pe tine, Puiule aici, nu mi-ar fi păsat de mustrarea lui: m'aș fi întors la mama.

Ce întuneric se făcu de-odată, cât ce eșirăm din gară! Nici un fir de lumină nici pe cer, nici pe pământ, nici în vagon, nici în sufletul meu. Da, mi-am zis, așa trebue să fie de-acum: trecem în împărăția morții. Mi-am pus mâinile în poală, mi-am închis ochii și nu m'am mai gândit la nimic: mi se deșertase capul, mi se deșertase sufletul. Un gol imens simțeam în mine, un abis negru.

Multă vreme auzii vorbind în jurul meu, apoi respirări adânci, din când în când un sforăit înspăimânta tăcerea, un geamăt a celor ce dormiau, rupți de oboseală, chinuiți pe scândurile vagoanelor.

Imi părea că trăesc într'o lume ciudată, în care nime nu va mai vorbi, nu se va mai mișca. Cel mult, voiu auzi, ca acum, respirări adânci de oameni cari dorm.

Cum m'am speriat când auzii glasul doctorului:

— Dumneata nu dormi de loc? Rău faci! Drumul e lung!"

Cum? Nu eram cu ochii închiși? Atunci cum de nu am băgat de seamă până acum că se luminează de ziuă? Geamurile asudate, brăzdate de pârâiașe netede, lăsau să pătrundă în vagon o lumină aurie.

Era, mi se pare, pe la începutul lui Decembrie, sau în zilele din urmă ale lui Octombrie. Afară cerul era noros; o ploaie rece biciuia geamurile. Cineva deschise ușa vagonului și eu începui să mă înfior de frig.

Era totuși cea dintâi sensație de viață!

Șase zile a ținut drumul nostru, Andrei. Șase zile și șase nopți n'am eșit din vagon. Imi păru dela o vreme c'a trecut un veac de când am plecat de-acasă, și'mi păru că de aici încolo niciodată n'aveam să mai părăsim vagonul. Și uneori, la gândul ăsta, părea că'mi pare bine. Dar în schimb vagonului nu-i părea de loc bine! Deveni posomorât, își umplu c'un fel de smoală fină geamurile, și însuși aerul din el se săturase parcă de noi. Da, câte-odată lucrurile se satură mai în grabă de noi decât noi de ele!

Dintre munții și dealurile noastre împădurite am eșit la șes. Ce ceață, ce tristeță nesfârșită se lăsase peste câmpiile Țării. Am mai trecut eu pe aici, în drum spre București, dar nu mai era acum aceeași Țară. Primejdia ce se cobora din munți, ce se ridica dela Dunăre, își trimisese înainte fiorii morții și ai umilinții.

Priveam prin geam unde știam că sunt nesfârșitele întinderi. Dar ochiul se oprea în perdele de ceață sură cari pluteau răci și nepătrunse, de jur împrejur. Părea că Țara, simțind că se apropie cotropirea, cerca să-și ascundă fața, noi să nu-i vedem părăsirea în care se află, durerea și rușinea, iar străinul să nu-i vadă frumusețile. Numai acum înțelegeam pentru ce plouă necontenitt din cerul nostru: lacrămile lui le cerea pămntul Patriei, adânca, necuprinsa durere care se sălășlui în tot cuprinsu țării.

Zile întregi trenul nostru rămânea împotmolit pe la gări, căci pretutindenia era o mare îngrămădire de trenuri. Toate se grăbeau spre miază-noapte, spre Moldova, cu toate puterile, cu toate forțele, cu toate bogățiile ce se mai puteau salva.

Pretutindeni băltoace de apă, glod, pretutindeni drumuri desfundate.

Uzi de apă, stropiți de noroi, biciuiți de vântul aspru, soldați, slujbași de tren, treceau convoae obosite, lungi șiraguri sure de cărușe, de care, de turme de oameni. Toate se îndreptau spre miază noapte, ca și când acolo departe în inima Moldovei ar fi un magnet uriaș care atrage c'o putere nemărginită. Pentru că altfel de unde ar mai avea pulere bieții căluți, soldații cei cu fețele ca și tine pe care o calcau în picioare?

Cât am făcut drumul acesta, cât am stat prin gări, cât am privit drumurile țării, mi s'a născut convingerea că a pornit spre Moldova Țara întreagă. Rănită, obosită, bolnavă ea își încorda puterile din urmă, care sunt totdeauna cele mai grozave, pentru a se adăposti pe un petec de pământ liber.

Infiorată de suferințele ce se iveau în jurul meu pas de pas, de chinurile negre, de sforțările supraomenești pe care le făcea armata noastră pentru a păstra un colț de pământ liber, adăpost Patriei, începui să-mi uit suferința mea, și să mă rog din adâncul sufletului pentru Țara noastră, pentru care, iată ostașii ei se făcură una cu pământul, una cu tina lui numai ca s'o poată apăra mai bine.

Nu voiu uita, Andrei, în viața mea un tablou ce l-am văzut aproape de dealul Mărășeștilor. Se târa încet pe drumul desfundat un lung și trist convoiu. Cum ajungea fiește care car la un peieptiș de deal, roțile se încleiau în tină, căluții, după ce-și încercau de câteva ori zadarnic spinarea, se opreau desnădăjduiți, cu urechile pleoștite. Atunci feciorii puneau umărul, și împingeau până pe muche, pe urmă se întorceau după altul. Și tot așa făcură cu câteva zeci de care.

După ce trecură muchea, sus pe creasta dealului rămaseră vr'o douăzeci de soldați, dintre acei cari împinseră cu umărul căruțele, să-și răsucească o țigară. Chiar atunci, la asfințit, se ivi pe-o clipă soarele: și cum erau toți soldații aceia plini de tină, ei străluciră așa negri în lumina soarelui, ca niște statui. Avui impresia c'au eșit din inima pământului rănit, că-s soldații pământului însuși. Și așteptam toată clipa să văd cum îi înghite din nou pământul.

Imi uitam suferințele mele, dar îmi uitam și de mine însă-mi, de viața mea.

Simțeam că ceea ce văd acum e cel mai înalt omagiu de iubire ce se aducea Patriei, dar nu puteam pricepe ce a putut răscoli atâta nenorocire, ce poate sămăna atâta moarte. Simțeam cât de sublină e puterea aceea divină pentru care se cheltuește atâta energie, dar nu puteam pricepe pentru ce a fost supusă la atâta suferință

Mă rugam pentru ea și blesteman izvorul nenorocirii ei, uitându-mi cu totul de mine, ne mai știind pentru ce sunt și eu pe pământ să le văd toate aceste.

Ne-am oprit mai întâi la un sat, ne instalaserăm spitalul într'o școală; dar aici nu am rămas decât o săptămână. Am plecat apoi și am venit aici, în orașul unde mă aflu și acum.

In câteva zile rănitii, bolnavii, nu mai încăpeau pe nicăiri. Zăceau prin coridoare, zăceau pe străzi..

Dar nu-ți voiu mai pomeni de toate aceste. Pentru tine nu sunt lucruri nouă; de sigur ai văzut mai mult din grozăviile războiului decât mine.

Ce să-ți spun? în toată vremea asta, nemai putându-mi da seama pe ce lume trăesc, uitându-mi cu totul de mine subt puternicile suferințe ale altora, munceam cu zi cu noapte. Am lucrat și lucrez în trei spitale. Doctorul e mulțumit cu mine, și'mi spune, decâteori mă întâlnește: „Am să te laud mamei d-tale ș d-lui Andrei". Știe și el de tine. De la cine? Nu-mi pot da seamă.

Dar ce mi-a dat putere de muncă? O nesfârșită milă de oameni, Andrei. Nu știu, dar uneori mi se pare că mila asta e mai puternică decât iubirea. Sau este tot un fel de iubire? Iubirea care îmbrățișează pe toți, fără deosebire?

Milă simțeam față de răniți, față de bolnavi, milă de soldații negri de oboseală; milă de refugiații cari nu mai încăpeau subt adăposturi; milă de căluții slabi, de boii cu coastele încovoiate ca niște enormi dinți de greblă pe subt piele; milă 'mi era de șoselele schimbate în lac de glod, de brazdele proaspete pe cari soldații le săpau de multe ori pentru ca în cea dintâi noapte să moară'n ele.

Și-mi era milă de toate pentrucă toate erau ale mele, și-mi părea binee de tot ce s'a putut mntui, de tot ce rămânea încă să fie puterea Țării.

Uneori suferința ce gemea în jurul meu, în tot colțișorul acesta de Țară, era atât de covârșitoare încât îmi venea din nou să zic, ca'n vremile de mai înainte: „Dacă toți aceștia n'ar avea o Patrie, n'ar fi ajuns de batjocura vieții. Este pentru ei o fericire să aibă o Patrie, pe aceia care-i face să îndure dureri fără de nume, și să facă sforțări supraomenești?"

Gândul venea veninos și rece, dar totuși rămânea nerostit în gândul meu. Nu mă mai lăsa inima, sufletul. Simțeam că eu însămi nu mă pot blestema pe mine pentru durerile ce s'au abătut asupra capului meu; vedeam că nici alții nu blestema. Vedeam, simțeam că, în tăcere, noi ne aducem nu de silă, ci din iubire și din adorare, jertfa noastră pentru Patrie.

Vedeam că lupta noastră, a tuturor aceora cari suferim acum, nu se mai poartă pentru bunurile acestei vieți, ci pentru bunuri cu mult mai mari și mai superioare; că nu mai sunt în luptă forțele de toate zilele ale sufletului nostru, ci puterile lui cele mai alese, cele mai nobile. Că nu sănătatea, puterea trupului nostru e în luptă, ci însăși adâncurile sfuletești. Și dacă Patria le-a putut trezi pe aceste nu într'o inimă, ci în sute de mii, în milioane de inimi; dacă ea a putut schimba atât de imens aspectul vieții; dacă a putut împlânta în suflete ținte mai presus de cele de toate zilele, ea, Patria, nu poate fi o povară, ci un nobil și puternic îmbold pentru o viață superioară.

Și când mă gândeam că din toată energia ce se adună aici, ori peste câte suferințe, va porni furtuna care va curăți toți norii grei cari se târâie subt cerul îndurerat al Țării, că această energie e singurul izvor din care va naște puterea ce ne va elibera Țara, că datorită ei voiu vedea pe mama și casa părintească, și că toată această energie nu s'ar putea aduna dacă nu ar cere-o Patria, — eu nu puteam decât să mă închin ei și să o binecuvânt, iar nu să o blestem.

Dar imensitatea acestei vieți nouă era prăpastia care mă sorbea, Andrei, și care făcea să nu mă mai pot afla pe mine cea de mai înainte. Poate ea face să-mi pară că-s două epoce deosebite, depărtate, viața mea de mai de mult și cea de acum.

De-aceea-ți scriam că-i grea revenirea la realitate; că numai cu ajutorul tău, cu prezența ta, mă voiu putea afla pe mine iarăși. Deci, grăbește și vino! Cum te aștept!

XXXVII

A doua scrisoare dela tine și tu n'ai primit-o încă pe a mea! Dar până azi a trebuit s'o primești, Andrei, împreună cu rugămintea ce ți-am făcut.

Cât de drag mi-ești tu! Mă întrebi ca altădată, ca și când nimic nu s'ar fi schimbat în viață, mă întrebi ce impresie îmi face Moldova, Moldovenii, Rușii? Sunt întrebări din vremile cele senine și ușoare; și cetindu-le a început să-mi bată inima de fericire. De când nu mi-a mai bătut așa! Aveam dreptate, Puiule, să spun că numai tu ești în stare, apropierea ta, să mă redea pe mine cea de acum Mariei tale celei de demult.

Nu știu ce va fi fost Moldova mai înainte, căci n'am mai văzut-o niciodată. O cunoașteam din istorie, din geografie, din spusele prietinilor; o cunoașteam din Neculea, din Alecsandri și Eminescu. Totdeauna am fost mândră de istoria ei, și îmbătată de farmecul dulce al scriitorilor ei. Azi, că trăesc aici, că-i cunosc munții, râurile și dealurile, ce să-ți spun de ea? Ori ce ți-aș spune, simt că n'aș putea să spun decât în șoaptă, ca'n biserică. Subt cerul ei nu e mai un adăpost pentru neamul nostru de pretutindenea, e un templu sfânt, în care trăim cu frică și cu cutremur, ca în Sfânta Sfintelor. Subt bolta acestui templu s'aude cel mai adânc geamăt de durere pe care și l'a gemut în cursul veacurilor neamul nostru; pe lespezile lui cad în picuri grei de foc lacrimile cele mai amare; între pereții lui se topesc dureri mai scumpe decât aurul cel mai curat al pământului; spre altarul lui bate cea mai fierbinte bătae de inimă, cel mai îndrăsneț gând, cea mai neclintită nădejde, cea mai puternică hotărâre care a înăsprit și luminat vr'odată sufletul neamului românesc.

Moldova nu mai e o țară: e o biserică pe altarul căreia jertfa preasfântă a început să se săvârșească.

Moldovenii? Eu nu-i văd pe nicăiri, nu-i cunosc. Suntem cu toții în acelaș templu; din toate țările românești ne-am adunat aici. Moldovenii? Poate dulceața graiului; ca și când a menit Cerul să ne adunăm aici să ne mângâe, să ne aline în suferințe acest graiu dulce.

De Ruși nu sunt bucuroasă. Sunt atât de mulți și atât de grei, cu cizmele, cu mantale, cu trupurile lor, cu caii, cu tunurile, cu trenurile lor nesfârșite, încât îmi par o povară pe trupul bietei Moldove, mă tem să nu i-l frângă.

Nu sunt bucuroasă de ei fiindcă nu văd nici o hotărâre în ochii lor. Așa se uită de'mprăștiat, de risipit, de pierdut, încât pare că ar căuta, în nesfârșitul cuprins al Țării lor, satul din care au pornit. Cât sunt de mari, oamenii aceștia pare că n'au venit la noi să se lupte ci să viseze.

Mă mai întrebi Andrei cum e viața în oraș.

Doamne, o cunosc așa de puțin. Cât trec dela un spital la altul. Da, ce-mi scrii tu că ți-au spus prietenii, am observat și eu. Se plimbă și acum o lume întreagă pe străzi, o lume elegantă ce se'nchină și acum pudrei, parfumului, toaletelor, ghetelor scumpe.

Dar, Andrei, despre lucrurile aceste mi-e greu să-ți scriu. Eu știu și simt că publicul acesta săvârșește o impietate, dar mie'mi pare că e zadarnic să ne ocupăm cu ei: sunt streini de neamul nostru. Și dacă ar avea chiar numele cele mai românești, inima mea și a multora nu-i poate simți ca făcând parte din familia neamului nostru.

Totuși, de o bucată de vreme, aglomerările lumii elegante sunt mai rari, mai puține. A început să bântue o boală nouă, Andrei, o boală caraghioasă, și lumea elegantă e mai precaută.

Deocamdată nu s'a semnalat decât în câteva spitale. Ar putea să nu se teamă așa de cumplit. De altfel, iarăși mă întorc; bine fac că se tem: nu mai profanează așa de tare templul suferințelor noastre.

XXXVIII

In loc să-mi vii tu, scumpul Andrei, cum te așteptam, să cad fericită la pieptul tău, vine scrisoarea ta să-mi ajute să iau o hotărâre, pe care îmi părea că nu am dreptul să o iau singură. Sunt unele lucruri pe cari pare că le potrivește însuși Dumnezeu să se întâmple așa. Tu'mi scrii că nu poți cere concediu, că abea de trei săptămâni ai venit din concediu. Două săptămâni ai lipsit de pe front, două săptămâni petrecute într'un spital de campanie, în dosul frontului. O mică rană la mâna stângă! „N'am voit să te mai tulbur, să-ți mai faci gânduri, dragă Mario. Rana mea, de glonț de armă, n'a fost în adevăr primejdioasă, și nu merita să-ți mai amintesc de ea. In două săptămâni s'a vindecat deplin. Și nici nu ți-aș fi pomenit vr'odată despre ea până după război, dacă nu aș fi silit să mă explic pentru ce nu-mi pot cere concediu. Să-ți spun drept, Mario: oricât doresc să te văd, să-ți sărut ochii tăi scumpi, m'aș simți prea umilit, mi-ar fi prea rușine să-mi cer acum concediu. Sunt atâția răniți, atâția bolnavi mai ales! Să vezi la ce s'a redus unitățile noastre, unitatea mea!, încât ar fi aproape un păcat, să mai las și eu un loc gol. Nu mai suntem decât cinci ofițeri la regimentul meu. O, nu-ți fie teamă, Anton e între ei, și-ți trimite multe închinăciuni. Acum, deci, ori cât aș dori, nu pot să viu. Eu știu că tu nu-mi ceri să mă umilesc. Maria mea e un suflet nobil și viteaz."

Andrei, Andrei! Cum ai putut să-mi tăinuești că ai fost rănit? Cum nu ți-a fost milă de mine? Să suferi să ai dureri adânci, o eu le simțesc acum cât au fost de adânci, și mie să nu-mi spui să viu lângă tine, să ți le alin! Mă pricep așa de bine la legatul rănior, Andrei! Cum aș fi veghiat lângă căpătâiul tău, și cum ți-aș fi dat să sorbi din supa fierbinte.

Andrei, dragă! de ce n'ai trimis pe Anton să mă caute? Nu-i Moldova atât de mare și m'ar fi găsit!

Ai vrut să nu mă super, să nu mă tulbur! Dar ce mângâiere pot eu avea, când de-acum mă gândesc că vei putea să fii grav rănit și, din aceleași motive, să nu-mi dai de știre! Să nu mă tulbur! Dar cine m'a adus pe mine în Moldova? Nu dragostea ta? Nu tu? Nu gândul ca să-ți pot fi folositoare?

De-acum să știi: nu mai mă încred în tine! O să încep o corespondență cu bunul Anton; el va fi așa de drăguț și-mi va comunica orice ar fi cu tine.

Dacă rămâi pe front mai bine decât să vii să mă vezi, înseamnă că iubești primejdia Andrei, și nu-ți pasă de liniștea mea.

In cazul acesta scrisoarea ta e bine venită: îmi va ajuta să ieau și eu o hotărâre primejdioasă. N'am luat'o până acum, crezând că trebuie să te întreb și pe tine. Acum o ieau fără să te mai întreb.

Ah! dragă Puiule, am vrut să fiu și eu răutăcioasă, să glumesc cu durerea și suferința noastră, dar văd că nu merge. Nu-s vremurile și nu-i nici inima potrivită pentru asta.

Un lucru rămâne hotărît: n'am să-ți iert nici odată că n'am putut fi lângă suferința ta, oricât de neînsemnată ar fi fost.

De sigur mă doare mult că nu te pot vedea, dar simt că ai dreptate. Tu-mi csrii: „Să mai las și eu un loc gol?" Aceeași întrebaree mi-o pun și eu de-o săptămână acum, Puiule.

Iată ce s'a petrecut la noi.

In ultima scrisoare îți spusesem că s'a ivit în câte-va spitale o boală nouă, contagioasă. Ei bine, de-atunci n'au trecut decât trei săptămâni, și flagelul s'a întins atât de cumplit în cât unele spitale trebuesc rezervate numai pentru boala asta, pentru isolarea ei. Unul din cele trei spitale la care lucrez eu va fi transformat în spital de izolare. A' și început să fie. Bolnavii de tifos exantematic, așa se numește epidemia, umplu pân'acum trei camere. Celellalte sînt goale.

Dar pe măsură ce vin bolnavii, surorile de caritate se împuținează. Azi nu mai vine una, mâine alta.

Boala e grozavă; se poate contracta ușor. Lumea, deci, se teme.

Doctorul m-a luat de-oparte și m'a întrebat:

— Dumneata ce ai de gând să faci? Rămâi mai departe?

— De sigur că rămân!

— Cred că nu-i bine să-ți ieai o hotărîre grabnică. Țin mult la serviciile pe cari le poți aduce în spitalele celelate două, unde primejdia nu e așa de mare. Imi țin de datoria mea să-ți spun că exantematicul e o boală grea. E greu să luăm o hotărîre. Mama d-tale, logodnicul d-tale, nu sînt aici. Mi se pare că ar fi bine să ai și învoirea lor de datorești și lor ceva, nu?"

Eu am rămas pe gânduri. Da, doctorul avea dreptate. Dar pe mama cum s'o întreb? Ea era departe, ear ție nu știam cum să-ți scriu.

Așa treceau zilele una după alta, fără să pot lua o hotărîre. In răstimpul acesta, de câte ori vre-o îngrijitoare nu mai venia, îmi puneam întrebarea: „Să mai las și eu loc gol?"

Simțeam că mi-ar fi rușine; simțeam că datoria mea e să rămân. Acum văzând că și tu ești de credință că pentru primejdie nu trebue să ne părăsim postul, mai ales când atâtea locuri goale, îmi pare că-ți pot scrie mai ușor, și că hotărîrea mea nu mai poate avea nici o piedică.

Te rog, deci, Puiule, să-mi scii: Ce să fac? Știu de pe acum ce-mi vei răspunde, însă totuși o hotărîre definitivă nu voiu lua până când nu voi avea răspunsul tău. Pentru ca să fiu deplin liniștită, și pentru ca să-mi pot legitima hotărîrea mea înaintea doctorului.

In sfârșit, boala e grea, dar contagiunea se face numai prin insecte, cum de sigur vei ști și tu. Totul se'nvârte în jurul curăției și a grijei.

Să-mi răspunzi, deci, cât mai în grabă. Și să mai știi că odată cu scrisoarea asta îi trimit ouă și lui Anton, și-l rog să-mi dea informații despre tine, când ți s'ar întâmpla ceva.

In Nr. viitor, sfârșitul cu următoarele capitole **Andrei încuviințează intrarea logodnicei în spitalul morții. — Iarna. — Bolnavii. — Petele roșii. — Bolnavă, Maria Negru înștiințată de moartea lui Andrei. — In loc de prefață.**

Anti-femenistul

de **ADRIAN PASCU**

Nu se poate...

După ce își scoase ochelarii și-i aburi ștergându-i tacticos cu'n colț al batistei să capete lustru, luă din nou hârtia pe care o aruncase enervat pe birou și începu s'o recitească cu glas tare, silabisind, să poată înțelege fiece cuvânt. La fiecare frază, se opria o clipă, o lua dela capăt, de data asta și mai rar și mai apăsat, că pe la jumătate trebui să se oprească ca să-și șteargă broboanele de sudoare de pe frunte. Băieții se uitau uimiți, neînțelegând de ce să muncește șeful, că-i tremură mânele par'că ar fi fost prins de friguri.

— E..., e extraordinar! Ne mai pomenit! Păi ce fel de țară e asta? Ce vremuri trăim, domnilor? Curat balamuc...

— Dar ce s'a întâmplat c'oane Nicule?

— Poftim citește și d-ta, că doar ești băiat cu carte, nu ca noioamenii bătrâni... Că așa vă lăudați totdeauna. D-stră așa și pe dincolo...

— Imi pare rău, c'oane Nicule.

— Citește, citește dom'le și vezi... Iaca ce vor să facă oamenii d-stră. Blestemăția dracului! Ei, da' cu mine nu merge, dacă au înebunit dumnealor și nu mai știu ce fac, eu n'am înebunit încă. Așa să știe... Auzi d-ta, femei, femei în serviciu. Ptiu! rușine ca asta. Dar ce să facă femeile la mine? Să-și facă unghiile, modându-se toată ziua? Femeia să stea la bucătărie și să crească copii, că aceasta e menirea ei. Așa a făcut și mama și bunică-mea și toate femeile dela Eva până azi. De asta erau și vremurile, dar și oamenii altfel. Poftim, acuma le trebuie serviciu, atuncia noi bărbații ce să ne facem? Nu, dom'le... nu poate să se întâmple așa ceva. Eu unul să nu prind vre-una prin biroul meu că-i rup picioarele, o cotonogesc fără multă vorbă. Pe onorea mea de om bătrân. Dacă n'o fac eu să-i piară pofta de serviciu, apoi să-mi radeți musteața. Poate veți spune că n'am dreptate?

Dar băieții îl ascultau, neîndrăznind nici să crâcnească, căci când se înfuria șeful era vai și amar de capul celuia ce ar fi îndrăznit să-l contrazică. Domnul Bălan era șef și, ca șef, nu suferia nici un fel de împotrivire și tot ce spunea el trebuia să fie bun spus. De aceea băieții tăceau ghiontindu-se între ei și, să-i facă plăcere, aprobau din cap vorbele lui. Totuși Domnului Bălan i se păru că vede în privirile lor un zâmbet batjocoritor, pe care-l tălmăci ca un fel de insultă, adusă demnității sale de șef și ca urmare se înfurie și mai rău.

— Nu vreau să mă contrazică nimeni, că altfel dă de belea, cu mine nu se glumește, d-lor. Ce'nseamnă zâmbetul acesta batjocoritor?...

— Dar nu zâmbește nimeni, d-le șef, îndrăzni să murmure unu dintre băieți, student la drept și oarecum protejatul șefului, care avea un fel de slăbiciune pentru băieții cu carte. Atâta îi trebui lui Bălan. Se făcu roșu la față, musteața i se zbârli ca la un motan.

D-ta să taci... D-ta vorbești întotdeauna prea mult. Nu uita că aicea sunt șef... și eu...

Bietul băiat se făcu și mai mic decât era, plecându-și privirea în jos.

— Să nu-ți închipui că dacă ai carte, poți să-mi răspunzi mie. Ca d-ta am văzut eu mulți. Când spun eu ceva, trebuie să fie așa cum am spus, fiindcă îs om bătrân. In ce privește hârtia dela minister, am să le răspund să mă ție minte. Unul e Niculae Bălan. O să vadă dumnealor. Auzi, femei, femei?? E revoltător.. Numai la gândul că o să văd o fustă în biroul meu, simt că mi se urcă sângele la cap. Să vii să iei pâinea dela gura bărbaților. Vor să fie tot una cu noi? Lasă că am să le arăt eu egalitate. Și încă mai îndrăznesc să-mi trimeată mie, funcționar de treizeci de ani, asemenea ordine. Cu asemenea oameni să propășească țara? De asta se duce dracului leul nostru. Ne bate Dumnezeu, pentru cele ce facem. Să se scoale tata și să audă, ar muri a doua oară Dacă vom merge tot așa, mâine-poimâine o să vedem femeie popă, femeie gheneral și așa mai departe. Ptiu!

Și amărît până în fundul sufletului, izbind dosarele și registrele ca și cum ele ar fi avut vre-o vină, d.. Bălan se trânti în fotoliu, oftând ca un om ce-și vede singur perzarea.

* * *

In birou se făcu liniște, întreruptă de zgomotul focului ce duduia în soba de teracotă.

Moș Gângu, odăieșul, înțepenise lângă ușă, cu niște hârtii aduse la iscălit, neîndrăznind să se mai apropie de șef. Degeaba cerca d. Bălan să-și mute gândul, circulara ministerului nu-i da pace. După ce se mai potoli, se gândi ce are de făcut. Să răspundă ministerului, cum se lăudase la băieți, bine, răspunzi, nu-i așa greu lucru, dar cum să te pui tu, un biet șef de birou, cu un cogeamitea minister? Au să te asculte ei pe tine? Nici să stai așa și să te supui nu se poate! Atunci?... Aici e întrebarea... Iși mai răsuci o țigară, mai aruncă o privire asupra băieților ca să vadă ce fac, își mai potrivi ochelarii, dar în zadar. Gândul cel bun, nu-i venea și pace. Și asta îl înciuda și mai mult. Cum el, șef, să nu găsească o portiță de scăpare? La un moment, îi veni ideia să se sfătuiască cu Grigorian, subșeful, dar imediat își dete seama că ar face o prostie. Mai întâiu, că Grigorian e însurat, ceva mai mult își iubește nevasta și al doilea nu stă în demnitatea lui, să ceară părerea unui inferior. Deci părăsi și gândul acesta. Și cum sta așa, deodată găsi ceva bun, admirabil, pentru care se felicită singur în gând. O să se facă omul că primește, nu va răspunde nimic la minister și atunci de sigur că i-ar trimite vre-una. Bun! Dar o să i facă atâtea mizerii încât o să-și ia singură lumea 'n cap. Mulțumit de ideia găsită, își mai aprinse o țigare, dând drumul

Continuare în pag. VII-a.

Anti-femenistul

Continuare din pag. VI-a.

fumului pe nas. Cu toate astea, nu putea să fie cu sufletul împăcat, cât timp nu era afacerea terminată. De aceea răsuflă uşurat ca de-o povară când bătu 12 şi putu să se îmbrace şi să iasă afară, la aer. O porni încet pe stradă ca să treacă timpul până la 12 jumătate când îşi făcea apariţia în faţa restaurantului, unde de douăzeci de ani îşi lua regulat masa la aceeaşi oră, lângă fereastră. Căci, în privinţa vieţii, d. Bălan şi-o regulase ca un cronometru. Aşa se deprinsese de copil. Fiece zi era împărţită de mai înainte. Neprevăzutul îl îngrozea. De douăzeci de ani mânca la acelaş restaurant, se bărbierea la acelaş bărbier, sta la aceeaşi gazdă şi aşa mai departe. Putea să-ţi spună de azi ce o să facă peste o săptămână la ora cutare, deoarece făcea întotdeauna acelaş lucru. Când ajunse la restaurant, masa, masa lui de subt fereastră ocupată. De douăzeci de ani nu i se întâmplase una ca asta. I se făcu roşu înaintea ochilor. Degeaba se frământa birtaşul rugându l să-l ierte, că e un străin care n'a ştiut, că e gata de plecare. D. Bălan plecă nemâncat acasă. De douăzeci de ani, la ora u nu fu acasă, aşa că gazda văzându-l, în gălbeni, crezându-l bolnav. Trecu pe lângă ea, moţăind din cap, şi se închise în odaie izbind uşa, că baba îşi făcu cruce. Amărît, se apucă să-şi facă un ceai, dar căutând maşina de spirt, simţi că i se urcă sângele la cap.

— C'oană Lenţă, răcni ca scos din minţi.

— Ce-i maică? întrebă gazda clănţănind.

— Ce'nseamnă asta? Aţi înebunit cu toţii? Unde-i maşina de spirt. De când stau la d-ta, nu mi s'a întâmplat încă să nu găsesc un lucru la locul lui.

— Mi-am încălzit eu ceva, maică, şi am uitat....

— Aşa, ai uitat? Ai început şi d-ta să uiţi? Nici d-tale nu-ţi mai este gândul la gospodărie. Poate că vrei şi d-ta serviciu, te-ai săturat să tot freci la oale. Iţi trebuie slujbă, c'oană Lenţă?

— Doamne, D-zeule! făcu baba strecurându-se pe uşă şi închizându-se în odaia ei cu cheia, după ce aprinse lumânarea dela Paşti.., a înebunit sireacul!...

— Să vă duceţi dracului toate femeile din lume.

* * *

Şi zilele treceau şi d. Bălan uitase supărarea, toate reluându-şi mersul lor de mai înainte, cronometric.

Când într'o zi se pomeni cu o duduie nostimă de tot că se prezentă la birou şi întrebă:

— Domnul Bălan?

— Eu sunt d-ră.

— Imi pare bine, Mioara Stanciu... Şi fără multă vorbă îi întinse mâna înmânuşată. Bălan se uita la ea nedumerit, surprins oarecum de îndrăzneala fetei, totuşi, de ruşine, îi întinse şi el mâna, murmurând ceva...

— Imi daţi voie? Ne mai aşteptând răspunsul, se aşeză pe un scaun de lângă birou. Am fost numită aci pe ziua de întâiu, dar dacă am întârziat e fără voia mea, căci de-abia ieri am primit înştiinţarea şi azi m'am prezentat...

Fiece cuvânt era pentru d. Bălan ca o lovitură de ciocan ce-i da cineva în moalele capului. Par'că biroul, cu funcţionari cu tot, se învârtea în jurul lui într'un dans bizar.

Prin urmare, s'a sfârşit, se gândi el şi uitându-se la fată, ochii aceia cari-l priveau surâzător, simţi un fel de dorinţă nebună, să se repeadă la ea, s'o apuce de gât şi s'o arunce pe fereastră.

— D-le şef, sunt la dispoziţia d-stră.

— Rău, foarte rău... Pentru ce-aţi întârziat? Serviciul e serviciu.

— Dar d-le...

— Nici un domnule, d-ră. D-ta nu mă cunoşti? Eu sunt şef aici şi-s un om teribil de rău.

— Nu cred...

— Cum?

— Nu sunteţi rău de loc. M'am informat eu...

— Ba sunt.

— Ce-are aface şi eu sunt deprinsă. Zicând acestea, făcu un gest drăgălaş cu degetul ca şi cum i-ar fi spus: „Nu te mai preface, că te cunosc eu".

Asta era prea mult pentru d. Bălan. Aşa ceva nu i se întâmplase de când fusese numit şef. Voi să fie rău, să spumege, dar ochii aceia mari, îi opreau cuvintele pe buze şi pentru prima oară în viaţă, nu se simţi stăpân pe sine, pe autoritatea sa.

— D-ră!.. D-ră... Eu nu permit... dar negăsind cuvintele, tăcu, înroşindu-se a fată, D-le Grigorian, arată-i d-rei ce are de făcut...

Istovit, se prăbuşi în fotoliu. Işi prinse capul în mâni, căutând să-şi adune gândurile.

In timpul acesta, sub-şeful îi da d-rei explicaţiile necesare, iar fata îl asculta zâmbind. Băieţii luaseră lucrul de mult, întrecându-se care de care s'o servească cu diferite amănunte. De-abia într'un târziu şeful observă lucrul acesta.

Ce înseamnă asta? Să lucreze fiecare. Şi d-ta, d-ră, te rog nu mai râde. Aicea nu-i voe de râs, ci de muncit.

— Nu?

— Nu.

— Bine... Fata făcu o mutră serioasă.

Işi scoase ochelarii, îi şterse nervos, reluându-şi gândurile. Prin urmare, de ce se temuse, nu putu să scape. Dar par'că şi el se purtase prea, prea... Ce şi-o fi zicând fata? La urma urmei, ce-a căutat a găsit. Să râdă în faţa lui? Da ce-şi închipuie dumneaei că aici aşa merge? Că serviciu e o glumă? Apoi lasă... Ridicând capul, se uită la ea. Foarte liniştită, ca şi cum ar fi fost de când lumea acolo, dânsa îşi căuta de lucru, cercetând maşina de scris. Lui Bălan îi fu ciudă văzând-o atât de serioasă. Ar fi vrut s'o vadă râzând, că stă degeaba, ca s'o poată certa. Tăcu înghiţind în sec... Avea aşa, un gust să se apuce de piept cu toată lumea, dar par'că era făcut, toate mergeau strună, aşa că d. Bălan, degeaba pufuia pe sub mustăţi, ştergându-şi mereu ochelarii. După amiază, veni mai de vreme la serviciu, căci avea obiceiul să vie înaintea tuturor, să poată erta pe cei întârziaţi. Suind scările, se opri împietrit. In tăcerea după amiezei, îl izbi ţăcănitul monoton al maşinei. Urcă tiptil, ascultând la uşă. Nu se înşelase. D-ra Stanciu lucra de zor, fredonând un cântec.

— Bine-aţi venit, d-le şef.

Bălan murmură ceva asemănător cu „Bună ziua".

— V'am luat-o înainte. Vreau să mă pun la curent...

— Rău, d-ră. Aici se lucrează cât scrie regulamentul.

— Bine...

— Aşa...

Fata se aşeză din nou la maşină, căutându-şi de lucru, aşa că d. Bălan trebui să tacă.

— D-ră, aici trebuia să puneţi o virgulă.

— Se poate, d-le şef, oi fi scăpat din veder

— De altă dată să nu se mai întâmple.

— Bine.

Acest „bine" îl omora. La toate „bine"

— D-ră, nu se râde.

— Bine.

— D-ră nu se vine...

— Bine...

Par'că n'ar fi ştiut alt cuvânt. A doua zi des de dimineaţă, nu bătuse încă opt la Mitropolie şi d. Bălan suia scările. Se opri, ascultă, nimic. Răsufla uşurat. In birou nimeni. Când bătu opt, veni şi d-ra Stanciu.

—Bună dimineaţa, d-le şef.

Bălan o primi privind-o triumfător.

— După cum văd, vă place să dormiţi cam mult!

Dimpotrivă...

Trebuie să ştiţi că un funcţionar nou, e dator să vie mai de vreme, ca să se puie la curent...

— Bine.

Iar bine? Ce să facă, numai să-i răspundă, să fie obraznică cu el, să nu-i mai spuie bine. Zi şi noapte se muncea d. Bălan, căutând un motiv de supărare cât de mic, dar nu putu găsi nici unul. Zadarnic pufuia pe sub musteţi, căci acel „bine" îi închidea gura.

* * *

Şi zilele treceau şi primăvara veni. Intro dimineaţă, găsi pe birou un buchetel de ghiocei. Pentru prima oară i se întâmplă una ca asta. Fără voie zâmbi, dar imediat dându-şi seama, se încruntă rotindu-şi ochii prin birou. Singură d-ra Stanciu avea un mănunchiu de ghiocei la piept.

— Cine a îndrăznit?...

— Eu, d-le şef. Sunt cele dintâi flori şi credeam că vă face plăcere..

— Nu-i adevărat. Mie nu-mi plac florile.

— Bine...

Totuşi băieţii, erau indignaţi de purtarea şefului. Vedeau că caută să-i facă zile amare şi le păreau rău, căci fata aducea cu ea o rază de soare în mohoreala biroului. De aceia murmurau nemulţumiţi între ei, mai ales sub-şeful căruia d-ra Stanciu îi era dragă, îi era dragă ca şi cum ar fi fost fata lui, invitând-o câte odată să eie masa la el acasă, cu familia. D. Balan îşi da seama că e rău ce face, că e nedrept, că fata e nevinocată şi-şi caută de serviciu, dar gândul că e femee, îl dobora. Intr'o zi fu chemat de director, care pe departe îi atrase atenţie că de ce se poartă aşa de rău cu o funcţionară model, ca să se ferească să nu cumva să audă „şeful" că atunci e rău, fiindcă e protejata sa. D. Balan asculta năucit. Pentru prima oară superiorul îi făcea observaţie. Şi din pricina cui? Prin urmare ea s'a dus şi s'a plâns? Asta nu putea să treacă cu una cu două. In realitate d-ra Stanciu nu ştia nimic. Grigorian îi spusese directorului, arătând tot odată şi indignarea băieţilor, care confirma spusele lui. Acuma d. Balan o ura cu patimă, cu înverşunare. Privind-o cum surâde liniştită, simţia cum îl furnică prin şira spinărei şi sângele i se urca la creeri. El, funcţionar de atâta amar de vreme să primească o observaţie, din cauza unei.. Nu, nu... Trebuie să se răzbune. Acuma era vorba de viaţa, de cariera lui. Să fie doborât de o femee, odată cu capul. Sta ceasuri întregi cu ochii perduţi în gol, căutând un gând... o scăpare...

Băieţii odată cu venirea primăvarei, se întreceau cu adusul florilor, aşa că biroul d-rei Stanciu părea un fel de grădiniţă. Fata le mulţumea încântată, rugându-i să fie cuminţi, să nu se supere şeful. Dar d. Balan, găsise un motiv. Imediat făcu un raport, arătând că pentru bunul mers al serviciului, deoarece băieţii nu-şi mai văd de treabă, că-i ţine toată ziua de vorbă, pentru demnitatea biroului, cere permutarea sau destituirea d-rei Mioara Stanciu. Directorul îl chemă din nou. De astă dată nu-l mai preveni, ci-l ameninţă, rupând raportul în faţa lui. Mai bine i-ar fi dat cineva palme, decât să ajungă să vadă asemenea lucru. Iar la eşire îl preveni că-i pentru cea din urmă oară.

Ajuns în cancelărie, tremurând, vânăt la faţă, cu pumnii încleştaţi se înfipse în faţa biroului.

— D-ră...

— D-le şef.

— D-ră, d-ta eşti peirea mea.

— Nu'nţăleg, d-le şef.

— Nu'nţălegi, da' să te duci să mă pârăşti directorului, asta ştii?

Fata tresări, făcând ochii mari.

— Dar ce crezi că sunt eu, cârpă să-ţi baţi joc de mine.

— D-le...

— Să taci... Să taci din gură când vorbesc eu... Cine te-a adus aici? Pentru ce ai venit? Ca să-mi amărăşti zilele? Ei bine nu... Puţin îmi pasă de d-ta, de d. director.

— Nu pot permite să fiu insultată.

— Aşa acuma te revolţi, te împotriveşti mie? D-ră...

Băieţii făcură cerc înmărmuriţi. Nu se mai putea opri, toată ura lui stăpânită atâta vreme, zbucni. Nu mai judeca, nu-şi mai da seamă de ceiace spune:

— Te urăsc... Te urăsc din clipa când ai venit aici. Fiindcă n'ai suflet, fiindcă eşti rea, fiindcă eşti femee...

— D-le voiu reclama.

— Să reclami? Ştiu că asta vei face. Fiindcă eşti fare. Ştiu de ce îţi ia partea d. director, insultându-mă pe mine care de trei-zeci de ani, muncesc ca un câine.

Desigur că mă vei reclama. D-ta care faci pe mironosiţa, d-ta care eşti amanta lui. Da amanta lui...

Fata dădu un ţipet îngălbinindu-se la faţă şi căzu în braţele băieţilor. Balan îşi luă pălăria scoborând scările ca un nebun, umblând pe străzi în neştire. Intr'un târziu se trezi acasă. Văzându-şi odăiţa, cu toate lucrurile la locul lor se simţi uşurat. Frânt de oboseală se trânti pe pat şi adormi aşa îmbrăcat cum era. A doua zi dimineaţa când se trezi, parcă uitase totul, numai capul îl durea ca după o noapte de beţie. Pe acelaş drum, cu acelaş mers regulat plecă la birou.

Băieţii îşi căutau de lucru ca şi cum nu s'ar fi întâmplat nimic. Numai biroul d-rei Stanciu gol. Balan se uită la toţii, vrând să afle ceva, dar nici unul nu-şi ridica ochii de pe hârtie. Ar fi vrut să-i întrebe dar îi fu ruşine. Imediat îl chemă directorul. Balan se aştepta la asta. Greoiu se ridică, pornind încet cu umerii parcă mai încovoiaţi ca întotdeauna.

— D-le... D-ta ai înebunit. Ceia ce ai făcut eri este fapta unui nebun, şi îţi vei da seama. Ce poate ai curajul să spui că nu-i adevărat? Ştii ce-ai făcut nenorocitule? Ai insultat o femee fără apărare şi nu ţi-a ajuns numai atât.. M'ai insultat pe mine, superiorul d-tale. Cum ai avut neruşinarea să spui asemenea lucru? Dacă eşti nebun, du-te la balamuc nu sta aici... Om bătrân? Phiu! Mi-e silă. Nu-mi venia să cred urechilor. Toţi îs revoltaţi împotriva d-tale. Nici un hamal nu se poartă cum te-ai purtat d-ta... Să leşine, biata fată, din cauza prostiilor unui bătrân idioţit. Te-ai tâmpit d-le. M'ai insultat pe mine? Eu sunt om însurat... Eu n'am amante. Uite când te privesc cum stai aşa în faţa mea, privindu-mă cu ochii aceia şterşi de alcool, nu ştiu ce-aşi face... Imi vine să te... Mi-e milă de bătrâneţele tale, nenorocitule... Am să te scot la pensie. Nu mai eşti bun de nimic... Am să te raportez la minister... Haide pleacă! Eşi!... Dute din faţa mea!...

Balan îl asculta, fără să înţăleagă un cuvânt.

— Nu mai ai ce căuta aici... Pleacă!... M'ai înţăles!

Trebui să-l zguduie de umeri. Făcu ochii mari, ca un om buimac de somn.

— Eşi — şi îl împinse afară. —

Balan porni încet, adus de umeri, cu capul gol scoborând scările în neştire, automat; apucând-o pe străzi înainte... tot înainte.

Insemnări teatrale

Reluarea „Viforului„

Stagiunea Teatrului Naţional s'a deschis cu „Viforul" vestita dramă istorică a lui Delavrancea. Nu numai că n'a întâmpinat triumful de la prima ei reprezentaţie, dar nici măcar succesul de la reluările de mai târziu, nici măcar buna primire de-acum trei ani. Şi totuşi piesa este aceiaş, aceiaş sunt interpreţii. Ce s'a schimbat? Cred că spiritul public... Asemeni multor lucruri scrise înainte de războï, „Viforul" nu mai place. Şi sunt numeroşi marii scriitori veneraţi odinioară cari nu ne mai emoţionează azi. Ne e ruşine s'o mărturisim, — dar este aşa. De ce? Au îmbătrânit şi ei şi noi...

A trecut răsboiul şi peste ei şi peste noi... Şi nu e numai vina scriitorilor români: fenomenul acesta se petrece şi cu literatorii din Apus.

Nici odată n'am avut o mai mare impresie de învechit ca acum câteva luni, la repetiţia generală a „Mona-Vannei" de Maurice Maeterlinck, la Comedia Franceză. O atmosferă greoaie, de falşă poezie, vorbă multă, declamaţie, artificialitate, iată ce ne copleşise pe toţi. Şi totuşi, ce succes a cunoscut drama aceasta înainte de războï, când Georgette Leblanc o purta triumfal, din ţară 'n ţară!

Nu era teatru în Germania, care să n'aibă înscris în repertoriul său opera lui Maeterlinck. Era o obsesie generală.

Prinzivalle şi Monna Vanna erau idolul romanticelor Margarete, şi-al visătorilor din toate Germaniile. Acuma, praful acoperă teatrul lui Maeterlinck. Tot teatrul lui Maeterlinck? Nu!... Şi acesta e fenomenul uimitor, deosebirea dintre noi şi Occidentul plin de reînoiri.

In vreme ce scriitorii noştri rămân la mica lor formulă de debut, reeditând, la infinit, cu din ce în ce mai puţină frăgezime, aceleaşi teme, — cei din marile capitale occidentale îşi pun creerul şi sufletul în bătaia înviorătoare a vântului epocei noastre şi dau opere noui, pline de viaţă, de prospătate, de ritm contemporan. In vreme ce ai noştri ruginesc, — am scris aceasta, de atâtea ori, şi despre actorul român — ceilalţi se poleiesc şi strălucesc, cetind mereu şi mai ales trăind cu generaţia actuală.

Cele trei-patru piese scrise de Maurice Maeterlinck în ultimii ani diferă fundamental de operile cari l'au consacrat.

Nu mai e gânguritul romantic, de odinioară, repetiţiile enervante, lungile tirade, vorba de prisos, personagiile diafane, impalpabile, cu nume făcute, cu atmosfera ceţoasă...

Sunt acum lucrări simple, scrise încordat, într'un dialog nervos, cu o acţiune clară, directă, cuceritoare.

Vă recomand drama „Burgmaistrul din Stilmonda"; mi se pare tot ce-a scris Maeterlinck mai bun ca teatru. E una din rarele lucrări din războï, suportabile. Sunt sentimente corneliane puse în sufletul unor flamanzi de treabă — şi nu se contrazic o clipă şi nu sforăie o clipă. Chiar ofiţerii germani cari comandă execuţii odioase în burgul cucerit, nu sunt convenţional-odioşi; autorul le dă o justificare: disciplina primită în oştire, falşificarea militaristă a mentalităţii lor.

O comedioară de Maeterlinck în două persoane, jucată astă iarnă de Lugné Poe, o mică poveste de adulter, stârneşte hohote de râs şi ne descoperă o nouă latură a geniului acestui mare scriitor de limbă franceză, mai tânăr şi mai viu decât oricând şi care, dac'ar fi vrut să doarmă pe gloria trecută, ar fi avut la dispoziţie păduri întregi de laur, nu numai bietele cununiţe din foi de dafin, cu cari se mulţumesc scriitorii români din generaţia trecută.

Intelectualii străini ştiu să se reînoiască... Poeţi, actori, pictori, muzicanţi îşi altoesc mereu spiritul prin călătorii, lecturi, muncă perpetuă. Fără să renunţe la personalitatea lor, ei şi-o adâncesc, şi-o poleiesc, şi-o împodobesc. Iată veşnica tinereţe.

Cel ce nu se altoieşte — veştejeşte...

Succesul în teatru

In admirabilul şi nedreptul său pamflet împotriva lui Goethe, I. Barbey d'Aureville reproşează titanului de la Wiemar că „om de teatru şi diplomat, el nu era preocupat decât de succesul imediat..."

Poate constitui aceasta o acuzare?... Căutarea „succesului imediat" este într'adevăr un lucru degradator, mai ales în diplomaţie şi teatru?

Ca să răspunzi logic acestei întrebări, fără să-ţi ridici împotrivă furiile tutulor cugetătorilor şi isteţilor distinşi, căutători de chimere îndepărtate şi prevăzuţi cu contracte în regulă cu posteritatea, — trebuie să schimbi întrebarea:

— Un om de teatru şi un diplomat şi-au împlinit chemarea înregistrând un insucces? Işi foloseşte, sie-şi ori semenilor săi, diplomatul şi omul de teatru a cărui acţiune n'are un succes imediat? S'au văzut de multe ori insuccese teatrale şi diplomatice cari peste câţiva ani, să fi devenit succese?

Nu credem.

Legenda că oamenii din epoca ta nu-ţi apreciază meritele şi că numai posteritatea îţi dă locul cuvenit e o dulce dar înşelătoare iluzie.

Posteritatea e mult mai crudă, vai de cum ni se pare!... Nu cunosc mulţi pe cari să-i fi scos din praful uitării, dându-le o nouă strălucire.

In schimb, sunt mii şi mii cei ce-au fost admiraţi de contemporani şi pe cari urmaşii i-au îngropat sub colbul uitării... Cei ce mai trăiesc în amintiri, sunt, în fond, oameni cari s'au bucurat de-o glorie imensă chiar în cursul vieţii lor.

Aruncaţi-vă ochii, de la Eschile şi Sofocle, până la Shakespeare, Moliere, Voltaire şi Goethe, — şi nu veţi găsi un singur om nedreptăţit de contemporani pe care să-l fi ridicat în cinste secolele următoare...

Ca să 'nfrunţi eternitatea, e nevoie, în primul rând să fi învins pe cei din epoca ta, — cari sunt în fond, tot oameni ca urmaşii lor, nici mult mai deştepţi, nici mai proşti decât ei. Şi după ce, prin verbul tău contemporan, i-ai cucerit pe ei, întreabă-te dacă în opera ta este acel etern omenesc, prins în forme definitive, care să mişte şi inimele generaţiilor viitoare.

„Fântâna Blanduziei"

Ce frumos s'a făcut teatrul nostru naţional decând i s'a tencuit faţada! Venerabilul lăcaş — cel mai frumos, mai aristocratic din câte are capitala — a devenit cu adevărat o podoabă, în inima ei.

Şi cât s'ar mai înfrumuseţa piaţa Teatrului, dacă, în micul squar — adăpostul marilor câini anonimi ce rod ciolane cu melancolie — s'ar ridica statuia celei mai mari figuri culturale a Românilor, Vasile Alecsandri!

El n'are nici un fel de monument în Bucureşti. Mai mult decât oricine altul el îşi are locul în faţa Teatrului Naţional, la a cărei înfăptuire a luptat atât de mult şi în repertoriul căruia a lăsat atâtea capodopere. „Ovidiu", „Despot-Vodă", „Fântâna Blanduziei, „Lipitorile Satelor", etc.

In locul banalei statui în redingotă, Han a proectat un omagiu mai discret, mai artistic: o stâncă acoperită de muşchi din care ţâşneşte un isvor. Galus şi Geta, eroii simbolici ai poemului se oglindesc în apa fântânei, într'un graţios gest idilic. Şi — atât.

Am avea un prinos adus marelui bard naţional şi-am avea o fântână... Apa ei ar înviora dezolarea pieţei Teatrului în zilele de arşiţă, ar pune o notă rustică şi veselă în inima Capitalei. Toate oraşele apusului sunt pline de fântâni, datorite artiştilor statuari.

In Bucureşti n'avem nici una, deşi tradiţia făcea pe bătrâni să ridice fântâni şi cişmele la răscrucea drumurilor.

Domnule primar, dărâmă Arcul-de-Triumf de la şosea şi daruieşte-ne „Fântâna Blanduziei"!..

VICTOR EFTIMIU

* * *

Un vis

Părea că înoptează, iar eu, ca niciodată,
Eram atotputernic într'un castel măreţ,
Şi-aveam atâţi prieteni, la masa mea bogată
Cum nu i'i dat pe lume vre-unui cântăreţ.

Râdeau voioşi mesenii, şi cupele lor pline
Ce scânteiau în roze şi palide lumini,
Le-au grămădit cu toţii în cinstea mea să'nchine,
Şi m'au urcat în slavă, cum urci pe cei divini.

Doar unul stă deoparte, cu gândurile-ascunse,
Privind în largul sălii, părea încremenit,
Şi vocea lui profundă, de-odată mă pătrunse,
Când fără nici o teamă el astfel mi-a vorbit:

— Tu, prinţ ce nu porţi grija durerilor de mâine,
In timp ce te răsfaţă minciuna celor mulţi,
La poarta ta săracii cerşesc un dram de pâine,
Şi vocea lor cea slabă, te roagă să-i asculţi.

Deşi sunt rupţi, au însă privirile senine,
Sărmani, pe care viaţa 'i-apasă-atât de greu...
Coboară-te la dânşii, că's oameni ca şi tine!
Prin el, putea-vei numai, să vezi pe Dumnezeu.

— O, prinţe, dă-l afară strigară-atunci cu toţii...
Cum poţi s'asculţi tu oare, pe-un astfel de nebun?
E-un om fără simţire, mai îndrăzneţ ca hoţii
Ce fură, dar hoţia, în veci de veci n'o spun.

Şi tot ţipând într'una s'au năpustit la dânsul...
Dar eu, n'am prins în cale — şi ei s'au depărtat —
Căci m'au văzut pe mine, de-abia, ţinându-mi plânsul.
Că poala hainei sale, umil i-am sărutat.

G. NIKITA

* * *

Cărţi şi Reviste

M. MIHAILEANU: **Clasele sociale şi lupta de clasă. Ed. Noua tipografie „Artistica"**, Piteşti 1924.

Cu un bogat material de erudiţie, d. M. Mihăileanu priveşte chestiunile dintr'un punct de vedere strict ştiinţific. In privinţa claselor sociale autorul afirmă că, deşi marea revoluţie de la 1879 statornicise că toţi cetăţenii sunt egali înaintea justiţiei, egali în ceeace priveşte dăjdiile, egali în ceeace priveşte admiterea în funcţiuni, — totuşi clasele sociale există încă şi vor exista. Lupta de clasă, chestiune „en titre" a doctrinei socialiste, va dăinui deci la olaltă cu existenţa acestor clase. Aducând, în sprijinul acestui punct, idei şi argumente mature, ca acele ale seninului Brunetière şi sociologului economist Charles Gide, d. M. Mihăileanu discută mai departe doctrina socialismului ştiinţific, căruia — pe terenul practicei — îi găseşte neajunsul de a nu va putea realiza niciodată o egalitate economică. La o asemenea egalitate, crede d. Mihăileanu, se va putea ajunge numai prin uniformitatea în deprinderi, ceeace în realitate ar fi imposibil. Insuşi Troţki şi cu el Bucharin, cari cereau ca „lucrătorul să fie bun", mărturisesc astăzi: „Lucrătorii sunt animale destul de leneşe" — spune Troţki; „lucrătorii sunt inconştienţi" scrie comunistul comisar din Moscova, Bucharin. Pentrucă vechea „cooperaţie voluntară" este înlocuită prin „cooperaţia silnică".

„Este neîndoios că tot omul nu vrea să muncească decât atunci când el ştie, că nu pentru obştea muritorilor, ci pentru sine se străduieşte. Este neîndoios că tot omul nu vrea să se încordeze din răsputeri, decât atunci când el ştie că respectul proprietăţii individuale este neclătinat".

Cu aceste din urmă cuvinte atingem miezul discuţiilor d-lui M. Mihăileanu: „numai proprietatea este marele rezort al civilizaţiei", sau — mai precis, după cum o stabileşte Faguet, dorinţa de proprietate. „Socialismul — continuă Faguet — suprimă proprietatea; aproape că n'aş avea nimic de zis în contra acestei măsuri. Dar suprimând proprietatea el suprimă şi dorinţa de proprietate, care este marele resort; el suprimă această „funcţionabilitate energică", ce este atât de fecundă în consecinţe politice, economice şi morale".

Broşura d-lui M. Mihăileanu, se relevă prin informaţiuni precise şi numeroase, prin calităţi stilistice şi se citeşte cu interes deosebit.

* * *

REVUE BLEUE (16 August) cu trei lucruri bune: întâi, „Psychologie amoureuse de Louis XIV", în care Louis Bertrand lămureşte dragostea regelui-Soare cu Marie Mancini, singura femee pe care acesta a iubit-o cu adevărat, căci pentru Louise de la Valière, sentimentele regelui nu mai puteau fi puternice. Despre spiritualismul sociologului Emile Durkheim scrie profesorul Camille Bouglé: „Judecata lui Durkheim este deosebit de complexă şi înaltă. Am văzut-o destul de limpede când, la congresul din Bologne, îşi comunică observaţiile lui, atât de pătrunzătoare, asupra originei şi funcţiunii judecăţilor valorii. Autoritatea cu care sunt îmbrăcate, tendinţa lor de a se impune, sforţarea spre universalitate sunt, în ochii lui, o probă suficientă că ele exprimă alt lucru: fie proprietăţile reale ale obiectelor, fie preferinţele personale ale subiectelor: în ordinul estetic, ca şi in cel economic, în ordinul religios ca şi în cel moral propriu zis, imperativele care ierarhizează astfel lucrurile şi fiinţele sunt cu atât mai mult expresiuni ale voinţelor colective".

Al treilea articol bun al revistei de care ne ocupăm astăzi este acela pe care-l semnează M. Buffenoir despre **Gerard de Nerval şi ultimii săi biografi**: o excelentă dare de seamă a monografiiilor lui Gauthier Ferrierès, Jacques Boulanger, Aristide Mané şi, în special Jules Marsan, care a aditat, în 1911, corespondenţa poetului şi care pregăteşte, cu editorul Champion, ediţia definitivă a operelor lui Gérard de Nerval.

* * *

COMOEDIA (1 Septembrie). După o duioasă evocare a simplicităţii aceluia care a fost Alphonse Daudet, evocare pe care Henri de Maussane o face în legătură cu descrierea analitică a psihologiei lui „Tartarin sui les Alpes", Comoedia se ocupă, prin condeiul bogat în informaţii, al lui Jules Laborde, despre romancierul spaniol Blasco Ibanez.

Temperament de luptător, **Blasco Ibanez** fie că descrie câmpurile sau oraşele, este pe de-antregul spaniol. Are mişcare, căldură, simţul pitorescului; nimeni n'a descris cu vigoarea-i caracteristică frumuseţile naturale şi particularităţile mediului valencian. Dealtfel opera lui se poate împărţi în două: romanele valenciene şi — nu târziu după 1900 — romanele cu teză politică. Acestea din urmă l'au făcut să cutreere Spania întreagă; dar nicăiri nu găsim adâncimea descripţiei şi puterea de observaţie ca în **La Horda, Los muerton mandan** sau **La maja desnuda**, romane pe deantregul valenciene. Scrie cu o bogăţie uimitoare, romane originale, nuvele şi traduceri; acum este director literar al unei importante case de editură, şi mai este Blasco Ibanez şi bun om de afaceri. Nu ne arată însă Jules Laborde ce loc ocupă Ibanez în întreaga viaţă literară a Spaniei.

* * *

SOCIETATEA DE MAINE (31 August) revista clujeană de sub redacţia d-lui Ion Clopoţel, închină un număr dublu memoria lui Avram Iancu. Colaborează d-nii: Vasele Goldiş, Ion Lupaş, Silviu Dragomir, G. Bogdan-Duică, Radu Dragnea, I. Tolan, etc... Un înălţător articol despre caracterul lui Avram Iancu, semnează d. dr. P. Ilcuş. Poetul şi apreciatul nostru colaborator, d. Emil Isac, face apel pentru scrierea unei piese de teatru, cu subiect din viaţa şi faptele patriotice ale eroului nostru: Avram Iancu. Pentru căldura şi convingerile cu care-i scris, reproducem articolul întreg:

„Căutăm subiecte, noi, scriitorii români, şi găsim subiectul greu, acolo unde se găseşte uşor: în vieaţă. Ne plac piesele sentimentale, ne plac ironiile ieftine şi intrigările zilei, imităm viaţa norvegianului şi spleen-ul englezesc este tot atât de hotărît, ca rîsetul tavernelor parisiene.

Autorii dramatici români sunt însă datori cu o piesă, pe care să o boteze însăşi vremea care o trăim. Titani tineri şi academicieni încununaţi cu ani şi cu lauri, nu vă gândiţi, că datorăm o piesă reprezentativă acestui brav popor, căruia i-s'au întins hotarele chiar pentrucă se sbate într'un mormânt îngust Avram Iancu? Viaţa acestuia este foc şi sânge, lacrămi, chinuri şi gloanţe, fum de case aprinse şi sgomot de copite de cai. Fluerul remas între degetele rebegite ale unei umbre de aur, păstrează secretul inspiraţiei pentru un adevărat poet. Nu se gândeşte nici unul, dintre acei, ce-şi visează statuia pe pieţele oraşelor noastre, că viaţa şi opera lui Avram Iancu, este baza sigură a unei grandioase tragedii? In lumea aceasta narcotisată de propriile slăbiciuni, în lupta crâncenă după pâine, ranguri, titluri şi bogăţii, nu se gândesc artiştii-creatori, că ne lipseşte o epopee naţională, un Cid al nostru, pe care să-l aplaude toată naţia românească? Nu ne lipseşte piesa din stânca Abrudului cioplită şi smălţuită cu aurul Moţilor, cari cerşesc din poartă'n poartă?... Poate, acum, când se prăznueşte cu atâta fast memoria celui mai mare suflet al vremilor noui: Avram Iancu, în tăcere, se urzeşte o nouă şi tăcută operă de înălţare a sufletului românesc. Sunt sigur, că se va scrie în curând piesa, pe care o aştept de mult, şi pe care o aplaud înainte de-a o vedea, căci simt, că marele subiect de moralitate, de jertfă, de progres şi de democraţie, ce zace în magicul nume: Avram Iancu, aşteaptă mâna celui ce va instruna durerea şi bucuria libertăţei, pentru care s'a jertfit tribunul, mort flămând, cu fluerul strămoşesc la căpătâi... Cu fluerul, dupăce i-a obosit sabia.

* * *

ARCHIVELE OLTENIEI (Iulie—August). Continuă să apară cu material inedit şi interesant. Spicuim din sumarul numărului de faţă: **Din Toponimia Olteniei** de d. Anton Oprescu, **Câteva însemnări cu privire la Dialectul din Bănat** de R. S. Molin, **Oltenia după Memoriile Gen. von Bauer** de Const. I. Karadja şi „Insemnările mărunte" ale d-lui N. Plopşor. La figuri oltene: **C. Rădulescu-Motru în autobiografie.** Recenziile scrise cu multă competenţă de către d. C. D. Fortunescu.

Dacă toate provinciile noastre ar avea câte o „Arhivă" ca a d-lui Fortunescu, am putea nădăjdui, în curând, într'o monografie uriaşă, a întregului pământ locuit de români. Materialul ar fi adunat gata şi n'ar trebui decât muncă de selecţionare, de coordonare, de sistematizare. Oare exemplul d-lui C. D. Fortunescu să nu găsească niciodată imitatori?

* * *

FLAMURA (Septembrie) porneşte la drum, după vacanţă, cu recoltă strânsă din belşug. Numărul acesta, de 36 pagini, cuprinde materialul cel mai viu şi cel mai bine scris, ca revista să-şi răscumpere greaua bătae de cap pe care o îndură orice publicaţie ce îndrăzneşte să apară în vremuri ca acestea. Intr'un crez românesc, într'o atmosferă pitorească, nota olteană apare aci întreagă. Poetul *Radu Gyr* ne-o aminteşte într'un ritm înaripat şi senin:

Aşi vrea un roib şi-o chingă,—şi smuls, şi smuls de drum,
m'aşi împlânta în noaptea văratecă de-acum....
Iar de m'ar prinde setea, aşa, pe când mă duc,
aşi bea din apa lumii, din mâini făcând cauc,...

...Şi cum năvod de raze s'ar încâlci în crângi,
în fiecare frunză ar asmuţi tălăngi....
Şi ca'n poveşti, toţi codrii prin care-aş trece eu,
pricep c'ar fi de-aramă. de-argint, de aur greu.

Sau nu....

In largul zării răstălmăcesc răscruci.
la cari, în toiul nopţii, se pripăşesc haiduci...
Şi ca haiduc. m'aşi duce să-mi văd hangiţa, hanu...
— cum „la un han odată"...—*văzuse Beldiceanu.*

Şi-aşi lua, spre coperişul sub care dorm lăstunii,
potecile bătute de jărăgaiul lumii...

...Târziu în plopi s'or şterge şi crâşmă şi hangiţă,
iar la răscruci, în mine, ar creşte o troiţă...
gi-aşi şuera din frunză, şi mi-ar părea alunii:
troene mari ce-aşteaptă înzăpezirea lunii...

Două studii atrag. în special. luarea aminte prin siguranţa şi îndrăzneala afirmărilor: *T. Ulmu.* — „Atmosfera literară contimporană şi spiritul critic; *N. I. Herescu.* — „Impresionism sau protecţionism". Versuri publică d-nii *Eugen Constant. Radu Bardeş* (o bună traducere după Hérédia). *C. Zancu* şi *T. Ulmu.*

Recenzii şi cronici numeroase (despre Panait Istrati. Giovanni Papini, Ioan Petrovici, Ovid Densuşeanu) completează numărul, care se alipeşte. cu un suflet nou, la mişcarea culturală a Craiovei. Strădania d-lui T. Ulmu (meritul îi aparţine) are nevoe de încurajare din partea tuturor forţelor oltene. Dar: dece nici o nuvelă românească ?

* * *

ROMA (Iunie-Iulie) consacră numărul cunoaşterii marelui nuvelist italian : *„Alfredo Panzini"*. Un studiu al d-lui *G. Călinescu* reuşeşte să-i stabilească personalitatea literară. Din noianul de caracterizări juste reţinem următoarele :

„Humorul panzinian se naşte din uimirea pe care o „pricinueşte viaţa modernă în ochii neobişnuiţi decât cu „lumea fantastică a trecutului. E umorul atitudinei mo„rale conservatoare, al *inadaptabilităţii.*

„Un umor şiret şi răutăcios dar înlăcrimat adesea de „melancolia „del buon tempo antico".

„Stilul lui Panzini este un ciudat şi reuşit compro„mis între clasicism şi modernism. Ridicat pe scheletul „discret al Retoricei capătă o remarcabilă savuoare mo„dernă prin parodierea scriitorilor ultra-moderniştii pe „de o parte, dar mai ales prin calităţi indiscutabile de „notare. Rafinată fără să pară la prima vedere opera lui „Panzini relevă o mare bogăţie de senzaţii împinse, une„ori, până la indiscreţie alături de un realism ce cade că„teodată în cinism.

„Tot farmecul consistă în ceva ce autorul ascunde, „într'un zâmbet răutăcios, într'un echivoc care nu rareori, „mai ales în timpul din urmă, este exasperat până la dis„trugerea înţelesului, într'o sfărâmare continuă a frazei „prin comentari personale.

„Asemănat de unii cu Anatole France, Panzini n'are „comun cu el decât cărturărismul şi natura neconstruc„tivă a operei lui. Faţă de primul, sceptic, răutăcios şi „uscat în strălucirea pompoasă a stilului. Panzini e un „liric sănătos care râde — aş zice, fără să-l cobor — cu „umorul şi bunul simţ al poporului în faţa noutăţii scan„daloase. Iar despre patrie Panzini vorbeşte cu glas tre„murător de iubire"...

Urmează traduceri din „La lanterna di Diogene" şi „Io cerco moglie", semnate: Dora Arianu şi G. Călinescu. Mişcătoare rândurile d-lui Neniţescu despre Eleonora Duse.

GEORGE BAICULESCU

* * *

INSEMNĂRI

O preţioasă descoperire

Doctorul Mario di Martino Frisco, savant napolitan şi colaborator la numeroase reviste ştiinţifice din lumea întreagă a descoperit cărţile necunoscute până acuma din vasta operă istorică a lui Titu Liviu.

Din 142 de cărţi, care coprind istoria romană, dela fundarea Romei şi până la Drusus, ginerile lui August, n'am ştiut până acuma decât o parte din cărţile I, III, IV şi o jumătate din a V-a. D. di Martino dărueşte culturei restul.

Savantul n'a vrut să comunice nimic din preţioasa lui descoperire şi a refuzat să dea orice amănunte reporterilor de ziare, trimişilor societăţilor de cultură şi chiar academiilor de ştiinţă, până când nu va descifra şi transcrie cu mâna lui cele 107 cărţi găsite până acum.

S'a instalat cu toate manuscrisele într'o vilă din insula Capri şi acolo urmăreşte cu metodă şi răbdare un lucru menit să dea omenirei cele mai senzaţionale date asupra imperiului roman.

E, fără îndoială, în dreptul lui, dar această zăbavă pune în grea încercare curiozitatea colegilor săi şi nerăbdarea publicului.

Descoperirea a fost făcută într'o mânăstire din sudul Italiei, ceeace înseamnă nici mai mult, nici mai puţin, ca învăţaţii atâtor veacuri au căutat întregirea operii vechiului istoric, prin locuri unde nu avea ce căuta şi că în nici un caz nu puteau fi fericite explorările bibliotecilor din Constantinopol. De altfel chiar cărţile cunoscute până acuma fură găsite într'o mânăstire de benedictini din împrejurimile oraşului Stuttgard.

Oceanul şi poeţii

Balaurii poveştilor sunt moşteniri milenare lăsate imaginaţiei noastre. Balaurii au exstat aevea. Sunt animale antideluviane. Premergător savantului, poet cântă. Cântecul, povestea, obiceiul durează mai mult decât cetăţile şi pământurile.

De ce n'ar fi şi palatele din fundul mărilor, împărăţiile din fundul oceanelor, — realităţi pe cari ştiinţa să le verifice, să le claseze, după ce poezia le-a păstrat mii de ani, inconştient, în fundul conştiinţelor omeneşti?

După cum omul, îmbătrânind, îşi aduce tot mai mult aminte zilele copilăriei, tot aşa, bătrânul nostru glob se înfundă cu închipuirea în adâncul veacurilor, înapoi, tot mai departe, plin de nostalgia primului său gângurit.

Zi cu zi, savanţii descoperă urme ale civilizaţiilor premergătoare Egyptului, după ce Egyptul a'nlocuit interesul pentru atichitatea elină, în preocupările noastre de trecut.

Cultul soarelui Riturile funerare egyptene, înbălsămarea morţilor au asemănări tulburătoare cu procedeurile mexicanilor. Menhirii şi dolmenii Britaniei sunt divinităţi de piatra din familia piramidelor şi care se găsesc în poala Anzilor Cordilieri. Fenicienii înseamnă, în limba greacă, Pieile-Roşii. Ce rost au aceste stranii apropieri, între atâtea limanuri despărţite de ocean? Să nu fi fost între ele un pământ comun, de unde au plecat spre domenii depărtate, aceleaşi obiceiuri care au supravieţuit continentului înecat?

Da!... In fundul Atlanticului, între Africa şi Europa occidentală, până 'n cele două Americi, pare să fi fost pe vremuri al şeasălea continent de care pomeneşte şi Platon: Atlantida...

Posedând un imperiu colonial mai important decât al romanilor şi al englezilor, oameni bruni şi roşcaţi, Atlanzii erau stăpânii globului, întinzându-şi puterea până spre părţile noastre, din gheţurile lapone în sudul Europei, nordul Africei şi Asia occidentală, până'n vecinătatea oamenilor galbeni unde încep vestigiile unor civilizaţii cu totul aparte.

Câte-va piscuri mai răsar pe ici şi colo, insulile Azore, Bermude, Canarii, Antilele, din continentul înghiţit de potop, prăbuşit în adâncurile mării.

Inainte ca îndrăzneţul Columb să fi îmbrăţişat, pe apă, lumea noastră cu Americile între Europa şi cellalt continent erau legături trainice, legături de pământ.

O lume întreagă doarme acum sub apele Atlanticului, aşteptând ca mintea omenească, liniştită de mizerabilele preocupări ale ultimilor zece ani, să înceapă a cerceta adâncurile, descoperind acolo urmele unor minunate civilizaţii suprapuse.

Editura „Insel"

Bibliofilii întregei lumi cunosc editura *Insel.* Este o întreprindere veche, pornită din iniţiativa unor intelectuali din Lipsca, cari au vrut să introducă un nou spirit în literatura germană. Editorii germani ai generaţiei vechi erau doctrinari : au publicat cu oarecare rezervă lucrările străine, ferindu-se ca să dea acestora paternitatea cărţei germane. Lexiconologii lui Brockhaus şi Meyer, se fereau de opera franceză şi engleză şi numai după ce literatura rusă şi scandinavă a început să profite editotori curagioşi, cari să se intereseze de literatura ţărilor rului german mai mult ca opera indigenă, s'au găsit edivecine. „Insel" a avut incontestabil meritul, că a tipărit aproape tot ce este modern şi bun, în literatura universală. Revista „Insel", biblioteca „Insel-Bücherei" şi diferitele Almanachuri literare publicate de această editură, sunt preţioase contribuţii la colaborarea intelectuală a popoarelor şi a culturilor.

In Anuarul bibliografic (1924) găsim acum preţioase date, cu privire la editurile ce le-a publicat „Insel" din Lipsca. Volumele publicate în acest institut de editură, au fost tipărite cu'n deosebit gust, pe hârtie bună, cu caractere de litere admirabile şi au găsit acces în Apus chiar şi în vremea celor mai antipatice siluiri ale militariştilor germani. Insel a publicat : operele lui *Almquist Ionas Love, Andersen* (Povestiri) cu iniţialele lui Weidemayer-Worpswede ; *Andersen* (Nexö-Martin), (Romanul lui Pelle—din daneză) ; Papa Silviu al II-lea (Acneas Sylvius), operele complecte ale lui *Gabriel d'Annunzio)* (Kentaurii, In memoriam Fried. Nietzsche, Tragedia : Phädra, Nava), *Nopţile Arabiene, Balzac* complect (chiar şi Contes Drolatiques, Comedia omenească, Cesar Birotteau ; Peau de Chagrin, Nuvelele filosofice, Curtisanele, Papa Goriot, Eugènie Grandet, La Cousine Bette, Fata cu ochii de aur, Fisiologia căsătoriei, etc.)

Sonete de Elisabeth *Barrett-Browning,* Versurile lui *Charles Baudelaire,* Scrisorile lui *Aubrey-Beardsley* (ilustratorul lui Oscar Wilde), Scrisorile lui *Beethoven,* Biblia lui Iohannes *Gutenberg* (Mainz 1450—1453), pe pergament.

Biblioteca romanelor, cu opere complecte de *Coster, Daniel Defoe, Dostoiewski, Flaubert, Hoffmann, Victor Hugo, Iens Peter* Iacobsen, *Jean Paul, Lagerlöf,* Henri *Murger,* Walter *Scott, Stenclhal, Thackeray, Tolstoi,* etc.) Decomeronul de Giovanni *Boccacio,* Fiziologia gustului de *Brillat-Savorin,* versurile lui Giosuè *Carducci,* Don Quixote de *Cervantes,* Operele lui *Dickens, Dostoiewski,* André *Gide* (cu dramele puţin cunoscute la noi : Regele Candaules, etc.), Operele lui *Gobineau, Goethe, Grimm, Hallström, Heine, Kant, Keats, Lessing,* Walter Pater, *Petrarcă, Pope, Prévost, Rimbaud, Rousseau, Saint Simon, Schiller, Schopenhauer, Shakespeare, Spinoza, Turgenieff, Verhaeren, Voltaire, Wilde, Veats, Zola* etc.

Insel a publicat asemenea biblioteca de popularizare „Cărţile Insel", în cari au găsit interpreţi aproape toţi scriitorii de seamă din literatura engleză, franceză, olandeză, spaniolă, americană, italiană, norvegiană, persiană, japoneză, chineză, egiptiană, latină, grecească, orientală şi ebraică — şi alături de *Anakreon* s'au tipărit notele de revoluţiune musicală a lui *Busoni,* Synnöve Solbakken şi Arne de *Björnson,* Clopotele lui *Dickens,* Intoarcerea fiului pierdut de André *Gide,* „Libertatea" de marele reacţionar *Treitschke,* Germania de *Tacitus,* etc., etc. Fireşte că „Insel" a servit înainte de toate cauza culturei germane. Apreciind „regionalismul" austriac, a tipărit o serie de lucrări din scrierile poeţilor şi literaţilor Austriei : era natural ca operele lui *Friedjung,* de-a glorifica orgoliul Austriei la Lissa şi Custozza, să fie cu admiraţie plasate. Istoria Austriei din 1914—1915 a descris-o însuş *Anton Wildgans, Grillparzer, Adam Müller-Guttenbrunn* (născut în România), *Max Pirker, Felix Braun, Eckstein, Mell,* scrisorile *Mariei Theresia* şi *Schubert* nu puteau fi neglijate.

Este însă remarcabil că nici o editură, n'a fost atât de tolerantă faţă cu produsul universal, ca *„Insel"*-ul din Lipsca. După cum se ştie, editura aceasta a tipărit şi o operă românească : *Prometheu* de d. Victor Eftimiu, cu o prefaţă de cel mai mare poet în viaţă al Austriei : Hugo von *Hoffmansthal,* şi informaţii bune anunţă că vor vedea lumina tiparului şi alte lucrări româneşti. In războiu „Insel" — a servit şi dânsa cauza germană, cum nici nu se putea altfel — pentru un editor german. Avea însă curajul ca nici în cel mai cumplit măcel, să nu spună un veto cărţilor străine, ţinând permanent contact cu progresul literar din Franţa, Anglia şi Italia. Poate de-aceasta, i s'a asigurat un rol de conducere şi azi în cultura europeană, pentru care s'a înfiinţat acest preţios Institut de înfrăţire culturală între popoare.

Dela „Insel" au învăţat şi alte edituri, şi sistemul de popularizare al literaturei universole poate fi imitat şi de editurile noastre.

Azi cartea nu mai poate fi un simplu mijloc de îmbogăţire pentru editor, şi cu drept cuvânt, cititorul poate cere ca orice carte să fie bine scrisă, pe hârtie bună tipărită şi cu gust învestmântată. Estetica cărţei este termometrul nu numai al bunei stări materiale ci şi a celei morale a unui popor.

Scriitorii

„Aş vrea să am atâta cât să pot trăi liber, fără să cer nimănui nimic, dar nu mai am speranţa să pot căpăta vreodată.

Am atâţia prieteni cari au avut puterea s'o facă şi totuşi am rămas mereu în servitudine şi sărăcie!"

Aceste câte-va rânduri le scria acum patru sute de ani, —nemuritorul autor al lui „Orlando Furioso" Arioste, după ce-şi scrisese capodopera.

Satirele lui Ariosto sunt pline de mărturiile marilor greutăţi ale vieţii sale. Nu visa decât să poată locui undeva, în linişte, printre cărţi şi să scrie versuri. Nevoile cotidiane însă îl sileau să se pună în serviciul vreunui puternic al zilei şi să călătorească mereu, din Italia plină de soare până'n Ungaria „cea cu mâncări prea pipărate".

* * *

Acest calvar al poetului, revine ca un dureros leit motiv şi în scrisorile recent apărute ale lui Dostoiewsky pare să fie un blestem ce te transmite din ţară în ţară, din veac în veac, celor ursiţi gloriei eterne.

Eminescu a dus-o greu la noi, tot aşa şi Alexandru Macedonsky. E şi firesc. Incă multe zeci de ani scriitorii vor trebui să renunţe la liniştea creatoare, căci nu se citeşte îndeajuns; nimeni nu poate trăi din venitul operilor sale literare, în aceste părţi ale continentului.

Tot aşa se poate spune că Dostoiewsky a trăit şi el în împrejurări ingrate:

Analfabetismul imperiului moscovit, persecuţiile politice, noutatea şi originalitatea copleşitoare a geniului său. Iată însă că şi în Italia mecenaţiior, în provinciile celebre prin dărnicia papilor, ducilor şi episcopilor, creatori iluştri îşi duceau cu greu jugul mizeriei şi al sclaviei.

Incepând cu Dante, continuând cu plasticii din Renaştere, toţi marii artişti au avut mai mult să sufere de pe urma principiilor. Solicitutidea acestora pare mai mult o legendă. Din veac în veac, din ţară în ţară e scris, se vede, ca printre flori de laur de pe fruntea celor inspiraţi, să crească şi să copleşească spinii....

A APĂRUT

Din viaţa Universitară

AMINTIRI, CRITICI
ŞI PROPUNERI

de Dr. Gr. I. Popa

FOST PREŞEDINTE
AL „CENTRULUI STUDENŢESC" DIN IAŞI

De vânzare la toate librăriile din ţară

Atelierele soc. ADEVERUL Sărindar 9—11.

ANUL V. — No 198

5 LEI EXEMPLARUL IN ȚARA
10 LEI EX. IN STRAINATATE

Duminică, 21 Septembrie 1924

Adevĕrul Literar și Artistic

FONDATORI: { AL. V. BELDIMAN 1888–1897
CONST. MILLE 1897–1920

FONDAT în 1893

ȘTEFAN PETICĂ

de N. DAVIDESCU

Porecla de „simbolist" sau „decadent" servea odinioară să murdărească pentru cumpănitor de îndelungată vreme pe cei ce puteau, în ciuda unei prealabile învoiri, să aibă talent; era îndeajuns ca cinĕva să fie etichetat astfel, pentruca lumea, fără alt control, să fie sigură că are deaface cu un fel de ciumat pe care trebuie să-l ocolească.

Critica de pe vremuri a profitat din plin de confuzia aceasta. Petică a fost o victimă a acestei manifestații de rea credință. Acum vreo 10 sau 15 ani, numele lui nu putea fi pomenit fără să fi fost întâmpinat cu surâsuri de ipocrită ironie, sau de prostească încredere în infaibilitatea raftului care fusese declasat.

Mormântul în care s'a pierdut a descompus, astfel, cadavrul unui anonim. Avem impresia că moartea acestui poet rimează undeva, departe și în umbră cu o scurtă și dureroasă sugrumare. Amintirile personale ale unora din foștii lui cunoscuți sunt, în cea mai mare parte, atât de jicnitoare, încât dovedesc, cel mult, superioritatea acestui prea-de-timpuriu dispărut. Abia „printre rândurile" unui articol abject, în fond, al lui Ilarie Chendi au îndrăznit să fixeze câteva linii din silueta aristocratică a lui Petică. Din ele se desprinde, pentru puținii cunoscători ai scriselor și în ciuda postumului său detractor, fantoma unui iluminat.

Petică a trăit într'o vreme când conștiința unui ideal artistic era o crimă de lèse-mediocritate, impardonabilă:

„Era vremea când se sfărâmau idealurile cu pornirea furioasă cu care trebuie să se fi dărâmat odinioară idolii de pe altarele lor de marmură albă". („Fecioara în Alb", poeme, 1902).

Din această pricină a suferit și conștiință luminoasă, era firesc să și piară. Cei dimprejurul lui însă, prin aceasta, și-au luat greaua răspundere a nepriceperii celui mai bun dintre ei.

Astăzi cuvântul „simbolist" nu mai înseamnă nimic când nu e sinonim cu talentul. Generația scriitorilor de dupe Petică, a reușit să scuture sensul de turmă și de cafenea literară ale acestor silabe, și să arate că în literatură, pe deasupra tuturor erorilor colective există adevărul temperamentelor de sine stătătoare. Sub înrâurirea lor, o conștiință publică a început să înjghebeze și în jurul frumoaselor scripturi un control menit să stăvilească bunul plac al unei critici care nu trăise decât pentru acest fel de expediente eftine. Posibilitatea discuțiilor obiective împrejurul lui Macedonsky, sau a unui Săvescu, bunioară, începe să se vădească din plin, și ca o necesitate reală a dorinții de lămurire. Lucrul acesta ajunge ca să explice el singur, de ce numele lui Petică iese cu atâta fatală îndârjire din umbră și de ce, dupe atâția ani de ingrată uitare, tinde să-și găsească prietenii și admiratorii săi naturali.

Ștefan Petică s'a născut la 5 Octombrie 1877, în satul Bucești, din județul Tecuci, de unde venise să-și ispășească apoi, prin București, firea lui de trubadur și erou. Cântecele lui aveau ceva din sclipirea cochetă a stelelor pe timpul nopților friguroase de iarnă; lumina lor colora în preajma fecioarelor cu mâini întinse în rugă și cu ochii negri de păcate:

Le-am urmărit; erau frumoase,
Și gestul lor de stăpânire,
Punea pe buzele-mi setoase
A voluptății amăgire.

Dar mă întorc din lunga cale
De visuri roșii sângerată;
Mi-e dor de-un cântec plin de jale,
De-o adiere parfumată.

Să-ascult cuvintele grăite
Ca într'un imn de fericire,
Asemeni rugilor șoptite
Sub vechiul arc din mânăstire;

Pe când de-asupra aplecată
In semn de veșnică iertare
Va coborî înseninată
Privirea albelor fecioare.
(Fecioara în alb, pag. 15).

A plătit însă scump acest lux de amant pasionat al artei lui. După un scurt timp de faimă oarecum gazetărească, s'a prăbușit, ne mai găsind nicăeri un loc în presă, în cea mai ticăloasă mizerie. Mândria lui însă l-a oprit fără preget să se plângă, sau să primească vreun ajutor. Grija lui de căpetenie era, pe vremea când se târa în sărăcie și tușea de-alungul mahalalelor îndepărtate, să-și ascundă fața de prieteni și de cunoscuți adevărul situației sale reale. Atunci oftica și-a făcut repede cuib în pieptul său, și cântărețul „fecioarelor în alb", și al „solilor păcii" a pornit înapoi spre satul părintesc, pentru a se stinge acolo, în tragica singurătate a unei îndoite izolări morale și materiale de lumea pe care o visase să o cucerească prin dinamica sufletească a poeziei sale.

Trecerea lui prin literatură, lasă impresia strălucitoare a unei legende de scurtă durată. In urma lui s'a căutat să se facă noapte. In acest răstimp, Petică, dupe o vară de agonie, se stingea, într'un târziu de toamnă, la Bucești, în ziua de 20 Octombrie 1904.

Gândul morții lui ne deșteaptă imagina unei zile reci de toamnă, cu ploaie măruntă și deasă, și al unui car singur, târît spre cimitir dealungul satului pustiu, în mersul șovăitor al unei gloabe. E, probabil, ironia tragică a unei soarte care se răzbuna, astfel, împotriva încăpățânării iluminate a unui uns cu mirul Domnului adversar al ei:

„Vor înflori iar trandafiri!" Incet un glas tremurător
Se înălța sfios și trist ca adierea unui vânt,
Și-o frunte largă lumina întunecatu-ne mormânt.
He, încă unul 'nebunit de chinul crunt și ametitor!
Noi îl priveam. Era frumos și avea ceva stăpânitor
In ochii dulci înflăcărați de melancolicul avânt.
Și glasul lui suna ciudat ca melodia unui cânt.
„Vor înflori iar trandafiri!" ce-aduc parfum îmbătător!

Și ne surprinserăm șoptind sub neagra manta de'ntuneric
Vor înflori iar trandafiri! Și dorul nostru vag, himeric,
Părea din lumea unde duc ascunse tainicile căi.

Va tremura din nou parfum în șoapta dulce-a blândei firi
Va flutura iar visul alb ca floarea misticilor văi
Și noaptea tristă va pieri. „Vor înflori iar trandafiri!"
(Fecioara în alb", pag. 82).

Pentru Petică din nefericire trandafirii aceștia nu au mai înflorit; pentru scrisul lui, în schimb, nu s'au uscat niciodată. Astăzi încă parfumul lor continuă să ne amețească poezia cu misterul unei veșnic proaspete vibrații. In literatura românească puțini poeți au avut, mai profund decât

Ștefan Petică

Petică și mai contaminant decât el, simțul fatalității tragice, al durerilor misterioase, fără pricină, aproape estetice, prin intensitatea lor pur cerebrală, și al unei vaste și mute până la teatral, agonii; peisagiul ca și spectatorul, omul cu natura, realitatea cu iluzia, se îmbină astfel pretutindeni, în această poezie pătrunzătoare ca un țipăt de ajutor în noapte, într'o fastuoasă și permanentă rugă murmurată cu spaimă:

Vai, chinul nopților de vară,
Și groaza razelor de lună!
Misterul lor e o povară
Și pacea lor e o minciună.

Incet un înger pal revarsă
Din mâna-i fin învinețită
Visări ce cad pe fruntea arsă
Din taine grele, și trudită.

Amanții dorm. Deasupra pare
Că trece dragostea pierdută;
Un glas de clopot e-o chemare
In noaptea clară și tăcută.

Le îngălbenește fața luna
Cu dureroasa-i poezie;
Ei dorm mai strânși ca 'ntotdeauna
Și plâng în somn fără să știe.
(„Fecioara în alb", pag. 46).

Sau în aceiași ordine de idei, următorul sonet:

Noi stam căutând în noapte în turnul fermecat
Ce-și 'nalță fruntea sură din negrele ruine,
Iar versurile noastre, ciudate și străine,
Deși voiau să râdă, plângeau un vechiu păcat.

Stam singuri și, cum cerul greoi și 'ntunecat
Părea o carte veche cu taine sibiline,
Noi glasul ridicarăm în cântece senine
Chemând uitarea sfântă în tragicul păcat.

Bătând din aripi grele trecu grozava noapte
Plutind demoniacă pe valuri lungi de șoapte
Iar jos, zăcând în umbră, stau roze la picioare.

Păunii, sub arcade, visând, plângeau în somn,
Și razele păliră ca albele fecioare
Ce mor chemând zadarnic al visurilor domn.
(„Fecioara în alb", pag. 78).

Avea, deasemeni, cultul imaginii statuare, cu o grandioasă viziune estetică, cizelată, nu numai formal, dar în însăș sursa ei primitivă de intelectualizată emoție, și expresia ei norocos de lapidară:

Și degetele fine, în umbră sclipitoare,
Păreau ca niște clape de fildeș, ridicate;
Pe flaute de aur în seri de evocare
A imnurilor triste din templele uitate,

Murise însă cântul de veche voluptate,
Și triste și stinghere viorile părură,
In noaptea 'ntunecată de grea singurătate,
Feciore 'mpovărate de-a viselor tortură.
(„Fecioara în alb", pag. 40).

Petică a fost, astfel, un adevărat revoluționar în poezia noastră. Ideia de necontenită desăvârșire de sine, de afirmare a stilului, ca și a gândirii, a făcut parte integrantă din preocupările lui de scriitor:

„Dragă Tutovene,

Am primit ceeace mi-ai trimis și-ți mulțumesc. Văd însă că în articolul tău spui despre mine că nu mai sunt decadent. Ca și când aș fi fost vreodată!

„O mică lămurire se impune. Dacă e vorba de decadent în înțelesul vulgar, țin să declar că așa ceva nu am fost niciodată. Dacă însă se înțelege prin aceasta o cugetare mai subtilă, o psicologie mai adevărată, o formă mai corectă, atunci astfel de decadent am fost totdeauna".

(ss) Ștefan Petică

(„Freamătul", anul II N-rele 1—3, Bârlad, Ianuarie—Martie 1912).

Această preocupare constantă de arta lui l-a adus la minunatele realizări de personală sensibilizare și intelectualizare a celor mai simple motive ale poeziei contemporane lui. Balconul, noaptea, și iubita, bunăoară pot fi deadreptul, și numai prin ele însăș, declasatorii pentru un scriitor. Petică totuș a reușit, chiar după Eminescu, și epigonii ofensatori ai acestui poet de geniu să găsească accente personale și emoționante, în aceste motive în aparență uzate și deplin perimate:

Peste balconul de ghirlande
Te-apleci și stai pierdută 'n vis
Ca o coloană de lumină
Intr'un amurg de paradis.
(„Fecioara în alb", pag. 30).

E bine să amintim cu acest prilej că Petică scrisese toate aceste lucruri în perioada de timp dintre 1898 și 1902, adică într'o vreme de cumplită dezorientare. Era o vreme aproape de haosul primitiv. Elementele cele mai disperate se frământau neclasate și nedeclasate, pe acelaș plan de vieață, cu egale perspective viitoare de a se valorifica în fața publicului, indiferent sau buimăcit, și această neînțelegere se agravase până la crearea de penibile confuzii în chiar și cele mai subtile minți. Petică, de pildă, ne servește singur o astfel de uimitoare dezorientare:

„... Poate niciodată, chiar în vremurile sale de glorie, literatura română nu a avut atâtea talente ca acum. Și vorbim, bine înțeles, de talentele care s'au manifestat cu note personale, cu contururi definite. Astfel avem în poezie pe Ștefan O. Iosif, G. Tutoveanu, D. Nanu, D. Anghel, A. Naum; în proză pe I. Brătescu-Voinești, I. Basarabescu, I. Adam, M. Sadoveanu, C. Sandu-Aldea, N. Beldiceanu, I. Ciocârlan; în critică pe N. Iorga, M. Dragomirescu, Ilarie Chendi, I. Bogdan-Duică". (Ștefan Petică: Asupra literaturii române, „Făt frumos", anul I No. 5, 1904).

Nu e nevoe să insistăm asupra ridiculei inegalități dintre acești scriitori cu care Petică fierbea în 1904 ciorba de potroace a unei închipuit bogate literaturi românești. In mijlocul unei poezii, nu vorbim de proză, astfel reprezentată, excepție făcându-se de poezia de mai târziu a lui Anghel, Petică venea cu ideea de „cugetare mai subtilă, psichologie mai adevărată, formă mai corectă, note personale, contururi definite" să realizeze, în literatură, tragedia unei sensibilități dureros de fine:

O ceață întunecată s'a oprit
Tăcută și răsleață la răscruce;
Atât de greu îi cade 'n asfințit
Tortura de a nu ști încotro să apuce.

Cât fuse ziua clară s'a 'mbuibat
Cu cântece și joc în loc de pâine,
Și beată de plăcere, a uitat
De grija zilei groaznice de mâine.

Dar seara se coboară răcoroasă
Și-amurgul sărbătoarei e amar
Ca drojdia cea neagră ce o lasă
Năspritul must pe fundul de pahar.

Cu trândavi ochi privește spre apus
Mirată că nu poate să-l priceapă;
O rugă pare că-ar avea de spus
Dar nu știe măcar nici cum s'o înceapă.

Și stă îngrămădită ca o turmă
Și tremură de taina ce-o 'nfioară,
Cu moartea zilei blonde care curmă
Și focul și cântarea de vioară.

Și tristă de pierduta fericire,
Tăcută stă cu fruntea încruntată
Chemând ceva din stinsa strălucire
Să aprindă facle 'n noaptea întunecată.
(Serenade Demonice, „Românul", 20 Noembrie 1903).

Era poate imagina simbolică a literaturii românești din vremea aceea. D-l Iorga, pe atunci, compară pe d-l Vasile Pop cu Edgar Poë, și răspundea, indirect, nevoilor vag și timid manifestate de intelectualizare a scrisului nostru, cu anateme de felul următor:

„Așa dar, o cititori de literatură română decadentă simbolistă ibseniană și naturalistă, aveți înaintea d-vs. (dacă sunteți) o carte sănătoasă, cinstită a unui biet scriitor, neprefăcut și fără ambiție".

(N. Iorga, prefața la „Ciocoii vechi și noui". ed. *Minerva 1902).*

Ați înțeles: Ibsen și naturalismul era literatură decadentă. Nu suntem siguri dacă, tot din acest motiv, și lui Ibsen, se opunea tot d-l Vasile Pop, dar desigur că atmosfera anticipată de plin și violent semănătorism de mai târziu se ridica cu puteri de huligan împotriva oricărei încercări originale de poezie.

Petică a răspuns împrejurărilor vitrege în care a trăit cu gestul unui erou al său din drama „Solii Păcii":

„... C[illegible] am plâns și eu
Urcând calvarul aspru al visului meu greu.
Căci nu mă voi întoarce la oamenii ce 'n vale
Iși duc a lor vieață de chinuri și de jale.
Ii știu. Și al meu suflet de dânșii au fugit,
De traiul lor netrebnic și trist și urgisit.
Rămână ei acolo să sufere, să plângă,
Plecați spre tina neagră, de trupuri să se frângă,
Să-și chinue vieața în muncă și 'n sudoare,
Să nu cunoască visul nici neagra lui splendoare,
Și somnul lor să fie un somn ușor și lin.
In mijlocul acestor bieți oameni sunt „străin".

(Ștefan Petică „Solii Păcii", actul III, scena IX, „Arta și Literatura Română", 1900).

Tragedia aceasta caracterizează încă odată poezia lui Petică. Pe un fond de legendar și romantic românism, eroii lui, strânși într'o Vrance de basm și feerie, cu săli de tron încărcate de purpură și aur, cu uși mari deschise, cu săli de marmoră și sfeșnice de aramă, desfășură epopea sufletească a luptei dintre fericirea părintească și aceea a atingerii unui ideal. Ecouri de veche poezie populară germană, și de vagneriană punere în scenă, tind să rezolve astfel un conflict de conștiință ibsenian. Influența poeziei noui, cu întregul ei idealism, și în special a celei germane de pe vremuri, în cap cu Ștefan Georg și Hugo von Hofmanstal, și apoi a lui Wagner, ca folositor al legendei, și ca interpret personal al ei, este destul de sensibilă; nu merge, firește, până la reminiscență, dar totuș „Tristan și Isolda", sau „Nibelungen", se desprind pe alocuri cu atitudini de „Peer Gynt", și de „Lohengrin" din eroii lui Petică.

Petică cunoștea bine literatura germană și pare că era orientat și asupra poeziei noui franceze; în tot cazul cunoștea pe Mallarmé, despre care scrisese câteva rânduri de înțelegătoare simpatie. In timpul scurtei sale vieți a mai fost preocupat sumar și de unele probleme de sociologie, și fascinat o vreme de mișcarea socialistă. In legătură cu aceste lucruri a lăsat câteva studii, firește, fără valoare științifică, printre care o „Morfologie socială", o „Sociologie nouă și sociologie veche" și alte câteva articole publicate prin „Economia Națională" a d-lui Băicoianu. Il vedem astfel ca propagator al ideei socialiste, prin Brăila, colindând prin sate, pe jos, cu broșuri de propagandă, la subsuoară, și vorbind de un proces despre care noi nu știm nimic:

„Suntem dați în judecată, și vom avea în curând a ne înfățișa la tribunal ca ultragiatori la morala publică, eu, tu și Cordoneanu. Vezi unde au ajuns stăpânitorii. Tu ia seama să nu vină, vre un albastru pe acolo, și să campere pe vreun țăran care să mărturisească falș contra noastră".

(ss) Șt. Petică („Freamătul" 1921)

De sigur însă că nu această activitate constitue gloria numelui său. Petică este poetul acela care, după ce scrisese „Fecioara în Alb", „Serenade Demonice" și „Solii Păcii", la vârsta de 27 ani, scrie tatălui său:

„Tată,

„Iți scriu cu mare greutate. De o lună de zile nu m'am dat jos din pat, și abia mă pot mișca. Tot plămânul drept mi-e atacat, și scuip sânge și tușesc mereu. Rar, când mă dau jos din pat, trebui să mă sprijinesc de altcineva. Vă rog însă să stați liniștiți acolo, și să nu vă dea în gând să veniți pe aci că nu primesc pe nimeni în odae, decât pe doctor.

„Dacă mi s'o întâmpla ceva mai rău, o sa fii înștiințat".

(Șt. Petică, „Freamătul", 1921).

Nu știu dacă tatăl său va fi venit sau nu, să-l vadă. In vara lui 1904 însă s'a dus Petică în satul lui natal, la Bucești, unde a închis după câteva luni, ochii, ducând cu sine taina turburătoare a poeziei sale viitoare.

Cântarea care n'a fost spusă
E mai frumoasă ca oricare.
(St. Petică, „Solii Păcii", actul II, scena II)

Citiți în pagina III-a
Intre Neam și Umanitate
de PANAIT ISTRATI

TEATRUL

sub influenţa cinematografului şi a telefoniei fără fir

Telefonia fără fir, în Anglia cel puţin, este pe cale să dea o lovitură de moarte direcţiunilor teatrale. Căci dincolo de Canalul Mânecii s'a sporit cu o nespus de mare iuţeală numărul posturilor de emisiune la distanţă şi se evaluează la un milion şi jumătate mulţimea acelora cari stând acasă pot în fiecare seară să asculte programele lansate de cele şase mari staţiuni de telefonie fără fir.

Bineînţeles, că întinderea unui astfel de obicei, nu a lăsat nepăsători pe directorii teatrelor din Londra, care pentru moment sunt cele mai ameninţate. Aşă că, aceşti directori au şi interzis actorilor de a mai recita sau de a mai cânta în faţa unui receptor de telefonie fără fir.

La această măsură, trustul societăţilor de emisiune de unde a răspuns prin declaraţia, că îşi va alcătui trupe de artişti, care să reciteze numai pentru telefonia fără fir acte şi piese întregi, anume întocmite, adică inedite.

Şi ziarul francez *Le Temps*, din care culeg eu această informaţie, adaogă: „Această luptă nu va surprinde pe cei care sunt în curent cu progresele realizate în această ramură a ştiinţei şi a gustului din ce în ce mai accentuat al contimporanilor noştri pentru acest fel de distracţie. Această luptă era fatală şi nimic nu ne spune că nu o vom vedea încinsă în curând şi la noi în Franţa".

Negreşit, că oricine uşor poate observa, că este o foarte mare deosebire între a auzi dela distanţă o piesă teatrală şi între a vedea o asemenea piesă reprezentată pe scena unui teatru. Totuşi, nu se poate tăgădui faptul, că în favoarea deprinderei de a ne mulţumi şi numai cu o piesă auzită de acasă, lucrează mult şi fireasca silnicie, adică obişnuita înclinare a omului în spre lenevire. Vreau adică să spun, că mulţi se lipsesc de un spectacol teatral, şi pentrucă ar trebui numaidecât să se deranjeze, să se gătească şi să ia drumul până la teatru.

„Să se întrebe — observă *Le Temps* — cei cari au renunţat să mai auză comedii, drame sau operete după ce, odinioară, au fost nebuni după acest fel de distracţie: nouă inşi din zece, îşi vor mărturisi păcatul lenevirei. A se găti, a se transporta dintr'un cartier într'altul, adeseori la o mare depărtare, a se gândi cu grije la întoarcerea acasă, — iată atâtea neajunsuri materiale, pe care ei le ar...că în sarcina teatrului. Cel, puţin, aceasta este prima explicaţie, pe care ei o dau pentru nevizitarea teatrelor, şi fără îndoială că mai sunt şi altele; — argumentul însă îşi are valoarea sa".

* * *

Ei bine, aci în această observaţie este — cred— adevăr. Căci, la drept vorbind, tot prin nelipsita înclinare a omului în spre lenevire se poate în parte explica şi biruinţa cinematografului asupra teatrului. In orice caz, neîndoios este, că mereu crescândul succes al cinematografului se datoreşte în parte şi faptului, că cinematograful „a democratizat sălile", permiţând în primul rând spectatorilor să nu se mai deranjeze, schimbându-şi costumul în vederea participării la spectacol. Şi că această tendinţă democratizatoare a plăcut mult de tot publicului, se poate vedea şi din constatarea, că astăzi sub influenţa cinematografului şi la reprezentaţiile teatrale, în afară doar de premiere, spectatorii se simt tot mai puţin obligaţi de a se arăta în ţinută sau în toaletă de paradă. Şi la teatru astăzi publicul îşi ia tot mai mult obiceiul de a se înfăţişa în ţinuta de stradă.

Dar nu numai prin această tendinţă democratizatoare a putut cinematograful să intre în gustul publicului. El mai are încă o însuşire cuceritoare. Şi când spun aceasta, mă gândesc la faptul, că la cinematograf se poate vorbi şi trăncăni orice şi oricum în bună voie, în timp ce la teatru publicul trebue neapărat să-şi impună anevoioasa obligaţie de a păstra tăcerea. Şi prin această înlesnire este, aşa dar cinematograful în măsură să nu-l turbure pe om şi *să nu-l* deranjeze nici în ceeace priveşte fireasca-i pornire de a tot vorbi.

Dar nu e numai atât.

Pe lângă atâtea mijloace de a nu se deranja, — cinematograful mai oferă şi ocrotitorul său întunerec, la adăpostul căruia publicul se poate în foarte multe privinţe comporta, întocmai ca în nepătrunsa intimitate a domiciliului său. Cu un cuvânt, la un cinematograf nu numai la îmbrăcăminte, nu numai la vorbă, nu numai la ţinută, dar la nimic omul nu trebuie să-şi impună vreo cât de neînsemnată constrângere. Ba încă mulţi, foarte mulţi, în timp ce filmele se deapănă, îşi permit să arunce printre dinţi coji de seminţe de dovleac, de floarea soarelui sau alune americane. Aceasta, bine înţeles pentru a se întări şi mai mult dovada, că noi ne tragem din poporul roman, care după spusele lui Horatius, rontăia în timpul reprezentaţiilor nuci şi boabe de năut prăjit.

Pe scurt dar: numai mulţumită cinematografului s'au rupt lanţurile, în care teatrul ţinea pe spectator încătuşat. Numai mulţumită cinematografului mântuitor, s'a ajuns să se dea măcar o neînsemnată satisfacţie protestării lui Jean Jacques Rousseau, care în al său *Contract Social* se plângea că: „Omul e născut liber, şi pretutindeni el se află în lanţuri".

* * *

Rămâne dar bine statornicit, că până şi evoluţia spectacolelor, impusă de gustul atotputernic al publicului, ne demonstrează că dreptate are Voltaire, când afirmă că: „Ori ce om se naşte cu o destul de violentă pornire pentru dominaţie, bogăţie şi plăceri, şi *cu mult gust pentru lene*".

Ca să fim drepţi însă, trebue să mărturisim, că nu numai pornirea în spre lene, ci şi anumite prefaceri sociale au contribuit, ca spectacolele teatrale să se tot democratizeze, — cerând publicului şi cât mai puţină abatere dela deprinderile vieţei de toate zilele, şi cât mai puţină încordare intelectuală. Să mă explic.

Astăzi nu numai un număr din clasa de sus participă la spectacole. Din ce în ce mai dornici de spectacole, se arată şi cei din rândurile de jos. Cum însă, aceştia din urmă, — şi în genere toţi astăzi, — se străduesc şi se frământă mult mai mult ca altă dată în înfrigurata şi istovitoarea luptă pentru existenţă, — este firesc, ca la spectacole publicul să dorească a i se cere cât mai puţină sforţare şi încordare intelectuală. Cu alte cuvinte, publicul, istovit fiind de încordarea de peste zi, vrea ca spectacolul să-i ofere un adevărat prilej de *destindere*. Aşa se explică, — pentru ce azi în spre satisfacerea gustului obştesc până şi pe scenele cele mai de seamă nu se mai dă mare importanţă valoarei literare a pieselor, — se pune în schimb cel mai mare preţ pe costume, pe jocul artiştilor, pe punerea în scenă şi... pe toaletele artistelor.

„Astăzi — spune criticul francez Martha — se întâmplă să ne distrăm îndelung cu piese, care nu au nici o legătură, şi uneori chiar nici un sens. Pentru a scuza literatura contimporană, trebuie să observăm că vina este a publicului, care vrea numai distracţii uşoare şi care crede că cele mai mari plăceri sunt cele care ne costă cât mai puţină osteneală.

„Pentru criticul, care studiază secolul al 17-lea, lucru prea de mirare nu e, că s'a născut un Corneille şi un Racine, căci în toate timpurile se poate naşte vreun geniu; este însă de mirare că ei au găsit un public capabil să guste şi să încurajeze nişte atât de aspre compuneri tragice. Cum a putut Corneille să-şi permită să ofere o intrigă atât de savant complicată, să cuprindă sentimentele în nişte raţionamente atât de greu de urmărit, într'un stil atât de plin, cu o conciziune, care din vers în vers cere o atât de puternică stăpânirei a gândirei? Cum a putut Racine, compunându-şi piesele şi distilându-şi gândurile, să spere că publicul va prinde din sbor sentimentele sale atât de delicate şi expresiunile sale atât de meditate? Trebuia ca ei să fi avut dreptul să se bizue pe o continuă atenţie pentru toate cuvintele lor, căci la aceşti doi poeţi, compoziţia, intriga, stilul, totul este atât de strâns, în cât cea mai mică distracţie a spectatorilor i-ar fi privat de orice plăcere. Şi totuşi, cine erau aceşti spectatori? Nişte prinţi, nişte curteni, adesea foarte evaporaţi, nişte doamne şi mai evaporate uneori. Dar această lume sclivisită, uşoară, nu era câtuşi de puţin uşuratică, atunci când era vorba de plăcerea sa. Această lume consimţea să-şi cumpere plăcerea printr'o atenţie încordată, să şi-o plătească cum trebue, nelăsând să se piarză nimic din ea".

* * *

Şi astăzi?

„Astăzi — continuă criticul francez — suntem departe de aceste gusturi, de acest curaj. Astăzi se produce un prea ciudat fenomen: Cu cât mai multă preciziune cerem în zilnica viaţă practică, — cu atât mai puţină preciziune cerem în artă. In viaţă, totul ne este regulat cu ora şi cu minutul. In comerţ, în industrie, în administraţie, în ştiinţă, — pretutindeni suntem noi atenţi, în afară de plăcerile noastre. In artă şi în literatură nu mai vrem să avem grija justeţei precise. Coloarea, mişcarea, vehemenţa, tot ce izbeşte vederea, tot ce nu cere nici o gândire, nici o incordare nu satisface".

Şi rezultatul?

Rezultatul este, că din moment ce teatrul se trudeşte să intre tot mai mult în voia şi în gustul marelui public, — mai nici un dramaturg nu se mai simte ispitit să se avânte în spre culmile atinse de Shakespeare, Corneille, Racine şi Molière.

Suntem oare în câştig?

Cine oare ar putea să răspundă afirmativ? Fapt însă şi mai întristător este că noul avânt al telefoniei fără fir se prepară, nu numai să stânjenească propăşirea aşezământului teatral, dar încă şi să coboare arta şi prestigiul artiştilor dramatici.

M. MIHAILEANU
Profesor, Piteşti.

Miscarea culturală

Ligeti Ernö: Eu am vrut binele..... (Versuri) Cluj. — 1924

Ligeti Ernö este o veche simpatie a mea. Il cunosc de pe vremea, când eram şi eu „dandy" şi preţuiam, ca oricare poet, mai mult degetul iubitei noastre, decât o mie de... bancnote. Era vreamea feerică a tinereţii, când versul se împărechea cu mersul unei limusine graţioase şi salutam cu frenezie şi cu *evohe Bacchus* solia dimineţii, în tavernele cafenelei. Flăcăii de-atunci s'au holtenit. Musteţile cari numai le-au mijit chemate de forţele pubertăţei, s'au făcut negre şi şerpuite de fire albe. Deatunci (anno 1911), s'au întâmplat şi altele: s'a năruit imperiul moscovit şi habsburgic, şi din servitori au ajuns stăpâni. Gravitatea noastră literară la Berlin, a apucat calea normală spre alvia strămoşească din Bucureşti... şi în loc de apa Gange-ului cu mii de crocodili, ne-am învăţat să spunem: Someş, Olt, Murăş şi Dâmboviţă. Şi aşa este bine. Suntem fraţâni cu *mixer*-ii bar-ului parisian, iubim şi azi Cordial Médoc-ul, Paquin-ul, Hôtelul Rambouillet... square-ul glacial al Londrei şi ştrengărescul sgomot al lui Napoli... dar ni se potriveşte totuş mai bine işlicul strămoşesc, pipa (ciubota), ceaiul de flori de busuioc şi Maznu-l Popei Irimie — atât de des amintit în poveştile noastre.

* * *

Ligeti Ernö este un unguresc Adrian Maniu. Să mă ierte şi unul şi celălalt, că-i trimet înaintea oglindei să se recunoască. Sunt amândoi poeţii zilei, sunt romanţioşi, sunt „tradiţionalişti" în măsura în care şi găina de orpington poate avea tragedia, ca să-şi ascundă ouăle în şopronul cutărui sat din Rucăr. Eleganţa pasiunei, verbul de oameni civilizaţi, cinismul liric, îi apropie de minune. Aş spune, că un Solomon literar, i-a tăiat în două părţi, dăruind fiecăruia o jumătate din sufletul, creierul, măduva şi gura celuilalt. Şi amândoi se apropie de cumpăna de aur: cei 35 de ani, cari îi impovoară, le-a imobilat lira, ca să nu mai ţipe a efebi flămânzi.

* * *

Volumul din urmă al lui Ligeti Ernö — cel mai european talent al literaturei maghiare din România — se numeşte „Eu am vrut binele". Este un admirabil clenodiu de tinereţe apusă, stanţe de abate cuvios şi madrigaluri de femee stinsă, împărechieri imposibile de bizar şi normal, o adevărată orgie de cuvinte catifelate, visiuni morbide, vedenii şi arătări de clair-voyance;

„Naufragiatule, pe care te-a aruncat la stân...
Valul plângător, spune valule, oare
Va reveni în urma mea nava
Ori este pierdut pentru totdeauna ţărmul?

. . . .

Valule, de vei întâlni om şi inimă
Să-i spui, că am vrut binele,
Am fost însă singur pe Ocean...

Aşa îşi începe confesiunea, admirabilul meu prieten Ligeti şi ne conduce prin labirintul unui roné ardelean, cu mii de sensaţii şi impresii; Omul, Martie, Tinereţe!... Imnul tău... Nu-ţi fie teamă... Vânt de primăvară... Şi cântă iubirea noastră... Satul... Imn către viitor... sunt versuri pe care le opresc în amintirea mea, ca pe preţioşi musafiri şi-i aşez în salonul inimei mele, pe cele mai scumpe covoare de argint, aur şi mătase...

Limba în care mi le-a spus, este a lui Attila, dar este şi a lui Petöfi şi a lui Ady... şi eu o înţeleg în sunetul celor din urmă... Ligeti nu este poet din sângele meu, şi totuş îl simt aproape de mine, foarte aproape... Căci ştiu, că vremea va aduce lanţul de flori, care ne va lega pe toţi de stâlpii unui Parnas primenit, unde nu vor avea ce căuta retorii, demagogii şi pareologii.

* * *

Indemn pe traducătorii noştri să tălmăcească în cuvinte româneşti versul acestui adevărat poet al nostru, care spune versul vremei cum îl spun meşterii mari. Inrudirea lui cu Adrian Maniu, este şi o mai preţioasă constatare a identităţii caracterelor literare moderne din România.

După volumul recent de versuri al lui Adrian Maniu, „Eu am vrut binele" al lui Ligeti soseşte ca o confirmare a celor spuse de mine, care cred şi azi fanatic în înfrăţirea popoarelor şi a culturilor. Un zâmbet şi o lacrimă este distanţa între Ligeti şi Adrian Maniu.

EMIL ISAC

* * *

Rondelurile portului

de Mircea Gheorghiu

Rondelul cheiului sub soare

Peste cheiul plin de soare
Grânele de aur par;
Duc hamalii din hambar
Sacii albi în vase, care

Par un negru furnicar:
Forţa este în mişcare;
Peste cheiul plin de soare
Grânele de aur par.

Au sosit greoaie care
Cu saci grei; de bronz îţi par
Umerii ce-i duc arar
Indoiţi, către vapoare —
Peste cheiul plin de soare...

Rondel colorat

Valuri verzi, decor pustiu
Cu o zare cenuşie;
Seara cade aurie
Peste portul sineliu.

Stau, cu prora ruginie,
Vase lângă cheiu, târziu;
Valuri verzi, decor pustiu
Cu o zare cenuşie.

Dintr'un nor trandafiriu
Strâmb şi tremurând învie
Lin, pe bolta fumurie
Discul lunii sângeriu...
Valuri verzi, decor pustiu...

Rondelul vapoarelor

Vapoarele care pornesc
Din port, în seara asta 'n larg
Lin clatină, pe 'nalt catarg,
Vii faruri care licăresc.

Cu prorele lor roşii sparg
Visări de ape, ce plutesc,
Vapoarele care pornesc
Din port, în seara asta 'n larg...

Gândirile ce nu sfârşesc
Să-mi risipească visu'n larg
Cu far de doruri pe catarg —
In seară le asemuesc
Vapoarelor care pornesc.

Rondelul portului sub lună

Peste port visează luna
Şi cu gândul meu pribeag;
Zările-alburii m'atrag
Azi, ca neîntotdeauna.

Stau catargele şirag,
Dor de ducă 'ntinde struna;
Peste port visează luna
Şi cu gândul meu pribeag.

Cântă valuri verzi într'una
Un cânt limpede şi drag...
Pală ca un chip de mag
Ce-a învins în el furtuna,
Peste port visează luna.

Brăila, 1924.

* * *

NOAPTE

Apa susură ca un cor îndepărtat, arar.
Cleştele razelor de lună coastele i le smulge.
Noaptea ce s'a lăsat e un şiştar
In care văzduhul, laptele seninului lunii îl mulge.

O fată s'a oprit la poarta argatului.
Lătratul unui câine pune pecetie roşie pe coala liniştei şi piere.
Crucea pe care stă Christ răstignit la marginaa satului
Pare un pustnic ce predică lumei tăcere.

Luna, pâine galbenă scoasă din cuptorul ceruluis de sus
Satură ţări întregi cu câte-o felie
Aşa precum odinioară Isus
A săturat miile de flămânzi cu cinci pâini în pustie.

Şi'ntreg văzduhul este un pom tânăr înverzit,
In care stelele atârnă grele, ca nişte fructe coapte.
Şi tăcerea este un cuib liniştit
In care dorm sub aripa ocrotitoare a somnului, orişice şoapte.

Ioan Ciorănescu

MAINE DE BIRAN

cu ocazia centenarului morţii sale

După un respectabil număr de literaţi, cărora Franţa s'a simţit datoare să le închine, în timpul din urmă, amintirea ei întreagă, anul 1924 cere din partea acesteia să-şi aducă aminte de filosoful Maine de Biran, acel care, la începutul veacului trecut, a pus bazele filosofiei moderne şi pe ideile căruia s'a ridicat noua filozofie realistă a marelui Henri Bergson. Nu ştiu dacă Franţa va şti să aducă un prinos deosebit memoriei lui Maine de Biran; aşteptăm însă ca în toamna aceasta, revistele de specialitate să-şi facă datoria. Căci ce poate fi mai frumos, decât să aduci aminte fiilor de vitejiile părinţilor?

François Pierre Gonthier, — Maine de Biran — s'a născut în orăşelul Bergerac, la 1766 şi a murit în 1824. Din copilărie arăta o mare sensibilitate şi trăia sub direcţia înrâurire a impresiunilor exterioare, observând, de timpuriu, marea influenţă pe care corpul o exercită asupra spiritului. Ca semn al unei desăvârşite cunoaşteri de sine au rămas cuvintele în care Maine de Biran şi-a anunţat întreaga esenţă a doctrinei sale filosofice: „Nici un om n'a fost atât de bine organizat, ca mine, pentru a recunoaşte subordonarea stărilor morale la anumite stări fizice". Incă de tânăr, avea numai 18 ani, a intrat în armată unde a stat până la isbucnirea revoluţiei (1789) care avea să pună capăt tuturor nebuniilor regeşti. Se retrage la domeniul lui din Grateloup, la o oarecare distanţă de Bergerac, ocupându-se de chestiunile politice, dar, mai ales cu răbdătoarele observaţii psihologice şi cu studiul naturii. Amintirile contimporanilor săi nu-l arată ca pe un om politic distins; Maine de Biran n'avea deosebit talent oratoric, dar, regalist convins, judecata lui răsăria totdeauna sigură. Ceeace i-a ridicat însă personalitatea a fost numai activitatea lui ştiinţifică.

Inainte ca Maine de Biran să-şi desvolte teoriile sale, se iveau — rari nantes — la orizontul atmosferii filozofice, doar câţiva cartesieni şi discipoli ai lui Jean-Jacques Rouseau. Dealtfel senzualiştii dominau, alături de cartesieni şi Malebranche, apărând cauza raţiunii contra simţurilor. Fără vreo vigoare particulară rousseau-iştii protestau vehement în favoarea raţionalismului. Cu *„Rapports de Physique et du moral de l'homme"*, lucrare în care se găseşte cercetată analitic întreaga teorie filosofică a lui Descartes, Malebranche sau Leibnitz şi enciclopediştilor, Maine de Biran rupe cu tradiţia învechită şi dă filosofiei sale un suflu nou. Mişcarea sensualistă capitulă. El însuşi debută sub auspiciile şcoalei lui Condillac, dar analizelor iluzorii ale înaintaşilor săi: Locke, Bacon sau Condillac, el opune teoria nouă a reintegrării elementului activ. *Eul*, după metoda biraniană, nu se mai prezintă ca obiect, ci ca subiect, ca subiectul tuturor cunoştinţelor.

O aprofundare a problemei ne duce la caracterizarea ie maestru a lui Ernesti Naville: „Omul nu există ca forţă intelectuală decât cu condiţie de a avea o conştiinţă de propria sa viaţă, de *eul* lui. Cum să putem ajunge la cunoaşterea eului? Nici prin observaţie psihologică — cum pretind materialiştii — nici prin concepţiile abstracte — cum încearcă idealiştii — ci cu ajutorul simţului lăuntric. Sub ce condiţiuni *eul* se manifestă mai întâi ca simţ lăuntric. Sub forma voinţei, a sforţării. Sforţarea este faptul primitiv al simţului lăuntric. Sforţarea, forţa individuală, are ca o corelaţie necesară rezistenţa organică; în aceasta se reazimă cei doi termeni ai fiinţei umane: de o parte, voinţa se manifestă sieşi, eul este deci cauză liberă şi forţă, pe de altă parte, viaţă animală, viaţa poftelor şi a efecţiunilor. Prin natura sa omul apare dublat. Cele două elemente cari îl compun sunt strâns unite în menţinerea modurilor reale ale existenţei noastre, şi lucrează, fără încetare, unul asupra altuia. Nu sunt mai puţin adevărat eterogene. Tot ceea ce, în noi, este variabil şi relativ, tot ceeace suferă influenţa excitaţiunilor din afară, aparţine afecţiei; tot ceeace este absolut, permanent, tot ceeace durează independent de circumstanţele actuale, atât timp cât fiinţa trăieşte, atârnă de sforţare. Tot ceeace este liber constitue moralul, tot ceeace este necesar, fizicul. Pentru a explica natura omenească, trebue să urmăm cele două elemente în treptele succesive ale combinărilor lor. Putem stabili astfel patru sisteme sau patru moduri reale ale existenţei noastre. Sistemul afectiv, este viaţa simplă, viaţa universală. Sunt plăceri şi dureri, mişcări instinctive de reacţiune, intuiţiuni organice a culorilor şi sunetelor, atrageri şi respingeri, agregaţiuni fortuite de fantome şi imagini, după cum întâlnim la animal, la omul adormit sau căzut în delir; dar nici o voinţă, nici o conştiinţă, nici o idee. In momentul când forţa conştientă observă mişcările instinctive, *eul* răsare din sânul vieţii primitive şi devine spectatorul aparenţelor sale. Acesta este caracterul sistemului reflexiv, care nu este altceva decât conştiinţa clară a faptului primitiv".

Mai puţin nou, dar totuşi interesant în *L'influence des signes*, Maine de Biran vine cu o sumă de bogate observaţiuni. In *L'Influence de l'habitude* omul, spune el, este activ în actul de cunoaştere, şi percepţiune, dar este pasiv în cele mai pure senzaţiuni.

O parte din activitatea filosofică a lui Maine de Biran, aceea anunţată în 1813 prin *Rapports des sciences naturelles avec la psichologie*, o numim filosofia religiei. El admite existenţa unei facultăţi a absolutului, recunoscându-i drepturile şi locul în amestecul manifestărilor spiritului omenesc. Dar, urcându-se până la Dumnezeu, el nu se opreşte la ceeace numim religie naturală şi trece în domeniul propriu al ideologiei şi credinţei creştine. Incepând prin a fi un filosof materialist Maine de Biran se urcă spre stoicism, sfârşindu-şi activitatea prin cercetarea filozofiei creştinismului.

Doctrina lui se poate concepe ca o filosofie a personalităţii.

GEORGE BAICULESCU

CITIŢI
Cuvântul Liber
viguroasă revistă politică şi culturală scrisă de cei mai apreciaţi publicişti :: independenţi ::
Exemplarul 5 Lei

Intre Neam şi Umanitate

de **PANAIT ISTRATI**

Comitetul executiv jubiliar al soc. acad. „România Jună", mă pofteşte, prin pana preşedintelui său, domnul Octavian Moşescu, să colaborez la „un *almanach*" destinat *„strângerei unui fond necesar ridicărei unui monument, marelui nostru poet"* (Eminescu).

In faţa acestei noaşteptate invitaţii, m'am întrebat: *e vorba de-o greşită interpretare a sentimentelor mele, ori de-un semn al vremii?* Căci cum e cu putinţă că o instituţie curat naţională ca „România Jună", — *„întemeiată de Mihail Eminescu"*, care a zis: *„Cine o'ndrăgi străinii, să-i mănânce inima câinii"* — să se adreseze, pentru a-i cere colaborarea omului *internaţional* care a scris acum două luni: *„Mă interesează, nu ceeace poartă un drapel, ci numai ce e umanitar....?"*

Totuşi, nu e vorba de nici o greşeală. Domnul Moşescu îmi spune: *„...citindu-vă cărţile, vă cunosc sufletul"*. Şi-mi cere ceva din care *„să se desprindă gândul prietenului lui Eminescu"*.

„Prietenului lui Eminescu?!" Da, răspunde d-sa, — *„căci dacă trăiaţi în aceiaşi vreme, eraţi simbolul adevăratei prietenii"*. Deci, *„tineretul intelectual român vă revendică"*, fiind, *„poate, cel mai chemat să scrie la această carte comemorativă"*.

Dacă nici aci nu e vorba de un semn al timpului nostru, atunci unde să-l căutăm cu mai mult temeiu? Şi ce răsplată mai înălţătoare poate aştepta un tardiv debutant al literelor, ca mine, de cât această repede înţelegere a sentimentelor sale?...

Tineretul intelectual român, apasă pe conştiinţa mea, cu aceiaşi greutate cu care o face *clasa muncitoare*, căreia îi aparţin, *(nu,* prin mentalitate, ci prin obârşie), — şi poate că nicăeri, mai bine de cât în lumina acestei comemorări, n'aş fi avut prilejul să mă exprim asupra unor idei cari formează astăzi centrul de gravitaţie al progresului omenesc. Căci presupun că în vederea acestui progres, se agită, atât tinerimea intelectuală, cât şi clasa muncitoare, — altfel eu n'am nici un rost să fiu chemat acolo unde nu e vorba de cât de strimte şi neputincioase manifestaţiuni, la cari n'am luat niciodată parte.

Şi cu această presupunere, abordăm de-a dreptul marea personalitate a maestrului comemorat azi, — el însuşi muncit, pe lângă creaţia artistică, şi de problema idealurilor umane, — maestru al limbei, cugetător de uriaşă anvergură şi dominator secular de suflete.

Inainte, însă, de-a trece mai departe, să-mi fie îngăduită următoarea întrebare: *e vorba de proslăvirea unui idol infailibil,* sau de un moment istoric când tot omul sincer poate să se rostească asupra activităţei şi gesturilor unui premergător? In cazul dintâiu, mă dau la o parte şi las să-şi urmeze calea alaiul papal cu cădelniţa în frunte. Iar dacă „România Jună" nu s'a înşelat, cerându-mi colaborarea, şi deci nici eu nu mă 'nşel când cred că mi-e îngăduit să vorbesc deschis, atunci iată ce-am de spus.

Istoria, de la începutul lumii şi până în zilele noastre, ne învaţă că pentru ochii, chiar şi cei mai pătrunzători, viitorul a fost întotdeauna învăluit de un nor de pâclă deasă, care nu s'a risipit de cât pe măsură ce omenirea a păşit înainte. Numai popii susţin şi astăzi că Dumnezeu a făcut soarele, luna şi stelele, pentru binele şi desfătarea puricimei pământeşti. Ştiinţa, însă, dovedeşte ce mare — doborîtor de glorii a fost progresul obştesc, — şi în sprijinul acestei afirmaţii, ce dovadă mai aprigă de cât noua concepţie de Univers a lui Einstein, concepţie adoptată în chip universal şi care, cu o lovitură de picior, trimete la fer vechiu o întreagă piramidă de credinţe eronate?

O astfel de credinţă eronată a fost şi *idealul de mai bine,* a bunului Eminescu.

Nepieritor în formă de exprimare; neajuns de nici-un român în universalitatea gândirii şi neîntrecut în bogăţia simţirilor, Mihail Eminescu s'a condamnat pe sine însuşi, şi-a mărginit propria sa operă la o meschină notorietate naţională când, *ca ideal de progres uman, s'a mulţumit să dorească doar binele ţărei sale.*

Nu e, nici în intenţia, nici în putinţa unui om simplu ca mine, să micşoreze pe un creator de lumi, dar se naşte întrebarea: numai *„de la Nistru pân' la Tisa"* se 'ntindea pământul pe vremea nemuritorului cântăreţ al „falnicei Veneţii" şi al „piramidelor învechite?"... Şi numai poporul român, credea el, că e demn să cunoască universalele-i gândiri şi simţiri? Sau poate i-ar fi plăcut să se vadă admirat şi de popoarele apusene, dar îi era tot una, dacă aceste naţii trăesc libere ori în robie? Şi în faţa unei astfel de concepţii despre binele omenesc, cam ce credeţi d-voastră, tinerimea studioasă, care vă duceţi să vă adăpaţi de lumină la Paris, la Berlin, la Londra, în America, în Indii, prin toate acele ţări „streine" unde eu am măturat pânze de paianjini şi mi-am lăsat sănătatea, spoind case locuite de ofticoşi?...

Nu credeţi d-voastră c'ar fi frumos şi demn, — atât pentru a cinsti pe maestru, cât şi pentru a vă ridica la înălţimea acestui secol, — ca, desvălind statuia aceluia despre care îmi scrieţi că *„n'are un monument în ţara unde toţi politicianii sunt eternizaţi în bronz"*, să-i spuneţi, în auzul lumei întregi: — *„Maestre, mare ţi-a fost arta, dar strimt idealul!... Prosternându-ne în faţa poetului, noi ne declarăm fraţi cu tot ce e suferinţă pe pământ, „îndrăgim" tot ce e gândire generoasă şi respingem ca nedemne de noi, mila târguită şi binele închis între frontiere..."*

* * *

Dar fost-a Eminescu folositor, chiar şi *numai* neamului său, dorind binele închis între frontiere şi târguindu-şi mila?... Ajuns-a el la vre-un rezultat practic, preamărindu-şi naţiunea şi hulind tot ce nu e român? Ori poate că tocmai dimpotrivă, exploatând simţimântul naţional deslănţuit cu atâta furie de dânsul, au putut şi mai bine să-şi rotunjească domeniile, să 'ngenuncheze poporul şi să devină *„marii români"* de azi, toţi *„bulgăroii cu ceafa groasă"*, toţi *grecoteii cu nas subţire...?"*

Sărmane Mihail Eminescu!... Minte străfulgerată de geniale gândiri, cât ţi-a fost de greu să pricepi pe uriaşii descoperitori şi propovăduitori ai ideei de *dezrobire internaţională* din apusul Europei, cu cari ai fost doar conteporan!... Şi cât de crud trebue să fi gemut când, sclav al propriului tău geniu, te-ai văzut silit să te contrazici scriind pe *Impărat şi Proletar.*

Ne vom aduce pururea aminte că revolta, sfânta revoltă, a clocotit ca un tunet în nobilul tău piept, — şi-ţi va fi iertat de către viitorime, că în aspiraţiile tale de progres uman, n'ai ştiut să te ridici deasupra graniţelor, ba chiar ai făurit arme otrăvite de cari s'au servit toţi demagogii naţionali, ca să se pricopsească.

Idealurile naţionale de pace şi bună stare, contrariu aspiraţiilor primitive clădite pe frontiere şi pe baionete, nu mai pot fi concepute în secolul nostru, nici realizate, de cât acceptând ideia înfrăţirei universale după doborîrea exploatărei nemiloase a capitalismului, el insuşi universal.

Pentru a pricepe acest adevăr, nu e de loc nevoe să fii bolşevic, nici să lupţi cu armele disperate, *justificat* disperate, ale bolşevicilor, şi deci cu atât mai puţin să accepţi doctrina care vrea să dea *toată puterea* stăpânirei, clasei lucrătoare, muncitorului manual. Lucrătorul e departe de a fi apt a conduce lumea, dar ce vină are el, dacă intelectualul apt, tecnicianul luminat, nu vor să se ralieze la cauza dreptăţei? Nu numai că n'are nici-o vină, dar chiar îşi face o datorie istorică, punând mâna pe topor şi izbind ca orbul, căci dacă cel ajuns la bună stare, poate să aştepte *evoluţia,* fumându-şi luleaua, el, muncitorul, e nevoit să recurgă la *revoluţie,* din prea mare suferinţă.

Dau aci un exemplu care, deşi e de un alt gen, nu e mai puţin tipic de ce se petrece într'o tabără şi în cealaltă.

Masevaux, — comună industrială de patru mii de locuitori şi devenită istorică prin faptul că într'o fostă mănăstire de „înalte doamne" de-aci, şi-a făcut educaţia Ecaterina II-a a Rusiei, — Masevaux, a fost unul din teatrele războiului. La un pas de noi, se află faimosul, de tristă amintire, Hartmannsweilerkopf, punct strategic care a costat zeci de mii de vieţi din ambele tabere, fără ca vre-una să ajungă să-l stăpânească în întregime. Cum nevasta mea e alsaciană, mă poartă uneori de la un capăt la celălalt al ţinutului potasei patriotice, şi ce remarc? Recunosc cu ochii, adevărul de necrezut, dar aşa de des afirmat, de unele articole de jurnal, că pe când toată prostimea se bătea în chip patriotic, micele state-majoare de sector se cruţau în mod frăţesc şi internaţional, zicându-şi ca celebra mamă dela Salonic, citată de *Journal de Genève: „Să dea Dumnezeu să ţie războiul şi să se întoarcă fiu-meu sănătos de pe front!..."* (Biata mamă, făcea afaceri bune, se vede treaba, de la izbucnirea măcelului, aduna părăluţe, şi nu cerea de cât atâta lucru de la bunul Dumnezeu!)

Ca şi ea, la Masevaux, — stat-major francez — şi la Mulhouse, — stat-major german, — *„ofiţerii,* îmi spune nevasta, *banchetau, champania curgea în valuri, iar femeile celor plecaţi, se culcau cu cei veniţi"*. De jur-împrejurul acestor două comune *rămase intacte,* auziţi? INTACTE, toată regiunea, — case isolate, cătune, păduri vaste, — *e rasă de pe faţa pământului!*

„Hazard", îmi veţi spune. Hazard? Ei bine, aflaţi că toţi locuitorii satelor bombardate, cu cari am vorbit, *veneau să se stabilească în aceste comune* protejate de.... hazard, — *„fiindcă,* spun ei, cu calmul firesc al ţăranului, *unde se afla un stat-major, nu cădeau bombe!"*

Dumnezeu ştie de ce!... Şi cum popii săi sunt iniţiaţi în tainele Domnului, au şi urlat că graţie Fecioarei din Capela de la Hupach, Masevaux a fost cruţat. Aşa că, vedem azi, pe drumul ce duce la Capelă, zeci de crucificşi indicatori de cale, — Crişti turnaţi în uzina popească şi strâmbându-se la trecător, într'o atitudine care e o insultă adusă marei suferinţi a unui om de bine; — iar gloatele stupide, cari ştiu bine *de ce* Masevaux a fost cruţat, cari nu vor să se întrebe întru cât e mai demn de laudă în ochii Domnului, un oraş unde statul major bea champanie şi umple burţile femeilor, de cât acela unde bărbaţii legitimi ai acestor femei, se bat în gropi pline de apă, — aceste gloate, aceste vite, această lepră umană se prăvale acum în cohorte nesfârşite spre Fecioara miraculoasă, îi duce slavă, prinos de recunoştinţă al prostiei eterne şi aur curat pentru Papa de la Roma şi pentru reprezentanţii săi de aci, — pe când, într'o săliţă de pe strada de alături, un om palid şi lihnit, spune de la tribună adevăruri absolute, unui auditor compus din... zece persoane. Atât. Restul comunei e în procesiune, ori la cârciumă, spre fericirea statelor majoare şi a uzinelor Schneider-Creusot şi Krupp.

* * *

Nu vede puzderia umană aceste adevăruri!... Şi fiindcă nu le vede, îi doresc să vie, nu bolşevicii omenoşi ai Rusiei, ci Hotentoţii sălbatici şi cruzi, cari să-i vâre cu băţul prin şezut, ceeace ochii ei orbi, nu pot să perceapă. Căci pentru egoismul macabru al jivinei vorbitoare, e deajuns un petec de pământ ori un locşor într'o uzină, aruncate ca un blid de linte fiarei-maimuţă, pentru ca după asta să lase mână liberă gâzilor s'o despoaie de piele, la adăpostul votului de universală prostie, sau s'o ducă la sângerare în mod periodic sub trăsnetul cotropitor al stărei de asediu, al dictaturei şi al tobelor.

Dar dacă ar despoia-o numai pe ea!... Dar dacă i-ar vărsa numai sângele ei noroios!.... Iată când eu mi-aş fuma pipa liniştit!... Când mă uit însă la catastiful în care am notat, în fuga cronicei, câte suflete nobile, câte inimi generoase, câte minţi strălucite au fost prăbuşite în prăpastie, târîte de vijelia acestor nisipuri, mă întreb: merită oare vieţile a o sută de mii de boi, sacrificiul unei singure privighetori?... Şi când, de la fereastra mea, mă uit la ce se petrece în marea sală de danţ şi scrimă de peste drum, unde, boii şi vacile înjugate la uzină, ţopăe, săr, se dau de-a berbeleacu, bat în darabane, şi suflă în trompete până le ies ochii şi până înebuneşte lumea, — îmi zic: ce învăţământ au tras lighioanele astea după potopul care le-a pustiit ţara? Şi ce-ar fi pierdut omenirea dacă toţi aceşti cimpazoi ar fi crăpat în prăpădul de ieri, sau ce-ar pierde dacă ar pieri în cel de mâine, pe care, — după declaraţia călăului Foch, la ieşirea de la conferinţa de la Londra, — *îl vom avea în mai puţin de cinci ani?...*

Şi va fi frumos şi plin de făgăduinţi acest viitor pârjol, dacă ar trebui să credem o gazetă care ne anunţă că de la vre-o patruzeci de gaze ucigătoare, cunoscute în 1914, s'au descoperit până azi nu mai puţin de *o mie!*

Demn progres pentru bestia humană!...

Ce-i de făcut?

Pentru ca să nu sombreze în neant, pentru ca să-şi menţie speranţa în viitor şi seninătatea cugetului faţă cu înfricoşatul aspect al *lumei noi,* un Romain Rolland şi un Rabindranath Tagore, s'au retras, ca să zic aşa, în pustiu, căci atât la unul, cât şi la celălalt, nu poţi ajunge să le vezi ochii de cât prin cine ştie ce minune. Când Tagore a trecut prin Paris, nici marele desinator Frans Masereel, care trebuia să-i facă chipul pe propriu-i volum de poeme, n'a putut să-l vadă; aşa că a desinat după un portret gravura ce se vede în fruntea operei „Cygne". Iar când, — după ce i-am fost timp de zece ani de zile oaspe alintat în toamna lui 1922, — l-am întrebat, un an mai târziu, dacă pot să-l văd pentru anume deslusiri, bunul Romain Rolland mi-a răspuns: — „Prietenii trebue să-şi vorbească deschis! Ei bine, nu, să nu vii. Nu vreau să văd pe oameni de cât din vreme 'n vreme şi numai când îmi place. Şi în privinţa asta, ceeace se poate lua drept mizantropia mea, nu suferă nici o excepţie. Am avut destul amar ca să ies din societatea oamenilor pentru ca să am dreptul de-a trăi retras; şi dacă Elveţia e prea aproape de lume, apoi voi şti să mă duc mai departe...."

(Am numit această scrisoare: „cele *douăsprezece bice de foc ale unui om bun".)*

Iată unde au fost împinse de oameni, două inimi nobile. Totuşi, „nemuritori şi reci" în senina lor retragere, trecând drept nişte acriţi ai vieţei pentru toţi cei ce nu-i cunosc, ei sunt în realitate doi titani ai luptelor de dezrobire universală, — mai ales Rolland, a cărui corespondenţă va întrece-o pe aceia a lui Voltaire, atât prin volum, cât şi prin calitate. Deşi, ambii, patrioţi, sinceri şi iubitori ai neamului lor, Francezul Rolland şi Bengalezul Tagore, au înţeles că *numai după doborîrea capitalismului criminal şi triumful ideei de internaţionalism,* noroadele obijduite vor ajunge să trăiască în pace, să-şi cultive limba şi să-şi crească odorurile.

E adevărat că ei nu se coboară în popor ca să lupte, se ţin „deasupra învălmăşelei", şi fac foarte bine că nu-şi sparg capul cu nebunii.

Cine ar fi cerut, însă, lui Eminescu, să devină un ciomăgaş de stradă, aşa cum au devenit *„secăturile entuziaste"* ale domnului Nicolae Iorga, urlând pe struna:

Şi cum vin cu drum de fier.

Eminescu, egal în putere creatoare unui Rolland şi unui Tagore, şi-a băgat piciorul în căpcana naţionalismului şovinist, neputincios şi sforăitor, l-a slujit cu sinceritate în schimbul unei coaje de mămăligă, şi pe când prietenii lui ajungeau miniştri, el ajungea la balamuc. Cred că pentru cel ce nu vrea să fie orb, adevărul acesta sare 'n ochi.

Şi dacă e aşa, ce trebue să facă tineretul intelectual care sărbătoreşte acum pe Eminescu? Să urmeze pe maestru până şi în greşelile sale, ori să-l preamărească complectându-l?...

E clar ca lumina zilei, că la orizontul speranţelor noastre de mântuire, doi mari duşmani se ridică deopotrivă de ameninţători: *capitalismul şovin,* creator de războaie şi mizerie, — şi *ignoranţa neagră a unei pături muncitoreşti* refractare luminei. *)

Aceşti doi duşmani ai libertăţei şi ai bunului obştesc, se află *în interiorul* fiecărei ţări, şi împotriva lor trebue pornită o cruciadă nimicitoare uzând de toate armele. *Capitalismul ucigaş şi ignoranţa răuvoitoare,* sunt două stânci mobile cari, la fiecare mişcare a lor, strivesc floarea umanităţei. Ele trebuesc dinamitate!...

Cine să le dinamiteze? Cine altul de cât *tineretul intelectual internaţional?* Şi în această denumire eu înglobez toate sufletele de elită cari s'au pătruns de acest adevăr. *Lucrători manuali, ori lucrători cu condeiul, din moment ce-au ajuns să priceapă rostul vremei lor, ei devin în chip simultan cugetători ai aceleiaşi cauze, pioneri ai aceleiaşi misiuni istorice.*

Asta-i toată selecţiunea, toată diferenţiarea ce trebue făcută ca să ne recunoaştem.

De ce să atribuim proletariatului singur, misiunea istorică de-a introna dreptatea pe pământ? A înţeles-o oare el mai repede de cât proletarul intelectual? Şi dacă acesta din urmă se burghezeşte cu uşurinţă, nu este pe larg recompensat de trădările zilnice ce se produc în rândurile clasei muncitoare parvenite? Şi nu vedem noi câţi oameni cu situaţii strălucite, devin apostoli ai unei cauze care nu e a lor de cât prin generozitate? Atunci de ce atâta tapaj că *lucrătorul* va conduce mâine omenirea? Omenirea va fi condusă cu dreptate, în viitor, de oameni inteligenţi şi generoşi, oricare le-ar fi obârşia, aşa cum vedem că se produc lucrurile în Rusia de azi, de a cărei concepţie nu mă desparte de cât ideia de-a atribui lucrătorului, moralmente, mai mult de cât i se cuvine.

Nu condiţia economică a unui om trebue să ne călăuzească în selecţionarea valorilor umane, ci gradul lui de superioritate idealistă.

* * *

Artişti, muncitori cu mintea, ori muncitori cu palmele, fraţi conduşi de acelaş dor de dreptate, să ne dăm seama cât mai grabnic că hoarde barbare de sus şi de jos se înverşunează să ducă la pieire tot ce e nobil şi superior în viaţă. Cei de sus, din interes egoist, cei de jos, din prostie odioasă, ei sunt inamici juraţi ai omului de gândire şi simţire: *aceştia au ucis pe Eminescu; ei l'au lăsat să piară!*

Tineretul intelectual român, îmbrăţişând orbeşte ideia de naţionalism retrograd a maestrului, nu va face nimic alt decât jocul forţelor reacţionare de distrugere, ducând astfel la pieire alţi Emineşti, născuţi, ori cari se vor naşte din sânul vigurosului popor român, — şi prin popor român înţeleg pe toţi locuitorii acestei ţări, aşa cum înţelege omul civilizat, aşa cum veţi auzi şoptindu-se prin saloanele Comediei Franceze, într'un antract: — *„De Max şi Marioara Ventura sunt* români.

Să aruncăm la fier vechiu drapelurile grele de sânge închegat şi să ridicăm, deasupra Umanităţei, un singur stindard, pe care să se afle scris un singur cuvânt: *„Dreptate".*

Dacă în felul acesta mă revendicaţi şi-mi faceţi cinstea să mă consideraţi prieten al lui Eminescu, sunt gata să vă închin toate puerile mele, slabe de alfel.

Dacă nu, prefer să rămân singur.

PANAIT ISTRATI

Masevaux-Alsacia
Septembrie 1924.

*) Pentru că-mi vine cu à propos, să-mi dea voie eminentul meu amic Sanielevici să-l întreb: pe care *Lumpenproletariat* crede el că-l disprţuiesc? Eu nu cunosc decât unul singur, „plebe amorfă" şi arhi-amorfă: acela care câştigă bine, joacă la curse, se bate pe tramvae ca să ajungă repede la un *maci* de box, (la sate, ţine poalele popei în procesiuni sau bea), citeşte *Petit Parisien* şi cere, în Franţa dezarmarea... Germaniei. Ei bine, nu acest *Lumpenproletariat* „umple rândurile partidului comunist".

Cântecelor mele

De unde veniţi cântece de-alt'dată
Şi ce cătaţi la poarta casei mele,
Când poarta casei mi-este 'ndoliată
Şi florile zac moarte la zăbrele?

Uitarea 'n pânză de păianjen deasă
A zăbrănit odae cu odae,
Nu-i nimeni ca să vă primească 'n casă
Si cântul vostru 'i cânt de cucuvae.

Duceţi-vă streine călătoare,
Zadarnic v'aţi oprit la porţi închise,
Plecaţi, plecaţi — cântarea voastră doare
Şi sunt sărac de lacrămi şi de vise.

V'am îngropat în sufletu-mi odată
— O, năluciri din clipele senine,
De unde veniţi cântece de-alt'dată
Când v'am ucis de mult — odată'n mine.

Const. Argeşan

Recitind „Les mauvais maîtres"

Jean Carrère despre George Sand

Sub titlul „Les mauvais maîtres", Jean Carrère a adunat într'un singur volum studiile critice scrise în „Revue hebdomadaire", între anii 1902-1904. Surprins că printre aceşti „mauvais maîtres" figurează chiar Rousseau. Chateaubriand, Balzac, George Sand, Zola... mă întreb: „Ce a înţeles autorul prin „mauvais maîtres".

Iată ce spune în această privinţă în „Avant-propos" însuşi Jean Carrère:

„Ce que nous entendons par „mauvais maître", c'est celui qui, ayant reçu en don le pouvoir de séduire les hommes par les grâces ou les richesses de son imagination, par l'art d'assembler entre elles des phrases harmonieuses et captivantes, au lieu de se développer lui-même vers l'héroisme et par conséquent d'y attirer les âmes sur lesquelles il exerce une direction, s'abandonne au contraire dans ses écrits à toutes les faiblesses de la passion et à toutes les séductions de la vie facile, se laisse entraîner vers l'exaltation des bas plaisirs et des grossières convoitises, et devient, par cela même, pour ceux qu'il a charmés, un propagateur de faiblesse, d'égoisme, de lâcheté ou de cupidité. Le bon maître est celui qui nous emporte vers un ideal de force et de lumière; le mauvais est celui qui nous berce dans le trouble de l'esprit et dans les frissons des sens". („Inţelegem prin magistru rău pe acela care — având puterea de a seduce pe oameni prin graţia şi bogăţia imaginaţiei, prin arta de a pune strâns alături fraze armonioase şi captivante, — în loc de a se desvolta spre eroism şi deci să atragă cu el sufletele cărora le imprimă o direcţie, din contra se lasă prin scris în voia slăbiciunilor pasiunei şi tuturor seducţiunilor unei vieţi uşuratece se lasă târât spre exaltarea plăcerilor josnice şi poftelor murdare — şi devine, prin aceasta, pentru cei ce i-a fermecat, un propagator de slăbiciuni, de egoism, de laşităţi or de cupidităţi. Maestrul bun, e cel ce ne ridică spre un ideal de forţă şi lumină; cel rău e care ne afundă în turburarea spiritului şi aţâţările simţurilor".)

Prin urmare maeştrii „buni" (!) sunt aceia, cari în lucrările lor artistice, realizează, în mod permanent, „dragostea de viaţă", „triumful voinţii asupra pasiunii", „eroismul"... Chiar, admiţând această teorie, formulată pentru prima oară atât de vehement de Jean Carrère, nu vom putea trece cu vedere aberaţiunea autorului, în ceeace priveşte judecarea unora dintre fruntaşii condeiului din secolul XIX al literaturii franceze. Astfel e cazul lui George Sand (în realitate se numia Lucile Aurore Dupin şi a împrumutat acest pseudonim dela Jules Sandeau, cu care a scris primul roman „Rose et Blanche"), ale cărui romane vorbesc sufletului şi imaginaţiunii, în proporţii apropiate.

Im primul rând să căutăm a stabili motivul, mai mult sau mai puţin întemeiat (vom vedea aceasta), care a îndemnat pe Jean Carrère să concretizeze în G. Sandu un „mauvais maître".

Intr'adevăr, pornind dela ideea că spiritul femenin a pătruns din vremuri îndepărtate pe tărâmul anevoios al literaturii, Jean Carrère conchide în mod definitiv, că lectura lui George Sand este nesănătoasă şi tumultoasă, căci are scopul de a diviniza „iubirea".

Stau şi mă gândesc! Oare această părere este accesibilă şi nu pretinde în mod imperios, o reacţiune palpabilă?

Citind „Lelia", „Indiana", „Mademoiselle la Ruintinie", „Lettres d'un voyageur",—pretutindeni, după afirmaţia lui Jean Carrère, vom regăsi exaltarea iubirii şi, de ce nu?

Căci, după părerea unanimă a criticilor, ideea sau obiectul concretizat într'o plăzmuire poetică trebue să fie totdeauna un simţimânt sau o pasiune şi nicidecum o cugetare exclusiv intelectuală sau ştiinţifică.

De aceea George Sand, chiar având pururea înaintea sa „divizionarea iubirii", nu făptueşte o eroare poetică, căci „iubirea" este tocmai un sentiment, în virtutea căruia inima noastră are o închinare profundă şi inconştientă faţă de cineva sau ceva.

Dar, făcând abstracţie de această concluzie, care întrucâtva ar dărâma părerea lui Jean Carrère, relativă la George Sand, voi aminti cuvintele lui La Bruyère, moralistul francez: *„Quand une lecture vous élève l'esprit.... ne cherchez pas d'autre règle pour juger de l'ouvrage: il est bon et fait de main d'ouvrier".* („Decâteori o lectură îţi innalţă spiritul.. nu căuta altă regulă ca să judeci opera: e bună şi e opera unei mâini de maestru".)

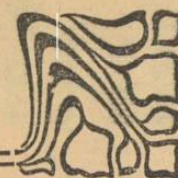
Şi fără îndoială că lucrările lui George Sand, prin studiul pasiunilor, prin zugrăvirea moravurilor, prin analiza psichologică fină şi profundă, prin teoriile morale ne exaltă „eul".

Iată tendinţa, care se învederează în cea mai mare parte din plăzmuirile lui George Sand şi îi perpetuează numele în istoria literaturii franceze, împotriva criticelor superficiale şi lipsite de logica inexorabilă.

EQUES

LITERATURA STRAINA

Din literatura ungurească

Oameni pe pisc

de FRANCISC HERCZEG

Se aud glasuri omeneşti pe pisc, unde de obiceiu liniştea este tulburată numai de şuierul vântului rătăcit printre stânci şi de ţipetul răguşit al pasărilor răpitoare.

Adam şi soţia lui urcau pajiştea arsă, părăginită, a vârfului de munte printre jneaperi pitici şi printre stane albe de stânci, împrăştiate — aci — pretutindeni, ca oasele albite de vremuri ale cine ştie cărui animal antedeluvian. Doamna Adam se cătără pe o stâncă văroasă, pe cea mai înaltă, care se întindea, sus, în aer, ca — din apă — mâna omului gata să se înnece. Deasupra ei nimic, dedesubt, la picioarele uriaşului munte, în adâncimea înfricoşată de zece mii de picioare, ondulează, ca nişte muşuroaie acoperite cu muşchiu, dealuri împădurite. Intre dealuri o pată luminoasă, mică de o palmă : parcul băilor, unde pestriţe puncte microscopice, iluzorii albe şi roşii îşi sfârşesc plimbarea de amiazi. Pe marginea subţire a sclipitorului fir de apă o mică omidă neagră se târăşte fumegând : acceleratul de amiazi, care pătrunde — prin ceaţa argintie lăsată în zare — spre şesul întins ca o apă.

Adam se aşează pe pajiştea ruginie, în mână cu un ochean. Nu priveşte împrejurimea, ci pe soţia lui, rezemată, în haina-i fâlfâitoare, de bastonul de turist. Faţa femeii e palidă ; mută din pricina emoţiei, aproape cu teamă cercetează întinderea nemărginită, în care sufletu-i se pierde, ca o pasăre târâtă de vânt în largul mării.

La dorinţa femeii au urcat până aci. Porniră în revărsatul zorilor, străbătură de-a lungul parcul din jurul băilor şi la răsăritul soarelui ajunseră în pădurea seculară, virgină, necercetată încă de secure ; acolo unde frunzişul vâjietor al fagilor alcătueşte, deasupra uriaşelor trunchiuri scorburoase, o boltă tainică. Apoi străbătură uriaşe prăpăstii albe şi continuară drumul pe matca stâncoasă a unui pârâiaş de munte secat. La fiecare cotitură credeau, că au ajuns în vârf, ajunşi sus vedeau însă un nou povârniş, în înălţimea ceţoasă, ce părea de neatins.

Urcau ţinându-se de mâini, trăgându-se unul pe celalt: bărbatul înainte, în urmă-i tovarăşa. Din când în când se opreau, se uitau în jur, zâmbind palid, gâfâind. Pieptul puternic al lui Adam sorbea cu nesaţiu aerul curat. Il copleşea o copilărească mândrie, că a putut să-şi înalţe soţia, din mediul jilav al văii, până aci. Lui nu-i place aerul de jos, atmosfera aţâţătoare de nervi a vieţii de băi, unde îl chinuiau cu vorbe neînţelese, şi unde dorinţe ascunse i-au înstrăinat soţia.

Acum, cum urcă înălţimea cu paşi măsuraţi, cu muşchii încordaţi, vântul rece îi împrăştie bănuielile întunecoase şi — după stăptămâni — acum simte mai întâi, că femeia este totuşi a lui. A lui, aci în mijlocul liniştei mărețe şi sălbatice ; a lui, aci, unde nu este nimeni, care să i-o poată răpi. Vulturii sboară brăzdând norii cu bătăi speriate de aripi, iepurii şi căprioarele dispar, săgetând prin poene îndată ce se apropie răpitoarea cea mai temută a naturii : omul. Dar omul, ţinându-şi de mână tovarăşa plăpândă, pune semeţ piciorul pe gâtul virgin al uriaşului munte.

* * *

Gânditoare, Doamna Adam se uită în juru-i vreme îndelungată, apoi — deodată — nu mai vede nimic. Deasupra văii se învălmăşesc nori uriaşi ; balauri cenuşii, cu spinări de aur, se rostogolesc în turme greoaie, înghiţând în drumul lor păduri şi băi şi râu. Toată nemărginirea se cufundă în ceaţă, din lume n'a mai rămas decât un petec de pământ pustiu şi sălbatec : piscul, plutitor în nimicul cenuşiu, ca o minusculă insulă de coral pe întinsul mării. Tot a pierit în ceaţă : pământ şi oameni. Şi au pierit odată cu ele şi puterile tainice, cari ridică deasupra mulţimii omeneşti, şi cari se amestecă îndrumătoare, poruncitoare, despotice în viaţa omului singuratic. Societate, obiceiuri, decor, modă... Nu mai sunt ! N'au fost nici odată. Toate neghiobiile astea absurde le-a visat numai Adam, când a închis ochii o clipă, răzimându-şi capul obosit de un bolovan de stâncă văroasă.

Nu sunt pe lume decât ei, cei doi oameni primitivi : bărbatul lat în spete, cu ochi îndrăzneţi şi femeia trufaşe, cu privirea ochilor de nepătruns. Cu părul brun amândoi.

Deodată urechea lui Adam este izbită de un zgomot ciudat ; adâncul vorbeşte cu glas măsurat, repetat îndărătnic, ca şi cum sub talpa unei fiare, care se apropie cu grije, s'ar sfărma piatra. In zare, după perdeaua ceţoasă, apare deodată, nelămurit, o uriaşă formă fantastică. Umblă drept, în două picioare : cel mai de temut dintre răpitoare: omul.

Şi cum urcă pe coastă cu paşi uşori, hotărâţi, drept spre el : lui Adam, care se odihneşte printre stânci, alăturea de tovarăşa sa, îi năzăreşte o nălucire ciudată. El este omul primitiv, strămoşul propriei sale rase, războinicul, întunecatul locuitor al peşterilor. Cel care se apropie e duşmanul cel blond, născutul unui neam străin şi viclean. Cu săptămâni înainte a apărut în pădure, de atunci e mereu în urma lui şi îl încercuieşte în unghiuri tot mai strâmte. Seara, dacă poposeşte cu tovarăşa pe malul apei, îl vede pe duşmanul cel galben, cum se furişează ca o nălucă pe malul celalt. Şi când se întoarce de la vânătoare acasă îl vede cum se ascunde printre trunchiurile copacilor. In mână strânge o secure de piatră, se strecoară fără sgomot prin tufişuri ; privirea-i arzătoare caută într'una femeia, pe femeia omului brun... Iar femeia? Tace, sufletu-i însă, se închide în faţa bărbatului ei, ca potirul mimozei...

Cel blond vine acum drept spre el. Umărul şi încălţămintea îi sunt acoperite cu blană de fiară : muşchii de fier ai braţelor şi picioarelor se umflă de încordare, securea cea groaznică o poartă pe umăr. Se apropie cu capul ridicat, făţărind prietenie. Cel brun priveşte în jur, ochiul i s'a oprit la un bolovan de stâncă. Dacă l-ar ridica acum repede şi fără să dea răgaz duşmanului să mai poată scoate un cuvânt, i-ar sdrobi ţeasta....

Cel blond se opri şi zise :

— Ah, aşadar pustiul acesta tot nu e aşa de pustiu cum gândeam ? Credeam că numai eu sunt turist pătimaş.

Apoi întinse lui Adam mâna, zâmbind :

— Permite-mi să întorc în folosul meu această întâmplare norocoasă şi să mă prezint: Baronul Reinard...

Adam cunoştea din vedere pe tânărul baron aventurier, până azi însă a izbutit să ocolească ocazia de a-i face cunoştinţa personală. Acum nu se mai putea împotrivi, şi când primi, cu o faţă indispusă, mâna întinsă, aruncă spre nevastă-sa o privire repede, bănuitoare.. Oare baronul ştiuse de mai înainte despre venirea lor aci ? Să fie un lucru de mai înainte pregăti? Cine ar putea şti ? Faţa femeii era liniştită, de nepătruns, ca o fereastră oblonită. Rămase tot aşa şi atunci când răspundea întrebărilor curtenitoare ale baronului.

Stăteau toţi trei, acolo, în faţa prăpstiei. Norii începură să se risipească şi printr'o spărtură se puteau vedea băile, linia ferată, o făşie albăstrie de şes. Tot n'a fost, deci, vis — gândi Adam — ; lumea, viaţa, oamenii, decorul, moda nu sunt visuri, sunt realităţi. Totul e realitate, — numai odihna e vis.

Trad. I. Lupu.

———∞=o✻o=∞———

Alfred Capus

Despre femee

Sunt femei, cari nu vor să facă pe mai mulţi bărbaţi să sufere în acelaşi timp şi care preferă să se străduiască a face numai pe unul singur să sufere: acestea sunt femeile credincioase.

* * *

Femeile îşi arată simpatia sau antipatia, chiar fără să-şi dea seama, şi anume prin mici semne misterioase,

Alfred Capus

care scapa neobservate de ele înşile, dar care nu scapă unor bărbaţi obişnuiţi să observe.

* * *

Intr'o căsnicie este greu lucru atunci când unul din soţi iubeşte pe celălalt, fără să fie răsplătit printr'o iubire reciprocă. Dar dacă ei nu ţin unul la altul, se poate să fie fericiţi.

* * *

O femee care posedă o minte fină nu întârzie să preţuiască după adevărata sa valoare şi până în cele mai adânci compartimente ale sufletului pe omul, pe care ea îl iubeşte. Şi dacă iubeşte pe un imbecil, ea numai decât bagă de seamă acest lucru. De altfel, constatarea aceasta nu o împiedică să-l iubească.

Traduse de M. M.

Note

Francisc Herczeg reprezintă în literatura ungurească contemporană scrisul „academic". Stilul lui simplu, pe înţelesul tuturor, tratarea limpede a subiectului l-au făcut plăcut unei mari masse de cititori; aceleaşi calităţi însă, împreună cu legăturile pe cari le are în lumea burgheză, l-au făcut antipatic cititorilor rafinaţi şi înaintaţi.

Din bogata şi variata lui operă literară reţinem — romane — numai: trilogia „Gyurkovics"-ilor, romanul istoric „Păgânii" (Poganyok) şi „Simon Zsuzsa"; pentru teatru a scris „Bizanţ".

* * *

Poetul francez Jean Richepin autorul vestitelor „Chansons des Gueux" îşi publică acuma memoriile sub titlul „Toutes mes vies". Viaţa aventuroasă a acestui membru al Academiei, care şi-a început cariera prin a fi hamal de port şi apoi vagabond prin cele mai suspecte colţuri ale provinciei, rămâne ea singură o întunecată tragedie, până când veni gloria să lumineze paşii ilustrului poet.

* * *

A murit la Paris contele d'Haussonville, decanul Academiei Franceze, ales membru al înaltului institut de cultură în 1888. Principalele lui scrieri sunt: *L'Enfance à Paris. Socialisme et charité. Le Salon de M-me Necker. La Duchesse de Bourgogne. Salaires et misères de femmes. Ombres françaises et vizions anglaises.*

———∞=o✻o=∞———

Fernand Gregh.

Dumineca

Tihnită după-amiază de zi de sărbătoare,
Când totul pare simplu şi paşnic şi duios?
Departe doar, un clopot resfiră mângâios
Un sunet cald în cerul senin şi plin de soare.

In aer poartă vântul miresme dulci ca mierea:
Işi au toţi ulmii 'n floare pădurile vecine.
Pe-coperiş atârnă glicina în ciorchine —
Şi-albastră ca seninul o leagănă-adierea.

Acelaşi vânt, odată, sufla printre arini
Când ne'ntorceam dela biserici pe cărare;
Şi sgomotele săptămânii-s la plimbare:
Sfârşeşte Maiul peste câmpuri şi grădini

Ajunge-o clipă de răgaz în suferinţă
Ca râul să se uite, — lumea să'mbrace înţeles, —
In iarbă-s fericiţi cu jocu-ales
Copiii dragi care ne'mping spre nefiinţă...

(trad. de G. Reviga)

Paul Verlaine

Cântec de toamnă

Mocniţi fiori
Din viori
De'ntomnare, —
M'or prigoni
Cu agonii
Tânjitoare...

Abia suflând
Şi palid, când
Simt că mă frâng, —
In gând mi ascult
Vremi de demult
Ca să plâng...

Şi mă împlânt
In tristul vânt
Care mă'nparte
De-acum furtunei,
Asemeni unei
Foi moarte —

Radu Gyr

C. BAUDELAIÈRE

Cugetări şi Paradoxe

— VIAŢA —

1.

Adevărata civilizaţie nu stă nici în gaz, nici în maşina cu aburi, nici în mesele spiritiste, ci în descresterea treptată a păcatelor strămoşeşti.

2.

Am ajuns la convingerea că prostia de astăzi îşi are o misterioasă utilitate şi că adesea-ori Răul — printr'un mecanism atotputernic — se schimbă în Bine.

3.

A consimţi să fii decorat înseamnă a recunoaşte statului şi regelui dreptul de a te judeca şi de-a te ilustrà.

4.

Batjocura, insulta, nedreptatea sunt admirabile lucruri şi am fi ingraţi dacă n'am fi recunoscător Nedreptăţii.

5.

Cel mai urât dintre sentimentele omeneşti este invidia.

6.

Cu tot progresul făgăduit de-atot-amar de vreme, veşnic vor rămâne destule urme ca să simţim brutala tiranie a Păcatului Originar.

7.

Dacă te urmăreşte nenorocul, e că-ţi lipseşte ceva: bagă bine de seamă ce, şi studiază jocul voinţelor vecine, pentru a-ţi strămuta mai cu uşurinţă sfera dincolo de hotarele nenorocului.

8.

Dacă s'ar întâmpla ca un ins, furat de lene şi de reverie, să fie deşteptat prin puternice lovituri de bici, — biciuitorul n'ar fi cu adevărat unicul şi binefăcătorul celui d'intâiu?!

Asemeni în politică, adevăratul sfânt e acela care biciueşte şi ucide poporul pentru binele poporului.

9.

După o orgie te simţi totdeauna mai singur, mai părăsit.

10.

E cu neputinţă să citeşti un jurnal din orice zi, lună sau an, fără să nu găseşti la fiecare rând semnele celei mai spăimântătoare perversităţi umane şi totodată laudele cele mai neaşteptate aduse probităţei, bunătăţei, milei, — cum şi afirmaţiile cele mai neruşinate în ce priveşte progresul şi civilizaţia.

Orice jurnal de la întâiul şi până la ultimul rând nu-i decât o ţesătură de orori: răsboae, crime, furturi, neruşinări, torturi, crimele prinţilor, crimele naţiunilor, crimele particularilor, — o beţie de cruzimi universale.

Baudelaire

Şi acesta e desgustătorul aperitiv cu care omul civilizat îşi însoţeşte în fiecare dimineaţă cafeaua cu lapte. Totul, în această lume, oglindeşte crima: jurnalul, zidul şi chipul omului.

Nu pot să înţeleg cum un suflet curat poate citi un ziar fără un fior de desgust.

11.

Intâiul ins are tot dreptul să vorbească de el însuşi, numai să te facă să petreci.

12.

In legătură cu somnul — aventură sinistră, pe care o repetăm în fiecare seară — putem spune că oamenii se culcă zilnic cu o nepăsare, cu o îndrăsneală care ar părea inexplicabilă, dacă n'am şti că decurge din ignorarea pericolului.

13.

Lumea nu trăeşte în armonie decât graţie Echivocului; numai printr'un universal echivoc lumea cade de acord, căci dacă din nefericire ai putea să priveşti în adâncul fiecăruia nu te-ai putea înţelege niciodată cu nimeni.

14.

Mulţi prieteni — multe mănuşi.

15.

Numai guvernământul aristocratic e înţelept şi temeinic.

Monarchia sau republica sprijinite pe democraţie sunt deopotrivă de absurde şi de şubrede.

16.

Omul — prin urmare fiecare din noi — e atât de depravat din fire, încât mai uşor admite o decădere obştească decât întemeerea unei hierhii cuminţi.

17.

Omul soarbe aerul odată cu lumina, de aceea poporul are dreptate să spue că noaptea aerul e neprielnic lucrului.

18.

Omul iubeşte atât de mult societatea, încât chiar când fuge de oraş, fuge tot ca să caute lumea, adică să refacă oraşul la ţară.

Săvârşeşti o nedreptate tot atât de mare şi faţă de monarc şi faţă de popor când îţi închipui că poţi atribui unuia, meritele şi viciile celuilalt. Aceste merite şi vicii sunt — aproape în general — după cum statistica şi logica le-ar putea dovedi, urmările atmosferei guvernământului de mai 'nainte.

Ludovic al XIV-lea moşteneşte oamenii lui Ludovic al XIII-lea şi glorie. Napoleon I, moşteneşte oamenii Republicei şi glorie. Ludovic-Filip, moşteneşte oamenii lui Carol al X-lea şi glorie. Napoleon al III-lea, moşteneşte oamenii lui Ludovic-Filip şi dezonoare.

In totdeauna guvernul trecut e răspunzător de moravurile celui ce urmează, atât cât poate un guvern să fie răspunzător de orice s'ar întâmpla.

Intreruperile neaşteptate pe care împrejurările le aduc domniilor, nu îngăduesc ca această lege să fie cu totul exactă, în ce priveşte timpul. De asemeni nu se poate însemna exact unde se sfârşeşte o înrâurire, dar această înrâurire va dăinui în întreaga generatie care s'a desvoltat sub ea.

20.

Se spune că am treizeci de ani, dar dacă am trăit într'un minut, trei...., n'am oare nouăzeci?!

21.

Spiritul de bufonerie poate să nu escludă mila, dar aceasta e rar.

22.

Ţărilor protestante le lipsesc două elemente neapărat trebuincioase fericirei unui om bine crescut: politeţa şi evlavia.

23.

Toţi cei ce zic: mă urmăreşte nenorocul, n'au avut încă un succes adevărat, sau nu l'au cunoscut de loc.

24.

Toţi burghezii imbecili care rostesc la fiecare pas: imoral, imoralitate, imoralitate în artă şi alte prostii ca acestea, mă fac să mă gândesc la una din acele Flori ale trotuarului, care — însoţindu-mă într'o zi la muzeul Luvrului, unde nu mai fusese niciodată — îşi ascundea privirea şi mă trăgea într'una de mânecă, spunându-mi: — în faţa nenumăratelor statui şi tablouri — cum e cu putinţă să se expuie publicului asemenea neruşinări?!

25.

Un şir de plăceri mărunte alcătuesc fericirea.

26.

Un funcţionar, un ministru, un director de teatru sau de jurnal pot fi uneori oameni demni de respect, dar niciodată divini. Sunt inşi fără personalitate, născuţi pentru funcţii, adică pentru trebuinţele publicului.

Culese şi traduse de AL. T. STAMATIAD

———∞=o✻o=∞———

Povestirile lui conu Costaki Stupcan

Anna Paklewsky

II

Fotografia, lucrată în chip de inimă, la Pesta, în 1859, după cum stă scris ungureşte jos într'un colţ, înfăţişează în ape nu destul de clătite, un chip de femeie ca de 25 de ani, cu pieliţa albă, ochii mari, îneguraţi de gene, păr bogat, adus cu două căpăcele linse tare, peste sfârcurile urechilor, lăsând sa se deslușească numai bobul cel mare al cerceilor. Conu Costaki Stupcan zâmbeşte cu toată faţa, soarbe de două ori zorit ca să dea gata cafeluţa şi prinde a-mi povesti cu insufleţire:

„Asta-i măi băiete, Anna Paklewsky... ai auzit tu de dânsa?"

— Nu, cucoane Costaki!

„Cum naiba era s'auzi, bre?" şi pe boier îl junghie şiret râsul.

„Prin 61 cred — eu să fi fost copil de vre-o 10 ani — a poposit în Ieşi, circul cel mare al polonezului Stanislas Paklewsky. Circul aista avea mare faimă în vreme ceea, iar când se întâmpla uneori, ca bătând calea între Viena şi Varşovia, să poposească şi la noi pentru câteva luni, apoi era lucru mare. Ce nu ne-aducea mă rog, în căruţele lui, cu coviltir din pânză impermiabilă şi cu patru cai înaintaşi, Stanislas polonezul?

Toate lighioanele pământului: lei, tigri, şărpi, maimuţe, foce... iar pe deasupra, trebuiesc pomeniţi şi caii, de la cel căzăcesc până la calul sur şi pietros din pustietăţile îngheţate ale Siberiei. In cele câteca luni—trei sau patru—cât da reprezentaţii circul lui Stanislas Paklewsky, se strângea nu-i vorbă în zilele de sărbătoare şi prostimea de prin satele dimprejur, dar venea şi boerimea, dela un cap la celălalt cap de ţară. Intâlneai atuncia la sigur în Ieşi, pe Garoeştii dela Focşani, pe Giurgeştii dela Tecuciu, pe Epureştii şi Corlăteştii dela Bârlad, pe Paloşenii dela Bacău, pe Calimachi dela Botoşani, mă rog, toată protipendada ţării. Despre Paklewsky ista, se vânturau ele tot felul de istorii ba se zicea că complotase pe vremuri împotriva Ţarului, că i se confiscase moşiile şi fusese surghiunit în Siberia dar că Ţarul cel nou îl iertase, ba că fusese amantul Ţarinei, şi câte şi mai câte, dar cine stă să le ţie minte?

In anul cela, în 61, toată faima circului era fata lui Paklewsky, Anuska, cum o desmierda cu drag bătrânul. Copiii şi prostimea de mai căscau gura la lighioanele circului, ori la boscăriile lui Paklewsky. Anuşka asta, era pe sfântă dreptate, o mândreţe de muiere, dragul meu: pieliţă albă cum e caşul proaspăt, părul negru păcură ochii albaştri ca cicoarea rourată, iar trapul mlădios şi neastâmpărat, svârlugă. Am văzut-o şi eu în două rânduri, conducând cei 12 cai cu lovituri de pistol, ori călărind într'un picior în fuga cea mare a calului, şi n'oi uita-o pân'oi închide ochii. Boerilor, li s'a şi aprins călcâile după dânsa, şi de-aicea, fel de fel de încercări, şi fel de fel de daruri. Neîntrecut însă la risipă, era contele Metz, consulul austriac. Intre neamţu ista Tache Slăvescu de la Vaslui, gelozia pentru poloneză a mers aşa de departe, încât s'au bătut în două rânduri cu pistoalele la Copou, de era să dea ortul popii, bietul Slăvescu. Muieri-i plăceau chefurile şi-i plăceau şi podoabele, aşa că aţâţa în fel şi chipuri pe boeri, iar aiştia, ameţiţi, nu mai ştiau cum să-şi scuture pungile. De trăit cu careva nu ştiu. Mulţi se lăudau pe la toate răscrucile, ca măcar cu lauda să s'aleagă după atât sbucium şi cheltuială, dar mulţi s'au fost dat de gol, aşa că n'aş şti ce spune dacă m'ai iscodi, până unde mergea destrăbălarea la chefurile acelea mari, la care boerii, tineri cu buza abia spuzită de tulee, ori bătrâni cu balamalele moi, sorbeau şampanie pe brânci din conlurii Anuşkăi.

* * *

Printre cei îndrăgostiţi lulea de poloneză, se număra şi văru-meu, Anlrei Dărmănescu, dela Folteşti, flăcău de vre-o 22 de ani, şi-abia întors de câteva luni dela Varşovia, unde învăţase carte. Pe semne că şi fata prinsese drag de dânsul, că dela o vreme refuza net cadourile, şi n'o puteai urni pentru petrecere, orice vicleşug ai fi cercat. Despre slăbiciunea lui fiu-său, a prins de veste într'un târziu, şi cucoana Profira Dărmănescu. Cucoana Profiriţa, un singur fecior avea iar moşii, în Roman, în Ieşi, şi 'n Vaslui, să-l bată chiar şi pe Vogoride. Cucoana Profira Dărmăneasca, era mândră şi ambiţioasă să nu-i poţi ajunge cu prăjina la nas; dealtminteri, se şi socotea singurul vlăstar din trunchiul lui Ioniţă Caragea. Pe fecioru-su, ar fi vrut nici mai mult nici mai puţin, decât să-l peţească fie cu vre-o grofiţă unguroască, fie cu vre-o contesă poloneză. Acuma îţi dai d-ta cu părerea, cam ce s'o fi petrecut în sufletul cucoanei Profira, când a auzit despre cârligul lui Andrei, cârlig despre care huia tot leşul. Să umbli d-ta cu capul prin nori, şi deodată să te'mpiedici de-un ciot, şi încă ce fel de ciot, mă rog? o comediantă dela circ! S'a gândit ce s'a gândit cucoana Profiriţa şi, într'un târziu, a prins a se lumina. „Am să-l chem pe Andrei să-i trag un perdaf, iar comediantei i-oi da cât mi-o cere, numa' să-mi lase băiatul în pace!".

Zis şi făcut. Demânecate, cucoana Profira şi trimite rădvanul la Ieşi ca să-i aducă odorul la Folteşti. Două zile s'a făcut dumneaei niznai, a treia zi însă deschis vorba cu meşteşug şi pe departe. Andrei n'a lăsat-o însă să ajungă unde ţintea, ci i-a spus verde 'n faţă:

„Mamă, iartă-mă... iartă-mă... ştii că-mi eşti tare dragă şi te respect ca pe Dumnezeu... dar nu mai poci... mi-e dragă Ancuţa ca ochii din cap... ori mă laşi s'o iau de nevastă, ori îmi fac seama" şi hohotind de plâns, s'a prăbuşit la picioarele maică-sei. Cucoana Profira, din noaptea ceia, a căzut la pat, şi-a bolit greu vre-o două săptămâni. Andrei, cum a simţit că maică-sa s'a mai înzdrăvenit, a şi şters putina. Sfaturile rudelor şi cunoscuţilor, rugăminţile maică-sei, n'au biruit să-l întoarcă înapoi la Folteşti.

Văzând şi văzând aşa cucoana Profiriţa, s'a urcat într'o dimineaţă într'o caleaşcă de gală, iar harapul, după porunca dela plecare, n'a oprit telegarii, decât la conacul lui Guţă Mladoveanu, naşul lui Andrei, şi fost hatman la muscali. Acolo, la Brădeşti, s'a sfătuit o noapte întreagă Dărmăneasca cu cumătru-său Mladoveanu. In cele din urmă, s'au înţeles dumnealor să facă următoarele două demersuri: mai întâiu, să caute cucoana Profira s'o înduplece pe comediantă, ca să-şi vadă de treabă, iar dacă n'o putea şi n'o putea, atuncia Guţă Mladoveanu să intervină pe lângă Vodă, ca să facă vânt circului peste graniţă.

Mai bine de-un ceas au stat de taină în iatacul dumneaei chiar, cucoana Profira Dărmănescu Caragea, cu Anuska lui Stanislas Paklewsky. La despărţire, şiruindu-le lacrămile, s'au îmbrăţişat, iar cucoana Profira a sărutat-o din toată inima şi pe-un obraz şi pe celălalt. Ceeace n'a putut pricepe din capul locului — cu toată mintea ei isteaţă — boeroaica dela Folteşti, a fost refuzul polonezei, refuz de neclintit, de a primi ceva în schimbul renunţării.

Anca Paklewsky s'a ţinut de făgăduiala dată, în Dumineca ceia la Folteşti. O săptămână în cap, n'a vrut nici să-l primească, şi nici să răspundă un rând măcar la răvaşele lui Andrei, trimise prin tot soiul de ştafete. Iar în ziua când chiar Andrei s'a înduplecat să plece cu hatmanuul Mladinovici la Brădeşti, comedianţa şi-a descărcat în cerul gurii, pistolul turcesc cu care conducea caii în manej. A lăsat louă bileţele numai: unul lui tată-su: „Iartă-mă, tată dragă, şi roagă pe Dumnezeu să mă ierte", celălalt lui Andrei: „Iartă-mă Andrei, nu mă uita, şi ascultă pe mama ta, care-ţi vrea numai binele"

* * *

Inmormântarea Annei Pakleksky, s'a făcut cu un alaiu cum numai la mitropoliţi ori la voevozi te-ai fi aşteptat să vezi. Au lăcrămat după dânsa şi din inimă, bărbaţi ca şi femei; ura pe care i-o purtau unii păcăliţi, s'a topit în faţa mormântului deschis; aşa-i omul care-i om adevărat: şterge totul în faţa morţii. Paklewsky şi-a strâns corturile, şi-a pornit-o zorit spre ţara leşească. Din anul acela n'am mai auzit vorbindu-se nici despre el, şi nici despre circul lui. Andrei, văru-meu, a leşinat când a aflat de moartea amantei sale, iar cucoana Profira, cu inima cât puricele, a pus să se facă strajă zi şi noapte, ca nu cumva, de desnădejde, băiatul să-şi curme zilele. Când şi-a mai revenit ceva ceva în fire Andrei, cucoana Profira l-a încărcat cu napoleoni şi galbeni austrieci, şi l-a pornit împreună cu hatmanul Mladinovici la Pesta, să se mai ia, să-şi mai uite focul. In cele două luni şi jumătate cât a stat Andrei la Pesta, a uitat deabinelea pe Anna Paklewsky, căci la întoarcere, s'a şi logodit cu o cantacuzinoaică urâţică, prostuţă, dar putredă de bogată. Fotografia polonezei am luat-o eu într'un târziu, dar cu învoirea lui văru-meu, şi am aşezat-o după cum văzuşi, în albumul nostru de familie. Prin dragostea ei, şi, mai presus de toate prin jertfa făcută, merita mai dihai ca alte fete simandicoase, să stea colea, în albumul nostru de familie. Femeia asta, dragul meu, a iubit cu adevărat, pe când bietul Andrei, văru-meu, — care s'a aşternut pe făcut copii şi avere — a avut numai o nălucire de dragoste; pe dânsul îl aprinsese mai mult mândria, de-a se fi ştiut singurul îndrăgit de femeia dorită, şi dorită pe faţă de toţi bărbaţii mai pofticioşi din Iesi".

ION DONGOROZI

In nr. viitor: IORDAKI RUDEANU

—o*o—

Tristeţe...

Eu voi muri...
Va fi 'ntr'o zi de toamnă,
Sau poate 'ntr'un amurg de primăvară...
Când mă vor scoate-afară
In alb sicriu,
Purtat pe umeri de prieteni,
Va isbucni în plâns nervos sărmana mamă
Iar tu,
Poate vei fi şi tu la 'nmormântare,
Sau poate nu...
Dar mie,
Tot una o să-mi fie
De o să mergi înlăcrimată după dric
Şi n'o să zici nimic,
Sau o să râzi cu-altcineva, departe...
...Târziu, când anii mulţi şi grei.
Vor grămădi atâtea burueni
Deasupra groapei mele.
Veni-vei tu cândva
Să le plivești,
Şi 'n locul lor să răsădeşti
„Nu mă uită"?
Căci dacă n'am avut în viaţă
Din partea ta
Un singur jurământ,
Să am măcar o floare pe mormânt!

Ion Gane

—o*o—

CRONICA ŞTIINŢIFICĂ

Măsura depărtării unui Univers vecin (?...)

de L. FLORIN

O rază de lumină a Universului No. 6822, sosită la noi după un drum de 1 milion de ani.

Astronomul HARLOW SHAPLEY a reuşit să măsoare distanţa enormă la care se găseşte îngrămădirea de stele No. 6822 din catalogul lui *Dreyer.*

Acest Univers „vecin" se află la o depărtare aproximativă de 500.000 parseci. Şi desigur ilustrul astronom nu s'a înşelat mult în calculul său, bazat pe studii de ani de zile. Harlow Shapley, deşi tânăr, e unul din cei mai mari astronomi contemporani.

Dar ce este un *„parsec"*? O mică lămurire e necesară pentru cititorii noştri.

Astronomii au simţit nevoia unei *„unităţi"* de lungime. Pentru ei „kilometrul" e o unitate microscopică. Inchipuiţi-vă că cineva ar vrea să măsoare Pământul cu... milimetrul! N'ar fi comod, dar nici imposibil cum s'ar crede. Un kilometru are 1 milion de milimetri; deci în loc să spunem că ocolul Pământului e de *40.000 kilometri* la ecuator, am spune pur şi simplu că ocolul Pământului e de *40 miliarde milimetri,* ceeace n'ar fi un număr de speriat.

Inchipuiţi-vă însă că am vrea să exprimăm în kilometri distanţa până la Universul No. 6822? Avem trebuinţă de un număr cu 18 zeruri:

1.000.000.000.000.000.000 km. Câţi din cititorii noştri pot citi acest număr?!

Iată de ce astronomii au adoptat o unitate mai mare numită *„parsec"*. Un parsec e distanţa de unde raza orbitei descrise de Pământ, în jurul soarelui, se vede sub un unghiu de 1 secundă. Un parsec este egal cu *2 ani-lumină.* Se ştie că lumina parcurge 300.000 km. într'o secundă, 1.800.000 km. într'o minută, 108,000.000 km. într'o oră etc. O rază de lumină care aleargă în spaţiu timp de 2 ani, parcurgând zeci şi sute miliarde de kilometri a străbătut... 1 parsec!

Un parsec e dar o lungime de vre-o *20.000 miliarde kilometri!...*

Steaua cea mai apropiată de Pământ, (Alfa din Centaur) e la o depărtare de 2 parseci; SIRIUS e abia la *4 parseci* etc.

Şi acum cititorii îşi pot face o idie de enorma depărtare a Universului No. 6822, care e la o *jumătate milion parseci,* adică la 1 milion ani-lumină.

O rază care a pornit acum 1 milion de ani de acolo, a ajuns abia acum în 1924 în telescopul lui Shapley.

Astronomul PIERRE SALET dela Observatorul din Paris crede că acest Univers trebuie să fie în realitate cu mult mai aproape, dacă ţinem seama că spaţiul e un mediu ce absoarbe lumina.

— *„Nous sommes au milieu des étoiles,* ne spune SALET, *comme un voyageur perdu dans une forêt au milieu du brouillard. Il aperçoit bien les troncs d'arbres les plus rapprochés, mais le brouillard produit une limite au delà de laquelle il ne peut pratiquement rien voir".*

Salet e convins că există mii şi mii de Universuri *cu mult mai depărtate* ca „Universul vecin" No. 6822.

EMINESCU în poezia lui *„La steaua"* credea că face o licenţă permisă doar poeţilor, afirmând că lumina unor stele ne-ar veni după mii de ani.

HOMER, acum 3000 de ani, credea că exagerează şi mai mult, afirmând că Cerul e atât de departe încât o nicovală care ar cădea din cer ar ajunge pe Pământ după câteva zile de cădere!...

Homer mai credea că sperie oamenii afirmând că soarele e atât de mare, aproape cât *...Peloponezul!* (partea de sud a Greciei). Bineînţeles nimeni nu i-a dat crezare, dar astăzi ştiu şi copiii din şcolile primare că soarele e de 1.300.000 ori mai mare ca Pământul. O nicovală din „Cer" ar cădea miliarde de ani şi tot n'ar ajunge pe Pământ.

Să recitim dar versurile lui *Eminescu,* asemănătoare cu ale poetului german *Körner.*

La steaua...

La steaua care-a răsărit
E-o cale-atât de lungă
Că mii de ani i-au trebuit
Luminii să ne-ajungă

Poate de mult s'a stins în drum
In depărtări albastre,
Iar raza ei abia acum
Lucii vederii noastre

Icoana stelei ce-a murit
Incet pe cer se sue:
Era, pe când nu s'a zărit
Azi o vedem şi nu e.

Aceste versuri traduse în limba franceza de poetul AL. GR. SOUTZO au apărut într'o mică broşură tipărită la Iaşi în 1911.

Traducerea bineînţeles nu e atât de reuşită ca originalul.

Jusqu'a L'etoile...

Jusqu'à l'étoile qui scintille
Telle est la distance à franchir
Que le rayon dont elle brille
Met des siècles à nous venir

Et quoique peut-être perdue
Depuis longtemps aux lointains bleus
Sa lumière n'est parvenue
Qu'en ce moment jusqu'à nos yeux

L'image) de l'étoile expirante*
Monte vers des cieux inconnus;
On ne la voyait pas vivante,
Lorsqu'on la voit, elle n'est plus.

Salet speră că cercetările lui Shapley ne vor putea permite să măsurăm transparenţa spaţiului intersideral, spaţiu ce se întinde poate până la 1 MILION PARSECI în jurul punctului-Pământul.

Iaşi, 13 Sept. 1924

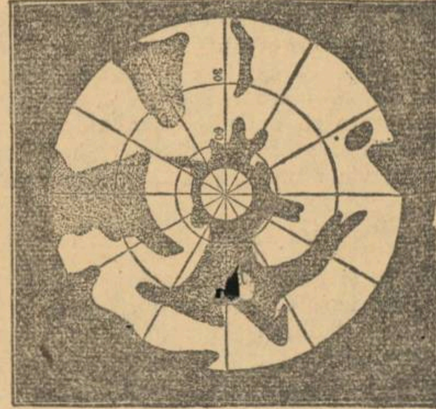
NOTA RED. — Cum astronomul Shapley nu e desigur cunoscut cititorilor noştri vom reproduce o mică autobiografie a ilustrului astronom, publicate în „ALMANAHUL ŞTIINŢEI" al d-lui *L. Florin.*

Scumpul meu

„Imi fac o deosebită cinste aprecierile dv. asupra lucrărilor mele. Mărturisesc că o notă biografică asupra mea nu prezintă nici-un interes, deoarece cariera mea a fost simplă şi voi duce aceiaşi viaţă simplă în viitor.

„M'am născut în statul Missouri în 1885. Sunt fiul unui ţăran. După ce am frequentat câteva şcoli preparatorii am început studiile mele astronomice la Universitatea Missouri 1907.

PLANETA MARTIE

Astronomii cred că petele negre din clişeul de mai sus sunt mări

„La 1921 m'am stabilit la Observatorul Harvard unde făcui diferite cercetări asupra Căiei Laptelui. Studiul vrâstei Pământului şi al naturei nebuloaselor spirale mi-a permis să studiez problema vastă a dimensiunilor şi originei Universului nostru.

„Soţia mea m'a ajutat mult la aceste studii şi e colaboratoarea mea dela 1914, anul în care ne-am căsătorit. Contribuţia ei, cea mai valoroasă însă, e o familie de trei copii.

„Aşi fi foarte bucuros dacă aceste note vor avea interes pentru dv."

HARLOW SHAPLEY

*) In original e *„L'ombre"*, cuvânt ce nu redă „icoana".

—o*o—

In chestia piesei „Păcatul"

O scrisoare a doamnei Lucreţia Petrescu

Stimate Domnule Director

In două numere consecutive ale *Adevărului literar,* — într'o critică tăioasă în care nu sunt cruţaţi mulţi din literaţii noştri, — d. Sanielevici îmi nimiceşte complect „Păcatul" reducându-l la o simplă compoziţie de elev de clasa VII. Dar — eu cred, că şi atâta e prea mult. Dacă,— după părerea d-sale, — d. Goga şi d. Brătescu-Voineşti sunt numai nişte diletanţi; eu — prin comparaţii n'aş putea fi nici elevă de clasa VII. Abia de cursul inferior. Şi vă asigur că aş fi chiar măgulită, văzându-mă în aspra d-lui apreciere, tovarăşe de nenorocire cu oameni, al căror nume m'am obişnuit să-l spun cu respect. Dar d. Sanielevici nu se mărgineşte numai la atât. D-sa anunţă într'un număr viitor un studiu amănunţit asupra „Păcatului". Oare nu găsiţi şi d-v. că e exagerat? Merită o lucrare pe care d-sa o evaluează cu cifre la suma de 20 de gologani, merită atâta risipă de timp şi de hârtie? Şi ocupându-se atât de tema aceasta de clasa VII nu-i mărturiseşte involuntar valoarea? Ştiu că d. Sanielevici îmi poate obiecta că critica d-sale exagerată e necesară pentru a dărâma laudele exagerate ce i s'au adus „Păcatului". De sigur ar fi un argument. Dar în cazul acesta de ce înverşunarea aceasta atâta de târzie? Dând'o cinstit criticelor cu mult înainte de reprezentare, piesa a fost tipărită de acum şase luni. De ce tocmai acum în preajma reprezentărei ei d. Sanielevici ridică aprig cuvântul precum ar ridica un steag al bunului gust literar — primejduit? Oare d. Sanielevici se teme de primejdia reprezentărei „Păcatului"? Va perverti simţul literar al publicului târât la reprezentare de laudele ce i s'au adus? Dar cred că publicul are el singur destul discernământ, ca să aleagă şi să aprecieze. Nu e îndeajuns pentru el ca o piesă să fie lăudată pentru a avea succes. Dovada celor ce vă spun e că piese — nu lăudate ci scrise chiar de autori consacraţi — nu s'au bucurat întotdeauna de aprecierea publicului. Aşa că în această privinţă d-sa poate dormi liniştit. Publicul nu e nici într'o primejdie. Şi piesa, — dacă va reuşi sau va cădea, vina nu va fi de cât a ei; nu a criticelor sau a laudelor ce i s'au adus. Pe marele critic — publicul — voi reuşi să-l emoţionez? Să-l fac să râdă alături de Agop şi să plângă alături de jupâniţa Mariţa? Aceasta e întrebarea a cărei deslegare e peste câteva zile. Eu sper totuşi că voi reuşi. Şi ştiţi de ce Domnule Director? Am minunaţi colaboratori. Intâi artiştii fără de cusur cari însufleţesc „Păcatul" şi apoi — ce ironie — pe d. Sanielevici însu-şi care acum îi face involuntar reclamă. Şi va trebui probabil să-i rămână recunoscătoare pentru asta

LUCREŢIA PETRESCU

Care vă mulţumeşte călduros, pentru ospitalitatea dată în ziarul dv. rândurilor de mai sus.

—o*o—

Iubirea iubirilor

— Carnetul unei logodnice —

11)

de I. AGÂRBICEANU

Andrei încuviinţează intrarea logodnicei în spitalul morţii. — Iarna. — Bolnavii. — Petele roşii. — Bolnavă, Maria Negru e înştiinţată de moartea lui Andrei. In loc de prefaţă

XXXIX

Iţi mulţumesc, dragă Andrei, că te-ai grăbit cu răspunsul tău. Ştiam eu că nu poate fi decât aprobător, dar totuşi, acum sunt cu mult mai liniştită. Cât de frumos îmi scrii tu! „In orice împrejurări ale vieţii nu dragă Mario, nu putem decât să ne facem datoria deplină. Altfel chiar dacă în schimb am dobândi multe bunătăţi, nu ne-am putea bucura de ele, fiindcă nu ne-ar fi mîpăcată conştiinţa. Mergem înainte pe drumul strâmt şi greu, ştiind că el duce spre înălţimile dorite de sufletul nostru. Noi suntem stăpâni pe viaţa noastră? Nu poate cineva muri stând la adăpost în casa lui? Şi dacă e aşa, pentru ce nu ne-am face datoria deplină? Dumnezeu e bucuros de omul care, pentru bine şi adevăr, înfruntă primejdia, pentru că ştie că numai prin astfel de oameni poate birui împărăţia lui.

„Eu mă gândesc de multe ori adânc uimit de viaţa pe care o duc acum. Ca şi ţie, Mario, îmi pare uneori că trăiesc într'altă lume, mai superioară, mai frumoasă decât aceasta în care am trăit până acum. Şi sunt nespus de mândru când mă gândesc că tu-mi urmezi în această viaţă nouă că, poţi suferi cu răbdare durerile şi chinurile inimei, pentru a putea avea bucuriile sufletului. Eşti mai frumoasă decât oricând, Mario, şi iubirea mea te'mbrăţişează cu sfinţenie. Dumnezeu cu tine".

Cât de frumos îmi scrii, Andrei! şi totuşi ce jale mă cuprinde citindu-ţi şirele dragi. Imi pare că din cuvintele tale se desprinde un cântec nou, melodios ca o melodie cerească, dar totuşi plin de lacrămi.

Iţi mulţumesc însă că te-ai grăbit să-mi trimiţi aprobarea ta. Spitalul exantematicilor e plin, şi afară de mine, numai trei doamne nu şi-au părăsit locul. Doctorul-şef nu-i prea vesel că rămân lângă hotărîrea mea. De două săptămâni avem morţi în fiecare zi şi până acum chiar din personalul sanitar ne-au murit cinci. Să nu-ţi fie frică: Eu mă îngrijesc bine. Eu ştiu că viaţa mea e şi a ta, şi am datoria să o păzesc.

XL

Ce iarnă chinuitoare şi urîtă, iarna asta! Ploi şi zloată, zăpadă ce se topeşte în noroiul drumurilor. Un frig umed care-i pătrunde pe bieţii bolnavi până 'n măduva oaselor. Vin îngheţaţi, amorţiţi de umezeala asta, cu obrajii negrii, cu ochii tulburi, şi sunt zile când n'avem lemne să încălzim camerele lor.

Ei aiurează într'un aer îngheţat, căci au călduri foarte mari. Suferinţa e atât de mare, atât de multă aici, încât inima noastră se împietreşte, nu mai putem plânge. Cât de energice, cât de harnice sunt cele trei doamne care au rămas cu mine aici! Le admir şi cerc să nu rămân în urma lor. Dar e'n zadar! Eu obosesc mai în grabă decât dânsele. Trăim, Andrei, cu totul izolaţi de lume.

Totul e îngheţat par'că în jurul nostru. Trăim zile şi nopţi lungi cât veacurile. Fiecare moarte ne risipeşte par'că însăşi vieaţa noastră. Cu moartea lor nu ne putem împăca. Pentru ce mor? Uneori mă îngrozesc: chiar până zac în patul suferinţii sunt atât de uscaţi, atât de îmbătrâniţi, săracii, atât de morţi, încât îţi pare moartea lor o nelegiuire, căci se atinge de cadavre, par'că nu de oameni.

Săracii! Nu mai au gând, nu mai au simţire!

E mai greu între ei decât între răniţi, dragă Puiule. Nu ştiu: boala asta într'adevăr primejdioasă, îmi pare ofensă adusă Patriei. Să mai lupte şi cu ea, s'o mai biruie şi pe ea? Doctorul spune că vor opri-o cu greu: prea multă aglomerare de lume.

Şi boala s'a lăţit pretutindeni în spitale, în oraşe, în sate. N'avem spitale de ajuns, paturi, albituri. Nu putem face o isolare cumsecade. E imposibil să păstrăm o curăţenie exemplară. N'avem petrol de-ajuns.

Ce mizerii, Dumnezeule!

Şi, uneori mă gândesc: toate aceste ni le-a adus pe cap nu războiul, ci străinul care ne-a călcat ţara; a trebuit să ne strângem cu toţii în acest colţ de pământ liber. De unde să ne'ncapă cum ar trebui? Şi simt până în adâncul fiinţei mele pe străin. Şi lacrămile Patriei îmi ard inima.

De-o zi s'a îmbolnăvit şi una din doamnele cu care lucrez eu. Credem că e numai o răceală. Nici un simptom mai grav nu s'a pronunţat până acum. Tu ce mai faci, Andrei? Iar încep să capăt mai rar scrisori dela tine. Anton mi-a scris că nu te va slăbi din ochi.

XLI

Im scrii nedeslușit, dar cu totuşi ştiu ce vrei să-mi spui. Se vorbeşte pe aici de luptele dela Oituz, de evacuări. Dumnezeu să ne ferească, Andrei! Dacă Patria rănită şi bolnavă cum este acum ar trebui să-şi târîie din nou prin noroiul drumurilor fiinţa însângerată, atunci ar trebui să credem în pedeapsa Cerului. Dar Dumnezeu n'are pentru ce ne bate astfel de cumplit. Ce-au greşit aceşti ţărani din care s'a ridicat oastea ţării? O nouă retragere ar fi peste puterile din urmă ale Patriei. N'a avut vreme nici să-şi lege cele dintâi răni, nici să-şi hodinească suferinţa, şi să înceapă din nou? De aceea pricep rezistenţa supraomenească ce-o faceţi la Oituz. In numele Patriei rănite şi bolnave o faceţi. Da, să nu lăsaţi dujmanul să treacă! Ar pângări templul cel mai sfânt al neamului nostru.

Dar el nu simţeşte că aceasta n'ar mai fi luptă ci măcel? Aştepte până ne vom lega rănile, până când ostaşii noştri vor putea sta din nou în picioare. Căci, nădejdea nu ne-a slăbit, nu ne părăseşte, Andrei.

Boala s'a mai potolit. Prin sforţări supraomeneşti s'au izolat bolnavii toţi. Mortalitatea scade; reînsănătoşirile sunt tot mai dese. Se apropie primăvara. Dumnezeu ne va trimite soarele şi seninul. Noi trebuie să biruim nenorocirea.

XLII

..Da, sunt petele acele roşii. Dar sunt tânără şi tare şi iubirea ta, Puiule, nu mă va lăsa să mor. Scriu şirele acestea deşi sunt convinsă că nu voiu avea putere să ţi-le trimit. Abea acum te pricep, dragă Andrei, pentru ce nu m'ai vestit când ai fost rănit. Mă tem şi eu să nu te fac să suferi. Şi tu ai lipsă acolo pe front de toate puterile tale. Nu, eu nu voiu muri. N'am călduri mari şi aiurez foarte rar. Doctorul îmi zâmbeşte: De sigur nu e nici o primejdie!

Dar ce grozav de greu e să stai în pat; ziua-noaptea să nu te mişti din pat!

Şi-s singură într'o odăiţă, şi ceasurile sunt lungi ca anii!

Afară e noros şi acum. Bat vânturi reci dela miazănoapte.

Nu! Nu-ţi voiu trimite şirele acestea până mai târziu, când mă voiu face bine.

XLIII

Doctorul-şef strigă tare, ocărî pe cineva şi apoi intră ca o furtună în camera mea. Eu citesc pentru a zecea oară corespondenţa lui Anton: „Dragă Domnişoară! De o săptămână nu mai am hodină, nu mai pot închide un ochiu! O datorie grozavă mă apasă. Ţi-am promis dumitale, i-am promis lui Andrei. Ultimul lui gând a fost la dumneata. N'a avut nici o suferinţă, nici un chin. S'a dus zâmbind şi binecuvântându-te pe dumneata, pe părinţi, Patria. Rog să nu blestemi pe cel mai nenorocit dintre oameni, care a trebuit să şi ţină promisiunea. Anton."

Pentru a zecea oară o citeam şi nu o înţelegeam.

Doctorul veni şi mi-o smulse din mână. Femeia de serviicu care-mi dăduse corespondenţa plângea în uşe. Doctorul o ocărî din nou şi o împinse brutal.

— E o prostie" zise el venind lângă mine, şi începu să'mi vorbească. Dar eu nu mai auzii nimic. Acum am înţeles ce-mi scria Anton. Şi mi-am pierdut conştiinţa.

XLIV

Când m'am deşteptat doctorul era tot lângă mine. Se uita la mine cu mare îngrijorare. Eu îl pricepui numai decât. Acum îmi pare că pricep orice. Pare că nu m'am cufundat într'un leşin ci într'o baie de lumină, şi lumina aceea mi-a pătruns întreaga fiinţă. Aşa vedeam de clar deschizând din nou ochii.

— Nu trebue să fii îngrijorat, i-am spus. „Eu ştiu ce m'aşteaptă."

— Dumneata nu ştii nimic, domnişoară, zise el tulburat, dumneata trebue să-şi păstrezi linştea. Temperatura ţi s'a urcat din cauza fetei acesteia nebune.

Simţii că mă doare inima.

— Ea nu-i de vină, dragă doctore; e bine că mi-a dat scrisoarea. Acum mor liniştită. In curând o să-l întâlnesc pe Andrei!

Doctorul nu mai zise nimic. Işi puse capul în piept şi'mi păru că a murit. Pentru ce-i atât de trist?

— Pe mama s'o vesteşti dumneata. Dar nu dintr'odată! De altfel ea desigur simţeşte cea ce se pregăteşte.

— Dumneata eşti prea enervată, domnişoară," zise doctorul cu durere fără să se uite la mine.

Nu e enervare, e o vedere limpede. Eu încă am simţit când a murit Andrei. Da, însă n'am cutezat să mi spun.

Nu mai ştiu ce s'a petrecut pe urmă. M'am cufundat din nou într'o mare de lumină. Andrei îmi face un semn cu mâna să mă grăbesc. Cât e de frumos, şi cât de limpezi i-s ochii. Sunt deplin încredinţată că-l voiu ajunge!

XLV

26 Martie 1917

Şi cât mai sunt în lume, nu pot să mai rămân singură. Imi iau carnetul, Andrei, şi-l recitesc să stau cu tine de vorbă. Mintea mi s'a făcut nespus de clară. Şi cu cât trec zilele, cu cât îmi slăbesc puterile trupului, eu văd tot mai limpede viaţa. Şi nu numai viaţa ci şi ce mă aşteaptă dincolo de ea.

Da, simţesc că voiu muri. Şi nici nu mi-e teamă, nici nu-mi pare rău.

Ciudat, nu-i aşa? Doctorul se miră.

In loc de prefaţă

Rândurile pe cari m'am hotărât să le pun aici, mi-s mai greu de scris decât întregul meu carnet. Le-am scris când am intrat în spitalul de exantematici. In ele trebue să-mi spun dorinţa mea din urmă: să se dea publicităţii „Carnetul unei logodnice", manuscris ce se va găsi între cărţile mele, caetul cel cu scoarţe cenuşii. Iată, abea am scris cuvântul, şi-mi pare că se prăbuşeşte cerul pe mine: voiu fi bănuită de vanitate! De săptămâni întregi m'am luptat pentru ca să pot lua hotărârea aceasta, şi să nu dau pradă flăcărilor însemnările mele, cum eram ispitită de atâtea ori.

De mult eram convinsă că dorinţa mea nu purcede din vanitate. De câte ori îmi reciteam carnetul se aprindea în sufletul meu dorinţa asta singură: să-l cunoască surorile mele, frumoasele fete ale neamului meu. Simţeam c'am scris în numele lor, din sufletul lor. Şi-mi ziceam: multe din ele poate n'au avut vreme să-şi însemneze impresiile şi simţemintele răscolite de aceste vremuri. Ele sunt sănătoase, sunt tinere, viaţa le zâmbeşte, şi,—duse de şiroiul vieţii, ar putea să uite ce-au simţit, să li se întunece gândurile luminoase ce li s'au aprins în ceasuri grele de durere. Şi simţeam c'ar fi o pierdere pentru ele şi pentru ţară, dacă n'ar avea o cărticică pe care să o citească din când în când, regăsindu-se în ea mereu pe ele, din clipele cele mai înalte ale vieţii lor. Şi regăsindu-se, să nu se piardă, să nu se uite.

Căci eu care mă apropiu de mormânt ştiu bine că, numai atâta suntem şi numai atâta putem, cât ne îngădue ceea ce culegem în sfântele clipe ale revelaţiei, ale ceasurilor mari din viaţă. Adevărul întrezărit atunci, simţirea şi hotărârea stăpânitoare atunci, trebue să fie izvorul din care să gustăm în zilele cele comune. Căci nu în zadar sunt stele călăuzitoare pe cer, şi nu în zadar s'aprind farurile la ţărmul întunecatei mări.

Dar, Doamne, nu e vanitate să vorbesc aşa? Bietele mele notiţe le-aseamăn cu stele călăuzitoare?

Dragile mele surori! Nu notiţele mele le aseamăn, ci gândurile şi simţemintele voastre, cari sunt şi ale mele. Gândiţi-vă la ce mi-ar putea sluji mie vanitatea?

Azi, cum stăteam pe patul meu de suferinţă, am simţit mai aproape ca niciodată fâlfâirea morţii. Inaintea cui aş vrea să mă laud? Când se spun laude morţilor, eu nu le mai aud.

M'a chinuit mult şi o altă întrebare: sunt eu sigură că nu mi-a rătăcit gândul şi simţirea? Pot eu avea cutezanţa să spun că tot aşa aţi judecat şi aţi simţit şi voi? Şi până azi, când am simţit moartea aşa de aproape, n'am putut să-mi dau un răspuns hotărât. Acum ştiu că'n marile ceasuri ale vieţii sufletele oamenilor se aseamănă foarte mult, se sărută şi se'mbrăţişează, topindu-se parcă într'unul singur, şi în el toate plâng, cred, nădăjduesc şi iubesc la fel. Parcă destinul vrea să le aducă aminte, în astfel de clipe, că dintr'un izvor sunt purcese toate, şi spre acelaş izvor se îndreaptă toate.

Azi ştiu, deci, că nu-i o cutezanţă să spun că veţi afla în carnetul meu gândiri şi simţiri de-ale voastre. Ori cât de neputincios va fi fost sufletul meu în zilele comune, în ceasurile mari s'a schimbat şi el într'un suflet omenesc, ca ori care altul.

Poate n'am putut însă spune până unde mi-a bătut gândul, până unde mi s'a înălţat simţirea. Da, vestmântul e greu de găsit. Multe din voi ar fi găsit, poate, o haină mai potrivită, multe se vor fi înălţat chiar în regiuni superioare, şi ar putea să le descrie mai potrivit, mai desăvârşit.

Dar, dragile mele surori, eu n'am avut intenţiunea să scriu o carte, ştiindu-mi puterile. Eu n'am făcut decât să copiez în carnetul meu scrisori şi însemnări pe cari le trimiteam cuiva departe.

Şi numai când am rămas singură pe lume, numai când simţeam c'o să mă duc şi eu în grabă, m'am gândit că însemnările aceste poate vor fi folositoare surorilor mele. Folositoare!

Pot eu, atât de tânără, să vorbesc de „folositor"? Cuvântul acesta nu jigneşte tinereţa, care respiră şi se'nveşmântă în „frumos"? Nu veţi zâmbi voi de sărmana voastră surioară, care, simţind că moare, vrea să vă lase un carnet cu notiţe folositoare? Nu credeţi că'mi pângăresc moartea mea de fecioară c'un gând atât de bătrânesc? Nu veţi fi ispitite să credeţi că sunt o desnădăjduită care, nemai putând trăi, ureşte pe cei cari sunt tineri şi sănătoşi, şi vrea să le cernească viaţa?

O, Doamne, nu! Vă simţesc cum ciripiţi ca nişte rândunici curate în jurul meu! Ce bine e să stai de vorbă cu cei nevinovaţi, cât de sincer poţi fi în faţa lor! Dacă n'aş fi ştut că voi, surorile mele frumoase, veţi citi aceste şire puse în loc de prefaţă, n'aş fi cutezat să le scriu niciodată, şi bietele mele însemnări încă nu ar fi văzut lumina tiparului.

Da, acesta e adevărul: nu vanitatea ci dorinţa de-a vă fi folositoare m'a hotărât să-mi spun dorinţa ca să fie tipărit carnetul meu. A vrea să fi folositor cuiva înseamnă a-l iubi pe cineva cu adevărat. Rădăcina ori cărei ajutorări şi folosiri e iubirea iar iubirea ştim că e podoaba inimilor tinere.

Totuşi mi se cade să vă fiu folositoare nu fiindcă sunt tânără, ci fiindcă am să mor în curând: de aceea trebue să vă iubesc din tot sufletul.

Şi, din pragul morţii, dragile mele surori numai aşa vă pot iubi că încerc, prin carnetul meu, să trezesc în sufletele voastre ceva din ceeace vă poate face viaţa mai curată, mai frumoasă, mai plină, mai caldă şi mai rodnică, pentruca să puteţi fi fericite.

Mor, şi nu-mi pare rău că mor, dar să nu credeţi că sunt o desnădăjduită! Nu-mi pare rău c'am trăit, nu-mi pare rău c'am suferit. Şi nu vă pizmuesc că rămâneţi în viaţă, ci vă binecuvântez din tot sufletul..

Mă gândesc: veţi lua voi, oare, în nume de rău că'n notiţele mele vorbesc de mine şi de El? Veţi spune că'mi pângăresc simţirea punând-o înaintea lumii? Că nu s'ar fi cuvenit?

Dar, mai întâi, iubitele mele surori, eu pun dragostea mea înaintea voastră şi nu înaintea lumii! Cum s'ar simţi pângărită în faţa voastră, care sunteţi atât de albe şi atât de neprihănite?

Iar noroiul bietei lumi pentru ce ar pângări ce e curat? Cred c'a sosit vremea să arătăm şi frumuseţile sufletului, întregi, tari, regeneratoare şi nu numai buruenele cele rele. Şi cred că e o datorie a noastră, surorilor, dragi să ne mândrim pe faţă nu numai cu costumele ce acopăr nevinovăţia trupului, ci şi cu florile ce cresc din trupina de crin a sufletului nostru.

Da, sunt sigură că citind voi carnetul meu, iubirea mea va rămânea tot aşa de curată, şi ştiu că nu-mi veţi lua în nume de rău c'am dat-o în vileag. Ce-i necurat trebue ascuns nu ceeace este curat.

Florile trebue să crească la lumină: în soare, în ploaie, în căldura cerului de vară. Nici o pierdea, nici un umbrar în jurul ei: numai aşa rodeşte în toată strălucirea şi culoarea petalelor, şi polenul staminilor. Numai aşa se poate naşte parfumul şi sămânţa.

Şi de-aceea cred, surori iubite, că şi cealaltă dragoste, de care-i vorba în carnetul meu, nu va fi pângărită, fiind scoasă la lumină. De voi, desigur că nu, căci ea, înainte de-a o cunoaşte de-aici, a înflorit în sufletele voastre. De mult ştiţi, de cnâd aţi iubit şi aţi suferit că viaţa nu se mărgineşte la ceea ce vă atinge pe voi personal, fie că vă îmbie plăceri, fie că vă adapă cu dureri, ci că ea se ridică peste voi şi peste drepturile voastre comune, trebuind să triumfeze ţintele ei înalte, care sunt totuşi şi scopurile voastre supreme.

Atât aveam de spus!

Şi dacă n'aş fi ştiut că stau de vorbă cu voi cari mă înţelegeţi şi mă iubiţi, cari simţiţi cu inimile voastre calde de tinereţe, idealul, n'aş fi avut tăria nici să scriu şirele aceste, nici să-mi arăt dorinţa ca să rămână însemnările mele.

Sufletul vostru neprihănit mi-a dat tăria. Nu vă cunesc, dar vă simţesc pe toate atât de dulci, atât de curate, atât de bune, cum numai subt cerul Ţării noastre pot creşte fetele.

V'aşteaptă viaţa! Trăiţi-o cât mai frumos, cât mai nobil! Nu lăsaţi să se stingă în sufletele voastre luminiţele ce s'au aprins în ceasurile mari ale suferinţei de azi. In strălucirile zilelor viitoare ce vor veni cu siguranţă, nu uitaţi strălucirile din voi. Şi mai ales nu uitaţi ceeace aţi învăţat în zile amare: iubirea nu-i deplină şi nu-l face pe nime fericit decât slujind în aceeaşi vreme lui Dumnezeu, Neamului, şi ţie însăţi.

Infloriţi şi îmbalsamaţi pământul, pentru că de aceea sunteţi flori. Dar să nu uitaţi că podoaba şi mireasma voastră numai atunci e deplină când are culori din cerul lui Dumnezeu şi din pământul părinţilor noştri, iar mireasmă din aroma ce respiră ca o adiere din sânul sfânt al Neamului.

Eu sunt o umbră ce mă depărtez.. Imi pare uneori că am vorbit cu voi de dincolo de moarte, şi pentru aceea am avut atâta curaj.. Sunt istovită de boală şi patul suferinţii mele acuşi va scăpa de mine.. Am fost şi eu frumoasă, surorile mele iubite, şi iată frumuseţea mea s'a scuturat.. Am fost şi eu o floare şi iată m'am uscat.

MARIA NEGRU

P. S. Iertaţi-mă dacă v'am tulburat!.. Nu vreau să vă 'ntristaţi ci să iubiţi. Şi nu o lacrimă de milă vă cer pentru mine, ci una de iubire. — M. N.

(Sfârşit)

„Stăpânul"

de BARBU LAUTARUL

D-nul Georgescu păşeşte grăbit spre casă. Nu ştie nici el cum de-a 'ntârziat astăseară. A vorbit ba cu unul, ba cu altul, şi acum sunt şapte trecute. Şi când îşi aduce aminte ce'l aşteaptă acasă, îl apucă groaza. Vântul suflă cu furie, împiedicându-l astfel să meargă mai repede. Insfârşit, la un colţ de stradă, îi apare casa. Incepe să-şi iuţească paşii. Inima-i bate cu putere. Oare ce va zice Glafira, se gândeşte el? A ajuns acasă. Intră încetişor în antreu, îşi scoate paltonul, pălăria, îşi apasă pieptul cu mâna, ca să-şi linişteasca bătăile inimii şi intră 'n casă. Dintr'un colţ al odăii în care a intrat, coana Glafira, nevastă-sa, ridică ochii de pe cartea ce-o ţine pe genunchi şi se uită la dânsul c'o privire, care face să-i îngheţe sângele 'n vine. Trec câteva minute în tăcere.

D-nul Georgescu, văzând privirea nevestii sale, a rămas înlemnit pe pragul uşii, uitând s'o închidă şi să spuie „bună-seara" după cum obişnuieşte totdeauna. Insfârşit, m-me Georgescu binevoieşte să întrerupă linişt[ea] care devenise atât de apăsătoare:

— Unde mi-ai fost, domnul meu, începe dânsa pe un ton, care-l face pe bietul Georgescu să se cutremure, căci dumnealui ştie prea bine ce urmează deobicei după această introducere.

— Uite, îndrăzneşte d-nul Georgescu să răspundă, m'au reţinut nişte cunoscuţi pe stradă, şi vorbind ba de una, ba de alta, m'am cam întârziat.

Şi, încurajat de tăcerea nevestii-sale, el continuă.

„Să-l vezi pe Ionescu ce nostim e. Ne-a povestit nişte lucruri, că ne-am prăpădit de râs nu altceva. Ha-ha-ha, urmează el, deastă-dată cu vocea mai ridicată, era nostim de tot Ionescu. Aici Georgescu cată să schiţeze un zâmbet, care se traduce pe faţa sa într'o oribilă schimonositură.

— A, îl întrerupse nevastă-sa, d-nul petrece, d-nul se distrează, şi mă lasă pe mine să-l aştept ceasuri întregi cu masa. Dar bine nenorocitule, izbucneşte ea deodată furioasă, mult timp ai să-ţi baţi tu joc de mine? Ce sunt eu? Sluga ta ca să te aştept cu masa de două ceasuri?

— Nu-s decât şapte trecute, îndrăzneşte să răspundă d-nul Georgescu.

— Mai îndrăzneşti să minţi încă, ţipă înfuriată m-me Georgescu. Şi repezindu-se la el îl trage până la peretele opus unde atârnă o pendulă, care arată ora 7,35 fix.

— Vezi că sunt şapte trecute îngână el.

— Taci mojicule, taci îi strigă ea zgâlţâindu-l.

D-nul Georgescu, în urma ordinelor formale, tace. Nu îndrăzneşte să se mişte şi rămâne prostit lângă peretele cu pendula. Tăcerea o înfurie şi mai mult pe m-me Georgescu. Se răsteşte deodată la bărbatu-său:

— Haide la masă idiotule! Şi mândră ca o regină ea trece 'n sufragerie. D-nul Georgescu o urmează umilit. Se aşeză amândoi tăcuţi la masă. Servitoarea aduce primul rând de bucate şi pleacă. Incep să mănânce încet.

— I'ascultă mojicule, se răsteşte deodată m-me Georgescu, oare nu-ţi convine să vorbeşti?

— Ba da dragă, îngână el, dar vezi că...

— Vezi că, îl întrerupse dânsa, eşti mojic ca şi tat-tău ca şi mă-ta, cari ţi-au dat o creştere atât de frumoasă. Şi m-me Georgescu, supărată probabil pe părinţii lui bărbatu său, cari nu i-au făcut educaţia, întoarce capul. Continuă să mănânce tăcticos. D-nul Georgescu numai mănâncă. I-a pierit pofta de micare, cu toate-că n'a luat nimic în gură dela 12.

— Ei ce, te-ai supărat poate conaşule, începe deodată dumneaei pe un ton cam acru? Uite-l că nu vrea să mănânce. Face pe bosumflatul. N'ai decât, nu mânca, că eu nu te-oi ruga.

Şi dânsa începe din nou să mănânce, pe când el rămâne tăcut, fără să se atingă de mâncare. Trec câteva minute.

— I'ascultă mă, face ea deodată hotărîtă. Nici masa să nu-mi ticnească din cauza ta? Dupe-ce tu umbli toată ziua pe la mama dracului şi întârzii cu ceasurile, tot tu mai faci pe supăratul? Şi ţintindu-l c'o privire fulgerătoare, ea continuă pe un ton, care nu mai suferea nici o contrazicere:

— Te poftesc să nu mai faci pe supăratul şi să mănânci. In urma unei invitaţii atât de categorice, d-nul Georgescu începu să mănânce. Masa se isprăvi într'o tăcere apăsătoare. După masă d-nul Georgescu, nevastă-sa dând bine 'nţeles semnalul, se ridică, se duce 'n salon şi se aşează tăcut pe un scaun. E atât de singur şi atât de nenorocit. Ce n'ar da să poată eşi puţin la plimbare. Ce-ar fi oare, se gândeşte el, dacă împotrivindu-mă nevestii mele aşi eşi astă-seară puţin la plimbare. La urma urmii eu sunt *„stăpânul"* nu dânsa. Şi d-nul Georgescu se simte deodată atât de puternic, atât de curagios, încât crede c'ar putea fi în stare să înfrunte privirea DOAMNEI. Hotărît, se ridică de pe scaun şi păşeşte spre eşire c'un aer măreţ, de parc'ar fi un general ce se 'ntoarce dela o victorie.

— Unde te duci, se aude vocea tăioasă a nevestii sale? D-nul Georgescu rămâne pe loc un moment, apoi se 'ntoarce hotărît s'o înfrunte. Şi-a pregătit chiar câteva cuvinte ca să-i răspundă. Ii va zice:

— D-nă, eu sunt stăpânul în această casă, nu d-ta, şi fac ce vreau.

Când s'a întors însă, şi a văzut privirea *„ei"*, a rămas înlemnit.

Tot curajul i-s'a risipit. Nu reuşeşte să 'ngâne decât vre-o câteva cuvinte confuze, şi se aşează din nou pe scaun.

— Haidem la culcare, răsună deodată vocea ei.

— E deabea zece, dragă, îndrăzneşte el să răspundă.

— Haide la culcare, repetă dânsa fără a binevoi să-l onoreze cel puţin c'o privire. Şi încet se îndreptă spre dormitor. Păşeşte rar şi apăsat.

D-nul Georgescu o urmează încet, umilit de propria sa laşitate. Au intrat în dormitor. Se aşează pe scaune şi 'ncep să se dezbrace.

— Tragem botina, zice m-me Georgescu, întinzând piciorul. „Stăpânul", care cu câteva minute înainte se revoltase... în gând contra soţiei sale, îngenunchiază, blând ca un mieluşel, în faţa ei, şi-i scoate gheata. Fără a zice un cuvânt dânsa întinde celălalt picior, care la rândul său e şi el descălţat de stăpân.

D-nul Georgescu se ridică din poziţia, care nu prea este în concordanţă cu situaţia lui de stăpân, se dezbracă şi se lungeşte 'n pat. Se gândeşte cu regret la clipa de „eroism" ce-a avut-o în salon. Ei nu, mult nu va mai răbda el toate astea. Va scutura el acest jug. E bărbat doară şi e ruşine.

— Ai înebunit mă mitocanule, îi strigă deodată 'n faţă nevastă-sa? Ce mă tot loveşti cu piciorul?

— Iartă-mă, dragă, fără să vreau, face umilit d-nul Georgescu. Şi se ghemueşte cât mai mult în colţul său, ca să nu-şi mai atingă nevasta.

Intr'un târziu, după ce s'a gândit şi răzgândit la chipul în care ar putea să-şi restabilească autoritatea pierdută, el adoarme, fără a fi ajuns la nici un rezultat.

BARBU LAUTARUL

Insemnări teatrale

„Algesiras"

Un parizian glumeţ, cu nume foarte cumsecade, d. Bourgeois, a prezentat dăunăzi Comediei Franceze, sub un alt titlu, tragedia lui Corneille, *Algesiras,* iar comitetul a respins'o.

Un mare impresoriu londonez s'a plâns că cea mai mică reţetă pe carea a înregistrat-o vreodată, a fost, zilele trecute, cu „Femeia îndărătnică" a lui Shakespeare.

Alţi zece directori englezi au pierdut mulţi bani, în anii din urmă, montând pe neîntrecutul Will — William cel roşcat, cum îl numeau camarazii din trupă — pe care, astăzi, compatrioţii îl ocolesc.

Se pare că Shakespeare a ajuns în patrie ceiace este Homer pentru restul globului: un poet imens pe care toată lumea îl venerează, dar pe care, cu excepţia d-lui G. Murnu, nimeni nu-l mai citeşte.

* * *

Să însemne, aceasta, amurgul zeilor — sau este, numai, o mică neînţelegere?

Faptul că publicul nu cercetează piesele lui Corneille şi Racine, nu ne miră: populari n'au fost niciodată aceşti mari dramaturgi pur francezi, cari au scris pentru o elită şi pe cari oficialitatea îi menţine, cu mari sforţări, pe afişul teatrelor subvenţionate şi'n şcoli.

Respins azi, Algesiras a căzut şi pe vremea autorului: deci concluziile pe cari le trag, din această păţanie postumă a lui Corneille, cei ce proclamă crepusculul idolilor, ni se par eronate.

Fără îndoială, multe capo-d'opere se menţin numai graţie prestigiului autorului. Şi nu ştiu care piesă, începând cu „Oedipus", continuând cu „Hamlet" şi sfârşind cu „Faust" ar fi admisă pentru reprezentare, dacă ar trimete-o un necunoscut. Verdictele oamenilor de specialitate, însă, n'au nici o importanţă: în materie de teatru numai publicul e judecătorul suprem.

Om de meserie, cu cât ştii mai multe, cu atât eşti mai încurcat să-ţi dai păreri definitive.

Impopularitatea lui Shakespeare

Cu Sakespeare nu e cazul lui Corneille şi Racine: el el are un mare succes de cassă, în toate ţările. Diseară se joacă aici „Hamlet" şi „Neguţătorul din Veneţia" iar mâine „Femeia îndărătnică".

Trei teatre vieneze refuză lume reprezentându-l.

Acelaş lucru se petrece în multe alte oraşe de limbă germană..

La noi, s'a dat de sute de ori Shakespeare, în ultimii ani: Hamlet, Noaptea Regilor, Macbeth, Regele Lear, Othello, Neguţătorul din Veneţia, au cunoscut seri triumfale. La Paris de aseméni.

Nefiind pur local, neurmând nici o modă, Shakespeare trăeşte şi va trăi deapururi prin clocotul pasiunei, varietatea tipurilor, pitorescul mediului, frăgezimea, spontaneitatea, eternul omenesc de care e plină opera sa.

Cum se explică atunci lipsa lui de popularitate în Englitera?

Cred că din pricina interpretării.

Atâtea tradiţii apasă pe umerii oamenilor de teatru din Londra, încât nu-şi pot permite să schimbe ceva din felul de a-l juca, să-l reînoiască.

Şi nimic nu ucide mai mult decât tradiţia. Dincolo de zidurile Londrei însă, e mai multă libertate. Neavând nici o prejudecată shakespeareană, desconsiderând „culoarea locală" şi adevărul istoric al decoraţiunilor, regizorii francezi, germani, ruşi, români, dau frâu slobod fanteziei lor şi culeg lauri noui pentru fruntea nemuritoare a celui mai glorios dintre poeţii dramatici.

Desavantagiile tradiţiei

Vechile lucrări dramatice, ca orice piesă de teatru, dealtminteri, sunt în funcţie de regizor.

El poate scutura praful de pe capod'operile din trecut şi da strălucire lucrărilor contemporane.

Drama în care un regizor n'a pus propria sa pasiune, flacăra sa creatoare, sensibilitatea şi noutatea pe care, în afară de autor şi actor, el le aduce, va fi ştearsă, lipsită de ritm, nu va interesa publicul.

Or, e foarte greu să te atingi de o lucrare şi o înscenare consacrată în ţara ta: jicneşti toate amintirile, răsturnând tradiţia. Pe când, opera încă inedită pentru spectatori, o poţi monta, fără grijă, după cum îţi va dicta fantezia.

* * *

De sute de ani, Englezii şi-au făcut o anumită concepţie despre castelul lui Macbeth, esplanada pe care se iveşte spectrul regelui Danemarcei şi masca tutulor Henricilor şi Ricarzilor lui Shakespeare.

Trăind în toate memoriile, aceste imagini nu mai interesează; dar a încerca să le dai o faţă nouă, ar însemna să comiţi un sacrilegiu. Şi atunci nu ne atingem de cele sfinte. Iar publicul le ocoleşte, căci s'a săturat de ele...

Străinii însă, nerespectând tradiţia, culoarea locală, n'au de cine se teme. Fantezia contemporană a directorului de scenă, a pictorului, a interpreţilor poate broda în toată voia pe canavaua textului shakesperean şi reînoi interesul nostru, pentru vechile sale plăsmuiri. S

Când pictorul rus Pogedaef mi-a adus schiţele decorurilor şi costumelor din „Macbeth", i-am spus:

— E foarte frumos, dar nu e „Macbeth".

— ?

— Mounet-Sully era admirabil în Hamlet, dar nu era Hamlet...

— ?

— Hamlet al lui Mounet Sully era o armonie unic de gesturi şi intonaţii, o statuie reînviată, o nobleţă princiară fără pereche, — dar era un senior francez... N'am regăsit un moment pe îndoliatul prinţ al Danemarcei!... „Macbeth" al d-tale e plin de fantezie, de culori, de minunate îmbinări între decor şi costum, dar nu-mi evocă Scoţia... E un balet rus!...

Şi l-am făcut baletul rus şi n'a sărit în ochii nimănui: costumele şi decorurile din „Macbeth" sunt tot ce-a fost mai frumos, ca plastică, pe scena Teatrului Naţional.

Jucat, aşa, la Londra, Macbeth ar fi stârnit o consternare generală; la Bucureşti însă, el a fost cu drept cuvânt admirat.

Lipsindu-ne amintirea seculară a altor realizări ale acestei drame, noi n'am avut concepţii rănite. Nici n'am băgat de seamă că unul din tablouri nu făcea parte din unitatea reprezentării, fiind adus de prin „Răzvan şi Vidra", iar câteva costume şi accesorii, neexecutate, prin plecarea mea de la direcţie, au fost scoase din inamovibila zestre a bătrânului teatru, din magazia unde Ştefan-cel-Mare, Alexandru Makedon şi Radames îşi păstrează tronul unic, cu sfinţenie...

O montare nouă

Există o splendidă piesă românească, plină de elan şi pitoresc, o capo-d'operă vrednică de Schiller, perla repertoriului naţional, cea mai veche şi cea mai inspirată din dramaturgia noastră.

Ajunge, însă, s'o pui pe afiş ca să numeri unsprezece persoane în sală: e „Răzvan şi Vidra" a lui Hajdeu.

Motivul?

Ca şi piesele lui Shakespeare la Londra, „Răzvan şi Vidra" ni se pare o lucrare didactică, bună pentru vremea ei, dar la care nu ne mai ducem, căci ne e frică să nu ne plictisim.

Şi poate că avem dreptate. „Răzvan şi Vidra" se joacă bine, dar se joacă tot ca acum 30—40 de ani.

Nici n'o putem monta altfel. Ar părea un sacrilegiu. Inchipuiţi-vă însă că „Răzvan şi Vidra" cade pe mâna unui regizor suedez, căreia puţin îi pasă de realităţile istorice.

Cum publicul suedez nu prea ştie, nici el, ce „culoare locală" aveam noi pe vremuri, regisorul, interpretând pe „Răzvan şi Vidra" ca pe-o fantezie orientală, va pune în rolul lui Răsvan un splendid tânăr, pe care l-ar face arab şi l-ar îmbrăca în costume din o mie şi una de nopţi. Din Vidra ar închipui o semită cu părul roşu, iar decorul ar fi o succesiune de peisagii persiane, cu turle moscovite şi minarete, dominând grădini de vis, cu avuzuri, plante exotice şi, printre ele, păuni. Popi în odăjdii s'ar amesteca printre nobilii îmbrăcaţi ruseşte şi turceşte, printre fete cu costum naţional bănăţean, printre sclavi goi, cu trupul de aur şi turbane roşii, printre scamatori chinezi.

Tot acest amestec, cari ni s'ar părea grotesc la Bucureşti, — ar avea un succes fără pereche, la Stockholm.

Hajdeu ar apărea ca un scriitor de geniu, opera sa plină de esenţă umană, de tipuri pitoreşti şi variate, iar piesa, care nouă ni se pare prăfuită, s'ar reîntoarce acasă cu aripile pline de soarele Occidentului.

In fond, nu ştiu dacă cei cari îşi închipuie că realizează decoruri şi costume exacte, o nimeresc, într'adevăr. Nu ştiu dacă cei ce sunt „în tradiţie", greşesc mai puţin decât cei ce-şi lasă fantezia să lucreze.

Piesele tragicilor greci, de pildă, se joacă, toate, în decorurile şi costumele civilizaţiei eline. Or, Oedipus, Electra, Agamemnon, Orest, sunt personagii din basme.

A le face contemporane ca aspectele lui Sofocle, însemnează a perpetua anachronismul de care este încă vinovat, Occidentul începând cu Parisul.

Insemnează a îmbrăca Făt-Frumosul prietenului Furtună în pantalonii d-lui Vintilă Brătianu.

„Tradiţionaliştii" cari au protestat împotriva costumelor bizare şi-a sclavelor etiopiane şi mongole din „Electra" montată de noi acum trei ani, aveau în minte tunicile şi coafura din veacul V, şi-ar fi vrut să gătim cu ele femei aduse din nordul Africei, din inima Asiei-minore şi regi barbari, halucinante Clitemnestre închipuite cu mii de ani înainte de Cristos: ei n'au văzut că, întâia oară, de pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti, se dădea o formidabilă lovitură eroarei seculare a Occidentului.

VICTOR EFTIMIU

Cărţi şi Reviste

L'EUROPE NOUVELLE (6 Septembrie). Un articol: *Petersburgul lui Dostoiewski,* note marginale la cartea cu acelaş nume a lui N. Anziferoff, apărută anul trecut în fosta capitală a imperiului rus. Ni se par destul de interesante unele din caracterizările articolului de faţă, care se întemeiază pe aprecierile şi intuiţiile marelui romancier asupra oraşului, care a fost leagănul acţiunilor din romanele sale.

Dostoiewski l-a caracterizat: *„oraşul cel mai precugetat, cel mai abstract din lume".* Aci s'au desfăşurat scenele tragice din *Crimă şi pedeapsă;* aci nenorocitul Goliadkin şi-a întâlnit alter-ego-ul persoanei sale; aci personagiilor lui Dostoiewski le plăcea să vagabondeze singure, fără ţintă, într'o stare de nelinişte şi nostalgie. Epoca în care a trăit şi a scris Dostoiewski era o epocă de neînţeles, de părăsire completă a chestiunilor de estetică. Petersburgul fu, pe vremea aceea, socotit ca un oraş desgolit de caracter şi lipsit de poezie. Nu vedeai în palatele vaste, de un stil sobru şi liniştit, decât nişte supărătoare cazărmi oficiale. Clima era nesănătoasă, cu puţină lumină toamna, cu inundaţii anuale ce înnebuneau populaţia, cu nopţi clare, primăvara, care enervau fiinţele şi goneau somnul.

Din toate acestea nu trebuie să înţelegem că Dostoiewski nu cunoştea şi nu iubea Petersburgul. Influenţa, pe care oraşul acesta o avu asupra spiritului său, fu imensă. Aci începu el studiile, aci cuceri el laurii primelor succese literare, aci se văzu condamnat la moarte.

„Acei cari au cunoscut şi urmărit de aproape istoria Rusiei în cursul anilor din urmă, vor reciti cu interes intuiţiunile geniale ale autorului Fraţilor Karamazov, în ceeace priveşte sufletul acestui oraş „precugetat şi cel mai abstract din lume"; Petersburgul i-a fost principala inspiratoare, muza lui Dostoiewsky; ea i-a şoptit cele mai întunecate mărturisiri, ce par că urcă cele mai adânci prăpăstii ale sufletului nostru şi a căror lectură ne turbură şi ne atrage".

Imaginea pe care ne-o dă Dostoiewski despre oraşul lui Petru cel Mare, care, mai acum şase ani, era capitala Rusiei, reşedinţa Ţarilor, a guvernului, a academicianilor, a acestui Saint-Petersburg, Petrograd sau Leninograd, — este una din cele mai proprii, mai întunecate. Nici un alt autor n'a descris mediul, cadrul romanelor sale, cu atâta putere de adâncire că Dostoiewski. Petersburg este, în scrisul lui, anarhistul care ucide, studentul laborios dar viciat, femeia care se vinde din pasiune sau din raţiunea banului, cazarmă sau închisoare fortificată.

Câtă deosebire între Petersburgul romanticului Puşchin şi Petrogradul întunecatului Dostoiewski!

* * *

ŢARA DE JOS (Iulie-Septembrie) un număr întreit, cu un articol prim de d. N. N. Vasiliu: *Criza tiparului sau criză moral-culturală?* Drept cauză principală d. Vasiliu admite lipsa unui concurs eficace din partea şcoalei; (desigur că afirmarea d-sale are de partea ei tot adevărul) care are mai departe consecinţele ei rele: „indiferenţa cu care întâmpină publicul orice publicaţie ce-i solicită atenţiunea" şi „izolarea în care se ţine societatea zisă cultă faţă de presa românească".

Sprintenă şi de o duioşie discretă poesia d-lui Ştefan Baljalarski. Numele nu spune mult, — un necunoscut; poesioara însă încântă prin simplitatea ei:

Am vorbit cu un prieten
De iubirea lui..
de iubirea-i sfântă,
vie şi discretă..
El avea doar versuri
Intr'o servietă,
Şi un palat de visuri
Ce-l purta în gând..
Intr'un han, departe,
Frânt de băutură
Mi-a vorbit acelaş
Insă mai târziu..
Şi-a'nceput să plângă
Şi mi-a spus să-i spui,
Dac'oi întâlni-o pe iubita lui,
„Că 'ntr'un han, departe,
frânt de băutură,
un drumeţ îneacă
visurile lui.."

Despre mişcarea culturală şi religioasă în Ucraina scrie d. *C. Maţievici,* cu sigure caracterizări.

Cronicile variate şi recenziile fac din „Ţara de Jos" o revistă interesantă şi demnă de a fi răspândită. Crezul, în numele căruia apare, este acela al valorificării a tot ce-i cinstit în viaţa noastră culturală şi literară.

* * *

VIAŢA ROMANEASCA (No. 8) d. Mihail Sadoveanu, fecundul nostru povestitor, publică un fragment din romanul „Venea o moară pe Siret", capitolul *Curtea cu juri.* La sfârşit romanul *Roş, galben şi albastru* al d-lui Ion Minulescu şi continuă d. Ion Minea cu publicarea studiului „Personalitatea şi activitatea literară a lui Dimitrie Cantemir". In „note pe marginea cărţilor" d. *Mihail Ralea* scrie următoarele despre *Cousine Bette* a lui Balzac:

„Parti-pris stereotyp, reţetă mecanică, în care viaţa e aranjată pe compartimente, în rafturi de importanţă ierarhică: iată la ce se reduc, cu adevărat, multe din romanele lui Balzac. Eroii săi au simplismul viţiului ori al virtuţii: una din două. Intermediar pentru acest colos mărginit, pentru acest plebeu genial dar primitiv nu există. Oamenii săi nu sunt amestecaţi ca aceia ai lui Dostoewski. Fundată în bună parte, e totuşi, oare, infailibilă această critică a psihologiei balzaciene?

Să revenim la „Cousine Bette" şi anume chiar la personajul „Cousine Bette". Deşi romanul îi poartă titlul, eroina aceasta apare veşnic într'un clar-obscur umbrit. Acţiunea ei e imperceptibilă, se desfăşoară veşnic în culise. Crevel, Baronul Hulot, M-me Marneffe sunt personaje cu mult mai importante din punct de vedere al acţiunii. Şi Balzac îi prezintă pe planul întâiu, în timp ce pe „Cousine Bette" o lasă în umbră. Totuşi când îşi intitulează romanul, îi dă ca titlu numele ei. Nu e semnificativ aceasta? Un personaj episodic, a cărui acţiune apare estompată şi modestă, umilă şi cotidiană, dar mai ales mediocră ca însuşi viaţa care e şi ea o medie, are pentru Balzac o importanţă mult mai mare decât masivele şi impetuoasele desenuri de personalităţi ale lui Crevel ori M-me Marneffe. E în aceasta o concepţie geometrică de caractere?"

Poezia d-lui Al. Al. Philippide se vede că face şcoală. Un nou poet a vieţii Româneşti, d. Al. N. Nanu, scrie:

Oricât de mult mă risipesc în soare
Oricât de mult, oricât de tare
Eu tot în noaptea mea m'adun..
Eu simt că azi voiu deveni nebun.

Credeam că „poesia" trebue să fie sinceră!

G. B.

LITERATURA MONDO, revistă literară esperantistă, care a publicat multe lucrări traduse în esperanto din literatura română, tipăreşte în recentul număr o poemă în proză de d-nul Eugen Relgis, în traducerea d-lui Tiberiu Morariu.

Revista anunţă şi versurile poetului Iulio Baghy „Preter la Vivo", traducerea Ioan Viteazul de Petöfi şi Robinsoni. Moderni de Teodoro Schwartz.

V. V. TILEA: Le désarment de la haine. („Tipografia Poporului", Sibiu, 1924).

Cei ce-şi vor aduce aminte de Consiliul Dirigent, de prima înfiripare a unei vieţi constituţionale româneşti — n'au uitat pe doctorul V. V. Tilea, atunci încă numai Viorel Tilea. Un tânăr svelt, elegant, foarte bine crescut, care făcea pe secretarul Preşedintelui d. Maniu. Lumea de-atunci, nervoasă, tumultoasă, asaltătoare...., purtând în ghiozdane nenumărate petiţii... netimbrate... aşteptând toate ochiul ager al d-lui Iuliu Maniu... s'a întrebat curioasă şi nu de puţine ori indispusă, cum putea face pe şambelanul de curte al unui om de Stat, un tânăr abia trecut peste puntea de trandafiri a celor 20 de ani. Dar tânărul în aparenţă, era un element de erudiţie: forte ,cumpătat, serios şi peste toate, foarte bine crescut.

Introducea în camera de primire a d-lui Maniu, aducea ordine iscălite, telefona, dispunea prin Hughes... şi sarcina grea, pe care alţii şi-o imaginau dificilă numai pentru bărbaţi cu barba lungă şi îmbrăcaţi veşnic în redingotă...., Viorel Tilea şi-a împlinit-o de minune: în urma secretariatului n'au rămas decât amintiri plăcute.... Anii au trecut şi tânărul de odinioară a vâslit pe apele diplomaţiei: la legaţia din Londra, d-nul Tilea a făcut servicii bune, a publicat în ziare serioase engleze articole despre România, a câştigat aderenţi cauzei noastre... şi bunul tact, care obligă la renunţarea reclamei, nu l-a părăsit nici un moment. Numelui i s'a adăogat un „dr", cartea de vizită s'a lungit cu'n titlu, şi secretarul d-lui Maniu, ne dovedeşte că se ocupă serios de meseria ingrată — a cauzei naţionale. In loc să-şi înmulţească învingerile în saloane şi să-şi afişeze incontestabila inteligenţă în conferinţe publice...., se ocupă de probleme, cari numai acelora nu le par serioase cari nu le cunosc: d-nul Tilea, analizează însăşi psihosa politică de azi: ura, dezarmarea şi pacifismul. Broşura, pe care o tipăreşte d-nul dr. Tilea, nu-şi propune ca să râvnească la premiul Nobel şi scrisă în franţuzeşte, nu va cuceri ambasadele întregei lumi, ca autorul să fie acoperit de flori ca un nou Mac Donald, ori Romain Rolland. Este o frumoasă ahtiare după frumos, după pace, după civilizaţie, a unui suflet cult, şi îmbucurător este faptul că opera aceasta este a unui tânăr ,nu din ceata celor gălăgioşi şi frazeologi, ci din cohortă tăcută a celor, ce vor să facă din România o ţară a păcei, a ordinei, a umanităţii. „Aimez votre prochain comme vous-même". Este o lozincă de curaj, faţă de multele erupţiuni de furie cu „es ist evreicht" şi „ça ira".... Religiositatea cu care vorbeşte d-rul Tilea de Societatea Naţiunilor, în care vede un real element de pacificare a lumei intoxicate de farmecile războiului — şi conclusiunea finală, motivată de-o credinţă adâncă în înfrăţirea popoarelor — sunt frumuseţi de stil pentru un autor tânăr, dar şi indicaţiuni pentru viitor, a crede în victoria elementelor tinere ale ţărei noastre Oricâtă ironie a suportat broşura de avantgardă a d-lui dr. Tilea, este şi rămâne o dovadă de civilizaţie şi merită laudă, şi sperăm că se va repeta şi mai amplă în activitatea viitoare a acestui entusiast intelectual român.

* * *

NOUI CĂRŢI IN ESPERANTO — Este interesantă şi instructivă propaganda ce se face în limba auxiliară Esperanto. Unii o consideră dăunătoare intereselor culturilor naţionale, până ce de fapt aceasta apropie foarte norocos diversele culturi. Mişcarea este intelectuală şi se impune prin varietatea subiectelor tratate, ocupându-se de aproape întregul produs al civilizaţiei moderne.

Iată o nouă listă a operelor apărute în Esperanto:

1) Madach E.: „Tragedia omului"— *„La tragedio de l'homo"* trad. de *Dr. Coloman Kalocsay* din *Budapesta.* Ediţia „Institutului Esperantist Unguresc" 1924. Cu ilustraţiile marelui artist M. Zichy.

2) *Petöfi:* „Viteazul Ion"., — *„Johano la brava"* trad. Dr. C. Kalocsay. Ed. „Literatura Mondo" Budapesta 1924. Ilustrată. Ediţie de lux.

3) *Kant:* „Spre pacea eternă" — *„Al eterna paco"* trad. Prof. Christaller. Edit. Dr. Frike Hannover, 1924.

4) *Shakespeare: „La tragedio de rego Lear"* trad. H. Curry şi A. Ashley, 1924. Edit. Londra.

5) *Arişima: „Deklaracio"* Roman japonez, trad în Esp. de Too-guu. Edit. Hirt et Sohn, Leipzig. Roman de psihologie. Prima operă originală japoneză editată numai în Esperanto de editura europeană.

6) Tuglas: „En la fino de l'mondo". Nuvele din limba *estonă* trad. de Seppik H.

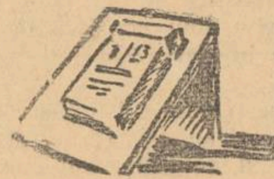
7) *„Esperanto and its critics". De W. E. Collinson, prof. Universityof Liverpool.* Ed. Neil and Co. Ltd Edinburgh, 1924.

şi

8) *„Il valore e l'Esperienza dell'Esperanto nello Scuola"* de dro. prof. *Umberto Toschi,* 1924 Verona.

**) In româneşte se prepară traducerea „O făclie de paşti" şi alte traduceri din Caragiale, într'un volum.

Opera va fi începutul unei serii de cărţi literare traduse din literatura română de d. Tiberiu Morariu.

Adeverul Literar şi Artistic

Preţul abonamentelor:

In ţară:

Lei 250.— pe timp de un an
„ 125.— „ „ „ 6 luni
„ 65.— „ „ „ 3 „

In străinătate:

Lei 500.— pe timp de un an
„ 250.— „ „ „ 6 luni
„ 130.— „ „ „ 3 „

INSEMNĂRI

ADEVERUL LITERAR
va publica cu începere dela numărul viitor
SOTIR
povestire inedită
de PANAIT ISTRATI

La 20 Octombrie se împlinesc două zeci de ani dela moartea lui Ştefan Petică. Societatea scriitorilor români a hotărât să-l comemoreze, şi în afară de şezătoarea la care vor lua parte mai mulţi dintre membrii, s'a mai luat dispoziţia să se pună o piatră funerară pe mormântul poetului la Iveşti.

„Dimineaţa" anunţă apropiata apariţie în coloanele ei a romanului „Cucoana Olimpia" de Lucia Mantu. E, după cum se ştie, romanul premiat la concursul literar deschis de marele cotidian anul trecut.

Caragiale în chinezeşte

Profesorul dr. Won Kenn, dela Universitatea din Peking, care ne-a vizitat în luna trecută, a tradus în „Revus" din Peking în limba chineză nuvela „Nefericirea unei Regine" de Caragiale. Profesorul dr. Won Kenn — după cum ni se spune — va traduce şi alte opere literare româneşti, introducând astfel în literatura chineză creaţiunile geniului românesc.

Caragiale

Aurel Pop

Cine va răsfoi colecţia anilor trecuţi din „Adevărul Literar şi Artistic", va putea observa, cu câtă conştienţiositate am remarcat produsul artistic şi cultural din Provinciile alipite.

Era firesc, ca să introducem multe valori necunoscute, în vechiul Regat, cum s'au introdus şi în Ardeal, nu numai accentele brutale ale unor indesirabili ai vechiului Regat (porniţi în expediţii de căpătuială), ci şi adevăratele valori morale. Era osmoza sănătoasă şi naturală, pe care n'o precipita nici-o acţiune de violenţă şi neastâmpăr brutal.

Aurel Pop era unul dintre acei pictori, pe cari nu-i cunoaşte opinia publică din vechiul Regat. Nu ne-am ocupat niciodată de părerile politice ale acestui om rar şi ca artist şi ca individ, şi puţin ne-au interesat indispoziţiile localnicilor, cari şi lui Aurel Pop i-au atribuit prea multe slăbiciuni omeneşti, pentru a nu vedea, dimensiile ce desfăşura pe pânză un mare artist, poate cel mai mare dintre pictorii epici români.

...De-atunci au trecut mulţi ani.

Aurel Pop este azi nu numai unul dintre cei mai reprezentativi pictori ai Ardealului, ci ne surprinde cu o nouă inovaţie, de care numai un suflet mare este capabil: se pune în fruntea unei fabrici de cheramică din Satu Mare, pe care un capriciu ori o adâncă emoţie de simbol o numeşte: „Dac" şi creiază, ceeace ne-a lipsit de mult: porţelanul românesc-artistic. Dacă Francezii au Sèvres-ul lor, teutonii: Nünfenburg-ul şi Rosenthal-ul, de ce să nu gust şi pricepere artistică şi din lutul neputincios radiază puterea de inovaţie a unui nou gen de creaţie: porţelanul se poată înjgheba în Satu Mare, o minunată fabrică de daco-roman...

Vernisajul nouei etape artistice a vieţii lui Aurel Pop, a fost la Cluj în acest an, la „Târgul de Mostre" de acolo. Lumea stă mirată şi entusiasmată. Aurel Pop, documentează cu elocinţa tăcută a formei unui borcan şi glastru... prodigiosul geniu al unui popor de păstor. Curţile imperiale, cu miile de artişti şi supuşi, au trebuit să se desvolte sute de ani, ca să poată avea... porţelanuri fabricate în gustul etichetei lor... şi Aurel Pop, fiul Selajului, pictorul care şi-a aruncat pentru câtiva ani penelul — a produs o nouă speţă de artă în porţelanul fin, colorat cu imaginile adânci ale intuiţiei de creator.

Este şi acesta un real succes al României, şi ni-l însemnăm cu emoţie în cartea inimei noastre.

Psychologia iubirilor lui Ludovic XIV

Recenta reprezentare a „Bolnavului închipuit" pe scena teatrului Naţional, pe lângă latura artistică şi documentară relevată de cronica teatrală bucureşteană, a avut darul de a ridica indiscret un colţ al perdelei ce acoperă viaţa intimă a strălucitorului rege al Franţei.

Pentru indiscreţii cărora, spectacolul le va fi deschis dorinţa de a pătrunde în intimul vieţei marelui monarh, găsim într'o revistă pariziană, un mic studiu intitulat „La psychologie amoreuse de Louis XIV". Sunt pagini ce nu se opresc la anecdotă, ci pătrund în intimul sufletesc şi analizează natura sentimentelor atât de omeneşti ale acelui Rege Soare.

Ava 18 ani la 1656, când a simţit Ludovic al XIV-lea, primii fiori ai dragostei. Era o pasiune juvenilă, foarte românească şi chiar romantică pentru Marie Mancini tânăra nepoată a lui Mazarin. Era însă o pasiune care creştea necontenit deşi rămânea platonică, aşa cum cerea galanteria de atunci, şi Ludovic era mândru de pasiunea sa de mare cavaler şi om frumos cum îi plăcea să se creadă.

In limitele platonismului amanţii citeau împreună, schimbau scrisori pe cari le socoteau literare şi îşi jurau să se iubească şi după căsătoria fiecăruia.

Ambiţioasa nepoată a lui Mazarin, nutrea însă nădejdea de a fi regină şi când Regele cedând raţiunei de stat, acceptă a deveni soţul „Infantei", răceala Mariei îl făcu să întrevadă adevăratele ei sentimente. Puternicul rege a vărsat atunci lacrimi amare pe altarul pe care-şi jertfea cea dintâi şi cea mai frumoasă dragoste a lui.

Ludovic pricepu atunci, că un rege are de îndeplinit exigente speciale, şi că o metresă a lui trebue să ştie a rămâne discretă, fără a scandaliza opinia publică, şi să rămâna mândră de preferinţa regelui fără a năzui mai mult.

Deşi înarmat cu aceste principii positive, sufletul amoros şi temperamentul, impuseră regelui o nouă adevărată dragoste pentru romantica şi graţioasa Louise de La Vallière. O iubi din toată inima, cu atât mai mult cu cât şi Louise îl iubea nebuneşte, până la sacrificiu, văzând în el numai amantul, nu şi pe rege.

Dar eternă contradicţie a sufletului omenesc! Tocmai această sinceritate şi desinteresare o îndepărtă pe Louise de inima lui Ludovic, orgoliosul rege care ar fi vroit să-şi vadă iubita preocupată de gândurile, de operele, de postul şi de magnificenţa lui.

De aceia o părăsi şi se lăsă captivat de farmecele superbei Doamne de Montespan.

Această mare doamnă, cu aere de curtezană de o sensualitate excesivă, şi de un spirit pe cât de pretenţios şi preţios pe atât de mediocru şi cancanier, născu o dragoste cu totul de altă natură în sufletul regelui.

Prins mai mult de simţuri, 14 ani Ludovic suportă calvarul acestei dragoste, cu toate alusiunile şi imputările ce'i veneau de pretutindeni. Amanta îi dăruise şi copii şi sub ameninţarea cu scandalul, întârzie multă vreme ruptura, până când Luodiv făcu îngrozitoare revelaţiuni că D-na de Montespau dădea acatiste pentru moartea lui şi încercase chiar să-l otrăvească.

Faptele jigniseră adânc scrupulele lui religioase, de care ştiu să se folosească isteaţa Doamnă de Maintenon, care de mult socotea că are de îndeplinit o misiune pentru salvarea sufletului Regelui.

Modesta văduvă a umilitului scriitor Scarron avea o remarcabilă inteligenţă, un spirit solid, şi mult bun simţ, cunoştinţe întinse şi variate, o răbdare şi un devotament rar. Cu aceste calităţi deveni soţia morganatică a celui mai puternic monarh al Europei şi o adevărată tovarăşe de viaţă, o bună tovarăşe şi sfătuitoare a regelui.

Legătura lor nu trecu însă marginele prieteniei, şi poate cu drept cuvânt s'a spus că într'adevăr singura iubită a regelui a fost Franţa, patria, pentru care nestatornicul amant a împins dragostea până la fanatism.

Moartea lui Henry Cèard

Zilele trecute a încetat din viaţă, la Paris, în vârstă de 73 de ani, Henry Céard ultimul supravețuitor dintre scriitorii *„grupului Medan"*, adică unul din cei 6 care la 1880 au publicat sub titlul *„Les Soirées de Médan"* o carte de nuvele din războiul dela 1870.

Grupul cuprindea: *„L'Ataque du Moulin"* a lui Emile Zola, *„Boule de Suif"* a lui Maupassant, *„Sac-au-dos"* de I. K. Huysmans, *„La Saignée"* de Henry Céard, *„L'affaire du Grand 7"* de Léon Hennique şi *„Après la batille"* du Paul Alexis.

Se ştie că „grupul Medan" a făcut mare vâlvă şi constitue o dată în mişcarea naturalistă şi în istoria literară a secolului al 19-lea.

Henry Céard fiu de ţăran se pregătise pentru a deveni medic, a început prin a publica articole la *„Droits de l'homme"* şi după o lungă carieră în administraţie a terminat ca Conservator la biblioteca oraşului Paris.

A fost cronicar, critic literar şi dramatic la 12 din cele mai de vază ziare ale timpului şi nu de mult — în 1918 — fusese ales la Academia Goncourt.

Lasă în urmă o vastă publicaţie de versuri şi proză, romane, nuvele, şi studii critice, şi 48 acte de teatru.

Eşind încă de tânăr de sub influenţa lui Zola, pe care l'admira totuşi, Henry Céard rămâne o figură apreciabilă a literaturei franceze. Poseda arta flaubertistă de a exprima amărăciunea şi desamăgirea de toţi şi de sine însuşi.

Era de asemeni un analist fin, un literat erudit şi un talent viu pe care nu l'a întunecat caracterul său pesimist şi resemnat.

Poetul ţăran, Radu din Giubega

Aşa mi-l amintesc, cum l-am văzut odată la un bâlciu: scund „o mână de om", cocoşat, slab şi cu faţa „roşie ca un măr" (deşi avea peste 60 de ani când l-am cunoscut) purtând pe cap o pălărie neagră de postav, iar pe trup o cămaşă lungă de bumbac, pe deasupra căreia avea o vestă de catifea a cărei coloare spălăcită, eşită de soare şi de ploae, semăna cu aceea a ilicurilor purtate de Bulgarii ce vindeau zarzavat cu căruţele, prin satele de pe valea Dunărei.

Radu din Giubega, era cunoscut de toţi ţăranii cari frequentau bâlciurile ce se ţineau peste an în comuna Băileşti şi satele 'nvecinate, înainte şi după 1907, până la răsboiul din 1916.

Şi cum să nu le fie cunoscut, când faima lui se dusese în tot judeţul, iar recomandaţia pe care el şi-o făcea singur:

„Eu sunt Radu din Giubega
„De i-au mâncat porcii cerga,

ajunsese să fie recitată şi de copiii cei mici!

De unde învăţa Radu versurile pe cari le recita şi care era subiectul acestor versuri?

Unii spun că el ştia să citească, aşa că e foarte posibil ca să fi avut broşuri de autori anonimi, din acelea ce se vând prin bâlciuri şi cari conţin o mulţime de satire populare în versuri, ce biciuesc femeia leneşă şi beţivă, cum singur am citit într'o asemenea broşură, ce mi-a căzut în mână când eram mic, aşa că el n'avea decât să le memorizeze şi să le recite.

Totuşi, nu e mai puţin adevărat, că multe din versurile pe cari le recita, erau făcute de el, căci avea momente de inspiraţie.

Aşa de exemplu, la un bâlciu în comuna Băileşti, într'un restaurant, primarul de-atunci, Stancu Colan, un om înalt şi bine făcut, îl pune pe Radu „să-i facă şi lui *o poezie!!!*

Radu stă puţin, se gândeşte şi începe:

„Colane, Colane, cât eşti tu de mare,
„Mi te uiţi cu jale,
„La tăvile cu sarmale,
„Ce folos, că n'ai parale.

Anume întâmplări, cunoscute de toţi; o dragoste nenorocită, o crimă, deraieri de trenuri, cum a fost cea dela Balota din judeţul Mehedinţi, în anul 1905 ori 1906 (nu-mi amintesc bine) îl inspirau şi făcea versuri ca acestea

„Trenul de la Balota,
„Bată-l maica Precista, etc.

cari se şi cântau.

Apoi unele evenimente cu caracter naţional, cum au fost războiul din Balcani şi răscoala dela 1907, deasemenea găseau răsunet în mintea sa, care plăsmuia:

Bată-l, Doamne, cu ocară
Pe 'l de-a pus piciorul 'n scară,
Şi-a vrut să facă răscoală,
Multă lume împuşcară! etc.

Astăzi Radu nu mai este, însă multă vreme, ţăranii cari l-au cunoscut, îşi vor aminti de acela, care prin bâlciuri se strecura cu greu prin mulţime, ca să meargă la ei şi să-i facă să-şi uite, la un pahar cu vin, câteva din necazurile multe, ce le aveau pe cap.

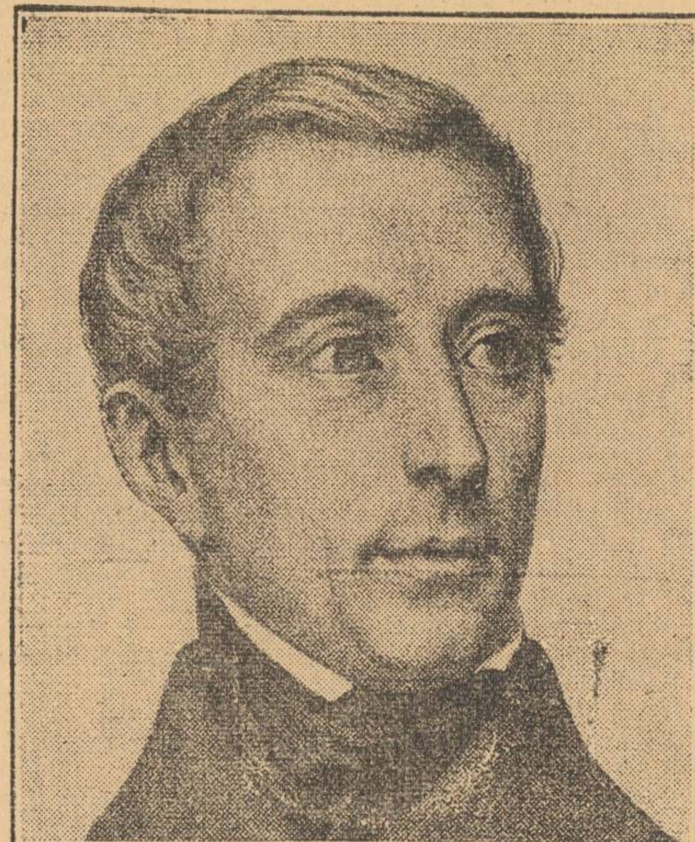
I. UDRIŞTE-NASTUREL

Lamartine şi Raphaël

„Raphael" este povestirea amorului lui Lamartine cu d-na Iulie Charles în decorul dela Aix-les Bains. Eroul numit Raphaël este însuşi poetul. D. G. Roth se întreabă pentru ce şi-a luat Lamartine acest nume într'un roman autografic şi se lămureşte într'un articol apărut în *French Quarterly*.

Lamartine şi-a scris romanul în toamna anului 1847. La acea epocă numele de Raphael era la modă printre scriitori: e numele eroului lui Balzac în „Peau de Chagrin" şi adesea ori revine în opera poetică a lui Musset. In prologul cărţii Lamartine ne destăinuieşte că era o poreclă ce se dădea eroului, în glumă, pentrucă semăna mult, în tinereţe, cu un portret al lui Raphael copil.

Lamartine scrisese „Comentariile" şi „Graziella" în 1844, la Ischia unde primise vizita criticului Eugène Pelletan, căruia îi citise o parte din „Amintiri". In „Presse" de la 23 Noemvrie 1844, criticul consacră un lung foileton asupra „Comentariilor d-lui de Lamartine" care aveau să apară cinci ani mai târziu. Cu privire la poetica povestire a amorurilor cu fata care trebuia să-i pricinuiască „prima părere de rău" scria: „Când te uiţi la Madonele lui Raphael vezi bine că chipurile lor nu sunt portrete de femei. E altceva, e mai mult de cât viaţă, e frumuseţea în ceea ce are ea mai generalizat, mai înalt, mai ideal".

Lamartine

Criticul vorbeşte mai departe de portretul Fornarinei şi de iubirea ei cu celebrul pictor: „Nu putem şti îndeajuns biografia oamenilor, care au turburat adânc secolul lor. Nu numai biografia exterioară, dar şi viaţa lor intimă. Nu şi-o pot scrie decât ei. Aprobăm deci pe d. de Lamartine care ne-o povesteşte pe a lui. Va da, după părerea noastră, o mare valoare literară poeziei sale".

Poetul, conchide la rândul său autorul articolului din „French Quarterly" — dar lăsând acestei concluziuni caracterul unei ipoteze, a citit, neapărat, aceste rânduri scrise de prietenul său. Fără îndoială că ele i-au impresionat imaginaţia şi când începu să-şi scrie povestea vieţei lui intime, numele lui Raphael se aşternu pe hârtie involuntar. De altfel punea în practică, ca romancier, metoda pe care Pelletan o atribuise pictorului Transfiguraţiei: „Se întemeiase pe observaţie, pe sinceritatea emoţei, pe terenul real al naturii înainte de a se avânta mai sus".

Pentru pictori ca şi pentru romancieri aceasta este deviza artei adevărate.

Dumas fiul despre generaţia sa

In prefaţa pe care Dumas a scris-o pentru „Confessions" a lui Arsène Houssaye, spunea: „când mă gândesc ce se petrece în mine, mă consider un monstru; când privesc însă ce se petrece în jurul meu, mă consider un sfânt". Cu acel prilej, Dumas fils face o apreciere, pe cât de pesimistă şi de severă, pe atât de interesantă asupra moravurilor lterare între 1870 şi 1890.

Aparţii, scrie el lui Houssaye, acelei mari generaţii zise dela 1830, căreia muzele de atunci, azi obosite, îi dăruise eterna tinereţe a sentimentelor. Aveaţi atunci entusiasmul, credinţa, dragostea de ideal, ceea ce nu exclude trainica dragoste de realitate. In fine, aveaţi în deosebi, unii pentru alţii, aceia ce azi este foarte rar, prietenia. Cu cât se ridica unul dintre voi, cu atât îl iubeau ceilalţi şi îi aduceau laude. Domnea emulaţia, rivalitatea însă nu exista. Generaţia care a urmat, din care fac eu parte, n'a urmat acest exemplu, şi aceea care ne urmează, nu pare că-l va pune în vigoare. Individualismul se întinde pe toată linia, şi lupta pentru viaţă îşi împlineşte opera, cu deosebire în literatură. Fiecare vrea să-şi sfâşie vecinul, şi spiritul negustoresc, a înlocuit aproape subit adevăratul spirit. Foarte rar avem prieteni adevăraţi, printre confraţi. Nici nu ştiu dacă mai există rivali. Nimeni nu se recunoaşte rivalul cu'va; fiecare se declară superior tuturora. Nouii veniţi sunt imediat adversari. Nu mai există nici cel puţin discuţii de şcoli, ci numai concurenţă de tarabă. Se ponegreşte marfa altor case, ca şi cum ar fi cel mai bun mijloc de a o vinde pe a sa. Aceasta însă va trece cum trece tot ceea ce nu slujeşte la nimic. Invidia nu face rău decât invidiosului. „Du-te musculiţă, zicea Tristan Shandy, deschizând fereastra muştei care bâzâia în camera lui, du-te este destul loc, în lume pentru noi amândoi".

Bună şi sfântă apreciere pentru toate bâzâelile muştelor. E destul loc în lume, pentru toţi oamenii de litere, judecând după locul atât de mic, pe care'l lăsăm liber, atunci când nu mai suntem".

Despre locul pe care l-a lăsat Dumas, nu s'ar putea însă spune poate acelaş lucru.

Au apărut de *Barbu Lăzăreanu*:
ANTON BACALBAŞA
şi
CAŢIVA POVESTITORI
plachete a câte 32 şi 34 de pagini
Sub presă, de acelaş:
LESPEZI ŞI MOLOZ DIN TEMPLUL LUI EPIDAUR
Dr. Alcibiade Tavernier. — Gheorghe Cuciuranu. — Doctorul Russel. — Medicofobia lui Haşdeu, doftoricescul meşteşug al lui Gion şi medicina umoristică a lui Armand Ferester. — Evstratie logofătul şi medicina legală pe timpul lui Vasile Lupu.

ZIARUL
SPORTUL
A ÎMPLINIT ŞASE LUNI DE REGULATĂ APARIŢIE, DE DOUĂ ORI PE SĂPTĂMÂNĂ, — ŞI ESTE
UNICUL ZIAR SPORTIV ILUSTRAT
FORMATUL „SPORTULUI" ESTE ACELA AL MARILOR COTIDIANE ÎN PATRU PAGINI EXCLUSIV REZERVATE SPORTURILOR
şi se vinde la toate chioşcurile de ziare din gări, din oraşe şi la toţi vânzătorii de ziare.

MAGAZINUL
La „PRINCIPESA ELISABETA"
L. ŞMILOVICI — Str. Lipscani, 24
Face cunoscut onoratei sale clientele că a deschiş un salon special unde se vor găsi în permanenţă cele mai mari MODELE de MANTOURI şi COSTUME TAILLEUR dela marile case Pariziene.
RAION SPECIAL
PENTRU
Mantouri de Blană!

ANUL V. — No 199

5 LEI EXEMPLARUL IN ȚARA
10 LEI EX. ÎN STRAINATATE

Duminică, 28 Septembrie 1924

Adevĕrul Literar și Artistic

Onor. Revista „Transilvania)
Str. Șaguna 6
Sibiu

FONDATORI: { AL. V. BELDIMAN 1888—1897
CONST. MILLE 1897—1920

FONDAT în 1893

Cum scriau clasicii și cum trebuesc citiți

de D. NANU

Nu ți s'a întâmplat vreodată să te cobori în fundul vreunui vapor uriaș, să te uiți cu deamănuntul la una din acele mașini „Compound" care-l pun în mișcare, sau să te oprești cu atenție, — fie și în fața unei locomotive „Pacific?"

Mie, mărturisesc că mi-a lăsat o impresie de admirație până la uluială, lucrul acela înfățișând un organism atât de complicat, încât **întrece puterea de a fi imaginat dintr'odată și de o singură minte creatoare.**

Pricina e că mintea ta se isbește de munca unui șir de generații de mări și mici inventatori care cu toții au adăogat care un șurup, care un piston, care un robinet, un cilindru, manivelă, etc., pentru ca forța uriașului monstru să crească în viteză și în precizie.

Iscusința mai multor decenii și-au împletit gândurile în vinele, arterele și mădularele acelea de fer călit.

Sentimentului acesta de uimire în fața forței iscoditoare a minței omenești, puțin îi lipsește ca să devie estetic, și e gata să-și ia sborul din inima noastră și sub forma aceasta, când monstrul ajuns în port sau în gară, își încetinează mersul gâfâind aburi pe nările-i de țevi și isbind ritmic din labele-i de oțel; par'că te îngădue să-l privești de aproape în satisfacția ajungerei sale la țel, a intrării sale triumfale!

Dar cât de profund se amplifică simțirea aceasta de uimire în fața desăvârșirii, când te afli **nu** înaintea unei opere mecanice, ci privind de aproape anatomia complicată a unei opere de artă care s'a înfăptuit după aceiași lege a schimbărilor progresive, în colaborarea convergentă a veacurilor!

Iată de pildă Fedra lui Racine.

Dacă ar fi să fie scrisă azi, după obișnuita manieră actuală — nu vorbim de fericitele excepțiuni — cel dintâi lucru pe care l'ar face autorul, ar fi să se mulțumească numai cu vaga cunoaștere a unei amintiri slabe a lucrării predecesorilor și să se bizue numai pe geniul invențiunii sale personale. S'ar feri ca de foc să citească cu temeiu măcar una din Fedrele mai însemnate, **de frică să nu se influențeze.** Și dacă îl mai stăpânește vreun sentiment față de înaintașii săi, e numai unul subiectiv: **să-i facă mat,** ori care ar fi prestigiul de care s'ar bucura ei încă în fața contemporanilor.

Moralmente, grija asta ar fi destul de lăudabilă, — și ea îmbracă uneori chiar și formula mai modestă, a lui Musset:

„Mon vers n'est pas grand, mais je bois dans mon verre". El bine, clasicii lucrau instinctiv **altfel.**

Ei lucrau nu pe contul lor ci oare cum **ca forțe naturale cari se întrețes,** solidari cu toți înaintașii lor, pentru o finalitate care trece peste capetele lor. Erau firește și ei stăpâniți de ambiția de a vedea mai departe ca predecesorii, dar nu numai prin propriele lor forțe, ci — vorba lui Claude-Bernard — suindu-se pe umerii acestor uriași. Admirându-i, — nu disprețuindu-i sau ignorându-i, căutau ei să-i întreacă. Și asta cu acele puteri ale vremii în creștere pe care le subordonau acestui scop și acestei tendințe, inerentă de altminteri voinții oarbe a naturii care năzuește pururea tot mai sus!

Ei, intrând de bună voie, ca un inel nou în lanțul inelelor anterioare, dacă mai aveau și chemarea **jure divino,** puteau să lase urma unui pas câștigat mai departe, în cucerirea culmilor urmărite. — Intrau dela sine în ritmul undelor trecutului, și puterea inițială cu care se puneau în contact, adăogată la efortul lor propriu, — i-a putut aduce acolo unde forțele lor singure nu ar fi fost de ajuns.

Astfel lui Racine, nu i-a scăpat nimic din tot ce ș'a scris mai de seamă în antichitatea elină și romană asupra Fedrei, sau din ce putea avea înrudire cu simțirea ei. Virgiliu, Sapho, Euripid, Theocrit (în Symetha), Seneca, Ovidiu, toți au fost puși la contribuție, care cu un dialog, care cu o trăsătură de caracter sau de situație, care cu un pasaj epic. Eliminând ce nu i se părea logic, adoptând și perfecționând până la valoarea unei creații proprii, ceeace i se părea organ rupt din însăși concepția sa, el topea în arzătorul creuzet al simțirii sale toate juvaerurile prețioase culese din floarea veacurilor.

Până și autori obscuri ca Gilbert[1]) au fost puși la contribuție dacă aduceau o notă nouă în complexul dramei ce-l interesa.

Dar nu numai dela autori, ci și dela țipătul anonimilor îndurerați, smulgea el, ca o albină, nota vie a florilor vieții! O mamă căreia îi murise un fiu în vârstă de treizeci de ani[2]) zărind printre acei cari voiau s'o mângâe și pe acela care cu douăzeci de ani în urmă fusese mentorul nefericitului tânăr, alergă spre dânsul strigând: **„dă-mi-l! Ție ți-l'am încredințat!"**

Glasul acesta al durerii naive care nu mai reflectează și se agață de orice găsește, strigătul acesta așa de profund, îl avem încrustat în cuvintele cu care înlăcrămatul Tezeu al lui Racine, întâmpină pe mentorul lui Ipolit-Teramen — martorul ocular al morții nefericitului prinț:

Qu'as-tu fais de mon fis? Je te l'ai confié!

Pentru înfăptuirea unei mari opere de artă, în concepția lui Racine stă convingerea, ca Pământ și Cer, morți și vii, toți trebue să-și dea obolul pentru ca Alesul s'o înfăptuiască desăvârșită, și deci pururi frumoasă.

Cel ce o întrupa definitiv, avea mai mult un mandat al muritorilor, și nu o delectare de egoism intelectual.

Pe o asemenea vastă aranjare de trambuline, se înțelege că saltul jocului lui Racine, îi însutea efectul puterilor.

In felul acesta sfârșind de construit o mașină dramatică în condițiile și împrejurările din care au eșit mașina „Compound" sau „Pacific" — era firesc ca maeștrii clasici să poată ajunge de-adreptul în stația Gloriei!

Majoritatea contimporanilor, vin și ei cu... **plugușorul** lor se ureze, — și nici măcar acela cu aburi! Te uiți la construcția lui, — seamănă mai mult a un **„manechin"** cu o mașinuță de Nürnberg, decât a unui duh, din duh adevărat!

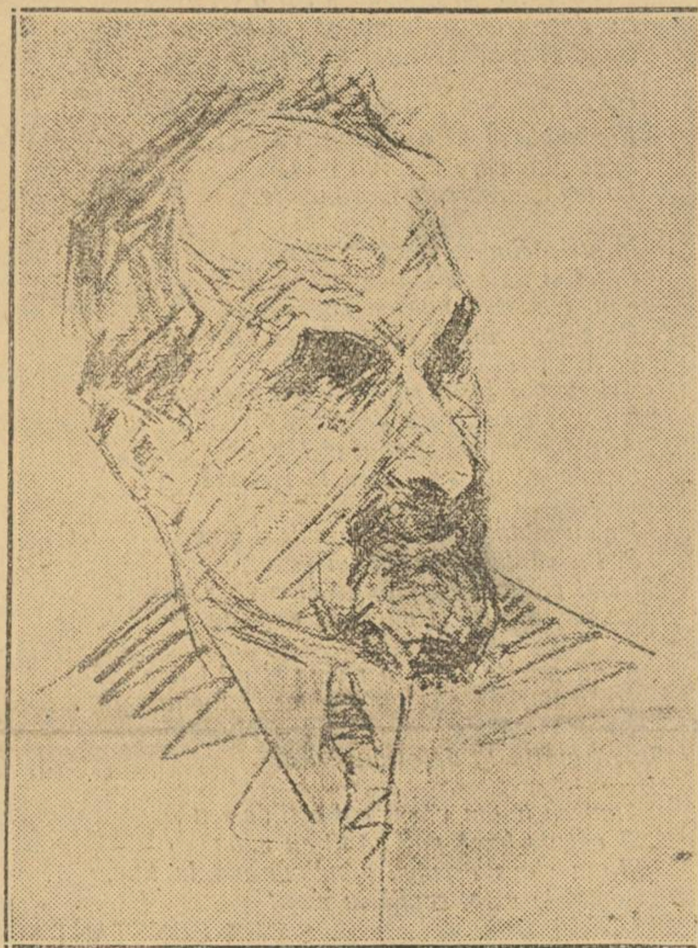
Și așa, cu rodul unei limitate experiențe individuale, nehrănite, nefecundate de vechi colaborări, pretind ei să-i admirăm mai mult decât pe acei cari lucrau cu metode mult mai fericite și mai sistematizate.

E foarte instructiv de remarcat, că dacă ar fi să însemnezi pe marginea „Fedrei" lui Racine, numai ceeace este personal invenția brută a lui, ar rămânea, relativ, foarte puțin material.

Și totuși rivalul lui Corneille e mare; căci nu numai în conținut stă geniul unui autor, ci în îmbinarea nouă a unui material care frământat cu cel propriu, capătă altă lumină și altă strălucire, prin măestria compoziției lui.

Fără acest ritm lăuntric ordonator, degeaba un compilator s'ar împăuna cu pene streine: lucrarea lui ar fi un mozaic rece.

Sunt mișcări de șah cari **numai într'un fel trebuesc făcute,** pentru ca situația dificilă a jocului să fie scoasă din impas și partida să se termine biruitoare. Jucătorii mari, **singuri,** găsesc această mișcare. Ei bine, Racine, în jocul încheerilor lui, o găsește întotdeauna pe aceia anume, exclu-

D. Nanu

siv în unicele sale resurse, și dă astfel o dobândă strălucită pentru tot ce a împrumutat.

Notele dela sfârșitul cărții[1]) au tocmai de scop să pue în relief acest lucru de căpetenie în arta lui Racine.

Nu le-am așezat în josul paginei, ca de obiceiu, fiindcă dispoziția aceasta are ceva dezagreabil ochiului: e o impresie pe care un autor de spirit a comparat-o cu plictiseala ce-ți face o muscă sâcâitoare care bâzâe necurmat și ți se pune stăruitor pe nas, tocmai când parcurgi pasagiul cel mai frumos. De aceia am preferit să așez discret, în stânga versurilor, numărul notei referitoare, spre a fi cercetate treptat la a doua citire; căci operile clasice, — dacă se mărginește cineva numai la o singură citire, — cum ar face-o cu un roman sentimental sau senzațional — nu pot fi gustate și înțelese decât tot superficial.

Dimpotrivă, cu cât sunt citite mai cu atenție, mai de multe ori și în cadrul documentării isvoarelor, — cu atât satisfacția estetică e mai intensă.

Plăcerilor intelectuale, prin firea lor, le trebuește, hotărât, o cât de mică inițiere.

D. NANU

1) Vezi în volum nota 95.
2) Fapt relatat de Louis Racine

1) Articolul va apărea ca o prefață la trad. Fedrei în editura Culturei Naționale.

—o:*:o—

In pădure

Fie-care frunză are umbra ei, —
Fluture ce cade negru, mort, de-avalma
Cu noianu-'n codru.
Liniște de slei.

Sus, în creștet, frunza își întinde palma
Să i-o umple focul soarelui cu mei.

De pe-atâtea ramuri, umbrele, de turn,
Tăinuesc, ca noaptea, firul de cărare
Petrecut prin codrul trist și taciturn.

Intre două sânuri de pământ, pitit,
Un bordei adastă, poate se desfată,
Sub lumina albă ce l-a năpădit,
Lunecând pe coama de gorun spumată,
Singur și sălbatic ca un troglodit.

Liniște profundă ca de mii de ani?
Cânte cucul, mierla, toace gheonoaia, —
Vântul doarme'n plasa marilor tufani.

Cine știe unde, cade molcom ploaia!

V. Demetrius

—o:*:o—

VALEA-POPII

de SANDU TELEAJEN

Trecusem de „Orățli" și scoborâsem în fuga cailor, multe văi adânci de râuri ce-și săpau drumuri tainice, prin păduri, spre albia cea mare a Teleajenului, râuri de munte prin vadul cărora, roatele poștalionului săltau peste bolovani grei de ne clănțăneau dinții.

Singur neica Anghel, argatul mânăstirii, trimes de Tușa Varvara să m'aducă dela sat, îmi ținea atunci tovărășie. Mama, abea după ce se isprăvea cositul fânului, punând cruce treburilor, urma să vină câteva săptămâni în liniștitul cuib de rugăciune al maicilor din Teleajen, să se odihnească în casa mătușilor bătrâne lângă care crescuse.

Lăsasem în urmă o apă cu prundiș mărunt și albia de humă neagră, urcasem pe jos un „piept" din vârful căruia amețeai când căutai înapoi și stam să răsufle caii. Il auzii pe neica Anghel, cu vorba lui cântată cam pe nas:

— Scăparăm și de „Valea-Popii!".. De-acu sântem ca și acasă!..

In câte drumuri făcusem cu el, de mic, pă-Teleajen, învățasem aproape toate poveștile legate de apele, crucile, ștubeele, poenile și munții, dintre sate și „Șanțul" Bratocii. Pentru neica Anghel drumul șerpuitor, pe vremea aceia, mai mult pe malul prăpăstios al Teleajenului, era o carte, din care el citea oricui vroia să-l asculte, fapte și vieți de oameni, întâmplări pe care le trăise sau le auzise și el trăite, de bătrânii dinaintea lui. Pentru asta simțind că are gust de vorbă, după ce-l lăsai să caute în soare ceasul zilei, l'am și întrebat:

— Dar... de ce s'o fi chemând apa asta: „Valea-Popii" neică Anghele? M'am ținut de multe ori să te întreb și-am uitat!..

— De ce? Apoi e drept că nu dumneata, dar nici coana Anetica, mama dumitale, nu era pă lume când cu întâmplarea care a făcut pă telejenarii noștri să-i dea numele de azi. Apa asta e blestemată dom'le Vasilică, după cum e și „Ciumernicul" care curge din sus de Poiana-Ardelii. Amândouă apele astea, primăvara și toamna vin năbădăioase ca niște balauri, răstoarnă copaci cât butiile, rup stânci cât taurii și le duc de-adura în Teleajen. Iarna îngheață os, se umflă pe de desubt și ridică pod de sticlă peste vaduri. Dacă scapi sub ghiață, om ori cal, apoi scăpat ești!..

Acu să vezi de ce-i zice: „Valea-Popii". Era... cu'n an înainte de-a mă fi luat cu arcanul în oaste, — slujeam de mic la schit d'împreună cu taica — și iarna, ne pomenim că se bolnăvește părintele Varsanufie care ținea slujba bisericii maicilor. Așa, m'a trimes maica starița de vale la schit la Crazna, de-am cerut să vie pentru slujbă Dumineca și sărbătoarea, un popă bătrân, părintele Nectarie. Popa ăsta, parcă-l văd și azi, săracul, îi dasem un noaten blând dela grajd și venea totdeauna călare. Se lupta cu Crivățul, cu zăpada, vreme bună ori rea, cam pă când toca'ntâi în jurul bisericii, sfinția lui ne și sosea la poarta mânăstirii. Tiii! Dom'le Vasilică!.. Unde ne pomenim în Duminica a treia din postu Crăciunului, că se pornește de pe la revărsatul dimineții, o vreme, o vreme cum nu țiu minte să mai fi apucat v'odată!.. Ningea cu ace de ghiață pe care vântul aci le ridica'n înaltul cerului de se luminau vârfurile munților, aci le cobora peste păduri cu-ntuneceală de credeai că-i noapte. Ba, când am văzut că'ncepe să-și fulgere pă după colții zăganului ca vara, ne-am zis c'a sosit ziua judecății-de-apoi. Și era un frig, un frig de ți se usca sufletu în piept și ți-se'mpăenjeneau ochii, lângă foc. Abea maicile mai tinere au putut străbate curtea bisericii să iasă la rugăciune. Cele bătrâne, cu ușile zăvorite de nămeți, aprindeau prin chilii lemn sfânt, tămâe și smirnă și ardeau în candele untdelemn dela Sfântul Munte, bătând mătănii în fața icoanelor. Cam la vreo două ceasuri de când începuse urgia, am' răzbit și eu cu taica, dela grajduri unde dormeam, până'n curtea schitului, am croit cu lopețile potecă dela ușa maichii starețe Paisia până la biserică și-am dus-o cu mare greu la Sfânta slujbă. Inăuntru, toate sfeșnicile aprinse și măicuțele, câte putuseră înfrunta troenii și viscolul, căutau la mijloc sub policandru, axionul sfântului Ioan cel Nou, pentru izbăvirea părintelui Nectarie care trebuia să sosească la schit. Maica Stareța se opri și începu să bată mătănii cu rugăciuni fierbinți la Icoana Sfântului Ierarh Nicolae în hramul căreia fusese zidită biserica cea veche. Apoi, maicile de față porniră slujba și cântările de rând ale acelei Duminici, fără preot. Iar afară, mânia lui Dumnezeu, urma fără răgaz. Părintele nu mai venea. Ne-am gândit c'o fi căutat adăpost la pădurarii Eforiei din „Orățli" pe unde socoteam să-l fi prins răutatea vremii. Și urla Crivățul Dom'le Vasilică, urla cum urlă apele turbate de potop. Un molift bătrân de lângă sânul bisericei, trozni, frângându-se de mijloc cu huet năpraznic, după care, toaca de fier prinsă subt una din crăcile dela poalele lui, tremură cu sunet prelung, cobitor a moarte. Groază mare coborî în sufletele tuturora. Sfârșindu-se slujba maicile au ajuns care cum aŭ putut pe la chilii, iar noi am dus-o pe maica Paisia, — avea atunci optzeci și patru de ani — am dus-o pe brațe până la stăreție. A vremuit așa până pe la prânz, când, odată vedem că urgia piere ca ridicată de o mână nevăzută, fuge viscolul, fug norii și cerul senin ne arată chipul unui soare firav, cu lumina pălită de ger. Slavă ție Doamne!..

Maica Paisia, mărunțică și grasă, intră la noi în bucătărie unde mâncam.

— Costandine! Anghele!.. Luați repede și oamenii dela boi, luați lopeți să vă croiți pârtie, puneți caii la sanie ș'alergați în drumul părintelui Nectarie. Imi tremură sufletul să nu i se fi întâmplat ceva... Maică Anisio, dă-le și-un clondir cu țuică!.. Poate-l găsesc înghețat pe drum!

— Blagoslovește maică!.. I-am sărutat mâinile, am alergat la grajduri, am scos bouarii cu sania,... am făcut câte-o cruce cu'n: „Doamne-ajută!"... și-am pornit de vale. Drumul, aci măturat de viscol ca'n palmă, aci sugrumat de troeni cât clăile de arie.

Piini de spumă, caii scoteau aburi pe nări, se opinteau în hățuri pe la locuri rele, și când scăpau în fundul unei văi, tremurau ca niște copii. Am mers așa... v'o două ceasuri, mai mult pe jos croindu-ne pârtii cu lopețile, decât în sanie. Când să coborâm aci în „Valea-Popii" — Valea Rea cum îi zicea p'atunci, prundul cu vadul de trecut nu se mai vedeau subt un troian înalt cât o casă. Oprim caii și coborâm cu lopețile în mâini.

— Dați-i la arie flăcăi, neîndeamnă taica lepădându-și cojocul.

— La arie, la arie, râdem noi!.. Și 'ncepem s'aruncăm zăpada peste malul drumului. Soarele, aluneca domol pă după spinarea pădurilor Grohotișului. Numa'n cămăși, nădușiți — curat ca la arie, mușcam cu lopețile din troian, de peste o jumătate de ceas. Abea ajunsesem la apă. Taica răsturna voinicește, în frunte. Și-odată-l auzim:

— Faceți-vă cruce flăcăi!

— Ce e tată?

— Ce-i neică Costandine?

— Repede cu lopețile aci!.. Capul noatenului nostru! Uitați-vă!.. Iaca... și căciula părintelui!

Aruncăm zăpada în toate părțile și'n fața noastră... noatenul cu picioarele de dinainte scăpate subt gheață, cu părintele Nectarie înțepenit în șea, aplecat pe gâtul calului, cu ochii închiși de veci... părea că doarme. Părintele nostru Nectarie, ținând mâna stângă încleștată pe frâu, cealaltă prinsă subt chinga din dreapta, sgâriată și învinețită, semn că luptase să-și scoată piciorul din scară, fără să poată. Il răpusese urgia!..

Ce să-ți mai spui. Dom'le Vasilică. A trebuit să facem focuri împrejur ca să-i dezmorțim trupul și să-l scoatem din șea. L'am pus în sanie și am pornit goană spre schit. Când ne-au văzut maicile cum îl aducem, s'au pornit toate pe plâns. Că era un om minunat părintele Nectarie, umblase țări depărtate, văzuse Ierusalimul și sfântul mormânt iar dela niște pustnici harapi, învățase leacuri și tămăduiri de boale grele pe care doctorii cei mari nu le știau dovedi. L'am îngropat a treia zi în cimitirul schitului, că de coborît mai departe de „Orățli" spre Crazna în iarna aceia până'n primăvară, nimeni n'a putut. Mai apoi i-a venit o nepoată de frate și-a ridicat cruce de piatră aci în malul de de-asupra apei unde s'a săvârșit sfântul bătrân. Dar când cu potopul de-acum cinci ani, s'a dărîmat malul și-au înghițit valurile apei și crucea. Iar văii unde ca un mucenic și-a dat sufletul i-am zis noi telegenarii: „Valea Popii Nectarie". Ani mulți trecând, vezi și dumneata ce s'a făcut de-i zicem numai „Valea Popii", parcă n'ar fi avut nume cel care s'a prăpădit aci!... Uită lumea Dom'le Vasilică, sufletul nostru fiind sortit să se roadă vecinic, de pietrele uitării!..

— Haide băeți!... Dicee!... Băeții tatii voinici!... Ține-te bine Dom'le Vasilică să le dau câte-va bice! Și poștalionul, porni țăcănind pe drumul pietruit de curând, șerpuitor sub poale de arini și fagi bătrâni.

SANDU TELEAJEN

—o:*:o—

Amintire

de Camil Baltazar

In odăița în care amurgul presase ultimele galbene flori,
te-am așteptat să vii cu pașii cucernici cocori
ce își spun doina de venire și primăvară,
te-am așteptat în evlavie și sară.

Curând rochia ta a fost crainic de bucurie,
foșnitor întru veste albă și albă prietenie.
Pașii tăi și-au prisosit întâia lăcrimare;
tu grăbeai pe luntri de liniște și înserare.

Curând trupul tău ulciorul și-a aplecat,
și ape cristaline în odae s'au revărsat;
de pe buzele tale a aromit azima vorbelor prietenești și
'nțelegătoare

In mine s'a pornit, limpede, o luminoasă plânsoare.

Apoi mătasa sufletului tău în odae s'a revărsat
și — plutind a venit pe mânile mele de s'a șezat.
Apa ochilor tăi a râurat — albastră — în casă;
tot ce-am simțit după aceia a fost numai lumină și mătasă

De-aceia când noaptea a fost prea mult taină,
mânile tale mi-au urcat zăpădirea lor pe haină;
de-aceia mânile-ți de gât mi s'au aninat
și simplu limpede ne-am îmbrățișat.

..Asta a fost într'o vreme când amândoi
mai aveam sufletele primăveri cu proaspete foi,
și când mai păstram în ochi, fântâni neîncepute
cu ape adânci și limpezi și nedurute.

Asta s'a întâmplat atunci când sufletul tău era o poiană
în care nici o toamnă pe moarte nu își scursese roșa rană;
asta a fost: litanii albe de ghiocei în primăvară, și cucernicie;
frumos și curat și n'o să mai fie...
Ingădue-mi acum, când aceiași sară
își lăcrimează tristețea, în streșini de argint, în casă și pe-afară,
să mă aplec la jgheabul amintirii, și ușor
să'mi spăl mânile cu apa atunci prisosită din albul ulcior.

Ingădue-mi acum, când noaptea e tot liniște și taină,
să-mi culeg zăpada lăsată de tine pe haină
și s'o alint cu potolită jale,
cum alintam atunci, la despărțire, mânile tale.

Și lasă-mă să'ți închid în amintire pleoapele și cu sufletul îngenuncheat
să ți le sărut cu evlavie, cum atunci le-am sărutat...

Primind în ultimul moment scrisoarea adresată d-lui Iorga, cu rugămintea, din partea lui Panait Istrati, s'o publicăm în „Adeverul Literar", suntem nevoiți să amânăm pentru numărul viitor începutul povestirei inedite: SOTIR.

MADAME IOSIPESCU

de AL. LASCAROV-MOLDOVANU

Veţi crede, poate, că *madame* Iosipescu este o tânără doamnă, îmbrăcată la modă, cu ochii făcuţi şi cu roş pe obraz, cum obişnuesc femeile azi?!...

Nu: *madame* Iosipescu este bătrâna mea vecină, văduvă de peste două zeci de ani, — o fiinţă puţintică, slabă, puţin cocârjată, cu un nas ascuţit, dar cu nişte ochi limpezi, vioi şi buni. Şi deşi e de vreme îndelungată prin părţile moldovene, totuşi şi-a păstrat felul muntenesc de a vorbi. De câte ori mă vede, mă bate uşor pe piept cu mâna uscată, şi-mi spune:

— „Tu, maică, poţi să-mi fii fecior"... sau: „Eu am rămas munteancă, mă... D'aia nu mă înţeleg cu ăştia, de-i *zice*,... cum pustia?... al-de covăsitu ăla, mă..."

Pe vremuri a fost căpităneasa lui căpitan Iosipescu, care „a murit dă cinste bre... s'a sinucisără numa' cât a fost bănuit cevaşilea de hoţie"... cum spune *madame* Iosipescu, când îţi vorbeşte de bărbatu-său.

Pentru vârsta ei — se ţine bine, — şi des îmi place să stau de vorbă cu vecina mea. Aflu astfel că mai toată viaţa ei a fost nefericită.

Furată de-acasă de căpitan Iosipescu, într'o volbură de dragoste, plecase într'un mic orăşel moldovenesc şi stătuse vreme îndelungată departe de familia ei... Pe urmă se mai apropiară, dar tot cu răceală şi cu bănueli... Vremea o adusese apoi în oraşul meu, unde avu un copil, pe Titi... Aceşti puţini ani pe care-i petrecuse atunci, fuseră singura ei vreme de mulţumire... Pe urmă se măriră nefericirile... Căpitanul, bănuit de-o delapidare — se sinucisese, — aşa, într'o furie cum se şi însurase. Lăsase două rânduri scrise la iuţeală cu creionul: „am fost cinstit... bănuiala oamenilor mă omoară... fiţi fericiţi..." Şi fusese în adevăr, foarte fericită *madame* Iosipescu, după plecarea aceastǎ grabnică, neaşteptată şi definitivă a soţului d-sale. După îndelungi cercetări şi amânări, se desluşiră două lucruri: că sinucisul nu avusese nici o vină, şi că văduvei lui se cuvenea drept pensie suma de 92 lei şi 45 bani pe lună.

Ii mai rămânea, e drept, o căsuţă în care locuiau, ipotecată pe jumătate, — şi un copil de zece ani, — amicul Titi care de mic arăta, o deosebită înclinare spre lucruri bune... Dar, pentru ea, orice ar fi făcut Titi, era ca şi o mângâiere, — singura... Dragostea adâncă pentru acest copil, fu singurul ei rost în viaţă. Această dragoste o făcea să uite răutăţile oamenilor, oboseala pe care i-o strecura în ciolane munca de toate zilele pe care trebuia s'o facă pentru a mări pensia de 92 lei şi 45 bani pe lună, — şi toate celelalte năcazuri ale văduviei ei... Cercase la neamurile ei, aşa, cu totul pe departe, — dar se lovise mereu de ipocrita lor faţă, care-i amintea necontenit purtarea din tinereţă... Dar toate — cu vremea — se aşezase pe făgaşul vieţii năcăjite, — aceeaş ca a tuturor calicilor care se luptă din zori până'n noapte cu aceea ce-i aşa de ciudat şi de neomenos: cu sărăcia... Iar când Titi spărgea geamurile în mahala sau lega tinichele de cozile câinilor, şi venea vreun mahalagiu să i-se plângă cu glas aspru, — *madame* Iosipescu, din aprigă ce era totdeauna, se făcea blajină şi spunea, dând uşor din mână:

— „E copil, dragă, e copil..." Dacă reclamantul nu voia să ţie seama de acest „e copil", *madame* Iosipescu, recăpătându-şi felul ei obişnuit, se răstea la om şi cu o uşoară undă de mândrie îi spunea:

— „Şi ce crezi, mă?... Pă mine, mă, nu mă sperii cu obrăznicia... Ţi-a spart? poftim, — să-ţi plătesc... Eu, mă, sunt nevasta căpitanului Iosipescu şi nu mă tem de-al dă voi... Haiti!... te cară... Du-te de pune giam pă conta mea..."

Băiatului nu i-ar fi spus nimic cu nici un chip. I s'ar fi părut că-şi atinge cel mai scump lucru de pe pământ. Şi iar venea vreun mehelegiu şi iar i-se plângea că Titi a legat doi câini coadă de coadă cu sârmă, — de aşa fel în cât, bieţii câini îşi rupseseră cozile pe jumătate trăgând să se desfacă... şi iar, *madame* Iosipescu zicea:

— E copii, dragă, — e copii... Ce vrei să facă la *vârsta* lui? Să fie ca mine şi ca d-ta?..." Mahalagiul iar ridica glasul şi pleca bombănind şi ameninţând...

Madame Iosipescu se gândeà cu duioşie: — „ce vrei? e băiat *dăştept*, — are să fie un om şi jumătate..." şi surâdea de singura ei mulţumire pe lume... Toate supărările şi prelunga ei singurătate, erau răscumpărate de gândurile şi de iubirea păstrată copilului ei.

Şi iată, ca într'o grabnică poveste mereu tristă, cum se înşirau anii în goana vremii... Titi în şcoalele primare harţăgos şi leneş, abia putând să treacă clasa, — mereu rupt, cu capul spart sau plin de noroiu... Spaima mahalalei, — având în potriva-i pe toţi, afară de maică-sa... Ea înfrunta pe toţi cu rugămintea:

— „E copii, dragă, e copii..." Băiatului abia dacă-i spunea:

— „Titi maică, Titi..." şi i-se umezeau ochii şi nu mai putea grăi nimic... Băiatul o strâmba pe ascuns şi-i dădea cu tifla... Dacă mamă-sa îl vedea câte-odată, surâdea uşor şi-l certa:

— „Mă hoţule, mă...." iar în gând: *„dăşteptul maichii,... dăştept..."*

Pe urmă liceul, cu clase repetate şi cu împotmolire prin clasa a treia... Apoi o îndelungă hoinăreală, — o urmărire pentru furt, legături cu femeile uşoare, beţie şi asuprire pe capul mamă-si să-i dea bani de cheltuială... Şi *madame* Iosipescu nu spunea nimic, făcea rost şi găsea, — iar dacă vreo prietenă o ţinea de rău, ea îi răspundea cu oţărală:

— „Bine, soro, — tinereţe nu-i?... Toţi au făcut aşa în tinereţe... Las' băiatu să petreacă... Când să petreacă şi el, dacă nu acuşilea?..."

Iar lui fiu-său când îi cerea cu glas aspru bani, ea tot aşa îi spunea:

— „Titi maică, Titi..." şi iar nu mai putea spune nimic de înduioşare... Il privea şi chip mai frumos, mai bărbătesc, nu găsea pe lume... Işi zicea: „ce vrei? bărbat nu şagă, — cum să nu se prindă muerile de el... hm!..." şi surâdea de-o adâncă satisfacţie...

Şi fiindcă cei 92 lei 45 bani pe lună şi cei pe care-i câştiga ea cu mare trudă sau îi căpăta dela anumite mâini tainice de femei miloase, nu ajungeau ca să dea lui Titi, toate plăcerile năzuite, *madame* Iosipescu păşi pragul băncilor şi'n schimbul banilor luaţi de acolo, zălogi casa...

Şi Titi petrecea şi bea... Când venea în zori şi fără nici o stânjenire deştepta pe mamă-sa din somn, — ea, madame Iosipescu, îşi spunea mereu în gând aceiaşi vorbă: „e copii, dragă, e copii..."

Pe urmă alt răstimp: subcomisar în culoarea de galben, destituit pentru bătae şi mită, funcţionar la primărie, dat afară pentru delapidare şi iertat, de oarece *madame* Iosipescu ipotecă din nou casa şi plăti suma delapidată, — hoinar apoi prin alte oraşe, o căsătorie aventuroasă cu sfârşit grabnic, revenirea acasă cu lacrimi din partea bătrânei şi cu făgădueli din partea lui Titi, — şi la urmă reinceperea aceleiaşi vieţi de beţii şi de trândăvie...

Iar *madame* Iosipescu îmi spunea întotdeauna, când venea vorba despre aceste lucruri:

— „Nu ştiu ce au cu el?!... Par'c'ar avea păr de lup... Şi la poliţie, şi la primărie, iaca aşa s'au ţinut de capul lui... Pe urmă, muierea aia care l'a încurcat..." Şi pe toţi îi găsea vinovaţi, afară de Titi... El rămânea: „Titi maică, Titi..."

* * *

Dar iată că în una din zile, nu de mult, pe când stăteam în casă din pricina unei ploi nesfârşite de toamnă, se ivi la uşa mea, *madame* Iosipescu. Imbătrânise de tot într'o noapte, — şuviţele de păr alb cădeau împrăştiate în jurul chipului ei galben de moarte, mânele îi tremurau şi glasul îi era oprit cu totul de lacrimele care sbucneau sub pleoape. Intinse mânele spre mine şi cu un glas şuerat de disperare, îmi zise:

— „L'a închis, maică... l'a închis!..." Mă uitai la ea, nepricepând deodată... Era plină de noroi pe ghete şi pe poalele fustei, hainele pe ea stăteau strâmbe, se vedea că nu dormise toată noaptea, ochii îi erau fugători. Zise din nou:

— „L'au închis..."

O liniştii... Mă lămurii: Titi, implicat într'o afacere cu totul încurcată, un viol, fusese arestat în dimineaţa aceea, după ce toată noaptea stătuse închis la poliţie...

— „Iaca — zise bătrâna — toată noaptea am stat acolo, — şi n'am putut face nimic... L'au închis pe nedrept... pe nedrept... Fata aia e-o stricată... Ea l'a atras în cursă... Le-am spus... Da' eu ştiu ce este aici..." şi în mintea ei, chinuită de durere, făcea legături cu lucruri închipuite, cu invidii presupuse, cu răsbunări ticluite, — din care scotea pe Titi o desăvârşită nevinovăţie.

O ascultam şi dădeam din cap, nevoind să-i mai spun bănuelele şi temerile mele.

Pe urmă începu o viaţă foarte plăcută pentru *madame* Iosipescu. Toată ziua bătea la orice uşă, care i-se părea ei că ascunde dincolo de ea, cine ştie ce talisman care ar fi putut să-i redea pe Titi. Intrà şi cerea ascultare: ades îngenunchia şi cerea marilor zilei să-o ajute spre a spăla ruşinea aceasta...

— „Neam de neamul meu n'a fost în puşcărie... Da' ştiu eu cine a făcut treaba asta!?..." şi se scula din genunchi dela unul şi îngenunchia la procuror sau la judecătorul de instrucţie, plângând amar... Zadarnic... Legea era mai tare de cât ea... Şi'n fie care zi, fie ploae, fie lapoviţă, fie ninsoare, — o văzui plecând la prânz şi seara, spre arest, — cu mâncare pentru: „Titi maică, Titi..." O oliţă mică în care punea fiertura, o farfurie de tablă cu puţină mâncare, pâine, — şi toate înfăşurate într'o basmà roşietică... Parcă o văd cum mergea în burniţa cenuşie de sfârşit de toamnă, pierzându-se încolo, spre arest şi legănându-se de durerea şalelor şi a picioarelor... Şi aşa în fie care zi, la masă şi seara, — vreme de patru luni... Şi ca să poată avea cu ce cumpăra această mâncare, începu întâi să vândă lucrurile din casă, vechile ei lucruri de pe vremea când fugise de-acasă cu căpitanul, — apoi boarfe, — apoi mobilă, — apoi lăsându-se nemâncată pe sine, — apoi împrumuturi noui pe casă, — în cele din urmă întinse mâna...

Când mă întâlnea, îmi spunea cu glas şoptit, ca într'o mare taină:

— „Am să mor maică... Dacă nu-l scoate de *acolo*, mor..." şi arunca o privire de halucinaţie spre arestul care se vedea în depărtare, ca o namilă.

Pe urmă, mai luându-se cu vorba, mi-se jăluia în potriva vreunuia care o ţinuse de rău ca se prăpădeşte cu firea pentru un copil ingrat şi rău. Vorbea răstit:

— „Auzi, maică?... Să nu am grijă eu dă copilul meu, dă sângele meu?!...

A-a!... Da' i-am spus eu: mă!... pă copilul meu, uite, aici l'am lăptat... nu la doici în ma'ala... I-am dat sânge mă, dăn mine... Şi să-l las când e în suferinţă?!... Se vede că n'ai copii...?

Aşa i-am spus, — procopsitul!...

Când vorbea aşa, îi luceau ochii mici în mijlocul sbârciturilor, ca de furie...

Şi pe urmă iar îşi aducea aminte că băiatul e *acolo*, şi glasul i-se muia, până se topea de tot în lacrime. Şi'n arsura şuvoiului de lacrimi, care se scurgea nesecate, auzeam slab, ca o mângâiere, ce dădea văzduhului, aceiaşi exclamaţie care părea că-i o respirare a întregei ei fiinţe lăuntrice:

— „Titi, maică, — Titi!..

Şi iar o vedeam pierzându-se în ceaţă şi purtând în mână legăturica roşietică în care se găseau ulcica, farfuria şi pâinea...

Arestarea lui Titi se prelungea la nesfârşit... şi cu cât trecea vremea cu atât o vedeam pe bătrână topindu-se... Acuma — ca orice lucru care se învecheşte — toţi se obişnuiseră cu jăluirile ei şi nu-i mai dădeau nici o băgare de seamă.

Intr.o zi, procurorul o dădu afară, scoţând'o în brânci cu aprorii.

— Scuteşte-ne, cucoană cu prostiile d-tale..."

Şi tot aşa îi făceau avocaţii. Unul din ei, într'o zi, în plină sală a paşilor pierduţi, îi spune:

— Mai bine l'ai lăsa să putrezească acolo, că aşa merită!...

Ca şi cum ar fi lovit'o cineva în obraz, aşa plecă bătrâna de acolo, — şi cum mă văzu, începu un blestem aspru:

— „Să n'aibă parte de copiii lui, dacă-i are, — să-i vadă pe toţi în puşcărie!... Vai-vai, ce oameni, maică..." şi ca de-o obidă mare, începu un plâns scâncit, ca de copil asuprit....

Mărturisesc că şi pentru noi, cei din preajma ei, chipul ei mohorât, îmbrăcămintea-i ruptă, ghetele-i pline mereu de noroi şi jelaniile ei îmbâcsite de plâns, ne făceau să ne ferim din calea ei...

Şi iar într'o dimineaţă de iarnă, uşa odăii mele se deschise şi se ivi bătrâna...

Căzu pe scaun, de parcă ar fi fost beată. Nu mai plângea, ci numai se blendise de tot, ca şi cum chesteaua trupului i s'ar fi nimicit în pulbere...

Ridică apoi o privire ştearsă, ca de vită chinuită şi dădu din cap, fără să plângă, îmi şopti şuerat:

— „Nu mai pot, maică..." şi căzu pe duşumeaua odăii, istovită de durere...

Isprăvise toate mijloacele, cu ajutorul cărora, dusese de mâncare arestatului, şi acuma cădea sfârşită... Şi ca şi cum şi-ar fi cerut iertare fiului rămas fără nici un sprijin *acolo*, în umezeala zidurilor de arest, — bătrâna abia dacă mai putea şopti:

— „Iartă-mă, Titi maică, — Titi...."

* * *

Şi iată acum, după altă trecere de timp, pe *madame* Iosipescu cum se prelinge din nou prin ciaţa străzilor pustii, îmbrobodită cu zăbranic negru şi încovoiată tare de şale... Se duce la cimitir, — la mormântul lui Titi... Iar dacă te întâlneşte din întâmplare, te opreşte şi cu degete uscate şi tremurătoare, te bate uşor pe piept şi-ţi spune:

— „L'am pierdut, maică... l'am pierdut..." iar bărbia scofâlcită îi tremură repede şi glasul i-se îneacă de plâns... Pe urmă, mai liniştită, îţi dă lămuriri:

— *„Acolo* a suferit băiatu... Mi l'au mâncat de viu... Să le dea Dumnezeu după suflet, — şi nu le-ar mai putrezi ciolanele, — maică... Mi l'au mâncat, — mi l'au mâncat..." şi fără să-ţi mai dea bună ziua, pleacă prin ceaţă, mai departe, ca o smintită... Se duce la cimitir, ca să îngenunche şi să-şi ceară iertare fiului pentru că n'a putut face mai mult pentru el...

Intr'o zi însă, isbucni mare larmă la căsuţa văduvei... De mult nu o mai auzisem sbierând aşa:

— „Ticăloşilor, vreţi şi casa?... Afară păcătoşilor!..."

Privii în curtea vecinei... Doi domni burtoşi, bine îmbrăcaţi şi nepăsători, ascultau cu un zâmbet, blestemele văduvei.

Mi se păru că pricep ceva, după înfăţişarea de tărie a acestor doi domni graşi...

Ca o furtună, după plecarea lor, veni *madame* Iosipescu la mine... Vorbea răstit şi avea licărirea ochilor cum nu o mai avusese de mult:

— „Au venitără maică, şi pretind drept la casă... zic că au făcut proces de împărţeală... hoţii!..."

Aflai astfel că acei doi domni graşi îşi urmăreau nişte drepturi de moştenire, cumpărate dela nişte fraţi ai căpitanului... şi veniseră s'o sperie pe bătrână...

Ii dădui desluşirea că, după lege, nu au nici un drept, — şi să se ţie tare...

Şi iar reîncepu văduva, drumurile trudnice la tribunal, spre a se apăra să nu fie scoasă din casă.

Iat'o: trece şi acum.

Imbrăcată toată în negru, cu trupul topit de tot, cu capul înfăşurat în zăbranic negru şi cu ghetele scofâlcite şi murdare de noroi, — văduva căpitanului Iosipescu, furată pe vremuri din dragoste de acasă, — se duce la tribunal ca să se împotrivească unor oameni, tare cum se cade, care îşi urmăresc dreptele lor cereri la căsuţa plină de datorii a văduvei...

Afară era zloată şi burniţă neîntreruptă... Venea o altă toamnă care scutura copacii de frunze...

* * *

Acestea toate ni le povestea pe vremuri un prieten din orăşelul nostru, pe când stăteam de vorbă în casa lui...

Şi sfârşi vorba, spunându-mi:

— „Şi iată, acestea sunt suferinţele neştiute ale vecinei mele, *madame* Iosipescu...."

———∞○✻○∞———

Amintiri

Copilăria ta, copilăria ta,
Am legănat-o lin — în braţe — lin
Şi inima mea tristă dar a mea
Ţi-a fost mult timp inimă de străin.

Cine ţi-a povestit mai dragi poveşti
Şi-a plâns adeseori plâns fără grai
Fecioara mea şi-a lumilor cereşti
Cu ochi cuminţi şi păr bălai, bălai...

Când erai mică — mică — cine te-a 'nvăţat
Că oamenii te mint şi iar te mint
Şi cine ţi-a 'mpletit cununi de-argint
Şi mi te-a legănat — te-a legănat?

Imi lasă capul tău frumos pe piept
Şi stai aşa, o veşnicie aşa
Să te privesc duios, adânc şi drept
Cum nu te-a mai privit altcineva.

Tu ştii că eşti iubirea mea — tu ştii;
Ca un şcolar în fiecare zi
Vrei să-ţi repet de mii de ori, de mii,
Cuvinte pline de copilării.

Reamintindu-mi jocurile toate
Mai învăţat şi altele mai noi
Şi 'n loc să fim oameni pe cât se poate
Ne dă în gând a joacă la'mândoi.

Şi ne jucăm cât e ziua de mare
Iar lumea râde şi ne tot vorbeşte
Că un băiat şi cu o fată mare
Se pot juca aşa de îngereşte.

Dar ce ne pasă nouă de-un cuvânt?
Las vremea să ne poarte cât o vrea
Ea doar trăieşte 'n noi şi noi prin ea
Când prin iubire totul este sfânt.

Ce să ne preocupe lucruri 'nalte
Războiul, moartea, omul, veşnicia?
Sunt alţii care fac filozofia
La noi iubirea este mai încalte.

In stricăciunea vremurilor noi
Când şi natura şi-oamenii şi firea
S'au înecat în hulă şi noroi
Ce-a mai rămas curat decât iubirea?

Azi ne-am jucat şi'n joacă ţi-a căzut
Un pieptен şi ţi s'a desprins o coadă;
Ai plâns ,ai râs şi apoi ai tăcut
Şi m'a mustrat privirea ta iscoadă.

Iar eu m'am întristat şi mult şi bine
Şi încîudat de tot citeam oc arte
Când pe la spate nu ştiu cine vine
Cu paşi tip-tili şi ageri de departe.

Şi-mi prinde ochii 'n palme şi mi-i ţine
Strâns-strâns ca într'o tragedă lopiţă
Când — „Ghicii-micii" cine-i lângă tine
Strigă guriţa ta de ştrengăriţă.

Atuncea te-am văzut cât eşti de rea
Şi cât de bună poţi să fii cu mine
Şi-am plâns ascuns, gândindu-mă la tine,
Copilăria mea, copilăria mea!

SAVIN CONSTANT

Umbra

de George Silviu

Singur în gară pustie... Ulltimul tren care plecase — alunecând uşor ca un gând rece care se insinuează — fusese par'că un prieten trist care se duce pentru totdeauna. Era frig. Funcţionarii se ascunseseră, noaptea se închegase. Porni fără să ştie încotro. Gândi: sunt zile când e bine să te laşi purtat de întâmplări, ca o barcă fără cârmaciu. O luă spre oraş, fără să ştie de ce, — poate să întâlnească oameni beţi şi să se mire de echilibrul lor legănat. Vinul e bun ca să dispuie toate lucrurile care joacă în jurul tău; numai pe tine nu te poate dispune oricând. La urma urmei tot au oamenii un pic de bunătate într'înşii: se fac de râs ca să-şi inveselească semenii.... Câtva timp se mirà ei însişi de frumuseţea danţurilor şi de coloratura nouă a lucrurilor. Pe urmă varsă otrava, şi greaţa îl readuce la realitate...

Pustietatea asta era totuşi dureroasă: dureroasă ca orice lucru care vine când nu-l doreşti. Avea impresia că s'a ratăcit. In liniştea nopţii o voce omenească i-ar fi părut ceva neplăcut ca un sunet fals... Totuşi, se stăpâni să nu înjure. Gândi iar: cum se poate să fie atâta pustiu în sufletul unui om? Fumase o ţigară şi nu-şi aminteşte s'o fi aprins. Trecu peste podul boltit şi avu impresia că a căzut ceva în apă. Cineva îl striga cu glas stins, pe un nume care nu era al lui. Străbătu cu paşi egali o piaţă goală şi îndurerată, şi lăsă să-i alunece ochii pe şine şi pe linii de tramvaie. Privirea i se opri la o întretăere de linii şi sări la o fereastră, la etaj. Acolo putea să fie cineva care e chinuit de insomnie. Se înduioşă, şi ca să nu pară stupid începu să fluere...

In sala de aşteptare a gării era sgomot şi lumină. Din fotoliul cu catifeaua ruptă, îi cercetase pe toţi, cu aceiaşi privire aspră, ascuţită, rea. Doi domni graşi cari tăinuiau în colţ. Mai multe femei cu grijă de bagaje. Câteva domnişoare dintr'un grup de excursionişti vorbeau tare, râdeau, se îmbrânceau şi voiau să pară spirituale. Un ofiţer obosit şi albit, fuma ţigară după ţigară. Un tânăr lovia ritmic cu bastonul în pardoseală. Pe o bancă, două doamne cu copii şi servitoare, cu reproşuri şi cu sfaturi date în gura mare... Apoi lampa care păcăia, trenurile care treceau, ordine pe peron, strigătele hamalilor.

Işi mai aminteşte că aşteptase pe cineva. Nu ştie bine dacă trebuia să se oprească în staţia aceia sau dacă avea numai să treacă... Prea multe gânduri prostesc după cum prea mult vin îmbată. Nici nu se străduește să-şi aducă aminte...

Ar fi putut să fie târziu. Lucrul acesta ,nu avea nici o importanţă în sine. Ajunse în faţa casei şi, înainte de a băga mâna în buzunar avu presimţirea că n'o să găsească cheia. Se întoarse brusc, ca şi cum ar fi vrut să pornească înapoi, s'o caute. O umbră cenuşie se lipi de zid, ferindu-se de privirile lui.

— A-ha! eşti aci... şopti înfiorat, cu o voce slabă, niţel desamăgită. Ştiu ce-ai să-mi răspunzi! Ai să-mi spui că trebuie să mă urmezi mereu! E lucru vechiu acesta, prietene, — şi nu te mai cred...

Umbra se încovoiă, ca şi cum l-ar fi salutat respectuoasă. Apoi se cutremură în zig-zag şi căzu grămadă la picioarele lui.

— Nu face teatru! scrâşni el. Deajuns cu scenele tari. Nu te mai cred... Dacă ai fi într'adevăr umbra nevinovatului pe care un strămoş al meu l-a omorît în Evul Mediu, — nu te-ai înduioşa de suferinţele unui om. Nu-mi spune că ţi-e milă de mine, — că nu te cred! Căci, — una din două: ori nu minţi şi atunci nu înţeleg de ce te ţii de mine, — ori minţi şi atunci nu pricep de ce te-ai înduioşa...

Umbra se făcuse ghem la picioarele lui. Pentru întâia oară simţi adevărata teamă de tovărăşia ei neplăcută. Se aştepta, din clipă în clipă, să-l coprindă cu braţe reci, umede, scârboase, să-i sară de gât. Făcu un pas înapoi şi întârziă să-i vorbească. Umbra se apropiă însă cu mişcări de amfibă cenuşie şi moale...

— Suntem doi, şi totuşi sunt foarte singur! gândi el.

Băgă mâna în buzunar. Cheia era acolo. Se repezi şi descuiă uşa. Umbra avea o formă bizară: o mână cenuşie, tremurândă, care caută... Era lângă el...

Noaptea calmă, strada pustie; la fereastra unde bănuia că se chinuie cineva de insomnie, i se păru că apare un chip îngrozit... Dar fereastra aceia era departe, — foarte departe.

Vru să intre în casă, şi umbra se căţără şi ea pe cele două trepte de piatră. Ii dădu o lovitură cu piciorul şi vru să împingă uşa.

Un ţipăt străbătu noaptea. Lovise în ceva tare, — aşa de tare că nu putea fi decât un om adevărat. Se uită bine şi se văzu pe caldarâm, desfigurat, plin de sânge, sbătându-se de moarte...

Numai uşa rămase deschisă...

GEORGE SILVIU

———∞○✻○∞———

Cîntec

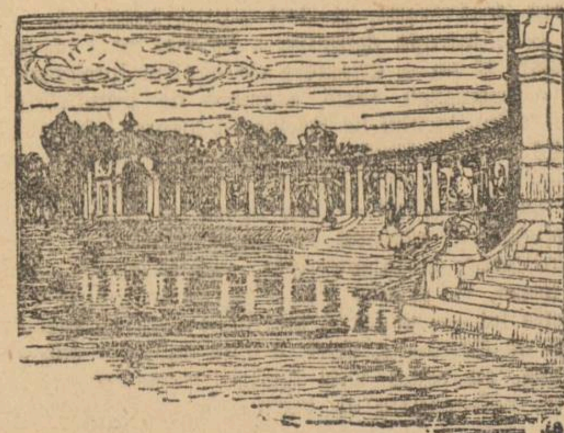
Moartea este dulce vin
In paharul vieţii
Eu paharul îl închin!

Am fost bun şi am iubit
Rostul tinereţii.
De departe au venit.

Lacrimi multe mi-au udat
Sufletul de floare.
Zimbet, cîntec eu am dat.

Am tăcut ş'am suferit
Am visat în soare.
A fost glumă c'am trăit.

Emil Isac

Scrisoare deschisă domnului N. IORGA

de PANAIT ISTRATI

Primim din partea d-lui Panait Istrati următoarea scrisoare deschisă, adresată d-lui profesor Iorga, cu rugămintea de a o publica în „Adevĕrul literar".

Stimate domnule Iorga,

Auzisem că undeva te-ai *legat* de mine, și-am tot cerșit pe la amici dovada acestei cinste. De-abia azi o am: e o foaie ruptă din revista *Ramuri*. Titlul articolului d-tale: *Haiduci în Franțuzește*. Citindu-l, am rămas încremenit. Dacă n'aș vedea semnătura d-tale la sfârșitul lui, m'aș refuza să cred că liniile acelea au fost scrise de cel mai harnic muncitor pe ogorul istoriei țării mele.

De toate metehnele, „legate de-o mână de pământ", te-aș fi putut acuza, dar de falșificator al Istoriei, n'aș fi îndrăznit niciodată! Și cum nu pot să te acuz că nu vei fi știind să citești franțuzește, sunt nevoit să dovedesc *bunilor români* pe cari i-ai indus, cu rea voință, în eroare că ești *un falșificator de adevăr.*

Nu mă pun de loc pe terenul solid al faptului că *un istoric* n'are niciodată obiceiul de-a se pripi ca fata mare în noaptea nunței, ci așteaptă o documentație mai abundentă înainte de-a face afirmații istorice. A fost dreptul d-tale să-mi „dai la cap", cum se zice pe la noi, de îndată ce prefața lui Rolland și *Chira* mea au apărut în revista *Europe* dela 15 August 1923. O datorie de cinste elementară, însă, te-ar fi obligat să fii veridic, chiar cu un om care s'a refuzat în tinerețea lui să fie o „secătură entuziastă", un patriot cum înțelegi d-ta.

Ce fel de istoric, șef de școală și academician ești d-ta când spui acelora cari nu citesc în franțuzește: *„Și cunoscutul povestitor francez (Romain Rolland) nu uită să spuie cetitorilor că d. Istrati povestește în paginele ce urmează însăși viața sa?"*

Ei bine, domnule Iorga, — cum nu e în firea mea să admir cu gura căscată perii albi și autoritățile consacrate,— mă mir ce mă reține să nu te chem pe numele ce se dă la noi oamenilor cari falșifică adevărul!

Rolland spune (textual):

„Nuvela pe care-o publicăm aci nu exprimă decât o lature a multiplei lui naturi. Altele sunt mai profunde, și pe acestea sperăm să le facem cunoscute mai târziu".

E vorba, deci, de *nuvelă* și de *alte* (nuvele). Intreb pe orice student din clasa întâia de liceu: — Cine-a confundat vreodată o *nuvelă*, cu o *autobiografie?* Și cum se poate să mi se atribue *mie personal, familiei mele*, pățaniile unor ființe cari au trăit pe vremea „războiului Crimeei", deci la 1853, știut fiind că eu sunt născut la 1884, născut, zice Rolland cu precizie, *„dintr'o țărancă româncă"*, — *femee, „a cărei parte în viață fu munca nepregetată"*, și spune că eu, din copilărie, am făcut vre-o paisprezece meserii și o mie de nenorociri?

Cum se poate ca, după atâta precizie, un istoric să mai insiste, cum urmează:

„Ceia ce se povestește supt această firmă de baladă străveche nu poate constitui însă memoriile unui om care atât de puțin are respectul ființei omenești".

Bine 'nțeles, scumpe domnule Iorga, bine 'nțeles că „nuvela" mea, NUVELA, *„nu poate constitui* MEMORIILE" mele, dar cine naiba ți-a vorbit de „memorii", de unde ai scos trăsnaia asta?

* * *

Știu că toți, sau aproape toți cărturarii cunosc *dăscălește* o limbă străină, adică silabisesc căutând mereu în dicționar. Și d-ta, care ai învățat carte cu grămatică și citești franțuzește de-o jumătate de secol amarnic, nu vei fi știind mai bine limba lui Voltaire decât umilul de mine care, nu mai departe decât acum opt ani,*) am învățat-o descifrând pe clasicii francezi cu ajutorul dicționarului Șeineanu, și înșirând pe pereții odăei din Leysin-Village vreo patru mii de cuvinte franțuzești înscrise cu litere de-o șchioapă pe lungi, nesfârșite fișe.

Totuși, ca să se convingă orice băețaș de liceu, că, una din două: *ori nu cunoști limba franceză, ori ești de rea credință,* dau aci textul lui Rolland de unde d-ta ai scos afirmația că-mi „povestesc viața", că-mi scriu „memoriile":

„Je l'ai décidé à noter une partie de ses récits; et il s'est engagé dans une oeuvre de longue haleine, dont deux volumes sont actuellement écrits. C'EST UNE ÉVOCATION DE SA VIE"...

Iar imediat mai jos, precizează:

„Tout le long de sa route, il s'arrête, au souvenir des figures rencontrées; chacune a l'énigme de sa destinée, qu'il cherche à pénétrer. Et chaque chapitre du roman forme comme une nouvelle"...

Acum, să stăm strâmb și să judecăm drept.

Lasă că Rolland a făcut operă de istoric prea îndepărtat când a afirmat că *„povestirile lui Adrian"* sunt *„o evocație"* a vieții mele, — (căci *eu n'am spus nicăeri așa ceva,* și că deci asta e treaba biografilor viitorului s'o dovedească până unde e adevărat), — dar chiar dacă *Adrian Zografi* ar fi subsemnatul în carne și 'n oase, asta nu probează de loc că EVOCAȚIA vieței mele ar fi o CONFESIUNE în felul celei făcute de Jean Jacques Rousseau. *Rolland spune că am scris un* „ROMAN", „NUVELE", NU „MEMORII", domnule literat-istoric! Căci dacă toate *romanele* și *nuvelele* ce se scriu de autori cu temperament, sunt, foarte adesea, în strânse relații cu viața trăită de ei, sunt un fel de *evocare* a ceiace ei au văzut și simțit de aproape, — uneori chiar așa de aproape că e vorba de autorul însuși și de familia lui, — apoi nimănui nu i-a trăsnit prin tivgă până acum să ia drept „memorii", ceia-ce autorul dă ca „roman" și „nuvelă".

Nu există nimic de autobiografie în scrisele mele. Alături de personagiile și acțiunile cele mai pur fictive ca: *Stavru, Chira,* (da CHIRA, nu *Kyra,* ai dreptate, *când e vorba de Milcov), Dragomir, Cosma,* și alții, — se desfășoară poveștile, *veridice prin numele lor* și *pe jumătate plăsmuire, în acțiune,* ca: *Unchiu Anghel,* fratele mamii; *Codin,* bașbuzuc cu inimă de aur ce s'a chemat *Călin* și a murit opărit cu untdelemn; *Kir Nicola,* stăpânul meu amic plăcintar; *Mihail Kazanski* și *Samoilă Petrov,* carne și oase pururea sfinte!

* * *

Apoi, D-zeu să mă ierte... Mă obligă viața să fac *autobiografie* înainte de-a face *operă artistică.*

Las'o dracului de treabă, d-le Iorga, că 'ncep să mă căiesc că m'am vârît în tărâțele românești, de unde cu groază am ieșit acum nouă ani!

Dacă d-voastră, celor cu hăț, vă face rușine *Chira* și nu sunteți în stare să vă dați seama de ce ritmuri bat în ea, apoi slavă domnului, eu mai știu să vă prezint dosul boerește și să-mi întorc fața spre restul lumii care, de la Rolland și până la octogenarul Georges Brandés, îmi deschide brațele. Voiți s'o cunoașteți? — Iat-o:

Societatea Academică de Istorie Universală, (care se fălește cu cincisprezece prinți și capete încoronate, și în fruntea cărora figurează regina Maria a României), îmi trimete statul, invitându-mă să-i fiu membru onorific, și prin secretarul ei, d. H. Laumonnerie, ofițer al Instrucțiunei Publice, îmi cere *„documentarea necesară și un portret în vederea unui studiu"* ce vrea să-mi consacre; — renumiți critici de artă de aci, din Italia, Suedia și alte țări, îmi trimit studiile lor unde pretind că *„repet în Franța cazul lui Joseph Conrad în Anglia"* și emit părerea unei *noi școli;* judiciosul critic al casei Rieder, Jean Richard-Bloch, — (acela care trimete sute de manuscrise „înapoi la autor"), — pronunțându-se asupra lui *Cosma* din volumul ce va apare în toamnă, spune că se află în fața acestui erou român *„ca în fața unui mare stejar"* și declară că asemenea personagii *„numai un Kipling și un Gorki le pot crea în vremea noastră";* fostul profesor de istorie la Sorbona, amicul meu Romain Rolland, îmi scrie: *„Nu cunosc un succes așa de imediat universal ca al d-tale";* saloane și cluburi literare *(Salon Vérité, Club du Faubourg,* cuprinzând: muncitori, studenți, oameni de litere, academiciani, generali) mă cheamă la Paris pe spezele lor să mă... tămâie! Un Wells îmi va face cinstea la iarnă să se plimbe la braț cu mine pe *Promenade des Anglais,* la Nisa, când voi fi iarăși fotograf ambulant!

Iar dacă toate aceste fețe nu vă spun mare lucru, apoi aflați că oficialități românești: consul, cancelar de legație, membri ai misiunilor militare și economice, m'au poftit cu drag să le fiu oaspe și m'au acoperit de cuvinte măgulitoare. Că cutare *bun român* și om de știință, al cărui nume nu vreau să-l divulg, dar care e investit cu titlul de *ministru,* mi-a făcut cinstea de-a mă chema să cinez în familia lui; că însăși „Școala Română" de la Fontenay-aux-Roses, opera d-tale, m'a avut *o noapte întreagă,* până la ziua albă, în chioșcul ei, unde ne-am ospătat, ciorovăit și sărutat frățește la despărțire, — căci dacă ideile mele politice n'au fost împărtășite de ei, valoarea artistică nu mi-a contestat-o nici unul.

Ei, spuneți: aci trebue să ajungem vorbind de artă? La alte patalamale?

* * *

Eu n'am timp să mă pun la taifas cu acei domni cari, crezând că mă 'njosesc, mă compară cu Terente, — (fără să-și dea seama, sărmanii, ce mare taur al vieței, ce uimitoare personalitate umană trebue să fie acest fiu al bălților, care, întrecând pe toți haiducii noștri legendari, derutează o 'ntreagă armată organizată, devine celebru până și peste hotare și răușește să dispară); — dar când un Nicolae Iorga, ignorând și falșificând, vine și compară pe *Chira* cu... „Ghiță Cătănuță", iaca, vedeți, îmi cam sare muștarul în nas și încep să cred că prostia locuește dese-ori în Academii.

Am toate cuvintele să mă 'ndoesc că domnul Iorga cunoaște acea znoavă intitulată: *Chira Chiralina sau Hoții Brăilei,* acea năzdrăvănie vulgară pe care d-sa o numește din neștiință: *„baladă străveche, legendă poetică, îmbălsămată de trecutul nobil (?!?) al unui neam onest".*

Merci pour la langouste, stimate compatriot! Dac'ai ști d-ta de ce hoțomani ordinari e vorba acolo, de ce basme cu cocoșul roș, de ce acțiune prostească și înjositoare, apoi ai vedea că eu am făcut *„dintr'un chiot, simfonie".*

„Legende poetice" sunt multe, dar nu d-ta le cunoști. D-ta nu vrei să vezi, și nici nu poți, ce sete nepotolită au noroadele să transforme în eroi, nu pe d. Iorga și Vintilă Brătianu, ci tocmai pe acei cari vă calcă legile și plătesc cu viața lor mugetul de libertate: pe un Terente, pe un Rinaldo Rinaldini, pe un Schinder-Hanz, — acesta din urmă lăsând o feerie de legende poetice poporului alsacian, care mi le povestește azi arătându-mi pe sute de metri tuneluri prăbușite, săpate acum 500 de ani pe muntele Buch-Burg de eroul care era *„nemilos cu seniorii feudali dar bun, darnic, ocrotitor cu săracii".*

D-ta te ocupi să scrii, în zeci de volume necitite de popor, câte bătălii a dat cutare Papură-Vodă, câte fete și-a măritat el cu falǎ, câte cămăși schimba pe săptămână și de câte ori pe zi se scobea în nas. De toate astea, noroadele habar n'au. Dar știi D-ta câte case de țărani cu tradiție în împrejurimile Brăilei pretind poate și azi că *Chira Chiralina* a aparținut familiei lor? Mai știi în câte chipuri se istorisește povestea *Chirei* năzdrăvane?

* * *

Bunicul meu — (*„un moș Istrati care strănuta de douăsprezece ori în șir, ca tine"*, îmi spunea mama) — pretindea și el că *Chira* a aparținut neamului său. La Baldovinești, la Petroiu, Cazasu, Nazâru, Chiscani, Tichilești, peste tot unde *Unchiu Anghel* își oprea armăsarul în fața unei cârciumi, numai de „neamuri de ale noastre" era vorba:

— *„Nu mai poți să scoți cămașa de neamuri, mă Panaitache"!* spunea el.

Tot de la acest unchiu știu că „neamul nostru e curcit". Ultima cârciumă a lui „Angheluță", ale cărei ruini se mai pot vedea și azi, era un focar de povești de pe vremea ocupației. Și ca și cum destinul ar fi având legi precise, moș Anghel nu scăpa nici un prilej de-a 'mi face cunoscut *„încă o poveste turcească"*, mie, *„țâncu pământului"*.

„Țâncu" acesta însă a avut destinul lui, după cum vedeți, și după ce-a ascultat pe unul și-a citit pe altul, i-a lăsat pe toți la oparte și a scris o *Chiră* pe placul lui (nu și al d-lui Iorga!). Și *Chira* asta devine universală fără voia celui mai mare român. Iar *Cosma,* — („avec sa force à tout casser"), — are să devie și el, „dac'o vrea D-zeu". Și doar în *Cosma* am pus ceva din vlaga acelui bunic Istrati, *român neaoș,* să nu vă fie cu supărare, d-le Iorga, tatăl mamei mele, *„împușcat de poterași în spate"* într'o fugă dramatică cu contrabanda tatălui meu, — grecoteiul chefalonit, — și *„mort la spitalu vechiu din Brăila pă când âi scotea fultuiala din schinare"*, îmi povestea bunica, și când *„ostașu să tânguia c'a făcut moarte de om fără vrerea lui, ș'o să-i poarte păcatele pă lumea ailaltă".*

Iată isvorul la care mă adăp eu. Mai am unul: fiind lipsit de memorie, sunt dăruit cu imaginație înflăcărată, vie; *eu cred în creațiile mele.* Mai am un al treilea: e iubirea de oameni, dorul de dreptate. *Eu sunt un om sănătos la minte și în simțiri,* deși am descris pe un pederast, — despre care Rolland a spus că *„nu numai am răușit să-l fac acceptabil, dar chiar tragic"*, și că *„cineva trebue să fie oțelit (deja bien aguerri) în arta de a scri pentru a îndrăsni să atace asemenea personagii, cu cari mulți își frâng gâtul".*

Aceste personagii, precum și altele mai pure, — fețe străbune ce răsar din întuneric, — eu le mistui în stomacul artei mele; le desmierd timp de ani îndelungați; le trec prin sita temperamentului meu; le învălui în lumina unei gândiri moderne bine cugetate și le arunc în viață pentru ca să fie *„iubite atâta timp cât vor exista oameni cu simțire pe pământ"*, cum spune Jean Richard-Bloch.

Ehei, coane Iorga... Adu-ți aminte că Maiorescu a spus într'o zi lui Gherea, (cu drept sau fără drept):

„Las'o mai domol pe unde nu te pricepi".

Ți-o spune cu mai mult drept, cu multă smerenie, și

Umilul d-tale

Panait Istrati

Masevaux-Alsacia
Septembrie 1924.

*) In Martie 1916 se poate *„așeza"* acel „așezat DE MULT în Franța", al istoricului Iorga, care *o știa* din prefața lui Rolland.

Exportul pieselor de teatru unguresti

Ne-am mai ocupat în „Adevărul Literar și artistic" de literatura maghiară dramatică modernă și am constatat — fără exagerări — că aceasta a avut reușită în străinătate. Firește nu vom suprapreţui valoarea literară a acestui export dramatic, care are puțin comun cu arta adevărată și este mai mult, o industrie teatrală cu succes susținută în continent.

Orgoliul unguresc s'a îngrijit ca să mărească dimensiile succeselor scenice ale unui Molnar, Lengyel, Biro, Herczeg și alții, și mai ales Molnar a fost comentat ca un nou Oscar Wilde, până ce de fapt și fără constatarea lui Alfred Kerr, ne putem convinge că d. Francisc Molnar nu posedă calitățile unui creator adevărat și este mai mult un raconteur spiritual, decât un poet dramatic, deși în „Liliom" ne-a dat unele promisii, cari îi deschideau pentru un moment poarta atât de ruginită a Parnasului.

Nu vom putea însă nega, că autorii dramatici unguri au fost norocoși: au cucerit alături de piața teatrală din Apus și un mare număr de publiciști în favoarea cauzei ungare și în detrimentul unui Madach — un adevărat colos al dramei — a ajuns cunoscut și popular d. Francisc Molnar.

Este interesant însă, că vechea gravitare spre Berlin, n'a contenit nici acum, când Ungaria a putut cunoaște rezultatul politicei absurde a unui imperiu șovinist și tiran. Viena este și azi trambulina operelor dramatice unguresti și prima stațiune a autorilor răsfățați cu dolari, funți, coroane suedeze și florinți olandezi. Deprecierea monetei austriace nu-l împiedică nici pe d. Molnar, ca să nu-și ofere noua piesă „Pantoful de argint" (Silberner Pantoffel) Teatrului Popular din Viena, care va juca noua piesă a lui Molnar în traducerea lui Alfred Poldaner. „Antonia" lui Lengyel, care a avut succes extraordinar la Budapesta, și în care a excelat Charlotte Fedàk, va fi jucată asemenea în Volkstheater, tradusă de Hans Sachs. Beregi (cunoscutul artist dramatic) va juca rolul de frunte în noua piesă a lui L. Biro și L. Menyhert Lengyel: „Evangelin".

Akademie Theater va juca „Margareta de Navarre", Kammerspiele: Inelul de Safir", Modernes Theater o nouă piesă de Biro: „Măștile", Burg Theater va reprezenta noua piesă dramatică a lui Földes: „Sfinxul", iar Raimund Theater va monta o serie de piese unguresti. „Moara roșie" piesa lui Molnar, care a căzut, pe lângă toată reclama ce i s'a făcut, și căreia critica serioasă i-a consacrat atacuri violente, va fi pusă iar pe afiș la Viena și autorul ei speră, să câștige mulți și proaspeți dolari...

Oricât de mari succese de cassă ar avea autorii dramatici maghiari la Viena, realmente adevărații reprezentanți ai culturei lor sunt: Petöfi, Madàch, Arany, Ady, Babits și alții și în contul lor se scriu și multele insuccese ale unei industrii teatrale vioae.

Noapte de toamnă

Văi somnoroase, chiote târzii
Sfioase focuri, tremur de caval,
Căderi de frunze, glas de corn în vii,
Tălăngi înăbușite după deal.

Lumina lumii în fuioare reci
Ca vălul unei moarte s'a întins
Pe fața mută — a tristelor poveci,
Și promoroaca pe colibe-a nins.

Ni's inimile ca izvoare moarte,
Sub vreme și sub toamnă s'au plecat,
O frunză rătăcită de departe,
Cu nervii rupți acum te-a sărutat

Pășim încet, de primăvară goi,
Purtând în suflet paltinii trăsniți;
Ne'nvălue vârtejele de foi,
Ne mână 'n noapte singuri, amărâți...

Și-atâta de frumoasă ești că plopii
S'apleacă și-ți ating cu vârful fața,
Și de tresari, dumbrava'și uită stropii
In părul tău, ca'n spice dimineața...

Mă strângi de braț și te lipești de mine
Ca floarea'n huetul furtunii vara,
Să n'auzi răscolirea de suspine,
Să nu vezi foi ce'și duc pe vânturi ceara...

Lumina lumii toamnă târzie
Ca o nădejde'n agonii de toamnă
Și calea fericirii vrând să știe
Ea urmele pe frunze ni le'nsamnă...

Const. Asiminei

Cântec întârziat

Te-aștept, te-aștept mereu să vii,
Dar orele sunt prea târzii,
Și străzile sunt prea pustii,
Și totu-i trist jur-împrejur,
Și viscolul mereu se'ncinge,
Și lampa 'ncet-încet se stinge
Sub abajur!

Te-aștept, mă uit mereu la ceas,
Tresar la fiecare pas,
Și veșnic, fără de popas,
Te strig, te caut și te chem,
Dar vocea mea în gol răsună
Prin toată casa, ca nebună,
Ca un blestem!

Te-așteaptă jalnic colțișorul
In care ne șopteam noi dorul,
Te-așteaptă perna și covorul,
Te-așteaptă-oglinda fără rost,
Și te-așteptăm cu-atâta jale
Noi, toate lucrurile tale,
Ce dragi ți-am fost!

Te-aștept... și umblu ca nătâng,
Și degetele mi le frâng,
Și iar te caut și iar plâng,
Și prin odăi cotrobăesc...
Deschid dulapul tău cu rochii,
Și-atuncea jalnic închid ochii
Să m'amăgesc!

Te-aștept... nici nu mai știu de când...
Trecut'au nopți pustii la rând,
Și 'ncet-încet, tot așteptând,
A înflorit mușcata 'n glastre,
Și iar s'a stins, c'așa i-e soarta,
Și nimeni n'a bătut în poarta
Căsuței noastre!

Și chiar de-ar fi acum să vii,
Acum sunt anii prea târzii,
Și sufletele prea pustii,
Și lucrurile împrejur
De urma ta azi s'au desprins,
Și dragostea încet s'a stins
Sub abajur!

V. STOICOVICI

Asupra descoperirei manuscriselor lui Titus Livius

O chestiune care se repetă

Am relatat, la vreme, pretinsa descoperire a manuscriselor lui Titus Livius. Incertitudinea și conjecturile continuă să învăluiască de mister această faimoasă chestiune culturală a zilei.

Profesorul di Martino continuă să fie invizibil pentru toată lumea și guvernul italian s'a văzut obligat să dea ordine punctelor de frontieră, să vegheze ca valorosul manuscris să nu iasă din țară.

Un profesor german, doctorul Max Funke, scrie în „Leipziger Tageblatt", că a văzut pe di Martino și deține dela el date precise asupra autenticității și împrejurărilor găsirei manuscrisului.

Opera lui Titus Livius, după declarația acestuia, a fost copiată în momentul primei invaziuni ale Arabilor în Sicilia.

Manuscrisele au fost atunci puse la adăpost de către călugări, în mânăstirea San Pietro di Castello, fondată de episcopul Atanasie I-iul în insula San Salvator.

Mai târziu Carol de Anjou, transformă insula, cu mânăstirea care cuprindea 8 biserici, în fortăreață, și călugării ascunseră atunci prețiosul manuscris în bolțile mânăstirei.

Azi San Salvator, devenit Castell dell'Oro, e transformat în închisoare militară. Aci veni di Martino, ca oaspete al unui colonel comandant al închisoarei, și vizită fresca greco-romană care orna zidul, cripta vechei mânăstiri cu coloanele sculptate și bolțile fundațiilor bisericelor. Intr'o nișe, scobită într'un zid, profesorul găsi faimosul manuscris, și, afirmă el, documentul îi aparține lui, nu statului; căci nu l-a găsit în vreo sală a fortăreței, ci în fundațiunile unei mânăstiri părăsite.

Aceasta e ultima versiune asupra importantei descoperiri. Cum se vede relațiunile sunt departe de a răspândi incertitudinea din jurul afacerii.

Dar povestea acestor manuscrise nu e nouă, ba datează încă de multă vreme. Nici un autor latin n'a dat loc la atâtea legende ca Titus Livius.

Pe la 1600 un călător Piettro della Valle afirma, că a văzut, în biblioteca dela Constantinopol, o traducere arabă a acestei Istorii romane. La aceiaș epocă Chapelain povestea că un prieten al său avea un fel de tamburin făcut dintr'un pergament, pe care se putea citi pasagii inedite din Titus Livius.

La 1732 un profesor dela Universitatea din Strasburg, Schaepflin, prezenta Academiei de inscripții un fragment în cartea 16-a, asupra primelor războaie punice, fragment descoperit în biblioteca Abației Salmanweyter, de către eruditul german Mathias Klockins.

Latinistul Schoepflin recunoscuse pe autor după stil, însă Academia de inscripții a ajuns la concluzia că fragmentul era o traducere a unui pasagiu din Polyb în care se imita stilul lui Titus Livius.

Era, ce e drept, o predilecție a vechilor eruditi să se amuze a imita pe Horațiu, Virgil, Seneca ori Cicero.

In orice caz, descoperirea lui Schoepflin a făcut atunci tot atâta vâlvă, ca și a lui di Martino, azi.

Chestiunea nu este deci, nici atât de sigură, și nici atât de nouă, cum ar părea.

LITERATURA STRAINA

Cuvinte rămase de la Rémy de Gourmont

Dragostea femeii pentru copiii săi, e cea mai mare dintre toate, pentrucă, deşi egoistă în esenţă, nici o alta n'o egalează în abnegaţie.

* * *

Totdeauna, oamenii cei mai fericiţi în tinereţea lor au o bătrâneţe tristă, pentrucă ei nu-şi dau seama că pe măsură ce vremea trece, calităţile lor care le atrăgeau simpatia celorlalţi, au nevoe să fie împrospătate de altele noui. Mugurii şi florile primăverei sunt înlocuite toamna de fructe.

* * *

La genii, ca la toate inteligenţele, există o dualitate care rezultă din încordarea minimă sau maximă cu care lucrează. De aci vine că oamenii extraordinar dotaţi pot părea egali şi chiar inferiori generalităţei în viaţa curentă, pe când, ei, se dedau trândăviei din dispreţ sau din plictiseală.

* * *

Oamenii mari, când au ajuns la celebritate, au obiceiul de a nu schimba nimic din silueta lor. Işi dau astfel satisfacţia de a se contempla sub însă-şi liniile viitoarei lor statui.

* * *

Sărăcia, care e o stare prielnică sfinţeniei, este, prin aceasta însă-şi, o şcoală de caracter şi imboldul puternic, pentru un spirit mare, la intreprinderi cutezătoare. Fără ea, umanitatea s'ar fi adâncit într'o mediocritate deplină şi n'ar mai fi cunoscut atâţia eroi ai gândirei şi ai acţiunei.

* * *

Romanticii, la treizeci de ani, erau plini de desperare, muriau tineri sau se sinucideau. Pentru-ce? Probabil pentru-că aveau idei false asupra tuturor lucrurilor şi în special asupra amorului, pe care nu-l concepeau decât ca pe un cult sau ca pe o orgie. O stare de continuă nestatornicie fizică şi morală nu putea să-i ducă decât la cimitir sau la nebunie.

* * *

Poţi avea prieteni pe cari nu-i stimezi, însă nu poţi fi prietenul unor persoane pe care le respecţi.

* * *

Aceasta va părea o glumă, însă eu sunt convins că în ziua când femenismul va triumfa, nu se va întârzia să se vadă că origina relelor adânci de care suferă umanitatea vine din războiul surd pe care-l duc între ele femeile slabe şi femeile grase.

* * *

Biserica, armă minunată a ordinului social, a avut de-odată adânca înţelepciune de a lăsa să se desăvârşească monomaniile mistice şi să le mărginească propagarea, stabilind celibatul pentru preoţi, călugăria pentru extatici şi exerciţiul activ al caritătei pentru sufletele duse la abnegaţie şi nevindecabil rănite de către lume.

* * *

Dreptul de revoluţie a fost prea mult discreditat de abuzul ce s'a făcut cu el, ca să fie legitim, cu e cel de legitimă apărare.

* * *

In politică, numai oamenii mari, ca la teatru marii actori, sunt demni de admiraţie. Ceilalţi sunt cabotini.

* * *

Burghezul care spune că nu crede în nimic, nu va fi niciodată decât un burghez fraudulos.

* * *

Arta, care nu ştie să evoce într'un vers, într'o frază, într'o melodie, dintr'o trăsătură de penel, un moment din viaţă, poate foarte bine să fie o bijuterie, însă nu e artă.

* * *

Mantaua, soarele limpede, spiritul ascuţit şi răbdarea rassei, plăcerea de aventură şi dărnicia bogaţilor, iată poate, ceeace face ca în Spania, ţară a trufiei, să se lăfăiască vesel, în viaţă şi în artă, spectacolul deprimant al mizeriei, al foamei şi al cerşetoriei.

* * *

Mărturisesc că atunci când am contemplat pentru întâia oară Monna Lisa lui Leonardo da Vinci, am rămas uimit. Niciodată nu văzusem o femee cu o expresie mai tâmpită.

* * *

Debutanţii în literatură au un mare defect. Nu ştiu să distingă principalul de accesoriu. Ceeace dă primelor lor pagini atâta greutate copilărească, chiar atunci când dau dovadă de talent.

* * *

Când Zola acest artist genial şi ignorant, cum sunt aproape toţi marii creatori, inventă romanul experimental, bazat pe ştiinţe, din cari el nu cunoştea decât titlurile, trebuia să fi văzut uimirea savanţilor în faţa ştiinţei profunde a romancierului care stabilia arborele genealogic al „herghelei" Rougon-Macquart! Şi să mai adăogăm că acum, talmeş-balmeşul acesta de pseudo-ştiinţă e ceea ce fac de nesuferit cele două cărţi care alcătuesc partea a treia din marea operă în care se confundă frumuseţile lui Michel-Angelo şi pedanteriile unui spiţer.

* * *

Nici un prestidigitator nu egalează natura: ea operează sub ochii noştri, în plină lumină, şi cu toate acestea fără să se folosească de „trucuri".

* * *

A-ţi remarcat că de vre-o câţi-va ani, lumea se taie desluşit în două? De o parte, spiritul de ştiinţă care se îndoieşte şi cercetează; de cealaltă parte, spiritul de ignoranţă care crede şi afirmă.

* * *

Condiţia fundamentală ca o proză să fie bună, este să fie naturală şi ritmică întocmai ca o mişcare respiratorie.

* * *

Nu trebuie să căutăm adevărul, ci în faţa unui om să înţelegem care este adevărul său.

* * *

Trăsătura cea mai caracteristică a unui geniu este inspiraţia perpetuă.

* * *

A repeta lucruri cari au mai fost spuse, făcând să se creadă că sunt auzite pentru întâia oară, este întreaga artă de a scrie ca întreaga artă, de-a trăi şi a retrăi, ca întreaga artă de-a iubi şi a reiubi încă.

* * *

N'am un suflet sentimental, nici lacrimogen; nu plâng când aud că vinovăţia e prigonită: e un lucru care nu mă priveşte pe mine; creatorul lumei e răspunzător de lume şi nu un biet trecător.

* * *

O singură vreme este prielnică culesului viei: dimineaţa — atunci, strugurele e acrişor şi fraged; seara, e prea zaharisit. Nu vă pierdeţi zilele: nici pentru a plânge trecutul, nici pentru a vă văita de viitor. Trăiţi-vă ceasurile, trăiţi-vă clipele. Bucuriile sunt flori pe cari le smulge ploaia sau cari se scutură de vânt.

* * *

Cel ce nu crede, să facă tot ca şi cum ar crede, pentru a nu ştirbi armonia şi ca să moară singur pe ţărm ca o meduză asvârlită de apa mărei

* * *

Platoniştii, într'adevăr, prea uită că amorul e o fizică înainte de-a fi o visare.

* * *

Partea femeilor e atât de mare în opera civilizaţiei, încât ar fi prea puţin exagerat de a spune că întreg edificiul e zidit pe umerii acestor plăpânde cariatide

* * *

Prezenţa, sgomotul, mişcarea celeia pe care o iubeşti în jurul tău, şi chiar tăcerea, somnul..... nu iubeşti câtă vreme nu simţi dulceaţa tuturor acestor lucruri.

* * *

Amorul e cast, ori-care i-ar fi gesturile.

* * *

Vorbim prea mult despre noi înşi-ne. Ar trebui să tăcem sau să aşteptăm clipa când am putea-o face cu sentimentul că vorbim de un altul, de un mort.

* * *

Nu există învăţaţi departe de laborator.

* * *

Morala: toate leacurile, toate credinţele, toate iluziile cari întăresc viaţa, o încălzesc, o înfrumuseţează.

* * *

Am ajuns la acest grad de imbecilitate, care ne face să privim munca nu numai ca onorabilă, dar, chiar ca şi sfântă, atunci când nu e decât o tristă necesitate.

* * *

Odihna, iată cea mai mare şi cea mai frumoasă cucerire a omului.

* * *

Tot ce este — prin aceasta însă-şi — e logic. un fapt ilogic, ar fi un fapt fără cauză.

* * *

Omul de acţiune nu-i decât un biet muncitor fără viagă; cel mai mic povestitor investmântă şi răspândeşte mai multă viaţă decât un cuceritor.

* * *

După o nouă revoluţie, societatea, sau îşi va reface un cap, sau va rămâne decapitată. In primul caz, nici o schimbare. In al doilea, mizeria universală şi o repede coborâre spre barbarie.

* * *

Pacea? o ai când o poţi impune.

* * *

Femeile sunt de domeniul metafizicei.

* * *

Femeile cari sunt neliteratele amorului, n'au ele deasemenea toate intenţiile ignoranţei?

* * *

Căsătoriile din dragoste sunt încă la modă. Ooare, amorul e la locul lui aci? Căsătoria, cel puţin, se lipseşte de el foarte uşor, şi nu sunt căsnicii mai bine echilibrate, decât acelea din care el a fost exclus

* * *

Ceeace constituie fenomenul religios nu e credinţa într'o religie, ci credinţa în adevăr.

* * *

Frumuseţea e un exces. Nu trebuie confundată cu perfecţiunea, care e o medie.

* * *

Cugetările sunt făcute pentru a fi cugetate, nici decum pentru a fi săvârşite.

* * *

Ironia e semnul seninătăţei intelectuale.

* * *

Un comerţ tandru fără scrisori nu poate fi înţeles — şi numai oamenii scurţi la suflet se miră că amanţii se văd zilnic chiar când au simţit nevoia de a-şi scrie în fie-care zi.

* * *

Tot ceeace ne smulge din noi înşi-ne e divin.

* * *

A te voi liber, este a te face liber. Gândul e mai puternic ca ori-ce.

Traduse de C. CRISTOBALD

Edgar van Lesteers

Cu cerbii cari se duc...

Cu cerbii cari se duc la izvor
Se duce şi trista-mi cântare.
In florile cari mor
Si dragostea-mi moare.

In vînturi durerea-mi se ţese
(Şi cine-o s'o poarte?)
Logodnicul unei prinţese
De veacuri moarte.

Mormintele-mi spun poveşti:
Adâncul mă chiamă.
Pămîntule, mamă,
La stele cînd o să creşti?

Trad. E. I.

GIOVANNI PAPINI

Din „Istoria lui Isus"

Staulul

Isus s'a născut într'un staul de vite

Staulul nu este o clădire atrăgătoare şi provizorie astfel după cum pictorii creştinătăţii înălţară fiului lui David, ruşinaţi fiind de adăpostul murdar şi mizerabil în care se odihni Dumnezeul lor.

Staulul nu este iesla de gips cum îşi închipue azi negustorii de statuete, adică iesla curată, bine îngrijită în care asinul şi boul îşi aţintea privirea lor blândă; iar îngerii îşi desfăşurau pe acoperişul staulului aripele lor, şi regii stau în genunchi cu mantiile pe ei, înşiraţi în ordine pe două rânduri, iar în urmă veneau păstorii cu glugile lor. Ieslea astfel descrisă poate fi visul novicilor; luxul preoţilor, jucăria copiilor; vaticinato ostello de Manzoni; iar nu iesla în care se născu Isus.

Staulul este locul unde se adăpostesc vitele şi în care stau închise pentru muncile ce au de făcut.

Vechiul şi sărăcăciosul staul unde se născu Isus nù avea nici stâlpi cu ornamentaţii, şi nici o asemănare cu luxul grajdurilor noastre de azi. El nu avea nici o asemănare cu eleganţa vicleimilor ce se fac în ajunul Crăciunului. Staulùl avea numai cele patru ziduri cu pardoseala murdară, fără lumină, cu acoperişul său de grinzi şi olane, cu mirosul greu al vitelor.

Nimic nu era mai curat decât iesla în care se pregătea hrana vitelor cu iarba cosită de pe câmp, stropită de roua dimineţei, aplecată de adierea vântului, sub arşiţa soarelui şi aproape umedă.

Giovanni Papini

Foile ierburilor înalte şi subţiri fură abătute de greutatea coasei, cu florile lor resfirate, albe, albastre, galbene şi roşii cari se veştejesc şi se usucă, luând culoarea fânului, pentru ca în urmă vitele în adăpostul lor să smulgă din rămăşiţele fără viaţă ale primăverei.

Aceste ierburi şi flori uscate dar totuşi mirositoare umpleau ieslele vitelor sclave, înfometate, cari sub greutatea buzelor lor groase şi negricioase prefac nutreţul lor într'un îngrăşământ încă fumegând din care va răsări în urmă câmpul înflorit.

Aceasta este cu adevărat staulul în care Isus a venit pe lume.

Lăcaşul cel mai murdar a fost leagănul a unei singure fiinţe nevinovate născută din o femee. Fiul omului care a trebuit să fie sfâşiat de fiare sălbatice sub închipuirea de om, a avut ca loc de naştere ieslea unde vitele rumegau cele mai strălucitoare flori de primăvară.

Aceste toate n'au fost o întâmplare.

Pământul nu este el oare un vast staul în care omul înghite şi rumegă totul? Oare tot ce este mai frumos, mai curat, mai divin nu se transformă într'un gunoiu cu ajutorul Alchimiei infernale? Oare pe grămezile de murdării ce servă în urmă de culcuş oamenilor care se traduce printr'un limbagiu obişnuit a trăi şi a profita de viaţă fericit. Intru asemenea lume în care nimic nu poate ascunde murdăria cocioabelor vremelnice, Isus veni pe lume într'o noapte născut dintr'o fecioară fără pată şi înarmată de pavăza inocenţei.

Păstorii

In urma vitelor vin păzitorii lor.

Dacă îngerii n'ar fi anunţat marele eveniment, al naşterei lui Isus, totuşi păstorii ar fi alergat în staulul vitelor spre a vedea pe Isus născut dintr'o femee străină. Păstorii trăiau retraşi departe de lume şi plăcerile ei, astfel încât cel mai mic eveniment ce s'ar fi întâmplat în apropiere, i-ar fi mişcat. In nesfârşita noapte a solstiţiului, ei păzeau turmele lor, când, fură impresionaţi de o lumină care vibra la cântările îngerilor. Abia descoperi în întunecimea staulului, pe tânăra şi frumoasa femeie, care îşi contempla în linişte, pe fiul său, văzură atunci pruncul ai cărui ochi abia se deslipiră, cu carnea lui fragedă, cu o gură care nu primise încă nici o hrană, când inima lor se înduioşară.

Cine-va se născuse, o fiinţă nouă a venit pe lume; un suflet în carne şi în oase, care suferise ca celelalte suflete. Un mister atât de dureros încât deştepta compătimirea oamenilor simpli. Pentru aceşti oameni prevestiţi de cel de sus, noul născut nu era ca toţi ceilalţi, ci era acela pe care omenirea îl aştepta în suferinţe, de o mie de ani.

Păstorii, veniră cu puţinul ce aveau, dar totul era prea mult, căci să dea cu toată dragostea, produsul stânii lor; ca lapte, brânză, lână şi mieluşeii. Azi e încă în munţi, unde dispar ultimele tradiţii ale vechei ospitalităţi, totuşi când o femee dă naştere unui prunc, se adună împrejurul ei; surori; fete, şi femeile păstorilor din vecinătate. Fiecare aduce câte un dar; câteva ouă, ouate de curând; un ulcior cu lapte încă călduţ, un caşcaval abia închegat; o puică pentru supa lăuzei. O fiinţă nouă a venit pe lume, o nouă durere s'a născut. Darurile aduse mamei, sunt un simbol de mângâiere. Păstorii, în vechime erau săraci şi credeau celor săraci; naivi ca nişte copii simţeau dragoste spre a-i contempla Erau născuţi din un popor care se scobora din păstorul din Ur scăpaţi şi aceştia din păstorul din Modian? Primii Regi, erau Saul şi David, păstorii turmelor înainte de a fi păstori popoarelor. Totuşi păstorii din Bethleem nu-şi făcură din aceasta un titlu de glorie.

Un sărac? se născuse în mijlocul lor. Il primiră cu dragoste şi cu dragoste îi dădură din puţinul ce aveau. Ei prevedeau că această fiinţă născută în sărăcie şi simplă în sărăcia sa şi alor săi, va fi salvatorul celor umiliţi, adică acelor oameni buni, cărora îngerul le prevestise: **Pace pe pământ.** Necunoscutul Rege rătăcitul Ulysse, n'au fost nici în o parte a lumei sărbătorit ca în Staul de râmători păzit de Eumeia. Ulysse însă, se întorcea către locuinţa sa din Ithaca, pentru a se răzbuna şi urmării pe inamicii săi. Isus venise însă, pe lume pentru a pedepsi pe răzbunători şi a introna iertare. Pentru aceasta adoraţiunea păstorilor din Bethleiem, a dat uitărei ospitalitatea nioasă din Staulul dela Ithaca.

(Trad. de **AL. V. BUZĂU**)

Rabindranath Tagore

Din Amintiri

Karwar

Din Sudder Street, familia mea se duse la Karwar pe coasta de Apus a Hindustanului. Karwar este centrul districtului Kanara, în partea de miază-zi a preşidenţiei de Bombay. Este regiunea colinelor Malaya, de care se vorbeşte în literatura sanscrită şi unde creşte cardanum agăţător şi arborele de sandal. Fratele meu de al doilea îndeplinea la Karwar funcţiunea de judecător.

Micul golf, înconjurat de coroana lui de coline, avea atât de puţină mişcare că nu semăna de loc a port. Plaja în formă de semilună îşi deschidea cele două braţe spre mare, părând icoana unei năzuinţi ce vrea să îmbrăţişeze infinitul. Ţărmul nisipos este învestmântat de o pădure de casuarini, străbătută de râul Kalanadi, care se aruncă în mare, după ce a trecut printr'un gât între două rânduri de coline.

Pe o seară cu lună, urcam acest râu într'o luntre mică. Am debarcat la unul din vechile porturi din Shivaji şi am apucat pe o potecă ce ducea până la curtea unei case de ţară. Acolo, într'un loc luminat de lună, ne-am oprit ca să ne împărţim hrana. Apoi am luat din nou luntrea şi am scoborât d'alungul apei în voia curentului.

Noaptea îşi întindea aripele pe coline peste pădurile nemişcate şi peste cursul liniştit al micei Kalanadi, răspândind peste tot farmecul strălucirei lunare.

Ajunserăm până la îmbucătura râului şi nevoind să mergem pe mare coborârăm pe plaje şi o luarăm pe nisip. Era noapte târziu, nici un fior nu trecea pe mare, iar murmurul perpetuu al casuarinilor încetase şi el.

Umbra arborilor se întindea nemişcată d'alungul pânzei imense de nisip, iar cercul de coline albastre-cenuşii dormea liniştit la orizont.

Prin trecerea adâncă a acestei albeţi fără margini mergeam amândoi, însoţiţi de umbrele noastre, fără să ne spunem nici un cuvânt. Când am ajuns, piroteala mea se afundase într'o stare mai adâncă chiar decât somnul. Poema ce am scris atunci va rămâne pentru mine de-apururi nedespărţită de această noapte pe plaja depărtată.

Să-mi fie îngăduit a-i face loc printre aceste amintiri:

Lăsaţi-mă să m'afund şi să mă pierd în adâncimile de miez-de-noapte.

Pământul să mă libereze din închisoarea lui, desrobindu-mă de ţărâna care-mi este un lanţ.

Şi cu toată beţia luminei de lună, veghiaţi de departe o stele!

Lăsaţi orizontul să-şi întindă aripele în juru-mi!

Să nu mai fie nici cântec, nici cuvinte, nici o atingere şi nici un sunet; să nu mai fie nici somn, nici aşteptare; nimic decât strălucirea de lună care să scalde cerul şi fiinţa mea perdută în extaz.

Lumea îmi apare ca o luntre mare plină de pelerini fără număr, care se perd în albastrul depărtat al cerului; cântecul matelotilor stingându-se din ce în ce în văzduh.

Şi pe când m'afund în sânul adânc al nopii, fiinţa mea se depărtează de mine şi se micşorează până nu mai rămâne decât un punct în spaţiu.

Note

Vient de paraître informează că Panait Istrati, colaboratorul nostru, lucrează la un nou roman, intitulat „Cosmos"

* * *

Intr'un exemplar din ediţia originală *Parodies artificielles* s'a găsit un manuscris inedit de Baudelaire. E vorba de o versiune pe dea'ntregul nouă a poemei *Vin des Chiffonniers.*

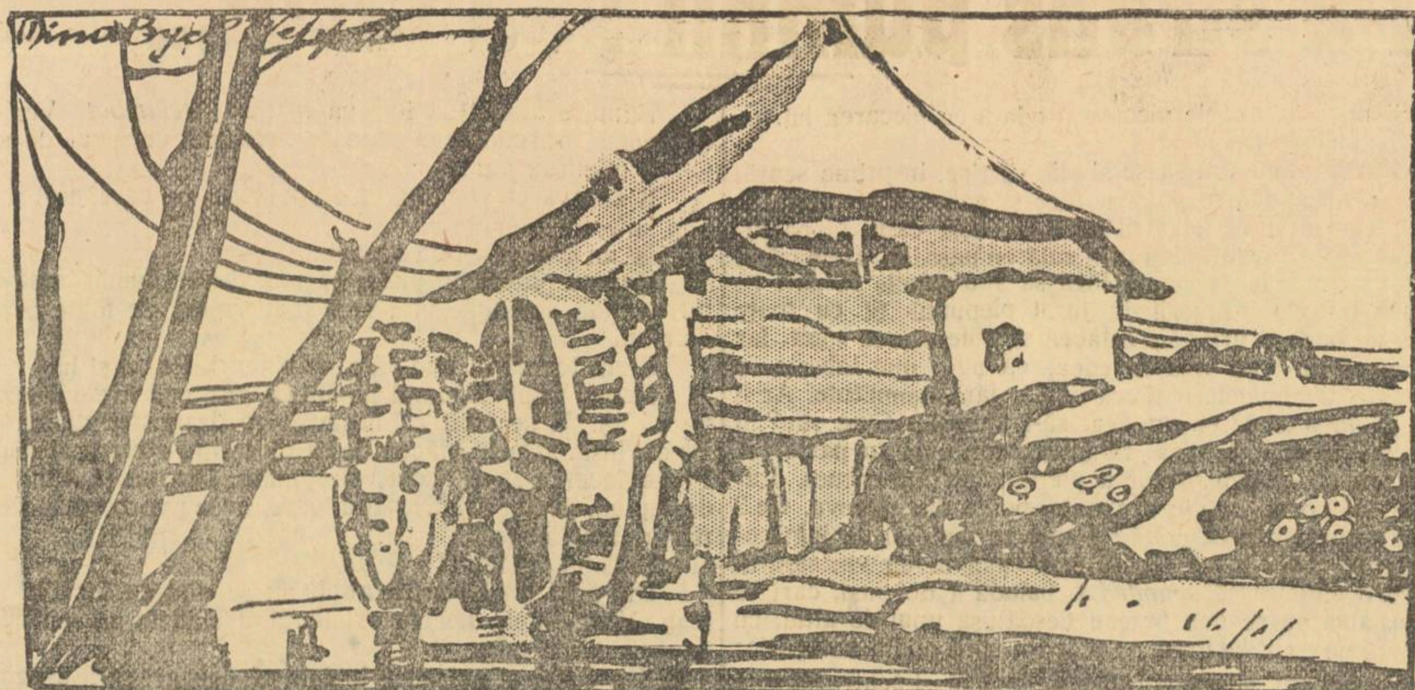
* *

Fac senzaţie acuzările aduse lui Rouget de l'Isle că s'ar fi inspirat în compunerea Marseillaise-i dintr'o odă a lui Boileau.

* * *

„Sunt locuri care par destinate a rămâne isvoare de poezie şi de pasiune, inspirând deopotrivă pe literaţi şi pe cei cărora dragostea le este suprema pasiune. Insula Port-Cros este unul din aceste colţuri binecuvântate. Ea a inspirat o întreagă literatură. Vicontele de Vogüé a cântat-o în *Jean d'Agrève,* cunoscuta poemă lirică; *Paul Bourget* i-a consacrat una din cele mai frumoase „Voyageuses"; marchizul *Costa de Beauregard* a scris asupra ei o nuvelă duioasă: „Yachting...".

Astfel se exprimă Henry Bordeaux în prefaţa noui ediţii a cărţei sale *Fée de Port-Cros,* care va apare în curând.

Ceasul rău

Se 'noptase. Cerul înstelat, părea un imens candelabru ale cărui clare lumini, tremurau, ca la adierea vântului.

Nici o mişcare nu se desluşea în desişul brazilor, printre ramurile cărora, luna, îşi împletea betealâ argintie, ca apele izvoarelor printre stâncile înălţimilor.

Doar fâşiitul unei întârziate păsărele, sau o cracă uscată în cădere, mai cutremurau calmul firei....

Ion al lui moş Toma Soare, flăcăul, iubit de fete şi flăcăi, îşi aştepta, în aceiaşi înmărmurire, iubita, Săftiţa lui Moş Toader Prihană, care numai venea.

Era, Ion, singur copil şi li-era drag părinţilor, ca lumina ochilor. De un lucru însă, li era teamă: să nu carecumva să se 'ncurce cu fata lui Toader. Şi nu că fata n'ar fi fost cuminte, cu stare şi frumuşică.

Doamne fereşte! Multe fete 'n satul Priboaea, nu erau ca ea. Dar între ei — de vremuri — nu era bună înţelegere; şi nu din cauza Mamei Maria, ci a lui Moş Toader Prihană, care era amarnic la mânie, bănuitor şi duşmănos. Şi, dacă nu s'a întâmplat o faptă mare, apoi numai înţelepciunea Casandrei lui Moş Toma, a ştiut să înconjoare răutăţile lui Moş Toader şi supărările lui Moş Toma.

Copiii însă, se iubeau. Şi se iubeau cu tot focul tinereţei.

Şi-acum, aşteptând pe Săftiţa, Ion, îşi aducea aminte de multe întâmplări din copilăria lui. Mai mult ca orice, i se lămurea, seara cea din ziua Cuvioasei Paraschiva — sunt doi ani de-atunci — când, numai datorită umărului şi puterei feciorelnice a Săftiţei, mai vedea lumina soarelui.

Şi-acum pare că se vede lungit, cu un copac peste el, răsturnat de furtuna năprasnică ce-l prinsese în mijlocul pădurei. De-atunci, Săftiţa şi Ion, se giuruiseră unul altuia, cu legământ ce-i făceau unul.

Se 'ntâlneau departe de casele părinţilor şi de sat. Numai stânca răsucită din dosul Pleşuvului, ştia de toată dragostea lor.

La început, a fost bine. Intâlnirile nu numai că nu erau bănuite de părinţi, dar nici flăcăii şi fetele din sat, n'au prins de veste. Şi poate — ar fi durat încă mult, dacă fructul dragostei lor, n'ar fi început să dea semne de viaţă, în pântecele Săftiţei.....

Ion, răzemat de stâncă, o aştepta pe fată. O teamă îl cuprinse când văzu că stelele încep a păli şi a se topi, în revărsatul zorilor.

„De ce n'o fi venind? Ce i s'o fi întâmplat? îşi zicea Ion, ale cărui gânduri şi doruri erau pentru Săftiţa lui.....

* * *

Intr'un târziu, când primele suliţe se avântau în nemărginire, cu durerea 'n suflet, Ion se 'ndrepta spre casă, din care, moş Toma, tocmai eşise să-şi pregătească plăvanii, de pornit în ţarină.

— „Da' unde-ai fost, măi băete?, zise Moş Toma, uitându-se lung la ficioru-său, „De unde vii plin de glod? Şi de ce ţi-s ochii buhăiţi? Ia'n cată, Mario, la el. Ia'n te uită ce bleoştit ţii odoru, mai adaugă Moş Toma, punându-şi căciula pe cap şi îndemnându-şi boii, spre ogoare.

Ion, tăcut, intră 'n tinda casei, unde, măsa îl întâmpina cu surâsul pe buze.

— „Da' ce-i cu tine Ioane? Unde-ai mas asnoapte? Şi unde te-ai 'nămolit aşa? Ia, şăzi ici pe laviţă şi spune-mi ce-i cu tine?

Doamne, Ioane! Mare-i şi focul dragostei! Tu iubeşti şi deaceea nu ţi's minţile-acasă? zise mama Casandra, căutând galeş la Ion.

— „Acu, vii vremea! Numai de n'ar fi Săftiţa lui Toader, că mie parc'aşa, mi-ar spune inima.

Ion, şi mai tăcut se lăsă pe laviţă şi-şi ascunse faţa în poalele măsei.

— „Măi Ioane, fata-i bună. Da ce poţi face cu hopsânul cel de Toader, care nu vrea s'audă de noi, deşi părintele Florea şi Ion Ciobanu, primaru, îi aţin calea şi vor să-i întoarcă supărarea.

E rău la inimă, de nu se prinde nici carnea pe el. Şi-şi chinue nevasta şi fata, ca duhul cel rău. Asară, am văzut, cum a prins a bate fata c'o scurtătură de lemn, şi-o înjura, de-a fost nevoie să s'amestece şi moş Trohin şi moş Costache Chioru, şi, numai ca prin minune a scăpat'o din mâinile duşmanului. O tot ocăra şi-o făcea haimana, că s'a 'nhăitat ştie el cu cine, că mai bine-o spâzură ca pe-o căţea decât s'o vadă nevasta celui, care-i stă — ca şi părinţii lui — pe inimă.

Intoarce-ţi minţile dela ea, c'om fi noi vrednici să-ţi găsim şi fată mândră şi cu stare. Pentr'un băet ca tine frumos şi sănătos, sunt fete!

— „Mamă! mamă! îngână Ion. Mii dragă, cum îmi sunteţi şi voi dragi, şi mai bine-mi fac o samă, decât s'o las pe Săftiţa. Şi-i cu copchil, în ea!

Mama Casandra, când auzi, se ridică, luă capul băetanului între palmele ei uscate, îi sărută lung şi-i zise cu sufletul plin de durere:

— „Măi Ioane, cum îi eşi tu din păcatu ista, Cel de sus, te-o lumina. Cu îndrăcitul cela de Toader, nu-i de stat de vorbă".

Vorbele măsei, ca fierul roş, trecură prin inima lui.

Un gând şi-o teamă săgetă mintea lui Ion, care, abia acuma îşi dădu seama că Săftiţei i se întâmplase ceva, de nu venise ca şi altădată.

Eşi din casă, îndreptându-se spre fântâna cu trei cruci unde ştia că sunt nevestele şi fetele la ghilitul pânzei, hotărît s'o smulgă pe Săftiţa dintre ele şi să fugă 'n lumea largă, cu ea.

Lumea multă adunată şi 'ngrămădită în jurul fântânei, mări graba lui Ion de-a ajunge în mijlocul ei.

Cu cât se apropia, cu atât i se bătea inima să-i spargă coşul pieptului. Neliniştea care-l cuprinse creştea cu cât era mai aproape de fântână.

Lumea, mută, se dădea într'o parte din calea lui, iar privirile tuturora cătau întrebătoare, încercând să desluşească din trăsăturile feţei lui, durerea ce-o cuprinse în faţa cadavrului Săftiţei, întins, pe două scânduri, lângă colacul fântânei.

— „Săftiţo! răcni Ion, cu toată puterea iubirei, aruncându-se peste corpul rece al fetei. Il prinse în braţe şi 'ncepu, ca un nebun, să-i săruie ochii, buzele, părul despletit şi împrăştiat pe grumaz.

Se uită lung în jurul lui, întrebând cu privirea lumea ce-l înconjura, dar dela care nu primea nici un răspuns.

Ca o fiară sări în sus, puse mâna pe bucata de lemn de corn, cu care oamenii trăgeau ciutura pe colacul fântânei, se năpusti asupra lui moş Toader, care căzu ca un buştean, isbit în moalele capului, prinse corpul Săftiţei în braţe şi se 'ndreptă — în goană — spre vârful muntelui Chetrosu de unde, se răsturnă în prăpastie, cu idolul dragostei lui.

Lumea aiurită, n'avu vreme să facă o mişcare ca să-l poată opri şi privi, împetrită, cum cele două trupuri, strâns unite, se rostogoleau în adâncul fără fund al prăpastiei...

... O cruce, în ţintirimul satului, cu două nume: Săftiţa şi Ion, pecetlueşte o dragoste, pe care, răutatea omenească a distrus-o.

VIRGIL DARZEU

—∞=o✻o=∞—

Duiliu Zamfirescu

despre poeziile populare, culese de Alecsandri

Poate că nimic nu a urât Duiliu Zamfirescu, cu mai multă mânie, decât poporanismul în literatura românească şi fără îndoială că aceasta a fost unicul şi primordialul motiv, care l'a îndemnat să-şi alcătuească discursul de primire, ca membru al Academiei, cu un atare subiect.

Şi în acest discurs de recepţie, după un preambul, în care aristocratul Duiliu Zamfirescu caută să verifice afirmaţia lui Alecsandri că „Românul je născut poet", el închee: „Dar Alecsandri a fost un rău culegător de poezii poporane şi mai cu seamă s'a înşelat fundamental, când a crezut că poate introduce unele dulcegări sentimentale în viaţa versificată a poporului nostru".

Oare se poate spune şi susţine, cu probe evidente, că „Alecsandri a fost un rău culegător de poezii poporane", fiindcă nu a redat întocmai poeziile, astfel cum le-a cules din gura poporului? De bună seamă că nimic nu ne poate îndemna să admitem caracterizarea lui Duiliu Zamfirescu şi nimic nu ne poate împiedica să afirmăm că aceea colecţiune a lui Alecsandri ocupă şi va ocupa un loc de căpetenie alături de celelalte colecţiuni ale folklorului român.

Intr'adevăr, Vasile Alecsandri a luat dela popor materialul brut, căruia i-a dat forma estetică, absolut inexorabilă plăzmuirilor poetice. Poate Alecsandri să fie numit, din această cauză „un rău culegător de poezii poporane?"

Nu! Căci Alecsandri, înzestrat cu o simţire delicată, cu o imaginaţie, remarcabilă prin plasticitatea, gingăşia şi eleganţa ei, a priceput că idealul unei reuşite creaţiuni poetice este să concretizeze simţiminte şi pasiuni **într'o formă estetică.**

Şi, în afară de aceasta, Alecsandri, care, într'o scrisoare adresată lui Ion Ghica (Decembrie 1852), scria: „Cu chipul acesta lucrând, voiu înzestra ţara mea cu propriile sale comori, spre a dovedi că cei ce neagă existenţa unei adevărate literaturi naţionale, sunt nişte m......... cu urechi mici", 1) însufleţit de un patriotism neprihănit, a urmărit să facă cunoscută imaginaţia poetică a Românului şi felul prin care ea este caracterizată, în modul cel mai desăvârşit şi ca îndeplinind toate cerinţele unei lucrări artistice adevărate.

De aceea simţul poetic fin şi duios, precum şi iubirea sinceră şi admiraţiunea caldă, ce simţia pentru poporul român, a îndemnat pe Alecsandri să nu se mulţumească numai cu strângerea juvaerelor cugetării şi simţirii româneşti, ci, ca un artist ce era, a prefăcut întrucâtva versurile, unde admirabilele producţiuni ale geniilor anonimi nu realizau întocmai frumosul poetic.

Cu toate acestea, Alecsandri, care cunoştea adânc cugetarea ţăranului şi care s'a putut pune în starea sufletească a necunoscuţilor poeţi, cari au compus „Mioriţa", „Român-Gruie"... nu a atins şi modificat partea esenţială a poeziilor, culese dela barzii necunoscuţi ai poporului român.

Ajungem, prin urmare, la concluzia logică că Duiliu Zamfirescu, care, prin poezia sa sinceră şi generoasă, prin proza lui, ce înglobează o adâncă autenticitate de viaţă, ocupă un loc primordial în literatura română, a osândit pe nedrept pe Alecsandri, al cărui merit, în strângerea şi publicarea poeziilor poporane, va rămâne necontestat.

EQUES

1) Olănescu. „V. Alecsandri", p. 37.

—∞=o✻o=∞—

Tot în chestiunea propagandei culturale: ce s'ar puteà face?

de PAUL I. PAPADOPOL

I. Intr'un articol anterior ne-am dat câteva păreri cu privire la organizarea particulară a propagandei culturale interne. Ne-am oprit — atunci — la chestiunea marilor asociaţiuni culturale care vor fi obligate să creeze peste tot cât mai multe filiale. Dar nu numai atât: în fiecare colţ de ţară, în fiecare comună mai răsărită (şi, unori, chiar în cele mai puţin răsărite), se găseşte, cel puţin, un om vrednic. Nu numaidecât un titrat grozav, nu o persoană oficială, nu un om bogat ori măcar politic, dar o personalitate culturală, cu oarecare pricepere cărturărească, cu spirit de conducere, cu iniţiativă, cu destulă ambiţie şi perseverenţă, cu oarecare dar oratoric, dar şi cu timp liber. Căutaţi-l pe acesta, voi toţi conducătorii societăţilor culturale şi nu numai că-l veţi găsi uşor, dar repede vi-l veţi câştiga ca partizan al ideii voastre. Un lucru, însă: nu uitaţi să-i daţi consideraţia ce merită, făcându-l conducător şi de fapt şi de drept şi dându-i libertatea de acţiune. Evitaţi să-l închideţi între nişte graniţe nepotrivite cu regiunea lui (minunate pentru a voastră) şi mulţumiţi-vă cu bunul pe care îl face, nu cu acela iluzoriu pe care i l-aţi cere.

II. Şi nu numai atât: nu neglijaţi contactul cu aceşti conducători regionali. Vizitaţi-i cât mai des, chemaţi-i, uneori la voi, nu evitaţi corespondenţă (şi nu numai pe cea oficială) — cu un cuvânt: cultivaţi *aceste* legături culturale, iar nu pe acelea, de care a fost vorba altă dată, sociale.

Şi încă: nu vă mulţumiţi numai cu crearea filialelor, cu cele câteva discursuri înflăcărate, bine primite în aparenţă şi din cauza momentului. Mergeţi ceva mai departe: interesaţi-vă mereu şi persistent de mersul secţiunii, cercetaţi dacă biblioteca ei e cetită, dacă se ţin şezători, etc. şi variaţi-vă atitudinea în raport direct cu mersul lucrărilor. Aceasta, pe deoparte; pe de alta, nu uitaţi o a doua mare grijă: înzestraţi continuu secţiunile: nu numai cu cărţi şi cu imprimate, dar mai ales, la început, cu bani, mereu: cu vorbitori, artişti, volume, vizitatori... Aceasta, numai dacă doriţi o secţiune şi activă şi asemănătoare cu felul vostru de a vedea lucrurile.

III. Fără îndoială, că o asemenea secţiune e un puternic instrument de propagandă culturală. N'o veţi putea realiza? Lăsaţi să lucreze provincia — şi iată cum: prin societăţile culturale regionale, ca aceea a „Celor trei Crişuri" a „Ateneului popular Tătăraşi" etc. Aici, mai cu seamă, se vede vrednicia acelor câtiva „inşi" de cari a fost vorba mai sus. Asemenea instituţiuni (şi în numărul lor îmi voi permite să socotesc şi vechiul „Ateneu popular B. P. Haşdeu" din Câmpina) joacă un îndoit rol: şi pe acela, comun cu marile societăţi culturale, de educator (cultural, moral, social, religios, etc.), dar şi pe acela de răscolitor de comori culturale regionale. Intr'adevăr: numai o astfel de reuniune s'ar putea ocupa cu succes de studierea regiunii, din toate punctele de privire. Ei numai i s'ar putea încredinţa grija cercetărilor istorice, geografice, etnografice, folklorice; ea s'ar putea ocupa cu bisericile, monumentele şi vechile rămăşiţe strămoşeşti; ea ar urmări deaproape arta, superstiţiile, ocupaţiunile locuitorilor, vorbirea şi îmbrăcămintea acelorași. Cu un cuvânt: această tovărăşie de lucrători harnici va culege, ca albinele, de peste tot, va seca izvoarele culturale ale ţinutului, va aduna zi de zi, va extrage şi va sistematiza, căutând să valorifice, în ochii celor mulţi, elementul non sufletesc, portiţa nebănuită de revărsare a energiilor culturale naţionale. Că de aici se vor putea naşte însemnate opere scrise — o vede oricine: în primul loc broşurile cu modeste culegeri regionale; în al doilea, sfioase încercări de studii; în al treilea, o publicaţiune periodică regională (am putea cita ca exemple, în acest sens: „Revista Moldovii" din Botoşani, „Moldova dela Nistru", „Junimea literară", etc.); în fine: monografii complete şi sistematice, întemeiate pe contactul viu cu isvoarele, dar şi pe multipla colaborare.

O asemenea asociaţiune îşi va putea crea cu vremea şi o tipografie a sa (vezi cazul tipografiei „Ramuri" din Craiova), ba chiar şi o editură şi un oficiu de desfacere.

IV. Dar nu numai atât: o asemenea societate se va mai îngriji şi de cerinţele distractive ori instructive ale celor mulţi. Va întreprinde organizarea unui cor regional (ba chiar şi a unei orchestre), a unei formaţiuni teatrale; va aranja, apoi, un ciclu de serioase conferinţe, de serbări câmpeneşti, de festivaluri şi concerte.

In acest sens, pentru o mai bună reuşită, e necesar ca societatea să fie împărţită în secţiuni, fiecare avându-şi conducătorul de drept, în comitetul central şi unul sau doi în afară — toţi şi pricepuţi şi conştiincioşi.

V. Şi câte lucruri mari nu va mai putea realiza o asemenea instituţiune culturală!

Iată câteva dintre acestea:

In primul loc, în afară de cor, conferinţe, etc., ea se va ocupa cu federalizarea tuturor societăţilor culturale, sportive şi chiar profesionale, astfel încât, unite împreună, să poată lucra mai bine şi mai repede la intensificarea culturii, pe deoparte, în rândurile membrilor, pe de alta, în acelea ale celor mulţi. O asemenea operă înfăptuită este, cu drept cuvânt, monumentul cel mai nepieritor cultural. Prin ea se tinde, în primul loc, la o asociere a energiilor culturale, până atunci învrăjbite sau indiferente numai. Apoi: la stabilirea unui program unitar de lucru. In fine: la schimburi de vederi, ajutări şi vizite reciproce — cu un cuvânt, la consolidare sufletească.

VI. O astfel de societate s'ar mai putea ocupa încă şi de altceva: de monumentele istorice şi culturale. Iată cum, prin urmare, fără să intenţionăm, am ajuns din nou şi la casa lui Eminescu, şi la castelul „Iulia Haşdeu", şi la vila lui Cuza Vodă din Galaţi, şi la atâtea alte instituţiuni sfinte, pentru restaurarea cărora — vai! nu se găsesc nici fonduri, nici persoane, nici timp disponibl, dar (mai ales) nici aşezăminte culturale care să se ocupe.

Şi de aici, profanarea pe de o parte; încercările de distrugere pe de alta.

O societate culturală constituită după planul de mai sus şi având în frunte personalităţi cunoscătoare şi perseverente, va căuta, în primul loc, să capete titlul de proprietate asupra unui asemenea imobil.

In al doilea — va produce un aspect omenesc în interiorul şi împrejurul lor. Va face un început de reparaţiune: va pune să se şteargă toate semnăturile neputincioşilor cari au naivitatea să creadă că gloria se cucereşte mânjind munca altora. Va întreprinde — după câtiva ani — un început de restaurare (dacă locuinţa e deteriorată) pe care o va continua — treptat — în cei următori. Dacă, în cele din urmă, va avea norocul s'o termine, se va instala ea, noua societate, împrumutând (dacă nu-l are), ca simbol, numele marelui înaintaş cultural în măreţul aşezământ, amintitor al atâtor monumente de gândire superioară românească şi universală.

Şi mai departe: se va strădui să instaleze, în noua aşezare, un muzeu în legătură cu întemeietorul ei, o colecţie de obiecte şi cărţi, de manuscrise şi tipărituri, un început de bibliotecă, pe care atingându-le şi cercetându-le mâini pioase (de sigur că nu de-ale acelora cari ştiu numai să mânjească) ar simţi, fără să-şi dea seama, fiorul caracteristic al contactului cu marile genii creatoare în domeniul artei, literaturii, ştiinţei şi faptei. Şi de unde vizitatorul, azi, iese cu sufletul sdrobit (chiar dacă şi el a contribuit la pângărirea monumentului amintit), văzând halul de nepăsare culturală în care unii l-au adus, iar alţii se mulţumesc să-l păstreze — atunci, fără să ne explicăm, ne vom simţi înălţaţi sufleteşte şi vom proslăvi şi pe fundator, dar şi pe restauratori.

* * *

VII. Că prin toată această teoretizare am vizat, mai ales, castelul-enigmă „Iulia-Haşdeu" din Câmpina, se va ghici uşor. Mai grea este o altă chestiune: în ce calitate scriu eu aceste rânduri?

Răspunsul putea fi ghicit de mai sus: în calitatea de copărtaş în conducerea „Ateneului popular" care, în aceeaş localitate poartă numele marelui savant, având-şi sediul peste tot şi nicăieri.

Incheind, mă întreb: vom găsi oare concursul trebuincios (şi se ştie că aceasta însemnează: banii trebuincioşi) *spre a instala această instituţiune culturală în castelul amintit?*

Vom încerca — credem însă că aceasta va fi încercarea decisivă şi pentru castel, dar şi pentru patriotismul celor învăţaţi să protesteze... la gazetă.

PAUL I. PAPADOPOL

—∞=o✻o=∞—

Oraş de provincie.

...Şi dimineaţa
A venit,
S'alunge ceaţa
Depe stradă...

Văd doi copii care se joacă, —
Şi-s trei
Cu unul ce s'adună...
Dar au fugit
Cu toţi grămadă...

Deşi nu-i ora pentru toacă,
Aud cum clopotele sună
In turla Sfântului Andrei...
Vestesc o moarte în oraş...

Şi latră câinii un postaş...

Amiază,—
Şi'n oraş burează...

Iar un soldat
Pe umeri duce,
Un nume mîsgilit pe-o cruce,—
Urmat
De un sicriu pe dric,
Soldaţi la pas,
Şi-apoi nimic...

La o răscruce
Se opresc
Pentru popas,—
Şi iar pornesc...
Pe urma lor privirea mi port...

Şi cântă goarna pentru mort...

Seara
Cade'ntr'un salcîm,—
Cad şi cad pe caldarîm,
Frunzele ca ceara...

Ese'n stradă o bătrână
Scîrţîind o poartă.—
Când putea să fie moartă,
Pentruce să mai rămînă
Şi să plece un soldat?.

Plouă... Plouă ne'ncetat...
Plouă rece...
Plouă rar...

Un flăcău c'o scară trece
Şi aprinde un felinar...

In noapte,
Răspândeşte şoapte
Salcîmul sgâlţîit de vânt, —
Svîrlindu-şi frunzele în stradă.

Şi ploaea n'a'ncetat
Să cadă...

Soldatul doarme în mormînt...

Pe strada udă,
Felinare
Clipesc şi mor treptat...

Şi'mi pare
Că'ncepe goarna să se-audă,
Cu tot acelaş cîntec trist...

Şi'n noapte fluerâ-un gardist...

D. N. Teodorescu

—∞=o✻o=∞—

PEREGRINĂRI

VITEZA

Bucureşti, 10, 11, 12 Iulie

De câte ori revin în Capitală, mă simut cuprins de pulsul vast şi multiplu al vieţei sale· Vietate gigantică, din fier şi din piatră, cu sute de braţe fremătătoare, cu inimi nenumărate — în neîncetat ţăcănit de motoare, cu nervii mereu străbătuţi de efluvii electrice, cu guri pururi devorante şi cu tentacule invisibile: — tentacule pe cari le simt însă, mergând pe asfaltul încins, urcând treptele de la un etaj la altul sau aşteptând tramvaiul totdeauna prea plin de oameni...

Ah, oamenii aceştia zoriţi, covârşiţi, încordaţi spre himerele Nevoiei! Ei furnică prin această monstruoasă Capitală, se târăsc prin ea ca viermii într'un stârv deschis sub soare, se încaeră câineşte acolo unde sânt mai multe oase învăluite încă în carne sângerie... Sânt zile — ca aceste trei, cu zăduful lor plumburiu, încins şi mai mult de ploi scurte, furioase — când Capitala e insuportabilă; — îndur atunci blestemul vieţii colective, în această tabără congestionată, unde civilizaţia mecanizează omul, unde sufletul lâncezeşte ca o plantă fără apă· unde cugetul se svârcoleşte căutând prada cea nouă. E o devorare reciprocă, între stăpâni şi stăpâniţi — şi între fiecare din aceştia, între bărbat şi femee, între tineri şi bătrâni. Tragedia cumplită a societăţii, a sexelor şi a generaţiilor apare în Capitală ca o nebunie frenetică:—un circuit într'un infern artificial de mizerie, de boală şi luxură; e un fel de sinucidere pătimaşă, a sutelor de mii de vietăţi umane, în speluncile Beţiei, în închisorile Muncii, în palatele Bogăţiei şi în atâtea fundături ale Jafului şi ale Crimei..

Iar cred nciosii idealurilor — acei cari caută frăţia omului şi stăruiesc să întrupeze fantomele artei — rătăcesc prin Capitală, huiduiţi de sarcasmul celor „practici", dispreţuiţi de cei cu pântecul plin şi cu inima goală, compătimiţi ca nişte lunateci — ocoliţi de cei cari cred că Adevărul e o infirmitate a minţii, Binele o nerozie sentimentală şiFrumuseţea un coşmar inutil.. In adevăr, sânt zile când Capitala e mai agresivă, mai bestială, când putregaiul ei sufocă, când priveliştele ei minerale şi mecanice stârnesc setea orizonturilor eterice şi foamea pe care numai natura preacurată şi rodnică o poate potoli. Trebue să evadez iarăşi: plătesc, cu grabă îndârjită· birul muncii mele, rânduiesc câteva lucruri, predau câteva manuscrise — şi caut direcţia eliberării mele, pe care o ştiu vremelnică, dar înoitoare.

13 Iulie, drumul spre Ploeşti, Câmpina Sinaia, Braşov

..Iată-mă, după miezul zilei, în automobilul prietenului Leonaş; plictisit să călătorească mereu cu financiari burtoşi, cu petrolişti şi traficanţi internaţionali, el vrea să se purifice de „afaceri", alături de un poet — căruia să-i vorbească de socialismul său din tinereţe, ce stărue totuşi printre nostalgiile sale de „milionar" risipitor faţă de tovarăşii vechi şi faţă de nouii utopişti....

Bondarul de fier sbârnie şi pocneşte în cuşca lui caldă. Străbatem Capitala în şerpuiri şi ocoluri stânjenite de circulaţia desordonată. Nici o perspectivă: străzi-canale, cu faţade stereotipe, mai toate vulgare, cu mii de ochi orbi şi inflorituri sarbede· cu policromia reclamelor mercantile cari dau Căii Victoriei aspecte de carnaval şi de bâlciu. Palatul regal, ca o prefectură anodină; Ateneul, cu carapacea sa de broască ţestoasă ronţăind o grădiniţă cu busturi rătăcite; câteva palate cu grilajuri pretenţioase; Academia înfundată ca o societate anonimă.

Pe şoseaua Kiselef, se iveşte linia dreaptă: alei încă pustii, cu profunzimi cari încep să se rotească. Viteza sporeşte într'un avânt încordat şi sigur. Cimentul, funinginea şi praful Capitalei dau copacilor culori false: verde metalic· cloroză ce învălue vilele luxurii nocturne. Lăsăm în urmă vuetul târâtor al oraşului — şi aşteptăm cea dintâiu zare largă· Dar „Arcul de triumf" crăcănat peste şosea ca un monstru lepros, ne întâmpină cu războinicii săi de ipsos; îl ocolim — obsesie a gloriei sanguinare şi a încoronării de operetă — şi trecem pe lângă hipodrom, care ne vădeşte mai mult degenerarea fisică a omului, pe lângă lacuri mucegăite, prin sate (mahalale, de duminică ale Capitalei)—şi câmpia se iveşte. Zări fragmentare, pete galbene şi verzi, amestecate. Pământul, obosit şi avar, par'că aşteaptă invazia noilor uzini, a noilor parcuri cu restaurante, a noilor cartiere de „locuinţe eftine". Cangrena oraşului se mai trădează pe-alocuri, iar satele mărunte, cenuşii, sânt potopite de soare şi de pulberea corosivă, stârnită de goana automobilelor...

Viteza sporeşte: orizontul lărgit, se limpezeşte câte puţin şi aerul ne cuprinde într'un curent neîntrerupt, fâlfâind ca o panglică invizibilă, ce se freacă de mâini, se roteşte peste grumazi, alunecă peste frunte, pălmueşte obrajii şi isbeşte în ochii clipitori — orbindu-i adesea. Motorul are acum mii de glasuri ce se risipesc ca o grindină peste tarinile netde, cu rare siluete de copaci· cu buchete de păduri mici înecate în zare, sub seninul cald al cerului.

Inaintăm, în sguduirea violentă la cotituri, în hârşăitul pietrişului, — iar şoseaua se desfăşură pe lângă noi, ca trasă în urmă de o trombă de praf: — pare că se distramă sub goana maşinii, în care ne cramponăm· Maşina ar vrea să ne arunce de pe spinarea ei, ca să poată sări peste şanţuri, să se bălăcească în apele mocirloase, să se năpustească în desişul stejarilor tineri, să sdrobească turmele de oi, să răstoarne stâlpii de telegraf şi să se înfunde în inima satului, ghemuit şi înfricoşat...

Dar şoferul îşi ţine fiara cu mâinile şi picioarele — ferm şi mut, cu masca lui de piele· cu ochii atenţi: trecem lângă alte maşini, lângă căruţe cu cai ce par jucării puse în cale de zeul glumeţ şi chiuitor al Vitezii. Străbatem acum doi kilometri pe minut. Imaginile se învălmăşesc, tremură, se deformează. Vreau să privessc nu mai cerul — dar aerul năvăleşte mereu, gâfâitor, în şuer iritat, în sfâşieri nesfârşite.

Inchid ochii — şi mă simt purtat într'o vastă lumină roşie, cuprins de glasurile maşinii: un fel de beţie alunecă sub frunte, umple pieptul, încordează nările· Cântecul barbar al roţilor şi al motorului, capătă o armonie plină de forţă şi de îndrăzneală: — pocnituri, ţăcănituri, scrâşnete şi gălgăituri din cari se disting silabe repetate. Un poem mecanic se alcătueşte în avântul liniar al vitezii — şi abia acum înţeleg futurismul lui Marinetti şi al şcolilor înrudite, cari slăvesc dinamica modernă într'un graiu de trăsniţi sau de farsori. Nu e chiar o farsă: logica nu se înfiripează în goană mecanică; nu pot rosti o frază — şi gestul e fugar; abia arăt o privelişte sau mimez un cuvânt obişnuit. Şi iar ascult, cu ochii închisi, cântecul maşinii:

Strrrrrrrrrrrr.
poc poc
pic pac
crrr crrr crrr crră crăăăă
fâş fâş fâş
vri vri vri vri vri vri vri vri
tic-tac, tac, tacatac, tacatac
grrrr grrrr grrrăăaaahhahahhh
vri vri vrac, vri vri vrac vrac
sfârrrrrrrr poc poc poc

Şi ascultând cântecul acesta, ale cărui note se înşiruiau în perioade sacadate, mereu neprevăzute — m'am silit să evoc celelalte cântece: ale naturii. Freamătul pădurilor, murmurul luncilor, şopotul apelor, orga imensă a mării şi armoniile cucernice din nesfârşita catedrală înstelată.. M'am gândit şi la cântecul omului: la poemul său elegiac, la strigătul suferinţii sale, la imnul biruintelor sale ideale. Dar le-am simţit covârşite de glasurile maşinii, în această vreme de industrie devorantă, de trafic inepuisabli, de grabă frenetică.

Strrrrrrrărărărăăăă
poc poc
vârş vârş vârşşşşşş
grrrrrăoachchhhachacha...

Şi cântecul maşinii răsuna ironic, sfidător — cu voioşia bestiilor ce-şi poartă prada spre viziuni, unde o vor mistui îndelung... Şi când deschid ochii· pe tot orizontul din faţă se desfăşură, masive şi înghesuite, fabricile Ploeştilor, cu coşuri ce alcătuesc un fel de gard uriaş ce-ar încercui oraşul. Fumul isvorăşte neîncetat, se învălureşte negru şi lânced, resfirându-se în cerul încins, decolorat... Cântecul maşinii răsună într'o privelişte cărămizie, geometrică — şi se confundă cu celelalte cântece, ale maşinilor din uzini, învăluite în ecouri şi în funingine.

Pătrundem în oraş — şi mi-se pare că am revenit în Capitală: aceiaş mizerie chircită, aceleaşi trenuri pe sub poduri şi aceleaşi drumuri uleioase, desfundate.. Oprire, jumătate oră; — trup amorţit, în care sguduiturile s'au cuibărit, stăruind în fiori şi junghiuri; — vâjâit sec, infinit, prin urechi... şi priviri leneşe cari nu vor să vadă nici oamenii ce trec, nici casele ce zac resemnate şi anonime...

EUGEN RELGIS

Şi-a strâns pumnii şi-a tăcut...

Şi relele şi bunele plecaseră odată cu plecarea lui.

Degeaba orice acum.

Dintru întâiu vru să se sbată, să ţipe. In prima seară, când nu mai veni, se pomeni rece şi galbenă, ţeapănă, în picioare în dreptul ferestrii odăii ei, dela catul al patrulea. Umblă prin cameră şi prin sală cu paşi iuţi, tremurând din tot corpul. Işi împlântă fără să ştie mânile în păr. Işi strânse braţele înfiorată în jurul pieptului· Şi cu toate astea, aproape îl urî, căci o făcea să sufere prea mult. Iar groaza că nu-l va mai revedea, că nu o mai iubeşte· o prăbuşea, o nimicea, o făcea umilă, fără demnitate. Ar fi vrut să fugă dupe el, undeva, să-l ajungă... Cine ştie? îl va ruga, îl va îmbrăţişa. El o va arunca la o parte? A simţit că de câtăva vreme a pierdut din întregimea dragostei lui· poate nu din dragoste, poate din altceva. Ce? Poate nu mai e prea nouă? Poate se teme el de jugul obişnuinţii? Astă iarnă fusese împreună la un varieteu şi auzise o cântăreaţă *spunând* o baladă a doi inşi, cari se iubise, apoi nu se mai puteau descătuşa unul de altul, cu toate că de mult se urau... De ce i-a spus odată categoric:

— „Să ştii, nu-mi voi aliena nimănui şi pentru nimeni independenţa mea!"

De ce? Credea poate că ea *mai vroia* căsătoria? Nu. De loc·

Se scutură ca de frigurî la gândul unei asemenea cătuşe.

Da, la început, când iubirea ei nu se lovise încă de unele adevăruri brutale inerente unei legături; când nu se izbise încă de concepţiile lui. Da, atunci când nu avea decât gândul duioşiei, cu care l'ar fi răsfăţat, i-ar fi făcut viaţa mai uşoară. Atunci, când nu-l cunoscuse încă bine.

Dar azi? Azi nu, nu, de-o mie de ori nu. Nu ar fi fost decât o pedeapsă pentru amândoi, căsnicia.

Poate de asta se înrăise în ultimul timp· Incepuse el şi apoi îl urmase şi ea. Ea destul de blândă ca fire, avea acum ieşiri, gesturi violente, cari o îngrozeau. Plângea câte odată, după ceasuri întregi de tăcere morocănoasă, când orice şi oricine îi făcea rău, când parcă ura totul, şi pietrele din calea ei. Plânsul n'o mai descărca însă, aşa ca altă dată. Răul rămânea mereu în ea. Cu rădăcini din ce în ce mai adânci, mai puternice.

Si totuşi atunci când, pentru prima oară în legătura lor, el şezuse trei săptămâni departe, singur, cu câtă duioşie, cu câtă frăgezime a dragostei, cu câtă sfâşiere nu-l aşteptase ea, nu suferise ea de absenţa lui, neaşteptată aproape!

Bănuise atunci că i-se va înapoia *schimbat*. Venise cu aceiaşi irascibilitate şi poate ceva mai depărtat de ea.

Il plictisea oare?

Il enerva ca o fiinţă sau un lucru, pe care nu-l mai poţi suferi?

Işi da seama, îşi da seama...

Dar nu putea, nu putea să mai devină bună, bună de tot, blândă, liniştită, să nu se mai supere de toate butadele lui.

Ii era teamă să mai rămână singuri. Poate şi lui·

Numai după sistemul lumini, în pat, mai aveau senzaţia că nu s'a secătuit cu desăvârşire dragostea dintre ei. Pe ea, însă, asta n'o făcea decât să se întristeze mai mult. Poate încerca şi el acelaş simţimânt. Dimineaţa când se deşteptau, aveau privіri pânditoare, aveau vorbe reci, despărţiri umilitoare.

Sufletul, sufletul?

Din milă unul pentru altul, nu se dădeau încă în vileag. Viaţa, lupta pentru existenţă îi chinuia pe amândoi deopotrivă de tare.

Era poate şi aci un principiu al dezagregării dragostei. Olga avea adesea stafia asta înaintea gândului ei, apariţia aceia hidoasă. Atunci ar fi vrut să nu mai aibă creeri, ca să nu mai gândească.

Nu, nu, Sabin, nu o va urî în curând, fiindcă îi e o piedică pentru uşurarea vieţii lui materiale. Nu-l auzise niciodată vorbind de însurătoare. Nu-l auzise niciodată meschin. Nu-l auzise niciodată invidiind pe cei ce aveau mai mult şi erau de o seamă cu el, ca vârstă şi carieră. Il ştia doar că are planuri să plece în străinătate. Cu câteva luni mai înainte îi era firesc lui să spună:

— Vrei să mergi cu mine la....?

Tot aşa îi era şi ei firesc să zică da şi să-l sărute fericită că vor vedea amândoi, ceeace visa de atâta vreme..

Şi acum mai vorbise în ultima vreme. Dar rar şi numai pentru el făcea planurile. Ea abia putea să-şi stăpânească mânia ce i-o răscula jignirea asta în ea. O mânie prostească, pe care el părea c'o bănuie. Părea că-şi râde de mânia asta, aţâţând-o...

Sabin ştia că Olga e violentă, ştia că-l iubeşte până la sânge, până la ucidere.

Olga însă nu ştia că Sabin e mai fragil decât părea. Ea credea că numai de se sugestionează, spunându-şi: „Mi-e rău, menajează-mă, nu mă simt bine,... mă dor nervii.."

Acuma că se despărţise, Olga ştia că-i plecase odată cu el şi binele şi relele.

Bucata aceia mare, curată, luminoasă, caldă, ce-l smulsese din viaţa, din sufletul ei, nimic nu i-o va mai reda.

Fiindcă nu avea încă dreptul să moară şi apoi nici nu dorea moartea. Olga se străduise din răsputeri să învingă otrava neînchipuitei desnădejdi. N'o putuse prididi, n'o înlăturase, o amorţise întrucâtva. De câte ori trebuia s'o strunească, durerea îi amintea un armăsar în spume· fugând la vale, pentru frâul căruia trebuie să-ţi rupi trupul tot. Cu deosebirea că zăbala intra în carnea ei.

Zilele erau mocnite, vineţii, fantome. Cele din lăuntrul ei, căci cele din afară, cele adevărate, erau minuni de strălucire, luminoase şi înalte, policrome ca nişte catedrale maure: zile de August!

Nopţile chinuiau cu cerurile lor spuzite de diademe şi însemnări capricioase, tăiate 'n pietre scumpe.

Dacă i-ar fi fost cu putinţă, ar fi plecat din Bucureşti. Nu avea bani şi îşi mânca — Niobe umilă — durerea· văzându-şi înainte de muncă.

Acum îi trec toate prin gând, toate întâmplările, toate ceasurile, toate clipele neasemuitei lor dragoste.

Era aşa ca un cer de August, de aur, pe care nu se văd locurile goale albastre, din mulţimea stelelor. Se irosea albastrul ,el singur atât de frumos, în faţa mai frumosului.

Cele mai luminoase erau cele din lunile de iarnă· Atunci când, cu toate că mereu împreună, *nu se cunoşteau* încă bine· când se iubeau fără nici un gând mai depărtat de clipa din faţă· fără nici un proiect, inconştienţi, uitând lumea toată, fiind numai ei lumea întreagă...

Gândindu-se, femeia simţi că se înăbuşe. Se sculă de la geam. Şi totuşi de abia atunci văzu privelіştea splendidei nopţi din faţa ei. Desnădejdea, dorul de el, îi încleştă pieptul, o duru tare, tare...

Se aruncă pe pat şi începu să icnească, să geamă, să urle aproape. Işi înfipse degetele în carnea gâtului.

Ah, putinţa de-a se sugruma acum, în clipa asta grozavă!

Deschise uşa şi fugi prin sală. Coborî câteva trepte. Tremura, galbenă, înebunită..

Un gând odihnitor deodată: dacă aş înebuni acum? Atunci n'aş mai chiui·

Se scutură îngrozită şi intră în odaie· trântind uşa. Trebuia să-şi descarce, să cheltuiască într'un fel oarecare preaplinul durerii, ce semăna atât de bine cu nebunia.

Şi deschise din nou uşa. O trânti iarăş mai tare... Iar o deschise. Mai tare o închise. O deschise... Şi mai tare o trânti..

Cu ochii închişi, cu capul dat pe spate. Galbenă. Gura desfigurată de un rictus. Pe faţă voluptatea întreagă a acţiunei ei de acuma. Odată rupse printre dinţii strânşi un nume:

„Sabin!"

Apoi urmă înainte cu deschisul şi închişul uşii.

Când obosi aproape de tot, îşi puse puterile din urmă şi trânti cu atâta furie uşa, încât geamurile i se făcură ţăndări.

O bucată din ele o lovi în ochi şi tâmplă.

Căzu jos însângerată, desfigurată, dar odihnită, împăcată, descordată, cu sufletul limpede şi alb ca o stea...

OTILIA GHIBU

Wagner în amurg

Acum două-trei luni eram la Viena şi'n adierile înserării de Iunie, sub teii înfloriţi de la Belvedere, şedeam de vorbă cu un intelectual vienez, poet şi critic de artă, critic muzical, mai ales. Tipul intelectualului austriac, al cărui reprezentant strălucit e Hugo Von Hofmannsthal: fin, cult, cosmopolit, cu timidităţi virginale, cu expansiuni pline de seninătate.

Publicistul bucureştean e inteligent, înăcrit şi trivial. Cel din Budapesta sarcastic, amar şi paradoxal. Parizianul, ignorant şi emfatic. Berlinezul oportunist, interesant şi trecând cu violenţă la ultima modă literară, vertiginos, ca fluctuaţiunile mărcii.

Scriitorul vienez e amabil, în curent cu tot ce se face aiurea, de-un tradiţionalism lipsit de orice fel de aroganţă; el ştie să evolueze fără paradă, iar pecuniile nu sunt prima sa preocupare, cum e cazul confratelui din Berlin sau Paris.

Când are unele idei îndrăzneţe, el le formulează atât de civilizat, încât eşti dispus să-l asculţi şi să i le adopţi fără nici o rezervă: cu proclamatorii de sentinţe definitive simţi nevoia să devii insuţi o curte de casaţie, mai [illegible], mai agresivă, mai ridicolă decât a lor...

* * *

Vorbim, acum, de muzică.

— D-v. latinii aveţi o deosebită predilecţie pentru Wagner. Francezii cari au pe Debussy, Maurice Ravel, Dukas şi alte mari culmi ale muzicei dramatice, Italienii cari au învăţat să cânte întregul univers, stau în faţa lui Wagner ca'n faţa unui zeu fără egal. La noi, Wagner e în amurg... Marii muzicanţi sunt aiurea...

— De câţi-va ani, e drept, am remarcat şi la Berlin şi la Viena, în cercurile artistice şi literare, în medii felurite: pictori de teatru (Stern, de pildă), regizori (Karlheinz Martin), fără să-ţi mai citez muzicanţi, o vădită ostilitate împotriva autorului lui „Tristan şi Isolde". Abia dacă mai îndrăznesc să spun că mă duc la operă pentru el: mi-e frică să nu fiu socotit un oriental înapoiat dac'aşi mărturisi că ascult acordurile din „Parsifal" cu o smerenie de credincios.... că am o stranie senzaţie de templu păgân şi creştin, de smirnă şi senzualitate... Că marşul funebru din „Amurgul zeilor" mi se pare tot ce s'a scris mai formidabil... că lirismul lui Wagner e suav ca o floare de mirt... că pelerinagiile sale în mitologia scandinavă, în legendele bretone şi'n munţii Spaniei visigote mi se par cele mai frumoase călătorii pe cari le-am făcut eu însu-mi vreodată...

„Fără îndoială, noi, tinerii barbari din Balcani, abia le descoperim: d-v. le cunoaşteţi de mult şi nu vă mai impresionează...

„Wagner e un muncitor laborios, scoţând toate din creer şi nimic din suflet. De aceia plictiseşte... de aceia nu se mai duce nimeni la el, de aceia va fi cântat din ce în ce mai puţin. E un zeu de lemn scos din circulaţie, cum e statuea de lemn a lui Hindenburg, în care băteau berlinezii cuie, pe vremea războiului..."

* * *

Inadierile înserării de Iunie, printre crengile de tei, coborîm încet, treaptă cu treaptă, pe lângă bazinele secate, în parcul imens de la Belvedere, dominat de palatul cenuşiu, cu linii pure, al archiducelui asasinat.

Sfinxi de piatră cu dulci chipuri femeieşti, surâzătoare sau preocupate, ne întâmpină. Iată şi lunile anului, copii de gresie lângă zid. Şi, pe bănci, copii autentici. Toţi sunt blânzi: nici un ochiu nu fulgeră, nici o frunte nu se încruntă.

Ca pe Hindenburgul în lemn al berlinezilor, prietenul meu din Viena a răsturnat de pe soclul său uriaş, statuia zeului Wagner... L-a răsturnat fără violenţă, fără pasiune, chiar.

* * *

Exprima convingeri sincere, de mult catalogate. Nu era nici o tendinţă de „epatare". Condamna pe Wagner cu melancolie, aproape cu regret... Parte din observaţiile sale le mai cunoaştem: elita intelectuală germană, sătulă de prusianism, dornică de sinteză, de calitate, de prizonturi nouă nu-şi mai poate potoli aspiraţiile în opera uriaşului, trece alături de el, dincolo de el.

Iată însă că seara, la Operă, nu se mai găsiau locuri... Se cânta, „Crepusculul zeilor"... O mie şi cinci sute de credincioşi, cei mai mulţi tineri, veniseră să asculte imprecaţiile lui Hagen, clamorile Brunhildei, vrăjile ondinelor, sburdălnicia şi moartea tragică a lui Sigfried...

Şi tot acest public n'arăta nici o oboseală, nici un scepticism... Erau numai ochi nerăbdători şi suflete înmărmurite.

* * *

Spectacolul era să ţie cinci ore şi jumătate: mulţi veniseră şi aşteptau să găsească loc cu patru ceasuri înainte.

Cinci ore de religiozitate... Şimţeam cu toţii că dacă ar reîncepe, am mai putea asculta odată acest „Gotterdamerung"... Generaţiile noi sunt lacome de cultură... Totul e inedit pentru ele... Se închină deci ca unui zeu, şi de Wagner, massele sunt încă înminunate de el, abia s'apropie, încep să-l înţeleagă, îl adoptă, îi propagă numele, îi exaltează geniul.

Mare şi minunat rezervoriu al celor mulţi, tu eşti fundamentul de pe care [illegible] privesc peste veacuri!...

In fluctuaţiunile modelor artistice, în nevroza tot mai acută a intelectualilor, în cercetarea tot mai neurastenizată a specialiştilor, în goana exasperată a atâtor avantgarde — este imensă consolare siguranţa că cei mulţi, milioanele, sunt calme. Gustul lor nu se schimbă dintr'o zi într'alta. Ei au alte preocupări — sufletul le rămâne întreg, măcar câteva decenii, dacă nu veacuri. E o garanţie de stabilitate a valorilor. Avându-i la temelie, poţi clădi cu siguranţă că n'ai clădit pe nisip, că vânturile noui nu te vor dărîma. Intelectualul care caută, înfrigurat, drumuri nebătute, e măreţ... Goana lui de martir e sfântă... Halucinarea lui premergătoare... Dar e majestuoasă şi pasivitatea imensă a celor pentru cari elementele primordiale nu s'au schimbat şi a căror emoţie artistică e satisfăcută încă, de mijloacele simple, după cum în viaţa de toate zilele pâinea şi apa îi sunt hrana milenară şi veşnic inedită!

VICTOR EFTIMIU

MAGAZINUL
la „PRINCIPESA ELISABETA"
L. ŞMILOVICI — Str. Lipscani, 24
Face cunoscut onoratei sale clientele că a deschiş un salon special unde se vor găsi în permanenţă cele mai mari MODELE de MANTOURI şi COSTUME TAILLEUR dela marile case Pariziene.
RAION SPECIAL
PENTRU
Mantouri de Blană!

Adeverul Literar şi Artistic

Preţul abonamentelor:

In ţară:

Lei 250.— pe timp de un an
„ 125.— „ „ „ 6 luni
„ 65.— „ „ „ 3 „

In străinătate:

Lei 500.— pe timp de un an
„ 250.— „ „ „ 6 luni
„ 130.— „ „ „ 3 „

Cărţi şi Reviste

I. E. TORONŢIU: *Carmen Sylva în literatura românească,* Cernăuţi, Tip. „Glasul Bucovinei", 1924.

Dintr'un studiu mai mare „Deutsche Dichtung in rumaenischer Sprache", care va apare mai târziu, d. I. E. Toronţiu scoate, într'o broşură de 52 pagini, acest capitol asupra reginei-poete Carmen Sylva, pe care l'a publicat mai întâi în revista cernăuţeană „Junimea literară".

Incercând o caracterizare a întregei activităţi literare a Carmen Sylvei d. Toronţiu începe prin cercetarea sufletului aceleia care din împreunarea a două cuvinte a ştiut să-şi ţiasă tot crezul poeziei sale :

Carmen *este versul,* Sylva *e pădurea,*
Versul de la sine a menit să-i sune
Şi de-aş fi născută şi creşteam aiurea,
Cântecele mele n'ar avea ce spune.
trad. St. O. Iosif

Fără să aibă în compoziţia studiului său vreo concepţie deosebită, d. I. E. Toronţiu caracterizează opera reginei-poete prin laturea formelor ei de manifestare. In privinţa „poesiei" autorul relevă meritul tinerilor ardeleni — în special acelor grupaţi — pe vremuri — în jurul societăţii academice „România Jună", — de a fi răspândit cei dintâi numele şi poesia reginei Elisabeta. Printre traducătorii — vechi şi noui — cari au lăsat, împrăştiate pretutindeni, versurile Carmen Sylvei în dulcea şi armonioasa limbă românească, d. Toronţiu numără pe Titu Maiorescu, Mihail Eminescu, G. Coşbuc, Elena Poenaru şi A. Toma, împreună cu St. O. Iosif, Oreste, Oct. Goga, etc.... In rândul întâi trebue să menţinem însă pe destoinicul traducător : A. Toma.

„Lucrările în proză — spune d. Toronţiu — au drept substrat, ca şi poezia, subiecte din cele două lumi ale Carmen Sylvei : Român'a cu Peleşul, Sinaia şi Dunărea; Germania cu Rinul şi ruinele castelelor medievale".

Toate scrierile ei sunt pătrunse de un adânc sentiment moral : în istorioarele idilice *In luncă, Ceahlăul* sau în *Poveştile Peleşului,* — ca şi în romanele şi piesele sale de teatru, aceeaş dramă obişnuită din viaţa omului deprins să muncească, chiamă la suprafaţă — senin — idealul moral.

O lature cu totul caracteristică din opera literară a Carmen Sylvei este comoara de cugetări, care strălucesc ca nişte stropi de rouă pe un covor de iarbă verde. Maximele şi essaysurile Carmen Sylvei sunt lapidare şi prin profunditatea lor se fereşte de acea obişnuită banalitate în care, foarte adesea cad cugetătorii.

Ultimul capitol al studiului de faţă este constituit din amintirea dărilor de seamă, făcută în timp, despre opera şi viaţa reginei-poete.

Deşi nu aduce cu sine temeiuri de studiu ştiinţific, încercarea d-lui I. E. Toronţiu rămâne o... încercare numai, căreia îi găsim scuza că şi-a iubit subiectul, pe care l'a tratat cu entuziasm şi preţioase informaţiuni.

* * *

MERCURE DE FRANCE (15 Septembrie). Un articol de 45 de pagini despre poetul *Ronsard,* dela moartea căruia s'au împlinit anul acesta patru sute de ani. Articolul e semnat de *Gabriel Brunet.*

Comemorarea centenarelor — atât de numeroase în ultimii câtiva ani — dă prilej excelentei reviste „Mercure de France" să-şi spună cea din urmă cuvântul. Faţă însă de comemorările pripite ale tuturor revistelor, aceasta îşi caută timpul necesar alcătuirii unor studii de longue-haleine, care să pună în lumină nouă opera şi personalitatea scriitorului sărbătorit.

Astfel stud'ul lui Gabriel Brunet anunţă, dela început o serie de revizuiri, de precizări :

„Romanticii frânseră nedreapta sentinţă a lui Boileau contra lui Ronsard. Il adoptară ca pe unul de-al lor. Totuşi răscumpărarea acestei adopţiuni apăsă destul de greu pe umerii marelui poet. Clasicii îl renegară, romanticii îl făcură nesuferit. Ceeace este, în opera lui, aproape titanic şi care te face să te gândeşti la uriaşul Prometeu smulgând focul sacru ; ceeace câteodată ţi-e cu invidie s'o spui: imensul, oceanicul Ronsard, — romanticii părăsiră. Unul din sufletele cele mai violente care să fi tresărit vreodată în corpul vreunui om, fu înrolat în ceata visătorilor şi inamoraţilor de limpezimi de lună. La dreptul vorbind, reţineau din Ronsard, — preţul elegiac. Nu e ceva fals : dar, pentru o aşa de bogată personalitate, restricţiunea era formidabilă. Ne permitem a examina câteva opere ale marelui poet, unele din cele mai anevoios recunoscute, dar poate şi cele mai mult neglijate".

Intr'adevăr Gabriel Brunet, fără idei preconcepute şi cu o aceeaş voinţă de aplicare, se ocupă mai întâi de *La Franciade* şi *Hymnes,* cărora le găseşte o nuanţă de mister, un văl de simboluri. Intr'un fel, Ronsard este un precursor al poeţilor simbolişti :

Les mystères sacrés du vulgaire entendus.
Ressemblent aux bouquets parmi l'air épandus
Dont l'odeur se consomme au premier vent qui s'offre
Et ceux durent longtemps qu'on garde dans un coffre.

Natură pasionată şi violentă, temperamentul lui Ronsard manifesta *une aptitude a l'ivresse,* caracteristică a sufletelor dotate cu un surplus de forţă care aspiră a se revărsa prin gesturi şi strigăte exaltate. Trebuinţa aceasta de a răspândi plusul de forţă în cuvinte ritmate constitue marile naturi lirice. Dacă lirismul şi acea, aşa numită, *puissance d'ivresse,* sunt fenomene identice, Ronsard este mare între toţi liricii.

* * *

DATINA (Sept.—Oct.) ne poate spune următorul lucru : că dacă tiparul „Ramuri" din Craiova nu poate asigura revistelor sale o technică nouă, o face sucursala T.-Severin, mai mică desigur, ca instalaţie, decât cea craioveană, dar care imprimă revistelor din editura sa, o frumoasă apariţie. Din articolul „Pasărea albastră", al d-lui *Const. D. Ionescu,* cităm :

„Infioraţi de dorul altor ceruri noui şi adânci, retrăim veşnic basmul simbolic al lui Tiltil şi Mitil. Cu entuziasmul candid îngeresc al celui dintâi şi cu teama reţinută a Mitil-ei vâslim adesea către împărăţia visurilor spre a găsi fărâma de ideal a vremei noastre. Dar, viaţa ca şi marea îşi schimbă din clipă în clipă reflexele de lumină şi, în zariştea curbată a noianului de apă, e greu să deosebeşti corăbiile plutitoare de imensitatea acvatică".

„Paradoxal : oglinda vieţii e arta. De sbuciumul respiraţiei se va aburi oglinda ; iar, la un moment dat din zodia evoluţiei, se pare, că steaua cârmuitoare dispare printre celelalte constelaţii. Astfel s'a întâmplat în drumul omenirii cu tot ce ţine de sufletul lumii. La câte răspântii deconcertante nu s'a arătat întrebarea : *„în cotro?"* Sigur că îndrumările n'au venit dela un supra om ; nu din tridentul lui Poseidon s'au stăvilit unele coame de valuri şi s'au ridicat altele. Curenţii s'au stabilit printr'o autodeterminare, învingând totdeauna norma de viaţă profundă, nu capriciul spumei suprafeţelor".

„In fragedele noastre începuturi chiar, de atâtea ori — când apele s'au tulburat — s'au ridicat nedumeririle şi s'a căutat lumina idealului nou. Şi astăzi, când ariile sufletului sunt poate întunecate şi ne găsim iarăşi la răscruci, din nou ne sbatem să ne aflăm pârtiile, cari să ne poarte către pasărea albastră"...

Ceeace înseamnă că, faţă de bizareriile vremii, literatura tradiţiei, literatura sănătoasă, — nu acea a „ţărăncilor care miros a sulcină, care au sânii ca două merişoare şi obrajii ca două piersice", după cum spune un eminent confrate, — ci aceea a pitorescului şi atmosferii noastre specifice, stă în preajma noastră :

...„Aproape, foarte aroape, în mijlocul nostru chiar, în crângurile dela margine de sat, îşi are cuibul feerica sburătoare. Se împreună cu lăstunii în stoluri şi săgetează pe deasupra satelor şi străzilor citadine, se avântă cu ciocârliile din lanurile verzi înspre soarele cald al dimineţii".

Proză şi versuri mai semnează d-nii *I. Vania, Iul. Predescu* şi *T. Ulmu.* In versurile d. Vania e o atmosferă — nu originală — dar evidentă, conturată precis şi cu sonorităţi :

Ades când mă cobor în noaptea rece
Şi umblu în neştire ca un orb,
Simt hohotind pustiul cum petrece
Svârlind în neguri ţipete de corb.

Recenziile scrise cu mult suflet şi competenţă de d. Const. D. Ionescu. Relevăm magistrala dare de seamă asupra „Memorialelor" d-lui Vasile Pârvan.

Hotărât : *Oltenia,* cu *Năzuinţa, Flamura, Arhivele Olteniei* şi *Datina,* porneşte pe drumul literaturii cu piciorul drept !

* * *

GRAFICA ROMANA, *revistă pentru desvoltarea artelor grafice* (No. 17-19) apare la Craiova sub îngrijirea d-lui *V. Molin,* licenţiat în artele grafice, care ne-a dat, în primăvară, un almanah cu o ireproşabilă execuţie technică.

Intr'un număr trecut am relevat munca depusă cu alcătuirea almanahului, a cărui acurateţă părea să întreacă tipăriturile similare ale Culturei Naţionale. Revista se impune prin aceleaşi calităţi externe, cât şi prin grija redactorului ei de a o face accesibilă, dela ţipograful specialist până la cititorul rafinat, care poate găsi în ea însemnări şi notiţe ce remarcă toate rarităţile artei grafice. De altfel suplementele sunt adevărate opere de artă.

In No. acesta d. Virgil Molin îşi retipăreşte un articol : „Influenţa germană asupra tiparului românesc", scos din revista „Deutscher Buch und Steindrucker„ din Berlin, — în care precizează cauzele acestei influenţe şi caracteristicile ei.

De un real interes „Grafica Română" a d-lui V. Molin constitue cel mai bun îndrumător al artelor grafice din ţara noastră. O recomandăm cititorilor noştri, amatori de lucruri noui şi rare.

* * *

SĂPTĂMÂNA *literară-artistică şi culturală* (14 Septembrie) ne vine din Ploeşti cu o încercare poetică a d-nei *Caliopy Davidescu* („Frumoasa Lya") şi cu versuri de d-nii Şt. V. Ionescu, E. Chivăran-Răsvan şi Const. Goran. In „Decor ind'c" regretatul *T. Constantinescu* aduce frământarea neînţeleasă a sufletului ce caută drumul alb spre Nirvana :

O, Siva, te aştept în cort de mult
Şi cortu-i rupt! Imi tăndăresc tăcerea
Răbdător,
Şi-i rup brutal picior după picior
Cu sunete melancolice de rugă.
Aş vrea s'o dau afară şi s'ascult
Cum tropotă tăcuţii-i paşi de fugă —
Dar mă gânlesc că nimeni nu mai şti-va
Atunci de ruga mea — O, Siva !

Câteva gânduri din „Kira Kiralina" lui Panait Istrati şi un anunţ care vesteşte apariţia unei reviste literare ploeştene, încheie pagina literară a „Săptămânei".

GEORGE BAICULESCU

IN No. VIITOR : *La hotarul dobrogean,* nuvele şi schiţe de Ion Dongorozi şi *Drumul sângelui,* versuri de Ludovic Dauş.

G. B.

* * *

PROLEGOMENE de **IM. KANT**—edit. **„Cultura Naţională"**

Ca omagiu la bicentenarul naşterei lui Kant, „Cultura Naţională" dă o traducere a „Prolegomenelor" acestuia.

Nici nu se putea un omagiu mai binevenit pentru noi; — este prima traducere completă din grandioasa operă filozofică a lui — mai ales că ne bucurăm de o foarte bună traducere a d-lui Antoniade. Şi a traduce din Kant e o muncă foarte dificilă; — fraza germană e greoae — înţelesul şi sensul greu de redat, cu atât mai mult în limbajul arid al filosofiei.

Ultimele două veacuri sunt influenţate, în ceeace priveste filosofia, de Kant; gânditorii filozofează prin Kant, fie în ce priveşte fondul, fie în ce priveşte forma — metoda.

La noi, crearea unui spirit filozofic, a unei facultăţi de filosofie, au fost dirijate de un Titu Maiorescu, ce s'a format sub acelaş spirit Kantian.

O cultură fără puţină filosofie nu putem mărturisi că este completă. Filosofie fără Kant nu este admisibilă; fără „Criticile" acestuia, filosofia rămâne neclarificată, rămâne în suspensie. Aportul ce-l aduce el în gândirea abstractă este considerabil.

Un spirit cu adevărat critic, şi care cercetează intens fondul filosofiei, este Kant.

In adevăr, până la el, oricare filosof emitea un sistem metafizic, conceput mai mult sau mai puţin pe realitate, fără să cugete asupra acestor lucruri reale, pe care se bazează metafizica. Era o mare confuzie, ca să nu zicem desordine; fiecare venea să-şi spună părerea într'un domeniu ce nu avea confiniile hotărâte. Toţi procedau neîntemeiat şi nemetodic.

Spiritul clar şi pătrunzător al lui Kant observă acest haos, şi tocmai acesta este meritul său; ceva nou, aduce foarte puţin el în filosofie. Aportul lui e metoda şi lucrurile elementare ce trebuesc avute în vedere de cel ce voeşte a filosofa.

Profesorul de logică din Königsberg a căutat să sistematizeze şi să pună ordine în filosofie.

Ceeace caracterizează întreaga operă kantiană este de sigur acel **spirit de unitate,** rezumat în formula: „Raţiunea omenească nu cunoaşte alt judecător decât raţiunea însăş".

Din alt punct de vedere mai interesant însă, caracteristica lui Kant este **unitatea de metodă,** pe care o defineşte singur prin cuvintele: „Filosofia este legislaţia raţiunii" Din metoda sa critică el deduce nu numai condiţiile necesare oricărei ştiinţe, ci şi a moralei, a vieţii sociale, a artei şi a religiei. Căci să nu uităm că el a fost rând pe rând: fizician şi moralist, metafizician şi estetician, psiholog şi antropologist cât şi teoretician al istoriei religiunii; un spirit eminamente universal.

Filosofia lui Kant e unul din faptele cele mai considerabile din istoria spiritului omenesc. A fost o revoluţie ca aceia de pe vremea lui Socrates, sau a lui Descartes. Ea nu cere spiritului de a găsi principiul existenţei, ci de a cerceta condiţiile cunoaşterei, origina şi valoarea judecăţilor.

* * *

Prolegomenele lui Immanuel Kant, sunt o scurtă operă apărută după prima ediţie a „Criticii raţiunii pure". In ele se expune în mod analitic doctrina sa, pe care Critica o expusese în mod sintetic.. După cum arată şi titlul, avem o introducere — sau lămuriri — în filosofia critică; însă după cum ne arată şi traducătorul, ca să fie înţelese aceste Prolegomene, trebue să se citească mai înainte însăş „Critica".

Trimiterile din text ne dovedesc destul de eloquent că există o strânsă legătură de idei între Prolegomene şi Critica raţiunii pure.

Care este obiectul Prolegomenelor?

Posibilitatea metafizicei ca ştiinţă, încercarea de a pune baze sigure filosofiei. Tot odată Kant vine să lămurească unele concepte, noţiuni, de cari toţi filosofii uzează, fără însă a şti ce trebue înţeles prin aceste noţiuni. De pildă, ce se înţelege prin: metafizică, transcedent şi transcendental, intelect şi raţiune pură, care este domeniul ştiinţei experimentale, şi care al metafizicei, etc.

Confuzia în filosofie venea însă şi din metoda cu cari lucraseră până aci atât idealismul raţionalist, reprezentat prin Socrates, Platon şi ceilalţi raţionalişti până la Leibnitz, cât şi materialismul sceptic, reprezentat în ultimul timp prin Hume.

Kant, prin metoda sa, pe care o numeşte **idealism critic** sau **transcendental,** conciliază cele două direcţiuni opuse, arătând, pe de o parte, că raţionalismul avea dreptate într'o privinţă — căci mintea omului conţine adevăruri bazate numai pe raţionament — ex.: ştiinţele matematice şi cele naturale, — iar pe de altă parte şi empirismul are dreptate, fiindcă o cunoştinţă întrupată în om nu poate cunoaşte ceva decât prin simţurile lui. Iată limitate acum: domeniul experienţei de o parte, domeniul raţiunii de alta; domeniul ştiinţei şi domeniul metafizicei.

Care este obiectul metafizicei? Este constituirea conştiinţelor **apriori** — adică a lucrurilor în sine, sau concepţia despre ele — şi chiar dacă până acum nu a existat o metafizică, ea va exista de acum.

„Metafizica, în afară de conceptele naturii, care îşi găsesc totdeauna aplicarea în experienţă, are să se mai ocupe atât cu conceptele pure ale raţiunii, care nu sunt date în vreo experienţă posibilă... cât şi cu alte afirmaţii al căror adevăr sau falsitate nu pot fi confirmate sau descoperite prin nici o experienţă. Această parte a metafizicei constitue obiectul ei esenţial; toate celelalte probleme ale ei sunt numai un mijloc pentru deslegarea acestui obiect".

De necesitatea metafizicei nici nu trebue să ne mai îndoim.

In mod logic şi foarte bine desfăşurată, gândirea lui Kant se desface sumar, în chipul următor: Un lucru e dat prin simţuri, dar totodată şi a priori prin **spaţiu şi timp.** Dar lucrul nu trebue numai dat în spaţiu şi în timp, ci trebue şi gândit. Gândirea presupune ea elemente a priori? Sigur; acestea sunt categoriile şi conceptele, cari reprezintă lucrurile. Lucrurile, care sunt **fenomene,** le corespund în gândire **numenele.** Aici e acordul legilor naturii cu ale spiritului.

Raţiunea are ca obiect unirea completă a cunoaşterei; ea e facultatea ideilor.

La întrebarea principală Kant răspunde către finele Prolegomenelor: Metafizica nu poate exista ca ştiinţă decât prin raţiune. Metafizica trebue concepută numai prin critică. Astfel, Kant, dă o nouă sistemă filosofiei, contrară precedenţilor săi, dar şi concludentă. Aceasta este problema Prolegomenelor, rezolvată în chip magistral.

V. G.

* * *

D. Iosif Kalmer, care a tradus până acum aproape din toţi poeţii români, publică în recentul număr al lui Prager Presse o poezie de *Al. Macedonschi* (Rondelul rozelor) în traducere germană.

Poetul român, atât de neîndreptăţit de contimporanii săi, se afirmă şi în străinătate, căci după marile succese ce le avusese Macedonschi în literatura franceză, acum este publicat în revistele germane, cari scriu elogios de ilustrul dispărut. Se va nota şi seria de traduceri ce s'a făcut din operele lui Macedonschi, în revista „Turmer".

ZIARUL SPORTUL

A ÎMPLINIT ŞASE LUNI DE REGULATĂ APARIŢIE, DE DOUĂ ORI PE SĂPTĂMÂNĂ, - ŞI ESTE

UNICUL ZIAR SPORTIV ILUSTRAT

FORMATUL „SPORTULUI" ESTE ACELA AL MARILOR COTIDIANE ÎN PATRU PAGINI EXCLUSIV REZERVATE SPORTURILOR

şi se vinde la toate chioşcurile de ziare din gări, din oraşe şi la toţi vânzătorii de ziare.

„Dacoromânia" şi „Adeverul Literar"

Dintre toate publicaţiunile noastre de specialitate *„Dacoromânia",* buletinul anual al muzeului limbei române, care apare la Cluj, sub direcţia d-lui profesor *Sextil Puşcariu,* numără o sumă de studii menite să pună în lumină, cele mai întunecate chestiuni din istoria culturală a neamului. Pe lângă documentatele cercetări filologice, literare şi folkloristice, „Dacoromania" recenzează anual toate revistele româneşti, relevând tot ceeace intră în programul ei de activitate, tot ce interesează şi serveşte la alcătuirea unei vaste bibliografii.

Cele mai des pomenite, rezumate şi comentate sunt articolele publicate în coloanele revistei noastre. E suficient a aminti numai numele autorilor citaţi în „Dacoromania" (An. III, 1922—23) ca să vedem cât aport aduce culturii româneşti apariţia *„Adevărului literar şi artistic".* Amintim că al III-lea volum din „Dacoromania" face revista periodicelor numai pentru anul 1922.

Iată lista autorilor şi lucrărilor citate:

N. Batzaria („Zidirea cetăţii Scutari", „Ivan Vazof", „Povestitorul Caragiale", „O amintire despre Duiliu Zamfirescu"); *Corneliu Botez* („Pentru istoriografii vieţii lui Eminescu şi a Veronicăi Micle"); *Andrei Branişte* („Ioan Slavici în temniţă"); *I. Călugăru* („Leiba Zibal"); *Ludovic Dauş* („Câteva cuvinte" despre forme discutabile, „Asasinarea limbei prin ortografia Academiei Române"); *V. Demetrius* („Duiliu Zamfirescu"); *Doctorul Ygrec* („O asistenţă... gramaticală a neorientalilor", „Gramaticale", „Dela Eminescu la Einstein"); *Leon Feraru* („Un manuscris al poetului Dimitrie Anghel"); *B. Fundoianu* („Creangă şi Eminescu"); *Gala Galaction* („După zece ani" — dela moartea lui Caragiale"); *Const. Graur* („Alecsandri, Eminescu şi Caragiale"); dr. *Gr. Graur* („O traducere din latineşte a lui I. Heliade-Rădulescu"); *A. de Herz* („O aniversare", — schiţare a personalităţii lui Eliade-Rădulescu); *N. Iorga* („Consideraţii asupra literaturii româneşti în desvoltarea şi perspectivele ei", „Un contimporan al lui Alecsandri. Poetul Gheorghe Baronzi", „Geneza lui Eminescu"); *Barbu Lăzăreanu* („Subjonctivul şi imboldul d-lui I. Botez", „D. I. Botez şi metrica doctorului Stern", „Romeo şi Julieta în versiunea d-lui Mihail Dragomirescu", „Evstratie biv-logofet", „Almanachuri", „Mircea Dimitriadi", „Versurile şi opiniile literare ale lui Tache Ionescu", „Doctorul Constantin Istrati", „Gh. Gh. Nădejde", „Nicolae Ţinc", „Prima lucrare despre holeră în România", „Tache Ionescu în cultura românească", „Evangheliarul dela British Museum, — Raportul doctorului Gaster", „Dicţionarele", „Literatura memorialistă a unei bresle peregrine", „Despre umorul poporan: în jurul lui Nastratin Hogea cel evreesc", „Vicleniile lui Scapin, cele două preţioase cu şi fără scoarţe", „Cântecul clopotului: Doi traducători vechi cu prilejul unei traduceri nouă", „Karlsbaden", „O polemică a lui Kogălniceanu cu... Napoleon I", „Dridri", „Mormântul lui Bălcescu", „Claponul lui I. L. Caragiale", „Caragiale câmp de luptă", „Numai!", „Un cântăreţ al comunei din Paris: Mihail Eminescu", „Ineditele lui „Hasdeu", „Umorul lui Hasdeu", „B. P. Hasdeu şi V. A. Urechea", „Răsboaele dintre Hasdeu şi Xenopol cu tragica odysee a unui premiu academic", „Rămăşagul lui Hasdeu", „A doua farsă a lui Hasdeu", „Hasdeu la Văcăreşti", „O recompensă naţională a lui Heliade-Rădulescu şi curajul unui ales al naţiunii", „Lumina răcoroasă a lui Mumulean glas de durere", „Ioan Scurtu", „Argot-ul delicvenţilor"); *Claudia Millian* („Mihail Săulescu", „Istoria lit. române: epoca veche, de Sextil Puşcariu", „Cântece româneşti în limba lui Voltaire", „Poeziile lui Vasile Alecsandri", „Mioriţa", „Un poet al florilor: D. Anghel", „Săptămâna teatrală dedicată lui Caragiale", „Cuvinte despre opera culturală a lui Heliade-Rădulescu", „Poesii alese din opera lui Alexandru Macedonski", „Recitind poesia lui Oreste", „Un poet al iubirii: Alexandru Vlahuţă", „Cuvinte despre Duiliu Zamfirescu", Erotocritul lui Cornaro în literatura românească — de Vasile Grecu"); *Octav Minar* („Caragiale inedit", „Eminescu despre Descartes", „Realismul şi idealismul" după însemnările filozofice inedite ale lui Eminescu); *Liviu Marian* („Noi şi literatura rusă", „Gh. Coşbuc despre formarea şi unificarea limbei noastre literare", „Paşa din Silistra I. L. Caragiale"); dr. *Zenovie Pâclişanu* („Gh. Şincai"); *Paul I. Papadopol* („Proza istorică în literatura românească", „După zece ani", „Metafora şi alegoria în poezia noastră populară", „Limba ce vorbim", „I. L. Caragiale", „Lumea lui Caragiale", „Imoralitatea lui Caragiale", „Originalitatea lui I. L. Caragiale", „Dela Ibsen la Caragiale", „Un mare reprezentant al culturii: B. P. Hasdeu", „Posteritatea şi B. P. Hasdeu", „Cum trebue înţeleasă activitatea lui Ioan Heliade-Rădulescu", „Petre Ispirescu", „Impresionism, critică, pamflet"); *A. Nora* („Variaţiuni pe teme linguistice", „Caragiale corector"); *Ion Pas* („Artistul-cetăţean Caragiale"); *Ion Plugaru* („Fabulele lui Caragiale"); *Septimiu Popa* („Cel dintâi teatru românesc al Ardealului", „15 Mai 1848", „Paştile", „Inc'odată Paştile"); *Eugen Relgis* („Limba internaţională"); *Ion Romoşian* („Asupra rânduelii scrisului românesc de Arhim. Scriban"); *Arhim. Scriban* („Paştile ori Paştele?", „Răspuns d-lui Romoşian Ion", „Sluţirea graiului românesc", „Rânduiala scrisului românesc", Graiul poporului evreiesc în slujba treburilor româneşti"); *George Silviu* („Versurile lui Duiliu Zamfirescu"); *Ioan Slavici* („Păsăreasca de azi", „Un manual de gramatică", „Comedia la noi: Caragiale, Al. G. Florescu, A. de Herz"); dr. *Adolphe Stern* („Shakespeare în româneşte", „Trei cărţi", „Amintiri despre Caragiale"); *I. Sternberg* („Este idişul o limbă sau un jargon?"); *I. Teodorescu* („Amintiri despre Tony Bacalbaşa", „Sfânt-Ion, baladă haiducească", „Tot despre Caragiale inedit", „Din vremuri apuse: Cum l'am cunoscut pe Caragiale", „Gherea văzut de aproape"); *N. Zaharia* („Ortografia lui Vasile Alecsandri").

Toate cele de mai sus arată o parte din activitatea „Adevărului literar şi artistic" în timpul anului 1922, şi anume, aceea care stă în legătură cu istoriografia trecutului nostru cultural. Cât este activitatea lui în cei cinci ani de apariţie şi care e materialul adunat în coloanele sale — şi pentru celelalte ramuri ale activităţii culturale în genere — acestea sunt lucruri cari se ştiu sau nu.

„Adevărul Literar" va da un indice — lucrat ştiinţificeşte pe autori şi materii — care să pună la îndemâna oricărui intelectual comoara de cercetări, de informaţii, de literatură originală şi străină, pe care o adăposteşte, în colecţia lui pe cinci ani.

Ar fi aceasta, fie pentru cunoaşterea şi valorificarea unei munci neobosite, fie, şi mai ales, pentru îndreptarea viitorilor cercetători către isvoarele adevărate.

ÎNSEMNĂRI

Concursul literar al „Dimineţei"

Un nou premiu de 50.000 lei va fi acordat celui mai bun dintre romanele ce se vor prezenta.

Pentru a da răgazul trebuitor scriitorilor, „Dimineaţa" fixează data ultimă a depunerei manuscriselorla 1 Septembrie 1925.

Cercetarea manuscriselor va fi încredinţată unei comisiuni alcătuită şi funcţionând cu aceleaşi garanţii de nepărtenire ca şi pentru primul concurs. In schimbul premiului de 50.000 lei „Dimineaţa" nu-şi rezervă alt drept decât pe acela de a publica romanul în coloanele sale.

Monumentul lui Vlahuţă

Asociaţiunea monumentului lui Vlahuţă", din Bârlad, alcătuită din „Liga drepturilor şi datoriilor femeilor" şi societatea literară „Academia Bârlădeană" a luat iniţiativa ridicării unui monument lui Vlahuţă în grădina publică din oraşul copilăriei poetului.

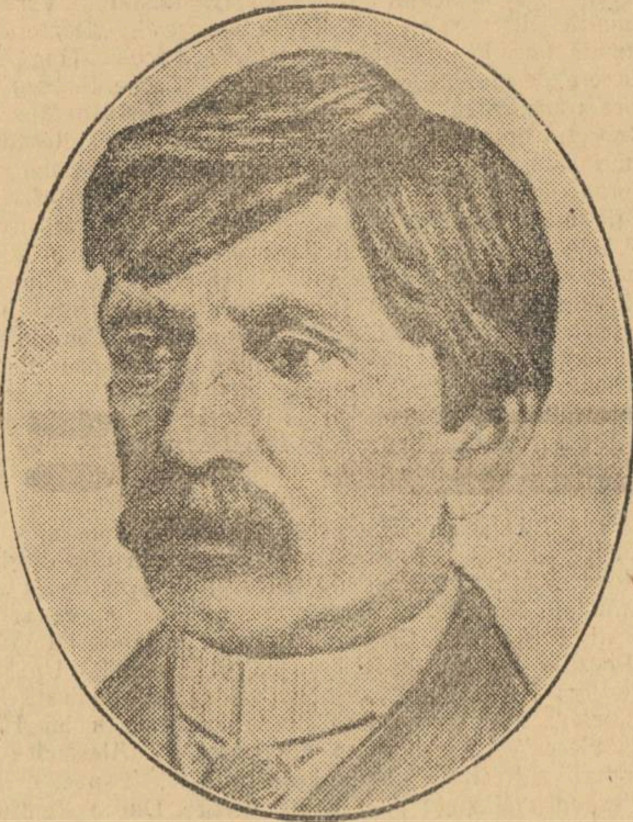
Monumentul, desvelit cu mare solemnitate în ziua de 21 Septembrie, este opera sculptorului I. Dimitriu-Bârlad.

Autorul minunatelor poeme „La Icoană" şi „Dormi Iubito", în versurile căruia se resfrângea o melancolie apropiată de a lui Eminescu, marele său maestru, s'a stins în Bucureşti la 6 Noembrie 1919, după ce în urma unui dureros refugiu se întoarse la conacul său dela Dragosloveni pe care îl găsi complect ruinat. Scos din slujba de referendar la Casa Şcoalelor, scârbit şi cu sănătatea sdruncinată, Vlahuţă nu mai putu să reziste durerilor morale cari veneau să copleşească pe cele fizice.

Şi a închis ochii într'o noapte ploioasă de toamnă, fără a se teme de moarte, ci

de veşnicia ei!

Se născuse la Pleseşti, în jud. Tutova, dintr'o familie

Al Vlahuţă
(1858 — 1919)

modestă, trăită în tradiţii creştineşti, care dăduse mai mulţi membrii vieţii monahale. In 1879 îşi termină liceul la Bârlad, trece examenul de bacalaureat în Bucureşti, se înscrie la facultatea de drept, trăeşte câtva timp la Târgovişte, întâi ca institutor, apoi ca profesor la gimnaziu şi re-

Vlahuţă în liceu

vine în Bucureşti la 1884, când intră în presă, conduce mai multe reviste literare, împreună cu Delavrancea, dr. Urechiă, Coşbuc, ocupă mai multe funcţiuni oficiale cu însărcinări culturale, scrie o „Românie Pitorească" în care stilul de un neobişnuit colorit se împleteşte minunat dealungul unor descrieri de o rară frumuseţe, şi — mare admirator al lui Grigorescu — scrie o monografie a pictorului, cu multe şi reuşite reproduceri după celebrele lui tablouri.

Vlahuţă şi Delavrancea
la Dragosloveni

In 1901 întemeiase cu Coşbuc „Semănătorul" care avea să hotărască o etapă interesantă în istoria literaturii româneşti.

Impresionat de mişcările ţărăneşti dela 1907, şi adânc cunoscător al frământărei ţăranilor, pe care îi cunoscuse în lungile sale pribegii prin ţară, ca conferenţiar al Casei şcoalelor, Vlahuţă scrie atunci vestita „Minciuna stă cu regele la masă" apărută în „Viaţa Românească"

Activitatea lui scriitoricească să rezumă la mai multe volume de schiţe şi nuvele, poezii şi un roman „Dan".

Pus la adăpostul nevoilor zilei, Vlahuţă se retrăsese în ultimul timp la Dragosloveni, moşia socrului său Ştefan Gâlcă, unde era des vizitat de Delavrancea. Acolo îl surprinsese războiul dela 1916. Toţi voiră să-l oprească locului, dar poetul porni în refugiu într'un car cu boi traşi de funie de un copil, şi colindă Focşanii, Tecuciul, Bârladul — oraşul copilăriei — unde se îngrijea de răniţi şi de orfani.

Un publicist: Victor Aradi

Zilele trecute am prăznuit memoria lui Avram Iancu. A fost o sărbătorire măreaţă, demnă de memoria marelui dispărut, deşi fastul cu care s'a celebrat serbarea din Câmpeni, Vidra şi Cluj, a fost o reabilitare a memoriei, dar nu a suferinţelor personale ale lui Iancu.

Au apărut cu această ocaziune şi unele monografii despre Iancu, scrise cu însufleţire şi pricepere de cărturari, deşi în unele lipsea obiectivitatea rece, înlocuită cu fraze calde şi — fireşte — motivate de lirismul ce cuprinde sufletul ardelenesc, când vede realizarea tuturor planurilor unui visător, rătăcit, flămând şi bolnav, cu fluerul în mână, în munţii adumbriţi de visurile romantice ale Moţilor.

România însă nu poate uita, că aci ş'a găsit vatra şi un suflet devotat memoriei lui Iancu şi a Caterinei Varga. Este publicistul şi sociologul: Victor Aradi, care trăeşte retras de lume, în tăcerea laboratorului intelectual. Luptătorul pentru civilizaţie şi cauza bună a dreptăţii, eminentul om de condeiu: Victor Aradi, care a scris cele mai frumoase pagini despre poporul românesc atunci, când alţii trăiau din mila politicianilor şi-şi preparau gloria în cafenele, apărătorul curajos al civilizaţiei, a suferit destul ca să poată suferi şi nerecunoştinţa unei generaţii de frazeologie şi demagogie.

Dogmatic şi onest, Victor Aradi, a stat pasiv şi acum, când se serbează memoria lui Avram Iancu, a cărui viaţă şi activitate o cunoaşte mai bine ca oricare savant, căci d. Victor Aradi, s'a ocupat zeci de ani cu viaţa şi epoca lui Iancu, şi a scris minunata epopee: Caterina Varga, pentru care a fost răsplătit cu sudalme şi pietre de către salariaţii presei din Budapesta.

„Adevărul literar şi artistic" a publicat din condeiul lui Victor Aradi, câteva contribuţii intelectuale frumoase, credem că tot noi vom putea deschide coloanele noastre acestui sihastru nobil şi cinstit, ca să ne spună ceeace ştie şi cunoaşte din viaţa regelui încoronat cu razele de soare ale nemuririi: Avram Iancu.

Parisianismul lui Alfred Savoir

Parisul teatral acordă azi toate sufragiile preferinţelor lui, ultimei noutăţi a lui Alfred Savoir: **„la Grande Duchesse et le Garcon d'étage.**

Nu e de mirare ca Savoir, care a cucerit şi Bucureştii, cu „A opta nevastă a lui Barbă-Albastră", cu „Banco" şi cu „Când femeea vrea", să fie pe gustul ales al acelei elite rafinate care cere ficţiunei dramatice, un divertisment mereu uşor şi totuşi mereu nou.

El vine cu formule inedite, adaptate la o stare de spirit nou, şi de aceia e cu totul modern şi teatrul lui considerat ca expresia cea mai perfectă a parisianismului.

Este însă, pe cât de ciudat, pe atât de caracteristic, faptul că acest parisian-tip — cum i se spune —, departe de a fi un fiu al Parisului, nu e nici măcar francez, şi a crescut şi s'a format cu totul departe de atmosfera pe care o reprezintă azi cu atâta strălucire.

Intr'adevăr Savoir, s'a născut la Lodz, în Polonia, acum vreo 40 de ani. Tatăl său, un industriaş bogat, era mereu pe drumuri, iarna, de cele mai multe ori, şi-o petrecea cu ai lui, la Nisa.

Lodz însuşi, de altfel, era un oraş internaţional, cu o însemnată colonie franceză, datând încă după vremea războaelor napoleoniene.

Aci, la Lodz, într'o societate literară franco-filă şi-a terminat Savoir liceul, într'o completă confusiune de rase de clase şi de indivizi. A urmat apoi doi ani la facultatea de litere din Montpellier, şi abia la vârsta de 22 de ani a venit la Paris.

Aducea cu el o timiditate orgolioasă de fiu de bani gata, o dublă influenţă de suflet slav şi de naivitate tinerească şi o ţară de pesimism aproape misoghin.

Ca dispoziţiuni literare: o mare admiraţie pentru Anatole France, Musset, Tolstoi şi Ibsen, şi ca o primă realizare manuscrisul primei piese, **„le troisième couvert".**

Piesa reflecta admirabil, predispoziţiile autorului: era o dramă atroce, minuţioasă şi implacabilă a unui menaj burghez care sprijină sinuciderea unui nenorocit nou născut, un inoportun venit să fie o a treia gură de hrănit.

Lugné-Poë descoperise piesa şi pe autor, judecase lucrarea drept piesă de avant-gardă, şi a reprezentat-o ca atare, la Teatrul Liber.

Tot Lugné Poë, îi spuse însă a doua zi după căderea dezastruoasă a piesei: „Tu, dragul meu, n'ai să reuşeşti decât în comedie", şi Savoir nu pregetă să adauge la lista autorilor admiraţi... pe Georges Feydeau. Neîncrederea în propriile sale forţe cercă s'o îndepărteze prin colaborări cu Nozière, Picard şi Abel Hermant şi ajunse la concluzia că numai o manieră personală îl poate duce la izbândă.

Şi această manieră i-o aduse războiul, cu inversarea valorilor, cu sdruncinarea siguranţei fiecăruia. Opera lui Savoir este de atunci marcată de un optimism, o nepăsare născută din sentimentul cugetat al universalei incertitudini.

Aceasta-i filosofia lui Barbă Albastră şi a Marei Ducese. Este, într'adevăr, filosofia care corespunde de minune mentalităţei contimporane. Viaţa nu merită sarcina de a o trăi cu griji, pentru că „ziua de mâine" a individului este tot atât de problematică, pe cât s'a dovedit a fi a statelor: viaţa e o aventură.

Şi aventura domină teatrul lui Savoir. Dar nu aventura veche descreditată prin neverosimilul în care erau puse sentimentele şi caracterele.

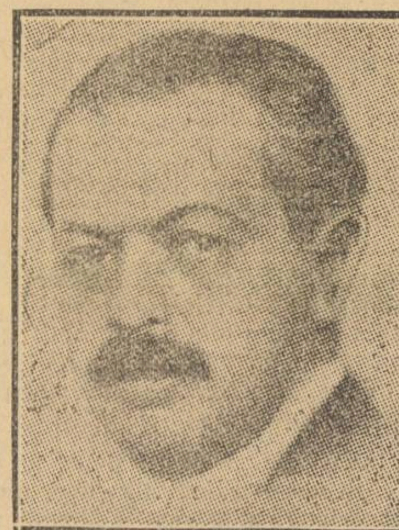
Alfred Savoir concepe o teorie nouă: Poţi lega peripeţiile cele mai neaşteptate, situaţiile cele mai paradoxale, cu condiţia ca personagiile să-şi păstreze sentimente şi caractere verosimile. Şi aci, opera lui păşeşte în pasul vremurilor, care au trăit cele mai neaşteptate şi mai neverosimile aventuri.

In preocupări de asemeni piesele lui reuşesc să se pună la unison cu moravurile vremii. Teatru lui, este un teatru de amor; dar fără sentimentalismul vechi — în piesele lui nu este nici o tânără fată —, fără pasiune romantică, dar şi fără desfrăbălare, căci în tot teatrul lui de amor, nu găseşti un „încornorat".

Personagiile lui Savoir sunt monograme; chiar Barbă Albastră are 8 neveste succesiv.

Amorul în teatrul lui Alfred Savoir este ceva foarte modern: un duel, un match sportiv, cu arme egale între oameni liberi, care se întâlnesc, încrucişează spadele şi luptă aducând spectatorilor surpriza neprevăzutului.

Şi aci o nouă calitate a lui Savoir. Piesa lui merge din surpriză în surpriză: actele sunt independente. Pe aceiaş temă se înoadă mai multe acţiuni; o imaginaţie fertilă aţâţă mereu curiozitatea şi situaţiile se succed fără ca vreuna să aibă timp să se epuizeze.

Alfred Savoir

Iată atâtea motive pentru care tânărul polonez dela Lodz, pesimistul dela Mont-pellier şi nebulosul autor dela „l'Oeuvre" este azi autorul dramatic modern şi parisianul prin excelenţă.

Romanul mistic în Elveţia

Răsfoind **Anthologia helvetica,** apărută la Leipzig în 1921, ai în faţă întreaga inspiraţie poetică a acelor literaţi cari scriu şi vorbesc în patru limbi. Intreaga artă elveţiană a sec. 19-lea resfrânge invariabil aceiaşi fericire onestă şi burgheză de a trăi în colţişorul său, în satul ideal, în faţa lacului minunat.

Ici, colo din peisagiul magnific se desprinde un „tip"; literatul mai abil se ridică până la redarea spirtiului unei anume societăţi, sau chiar la spiritul unui întreg oraşel, ori ţinut.

Impotriva acestei literaturi patriarhale ca ţara de origină însăşi, se observă de câtva timp o reacţiune.

O tendinţă nouă, neaşteptată, opusă cu totul tradiţiunilor naţionale, reprezentată prin romanul mistic.

Romanul „Colţului de ţară" prezenta, în general, oameni cum se cade, tipuri sănătoase, echilibrate, înţelepte şi modeste. In locul acelor buni burghezi, rustici şi originali romanul mistic aduce numai suflete. Nu mai sunt frontiere şi nici contigenţe comunale. Nu mai e acea atmosferă de idile, aceea viaţă de ţară, şi acele peisagii pe care autorul le descria pentru ele însile, fără să se gândească a le interpreta ca simboluri. A dispărut şi drumul liniştit, proverbial de curat, cu drumeţii rari şi potoliţi şi au dispărut odată cu ele şi sentimentele simple.

In romanul mistic, sufletele rătăcesc într'un oraş, care e lumea întreagă.

Aci, orice stradă e un haos sgomotos în care sufletele sunt, fără voia lor, părtaşe la jocul nebunesc al hazardului. Orice întâlnire, anunţă un mic mister, care va aduce peirea unui suflet. Căminul şi familia nu mai sunt un refugiu, ci ca însăşi lumea întreagă câmpul de bătălie al spiritelor anonime.

Romanul elveţian, de eri, prin puritatea descripţiilor şi a sentimentelor avea renumele de operă de castitate. Romanul mistic de azi, şi îndeosebi cel din Elveţia germană, deşi mai îndrăzneţ, mai crud şi mai sensual, şi cu toate efusiunile lui turburătoare păşeşte într'o categorie mai imaterială, în literatura ascetică. Eroii acestor romane îşi petrec clipele lor într'o viaţă de adevărată ascensiune spirituală, atmosfera în jurul lor se clarifică şi se purifică.

Afecţiunile femenine concură, de cele mai multe ori, spre acelaş scop.

Aşa fiind se înţelege, că romanul nou nu mai reprezintă un mediu; obiectul lui nu mai e o operă de psichologie. In el nu vei găsi multe personagii cu adevărat omeneşti.

Romanul devine un fel de mister, de o concepţie cu totul nouă; o elevaţiune, nu de esenţă tradiţională creştină ci umanitară şi spiritualistă.

Acesta e noul roman mistic al lui Albert Steffen, a lui G. Reucker, A. Faukhauser şi T. Vogel, pentru a nu cita decât pe cei mai de seamă.

Solitarul d'Annunzio

Ziarul italian „Provincia di Brescia" publică această scrisoare trimeasă de d'Annunzio, care desminte svonurile răspândite în jurul unei pretinse adesiuni la o ligă politică.

D'Annunzio

„Vă rog să arătaţi că am redevenit solitarul şi foarte orgoliosul artist dela 1911 şi că sunt foarte hotărît să nu mă preocupe ceeace se petrece afară din *Vittoriale.* Adăugaţi încă faptul, că în fiecare seară ard în faţa muntelui Grappa teancul de scrisori primite zilnic şi pe care nici nu le deschid. E zadarnic să mi-se scrie sau să-mi băteţi la poartă. Nu răspund nimănui; nu văd pe nimeni. Nici rugăciunile, nici insolenţele nu-mi pot turbura, o singură clipă, sihăstria. Câinii mei au miros şi ştiu să muşte. *Cave canes ac dominum.*

Iată trei veşti adevărate din *Vittoriale:* Am dat bun de imprimat celui de-al doilea volum din „Scântei"; am terminat „Figura de ceară"; după nişte studii adunate sub titlul „Aspectele necunoscutului"; am început noul meu roman *Buonarrota.*

„Toţi politicianii, prieteni sau duşmani, pot de-acum înainte să plângă după mine. Imi iubesc arta reînoită; îmi împodobesc casa dăruită. Tot ce e străin [illegible] mişcă şi îmi bat joc de părerea altuia.

„V'am vorbit limpede?"

Cooperaţia intelectuală internaţională

Comisiunea cooperaţiei intelectuale, instituită de către Liga Naţiunilor, a ţinut o sesiune, la Geneva, în zilele de 25—29 Iulie, sub preşidenţia lui Henri Bergson. Sesiunea aceasta a fost precedată de reuniunile celor trei sub-comisiuni care se ocupă de chestiunile: proprietatea intelectuală, relaţiunile inter-universitare şi bibliografia.

Principalele chestiuni la ordinea zilei au fost: schimbul de publicaţiuni; activitatea oficiului internaţional al învăţământului universitar; studii asupra vieţii universitare în diferite ţări; răspunsurile făcute de unele guvernăminte proectului senatorului Ruffini relativ la proprietatea ştiinţifică; chestiunea coordonării bibliografiei pentru fizică, chimie şi ştiinţele sociale.

In cursul sesiunii comisiunea a primit o scrisoare dela d. **Francois Albert,** ministru al instrucţiunii, şi al artelor frumoase din Franţa, informând că guvernul francez, doritor de a seconda sforţările L. N. şi a realiza intenţiunile ei, se oferă de a creia la Paris un **institut internaţional de cooperare intelectuală,** care va fi — prin constituirea şi funcţiunile sale, — un organism analog Curţii internaţionale de Justiţie din Haga sau Biroului internaţional al muncii din Geneva.

CITIŢI
Cuvântul Liber
viguroasă revistă
politică şi culturală
scrisă de cei mai
apreciaţi publicişti
:: independenţi ::
Exemplarul 5 Lei

Atelierele soc. ADEVERUL Sărindar 9—11.